

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

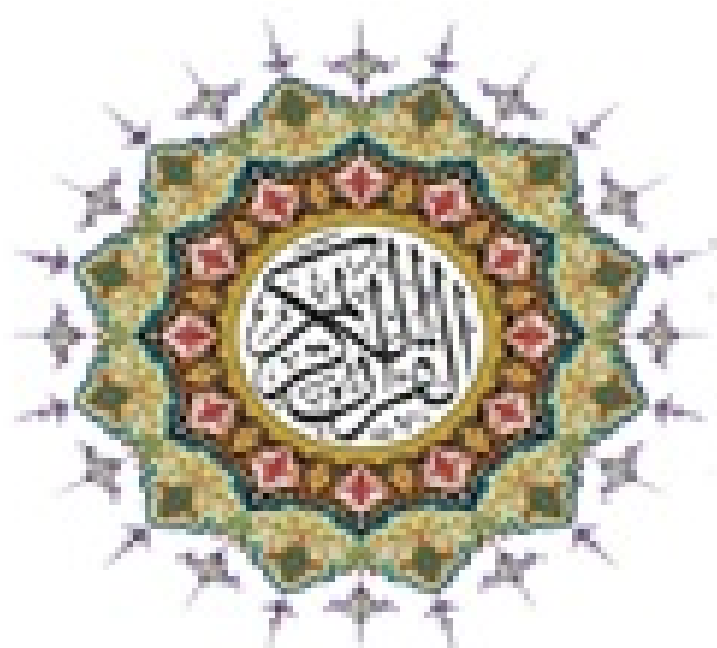
گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۸

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 8

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۴۰	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۸
۴۰	مشخصات کتاب
۴۰	۱- اضرار
۴۰	۱- آثار اضرار به خود
۴۰	۲- اضرار با جادو
۴۲	۳- اضرار به بدن
۴۲	۴- اضرار به جامعه اسلامی
۴۲	۵- اضرار به خدا
۴۷	۶- اضرار به دین
۴۸	۷- اضرار به زن
۴۸	۸- اضرار به شتر صالح(ع)
۴۸	۹- اضرار به عیسی(ع)
۴۹	۱۰- اضرار به مال
۵۰	۱۱- اضرار به محمد(صلی الله علیه و آله)
۵۰	۱۲- اضرار به ملائکه
۵۰	۱۳- اضرار جانی به مسلمانان
۵۰	۱۴- اضرار خدا
۵۲	۱۵- اضرار مالی به مسلمانان
۵۲	۱۶- اضرار معبودان باطل
۵۴	۱۷- اضرار منافقان
۵۴	۱۸- سرزنش اضرار
۵۴	۱۹- کیفر اضرار به شتر صالح(ع)
۵۵	۲- اصلاح

- ۱- اصلاح ۵۵
- ۲- آثار اصلاح ۵۷
- ۳- آثار اصلاح جامعه ۶۱
- ۴- آثار اصلاح حاکمان ۶۱
- ۵- آثار اصلاح رفتار ۶۲
- ۶- آثار اصلاح فاسقان ۶۳
- ۷- آثار اصلاح قاذف ۶۳
- ۸- آثار یأس از اصلاح جامعه ۶۴
- ۹- اصلاح اختلاف ۶۵
- ۱۰- اصلاح امور یتیم ۶۵
- ۱۱- اصلاح بنی اسرائیل ۶۶
- ۱۲- اصلاح تعقل ۶۷
- ۱۳- اصلاح ثروتمندان ۶۷
- ۱۴- اصلاح جامعه ۶۷
- ۱۵- اصلاح خانواده ۷۱
- ۱۶- اصلاح خویشاوندان ۷۱
- ۱۷- اصلاح در جامعه ۷۱
- ۱۸- اصلاح در خانواده ۷۱
- ۱۹- اصلاح در کیفر ۷۳
- ۲۰- اصلاح دزد ۷۴
- ۲۱- اصلاح ذات البین ۷۵
- ۲۲- اصلاح رفتار حاکمان ۷۸
- ۲۳- اصلاح زندگی صالحان ۷۹
- ۲۴- اصلاح زندگی مؤمنان ۷۹
- ۲۵- اصلاح طلبی انبیا ۷۹
- ۲۶- اصلاح طلبی صالح(ع) ۷۹

- ۲۷- اصلاح طلبی محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۱
- ۲۸- اصلاح طلبی موسی(ع) ۸۱
- ۲۹- اصلاح طلبی هابیل ۸۱
- ۳۰- اصلاح ظالمان ۸۲
- ۳۱- اصلاح عقیده انسان ها ۸۳
- ۳۲- اصلاح عمل ۸۳
- ۳۳- اصلاح عمل انسان ها ۸۳
- ۳۴- اصلاح عمل صالح ۸۴
- ۳۵- اصلاح گری شعیب(ع) ۸۵
- ۳۶- اصلاح گمراهان ۸۵
- ۳۷- اصلاح گناه ۸۵
- ۳۸- اصلاح گناهکاران ۸۷
- ۳۹- اصلاح مفسد کتمان حق ۸۷
- ۴۰- اصلاح مفسد گناه ۸۷
- ۴۱- اصلاح منکرات ۸۷
- ۴۲- اصلاح ناپذیری منافقان ۸۹
- ۴۳- اصلاح همسر زکریا(ع) ۸۹
- ۴۴- انبیا و اصلاح جامعه ۸۹
- ۴۵- اولویت در اصلاح ۹۱
- ۴۶- اولویتها در اصلاح ۹۱
- ۴۷- اهمیت اصلاح ۹۲
- ۴۸- اهمیت اصلاح اجتماعی ۹۵
- ۴۹- اهمیت اصلاح اقتصادی ۹۵
- ۵۰- اهمیت اصلاح جامعه ۹۶
- ۵۱- اهمیت اصلاح خانواده ۱۰۰
- ۵۲- اهمیت اصلاح خویشاوندان ۱۰۱

- ۱۰۱ ..... ۵۳- اهمیت اصلاح عمل
- ۱۰۲ ..... ۵۴- اهمیت تعمیق اصلاح
- ۱۰۳ ..... ۵۵- پاداش اصلاح
- ۱۰۳ ..... ۵۶- تشویق به اصلاح
- ۱۰۳ ..... ۵۷- تقوا در اصلاح
- ۱۰۵ ..... ۵۸- توبه و اصلاح
- ۱۰۵ ..... ۵۹- دشمنان و اصلاح
- ۱۰۵ ..... ۶۰- دعوت به اصلاح
- ۱۰۵ ..... ۶۱- روش اصلاح
- ۱۰۹ ..... ۶۲- روش اصلاح اجتماعی
- ۱۱۱ ..... ۶۳- روش اصلاح اقتصادی
- ۱۱۱ ..... ۶۴- روش اصلاح انحراف
- ۱۱۱ ..... ۶۵- روش اصلاح حق ناپذیران
- ۱۱۱ ..... ۶۶- روش اصلاح فساد
- ۱۱۳ ..... ۶۷- رهبران دینی و اصلاح جامعه
- ۱۱۳ ..... ۶۸- زمینه اصلاح
- ۱۱۵ ..... ۶۹- زمینه اصلاح جامعه
- ۱۱۷ ..... ۷۰- زمینه اصلاح عمل
- ۱۱۷ ..... ۷۱- شرایط اصلاح جامعه
- ۱۱۷ ..... ۷۲- عوامل اصلاح
- ۱۱۹ ..... ۷۳- عوامل اصلاح اجتماعی
- ۱۲۱ ..... ۷۴- عوامل اصلاح بنی اسرائیل
- ۱۲۱ ..... ۷۵- عوامل اصلاح جامعه
- ۱۲۳ ..... ۷۶- عوامل اصلاح رفتار
- ۱۲۳ ..... ۷۷- عوامل اصلاح عمل
- ۱۲۵ ..... ۷۸- عوامل مؤثر در اصلاح جامعه

- ۷۹- عوامل مؤثر در اصلاح فرزند ۱۲۵
- ۸۰- قتل اصلاح طلبان ۱۲۵
- ۸۱- کافران و وعده اصلاح ۱۲۷
- ۸۲- مبلغان و اصلاح جامعه ۱۲۷
- ۸۳- منافقان و اصلاح طلبی ۱۲۷
- ۸۴- منشأ اصلاح عمل ۱۲۸
- ۸۵- منشأ اصلاح فرزند ۱۲۹
- ۸۶- موانع اصلاح ۱۲۹
- ۸۷- موانع اصلاح جامعه ۱۲۹
- ۸۸- موسی(ع) و اصلاح طلبی ۱۳۰
- ۸۹- مؤمنان و اصلاح جامعه ۱۳۱
- ۹۰- نقش اصلاح ۱۳۱
- ۹۱- اهمیت اصلاح اجتماعی ۱۳۱
- ۹۲- روش اصلاح اجتماعی ۱۳۳
- ۹۳- عوامل اصلاح اجتماعی ۱۳۳
- ۹۴- قتل اصلاح طلبان ۱۳۵
- ۳- اضطراب ۱۳۶
- ۱- اضطراب ۱۳۶
- ۲- آثار اضطراب ۱۳۶
- ۳- آثار اضطراب مادر موسی(ع) ۱۳۷
- ۴- آثار رفع اضطراب ۱۳۷
- ۵- اضطراب ابراهیم(ع) ۱۳۷
- ۶- اضطراب اخروی انسان ها ۱۳۹
- ۷- اضطراب اخروی ظالمان ۱۳۹
- ۸- اضطراب اخروی کافران ۱۳۹
- ۹- اضطراب اخروی مکذبان معاد ۱۳۹

- ۱۴۱ - - - - - ۱۰- اضطراب اصحاب كهف - - - - -
- ۱۴۱ - - - - - ۱۱- اضطراب بندگان خدا - - - - -
- ۱۴۱ - - - - - ۱۲- اضطراب بنی اسرائیل - - - - -
- ۱۴۳ - - - - - ۱۳- اضطراب خانواده ابراهیم(ع) - - - - -
- ۱۴۳ - - - - - ۱۴- اضطراب در قیامت - - - - -
- ۱۴۵ - - - - - ۱۵- اضطراب در مجاهدان - - - - -
- ۱۴۷ - - - - - ۱۶- اضطراب در محشر - - - - -
- ۱۴۷ - - - - - ۱۷- اضطراب روح - - - - -
- ۱۴۷ - - - - - ۱۸- اضطراب سست ایمانان - - - - -
- ۱۴۷ - - - - - ۱۹- اضطراب شیعیان در قیامت - - - - -
- ۱۴۹ - - - - - ۲۰- اضطراب ظالمان - - - - -
- ۱۴۹ - - - - - ۲۱- اضطراب غافلان - - - - -
- ۱۴۹ - - - - - ۲۲- اضطراب قلب انسان - - - - -
- ۱۵۱ - - - - - ۲۳- اضطراب مادر موسی(ع) - - - - -
- ۱۵۱ - - - - - ۲۴- اضطراب محمد(صلی الله علیه و آله) - - - - -
- ۱۵۱ - - - - - ۲۵- اضطراب مسلمانان - - - - -
- ۱۵۳ - - - - - ۲۶- اضطراب مسلمانان مدینه - - - - -
- ۱۵۳ - - - - - ۲۷- اضطراب منافقان - - - - -
- ۱۵۵ - - - - - ۲۸- اضطراب منافقان مدینه در غزوه احزاب - - - - -
- ۱۵۵ - - - - - ۲۹- اضطراب مؤمنان - - - - -
- ۱۵۷ - - - - - ۳۰- انبیا و اضطراب - - - - -
- ۱۵۷ - - - - - ۳۱- تصمیم گیری در اضطراب - - - - -
- ۱۵۷ - - - - - ۳۲- رفع اضطراب شیعیان - - - - -
- ۱۵۷ - - - - - ۳۳- زمینه اضطراب - - - - -
- ۱۵۷ - - - - - ۳۴- زمینه رفع اضطراب - - - - -
- ۱۵۹ - - - - - ۳۵- عوامل اضطراب - - - - -

۱۶۱	۳۶- عوامل اضطراب اشراف
۱۶۱	۳۷- عوامل اضطراب مادر
۱۶۱	۳۸- عوامل اضطراب مکذبان معاد
۱۶۱	۳۹- عوامل رفع اضطراب
۱۶۳	۴۰- عوامل رفع اضطراب در قیامت
۱۶۳	۴۱- عوامل نجات از اضطراب
۱۶۴	۴۲- منشأ اضطراب ابراهیم(ع)
۱۶۵	۴۳- منشأ رفع اضطراب
۱۶۵	۴۴- منشأ رفع اضطراب موسی(ع)
۱۶۵	۴۵- موانع اضطراب
۱۶۷	۴۶- موجبات رفع اضطراب
۱۶۷	۴۷- موضعگیری در اضطراب
۱۶۷	۴۸- وعده رفع اضطراب
۱۶۸	۴- اضطراب
۱۶۸	۱- آثار اضطراب
۱۷۱	۲- آثار رفع اضطراب
۱۷۱	۳- احکام اضطراب
۱۷۹	۴- استفاده از محرمات در اضطراب
۱۸۰	۵- اضطراب اخروی امت ها
۱۸۱	۶- اضطراب باغی
۱۸۱	۷- اضطراب حق ستیزان
۱۸۱	۸- اضطراب حق ناپذیران
۱۸۳	۹- اضطراب در تکلیف
۱۸۳	۱۰- اضطراب طغیانگر
۱۸۳	۱۱- اضطراب متجاوز
۱۸۳	۱۲- اضطراب متجاوزان

۱۸۵	۱۳- اضطرار مسلمانان صدراسلام
۱۸۵	۱۴- اضطرار مشرکان
۱۸۵	۱۵- اضطرار و رفع تکلیف
۱۸۵	۱۶- اضطرار یوسف(ع)
۱۸۷	۱۷- اقرار در اضطرار
۱۸۷	۱۸- ایمان در اضطرار
۱۸۷	۱۹- باغی در اضطرار
۱۸۹	۲۰- حکم ایجاد اضطرار
۱۸۹	۲۱- دعا در اضطرار
۱۸۹	۲۲- رفع آثار محرمات در اضطرار
۱۸۹	۲۳- شرایط اضطرار
۱۹۲	۲۴- عادی در اضطرار
۱۹۳	۲۵- قانونگذاری و اضطرار
۱۹۳	۲۶- محدوده اضطرار
۱۹۳	۲۷- مراد از باغی در اضطرار
۱۹۵	۲۸- مراد از عادی در اضطرار
۱۹۷	۲۹- ملاک حرمت در اضطرار
۱۹۷	۳۰- موارد رفع اضطرار
۱۹۸	۵- اضلال
۱۹۸	۱- مشخصات کتاب
۱۹۸	۲- اضلال
۲۰۲	۳- آثار اضلال خدا
۲۰۴	۴- آثار اضلال مشرکان
۲۰۴	۵- ابزار اضلال سامری
۲۰۴	۶- اضلال ابلیس
۲۰۶	۷- اضلال اشراف فرعون

- ۸- اضلال انسان ۲۰۶
- ۹- اضلال بت پرستان ۲۰۷
- ۱۰- اضلال بت ها ۲۰۸
- ۱۱- اضلال بدعت گزاران ۲۰۸
- ۱۲- اضلال ثروتمندان ۲۰۸
- ۱۳- اضلال جن ۲۰۸
- ۱۴- اضلال خدا ۲۱۰
- ۱۵- اضلال دنیاطلبان ۲۲۱
- ۱۶- اضلال رهبران ۲۲۲
- ۱۷- اضلال رهبران ظالم ۲۲۲
- ۱۸- اضلال رهبران گمراه ۲۲۲
- ۱۹- اضلال رهبری ۲۲۲
- ۲۰- اضلال سامری ۲۲۴
- ۲۱- اضلال شهوترانان ۲۲۶
- ۲۲- اضلال شیاطین ۲۲۶
- ۲۳- اضلال شیطان ۲۲۸
- ۲۴- اضلال ظالمان ۲۳۲
- ۲۵- اضلال علمای اهل کتاب ۲۳۲
- ۲۶- اضلال علمای مسیحیت ۲۳۴
- ۲۷- اضلال علمای یهود ۲۳۴
- ۲۸- اضلال فرعون ۲۳۴
- ۲۹- اضلال قرآن ۲۳۶
- ۳۰- اضلال کافران ۲۳۶
- ۳۱- اضلال مثالهای قرآن ۲۳۸
- ۳۲- اضلال مردم گمراهی ۲۳۸
- ۳۳- اضلال مستکبران ۲۳۸

- ۳۴- اضلال معبودان باطل ۲۳۹
- ۳۵- اضلال مفتريان به خدا ۲۴۰
- ۳۶- اضلال مفتريان به قرآن ۲۴۰
- ۳۷- اضلال منحرفان ۲۴۰
- ۳۸- اضلال مؤمنان ۲۴۲
- ۳۹- اضلال مهتدين ۲۴۲
- ۴۰- اضلال هواپرستان ۲۴۴
- ۴۱- اضلال يهود ۲۴۴
- ۴۲- اهل كتاب و اضلال ۲۴۴
- ۴۳- اهل كتاب و اضلال مردم ۲۴۶
- ۴۴- پليدى اضلال انسان ها ۲۴۹
- ۴۵- دلايل اضلال شيطان ۲۵۰
- ۴۶- روش اضلال رهبران شرك ۲۵۰
- ۴۷- روش اضلال رهبران كفر ۲۵۰
- ۴۸- روش اضلال شيطان ۲۵۰
- ۴۹- زمينه اضلال بنى اسرائيل ۲۵۲
- ۵۰- زمينه اضلال خدا ۲۵۲
- ۵۱- زمينه اضلال مردم ۲۵۳
- ۵۲- سرزنش اضلال ۲۵۴
- ۵۳- سنت اضلال ۲۵۴
- ۵۴- عوامل اضلال خدا ۲۵۴
- ۵۵- فرجام اضلال مردم ۲۵۶
- ۵۶- قانونمندی اضلال خدا ۲۵۶
- ۵۷- گناه اضلال مردم ۲۵۶
- ۵۸- محدوده اضلال شيطان ۲۵۸
- ۵۹- مراد از اضلال خدا ۲۵۸

- ۶۰- موارد اضلال خدا ۲۵۸
- ۶۱- موسی(ع) و اضلال اشراف فرعون ۲۵۹
- ۶۲- موسی(ع) و اضلال فرعون ۲۶۰
- ۶۳- نشانه های اضلال خدا ۲۶۰
- ۶۴- وضوح اضلال شیطان ۲۶۱
- ۶۵- ویژگیهای اضلال خدا ۲۶۲
- ۶۶- استمداد از اضلالگران ۲۶۴
- ۶۷- اضلالگران در جهنم ۲۶۴
- ۶۸- جهل اضلالگران ۲۶۶
- ۶۹- کیفر اضلالگران ۲۶۶
- ۷۰- گناه اضلالگران ۲۶۸
- ۷۱- موضعگیری اضلالگران ۲۶۸
- ۶- اطاعت ۲۶۹
- ۱- اطاعت ۲۶۹
- ۲- آثار اطاعت ۲۷۰
- ۳- آثار اطاعت از انبیا ۲۷۸
- ۴- آثار اطاعت از ائمه(ع) ۲۸۰
- ۵- آثار اطاعت از خدا ۲۸۲
- ۶- آثار اطاعت از رهبران ۲۹۴
- ۷- آثار اطاعت از رهبران دینی ۲۹۴
- ۸- آثار اطاعت از رهبران گمراهی ۲۹۶
- ۹- آثار اطاعت از شیطان ۲۹۶
- ۱۰- آثار اطاعت از ظالمان ۲۹۸
- ۱۱- آثار اطاعت از غیر خدا ۲۹۹
- ۱۲- آثار اطاعت از قرآن ۳۰۰
- ۱۳- آثار اطاعت از کافران ۳۰۰

- ۱۴- آثار اطاعت از محمد(صلی الله علیه و آله) ۳۰۱
- ۱۵- آثار اطاعت از مشرکان ۳۱۲
- ۱۶- آثار اطاعت از مفسدان ۳۱۲
- ۱۷- آثار اطاعت یوسف(ع) ۳۱۲
- ۱۸- آثار تداوم اطاعت ۳۱۴
- ۱۹- آثار حُسن اطاعت ۳۱۴
- ۲۰- آفرینش و اطاعت ۳۱۴
- ۲۱- اجتناب از اطاعت شیاطین ۳۱۴
- ۲۲- اجتناب از اطاعت شیطان ۳۱۶
- ۲۳- اجتناب از اطاعت کافران ۳۱۶
- ۲۴- اجتناب از اطاعت گناهکاران ۳۱۸
- ۲۵- اجتناب از اطاعت مفسدان ۳۱۸
- ۲۶- اجتناب از اطاعتکفران کنندگان ۳۱۸
- ۲۷- احکام اطاعت ۳۱۸
- ۲۸- احکام اطاعت از انبیا ۳۲۰
- ۲۹- ادعای اطاعت از خدا ۳۲۰
- ۳۰- ادعای اطاعت از محمد(صلی الله علیه و آله) ۳۲۰
- ۳۱- ارزش اطاعت ۳۲۰
- ۳۲- ارزش اطاعت از خدا ۳۲۲
- ۳۳- ارزش اطاعت از قرآن ۳۲۲
- ۳۴- اطاعت ابلیس ۳۲۲
- ۳۵- اطاعت از ابلیس ۳۲۴
- ۳۶- اطاعت از ابولهب ۳۲۴
- ۳۷- اطاعت از اجماع ۳۲۴
- ۳۸- اطاعت از اشراف ۳۲۵
- ۳۹- اطاعت از اشراف قوم ثمود ۳۲۶

- ۳۲۶ ..... ۴۰- اطاعت از اکثریت
- ۳۲۶ ..... ۴۱- اطاعت از امام علی(ع)
- ۳۲۸ ..... ۴۲- اطاعت از انبیا
- ۳۴۰ ..... ۴۳- اطاعت از انبیای پیشین
- ۳۴۰ ..... ۴۴- اطاعت از انسان
- ۳۴۰ ..... ۴۵- اطاعت از اوامر خدا
- ۳۴۲ ..... ۴۶- اطاعت از اولوا الامر
- ۳۴۴ ..... ۴۷- اطاعت از ائمه(ع)
- ۳۴۵ ..... ۴۸- اطاعت از پدر
- ۳۴۶ ..... ۴۹- اطاعت از تحریفگران
- ۳۴۶ ..... ۵۰- اطاعت از جاهل
- ۳۴۶ ..... ۵۱- اطاعت از جبرئیل
- ۳۴۸ ..... ۵۲- اطاعت از جنیان
- ۳۴۸ ..... ۵۳- اطاعت از حکومت
- ۳۴۸ ..... ۵۴- اطاعت از خدا
- ۳۹۲ ..... ۵۵- اطاعت از خضر(ع)
- ۳۹۲ ..... ۵۶- اطاعت از دشمنان
- ۳۹۲ ..... ۵۷- اطاعت از دوستان شیطان
- ۳۹۲ ..... ۵۸- اطاعت از دین
- ۳۹۴ ..... ۵۹- اطاعت از دین ابراهیم(ع)
- ۳۹۴ ..... ۶۰- اطاعت از رسوم پیشینیان
- ۳۹۴ ..... ۶۱- اطاعت از رهبران
- ۳۹۴ ..... ۶۲- اطاعت از رهبران دینی
- ۳۹۶ ..... ۶۳- اطاعت از رهبران ظالم
- ۳۹۷ ..... ۶۴- اطاعت از رهبران کفر
- ۳۹۸ ..... ۶۵- اطاعت از رهبران گمراهی

- ۳۹۸ ..... ۶۶- اطاعت از رهبران مشرکان
- ۴۰۰ ..... ۶۷- اطاعت از رهبری
- ۴۰۴ ..... ۶۸- اطاعت از رهبری دینی
- ۴۰۴ ..... ۶۹- اطاعت از سالکان راه خدا
- ۴۰۴ ..... ۷۰- اطاعت از سلطان
- ۴۰۶ ..... ۷۱- اطاعت از سنت
- ۴۰۶ ..... ۷۲- اطاعت از شعیب(ع)
- ۴۰۸ ..... ۷۳- اطاعت از شیطان
- ۴۱۴ ..... ۷۴- اطاعت از صادقان
- ۴۱۴ ..... ۷۵- اطاعت از طاغوت
- ۴۱۴ ..... ۷۶- اطاعت از طالوت
- ۴۱۶ ..... ۷۷- اطاعت از عصیانگران
- ۴۱۶ ..... ۷۸- اطاعت از عقیده باطل
- ۴۱۶ ..... ۷۹- اطاعت از علما
- ۴۱۸ ..... ۸۰- اطاعت از علمای مسیحیت
- ۴۱۸ ..... ۸۱- اطاعت از علمای یهود
- ۴۲۰ ..... ۸۲- اطاعت از عیسی(ع)
- ۴۲۰ ..... ۸۳- اطاعت از غیر خدا
- ۴۲۲ ..... ۸۴- اطاعت از فرعون
- ۴۲۴ ..... ۸۵- اطاعت از قرآن
- ۴۲۷ ..... ۸۶- اطاعت از کافران
- ۴۲۸ ..... ۸۷- اطاعت از گمراهان
- ۴۲۸ ..... ۸۸- اطاعت از گناهکاران
- ۴۳۰ ..... ۸۹- اطاعت از لوط(ع)
- ۴۳۰ ..... ۹۰- اطاعت از محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۵۷ ..... ۹۱- اطاعت از مرد

- ۴۵۹ ..... ۹۲- اطاعت از مردم
- ۴۵۹ ..... ۹۳- اطاعت از مسرفان
- ۴۶۰ ..... ۹۴- اطاعت از مشرکان
- ۴۶۰ ..... ۹۵- اطاعت از معبودراستین
- ۴۶۰ ..... ۹۶- اطاعت از معلم
- ۴۶۰ ..... ۹۷- اطاعت از ملکه سبأ
- ۴۶۲ ..... ۹۸- اطاعت از منحرفان
- ۴۶۲ ..... ۹۹- اطاعت از موسی(ع)
- ۴۶۳ ..... ۱۰۰- اطاعت از مؤمنان
- ۴۶۴ ..... ۱۰۱- اطاعت از مهتدین
- ۴۶۴ ..... ۱۰۲- اطاعت از نوح(ع)
- ۴۶۴ ..... ۱۰۳- اطاعت از نیاکان
- ۴۶۶ ..... ۱۰۴- اطاعت از والدین
- ۴۶۶ ..... ۱۰۵- اطاعت از والدین مؤمن
- ۴۶۶ ..... ۱۰۶- اطاعت از هارون(ع)
- ۴۶۶ ..... ۱۰۷- اطاعت از هدایتگران
- ۴۶۸ ..... ۱۰۸- اطاعت از هواپرستان
- ۴۶۸ ..... ۱۰۹- اطاعت از هوای نفس
- ۴۷۰ ..... ۱۱۰- اطاعت از هود(ع)
- ۴۷۰ ..... ۱۱۱- اطاعت از یعقوب(ع)
- ۴۷۱ ..... ۱۱۲- اطاعت انسان ها
- ۴۷۲ ..... ۱۱۳- اطاعت برادران یوسف
- ۴۷۲ ..... ۱۱۴- اطاعت بوته ها
- ۴۷۳ ..... ۱۱۵- اطاعت پسندیده
- ۴۷۴ ..... ۱۱۶- اطاعت حرام
- ۴۷۴ ..... ۱۱۷- اطاعت خالصانه

- ۴۷۴ ..... ۱۱۸- اطاعت در سختی
- ۴۷۶ ..... ۱۱۹- اطاعت درختان
- ۴۷۶ ..... ۱۲۰- اطاعت قوم ثمود
- ۴۷۶ ..... ۱۲۱- اطاعت کافران
- ۴۷۶ ..... ۱۲۲- اطاعت کورکورانه
- ۴۷۸ ..... ۱۲۳- اطاعت گیاهان
- ۴۷۸ ..... ۱۲۴- اطاعت محسنان بنی اسرائیل
- ۴۷۸ ..... ۱۲۵- اطاعت مریم(س)
- ۴۸۰ ..... ۱۲۶- اطاعت مصریان باستان
- ۴۸۰ ..... ۱۲۷- اطاعت ملانکه
- ۴۸۰ ..... ۱۲۸- اطاعت ممنوع
- ۴۸۲ ..... ۱۲۹- اطاعت موجودات
- ۴۸۳ ..... ۱۳۰- اطاعت مؤمنان
- ۴۸۴ ..... ۱۳۱- اطاعت ناپسند
- ۴۸۴ ..... ۱۳۲- اطاعت نگهبانان جهنم
- ۴۸۶ ..... ۱۳۳- اطاعت واجب
- ۴۸۶ ..... ۱۳۴- اهمیت اطاعت
- ۴۸۸ ..... ۱۳۵- اهمیت اطاعت از امام علی (ع)
- ۴۸۸ ..... ۱۳۶- اهمیت اطاعت از انبیا
- ۴۹۰ ..... ۱۳۷- اهمیت اطاعت از ائمه(ع)
- ۴۹۰ ..... ۱۳۸- اهمیت اطاعت از خدا
- ۴۹۴ ..... ۱۳۹- اهمیت اطاعت از رهبران
- ۴۹۴ ..... ۱۴۰- اهمیت اطاعت از محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۹۹ ..... ۱۴۱- اهمیت اطاعت از والدین
- ۵۰۰ ..... ۱۴۲- اهمیت صبر در اطاعت از خدا
- ۵۰۰ ..... ۱۴۳- پاداش اطاعت

- ۱۴۴- پاداش اطاعت از خدا ۵۰۲
- ۱۴۵- پاداش اطاعت از محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۰۲
- ۱۴۶- تداوم اطاعت از خدا ۵۰۳
- ۱۴۷- تداوم اطاعت از محمد (صلی الله علیه و آله) ۵۰۴
- ۱۴۸- ترک اطاعت از خدا ۵۰۴
- ۱۴۹- ترک اطاعت از غیر خدا ۵۰۴
- ۱۵۰- ترک اطاعت از مشرکان ۵۰۶
- ۱۵۱- تزلزل در اطاعت از خدا ۵۰۶
- ۱۵۲- تشویق به اطاعت از خدا ۵۰۶
- ۱۵۳- توصیه به اطاعت ۵۰۶
- ۱۵۴- حرمت اطاعت از بداخلاقان ۵۰۸
- ۱۵۵- حرمت اطاعت از زنزاده ها ۵۰۸
- ۱۵۶- حرمت اطاعت از سخن چینان ۵۰۸
- ۱۵۷- حرمت اطاعت از سوگندخورندگان ۵۰۸
- ۱۵۸- حرمت اطاعت از عیب جویان ۵۰۹
- ۱۵۹- حرمت اطاعت از فرومایگان ۵۰۹
- ۱۶۰- حرمت اطاعت از کافران ۵۰۹
- ۱۶۱- حرمت اطاعت از گناهکاران ۵۰۹
- ۱۶۲- حرمت اطاعت از مانعان خیر ۵۱۱
- ۱۶۳- حرمت اطاعت از متجاوزان ۵۱۱
- ۱۶۴- حق اطاعت ۵۱۱
- ۱۶۵- حقیقت اطاعت از شیطان ۵۱۱
- ۱۶۶- خضوع در اطاعت ۵۱۱
- ۱۶۷- درخواست اطاعت از صالح(ع) ۵۱۳
- ۱۶۸- دعوت به اطاعت ۵۱۳
- ۱۶۹- دعوت به اطاعت از خدا ۵۱۳

- ۱۷۰- دعوت به اطاعت از محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۱۵
- ۱۷۱- دعوت به اطاعت از نوح(ع) ۵۱۵
- ۱۷۲- دلایل اطاعت از خدا ۵۱۵
- ۱۷۳- دوستی و اطاعت ۵۱۵
- ۱۷۴- روش تشویق به اطاعت ۵۱۷
- ۱۷۵- زمینه اطاعت ۵۱۷
- ۱۷۶- زمینه اطاعت از انبیا ۵۱۹
- ۱۷۷- زمینه اطاعت از خدا ۵۲۱
- ۱۷۸- زمینه اطاعت از رهبران دینی ۵۲۵
- ۱۷۹- زمینه اطاعت از محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۲۸
- ۱۸۰- زمینه اطاعت در سختی ۵۳۰
- ۱۸۱- زمینه ترک اطاعت از خدا ۵۳۱
- ۱۸۲- زمینه های اطاعت ۵۳۱
- ۱۸۳- سختی اطاعت از خدا ۵۳۱
- ۱۸۴- سختی در اطاعت از خدا ۵۳۳
- ۱۸۵- سرزنش اطاعت از دشمنان ۵۳۳
- ۱۸۶- سرزنش اطاعت از شیطان ۵۳۳
- ۱۸۷- سرزنش اطاعت از هواپرستان ۵۳۳
- ۱۸۸- شرایط اطاعت ۵۳۵
- ۱۸۹- شرایط اطاعت از رهبران ۵۳۵
- ۱۹۰- صبر در اطاعت ۵۳۷
- ۱۹۱- صبر در اطاعت از خدا ۵۳۹
- ۱۹۲- علم به اطاعت بندگان ۵۳۹
- ۱۹۳- عوامل اطاعت ۵۳۹
- ۱۹۴- عوامل اطاعت از خدا ۵۴۰
- ۱۹۵- عوامل اطاعت از محمد (صلی الله علیه و آله) ۵۴۱

- ۱۹۶- فرجام اطاعت از فرعون ۵۴۱
- ۱۹۷- فلسفه اطاعت از محمد (صلی الله علیه و آله) ۵۴۳
- ۱۹۸- کیفر اطاعت از شیطان ۵۴۳
- ۱۹۹- کیفر اطاعت از قوانین ناپسند ۵۴۳
- ۲۰۰- گناه اطاعت از شیطان ۵۴۳
- ۲۰۱- گناه اطاعت از طاغوت ۵۴۵
- ۲۰۲- محدوده اطاعت از پدر ۵۴۵
- ۲۰۳- محدوده اطاعت از رهبران دینی ۵۴۵
- ۲۰۴- محدوده اطاعت از والدین ۵۴۶
- ۲۰۵- مشکلات اطاعت از محمد (صلی الله علیه و آله) ۵۴۷
- ۲۰۶- ممانعت از اطاعت مسرفان ۵۴۷
- ۲۰۷- ممنوعیت اطاعت از بداخلاقان ۵۴۷
- ۲۰۸- ممنوعیت اطاعت از دنیاطلبان ۵۴۹
- ۲۰۹- ممنوعیت اطاعت از زنزاده ها ۵۴۹
- ۲۱۰- ممنوعیت اطاعت از سخن چینان ۵۴۹
- ۲۱۱- ممنوعیت اطاعت از سوگندخورندگان ۵۴۹
- ۲۱۲- ممنوعیت اطاعت از عیب جویان ۵۵۰
- ۲۱۳- ممنوعیت اطاعت از فرومایگان ۵۵۰
- ۲۱۴- ممنوعیت اطاعت از کافران ۵۵۰
- ۲۱۵- ممنوعیت اطاعت از کفران کنندگان ۵۵۰
- ۲۱۶- ممنوعیت اطاعت از گمراهان ۵۵۰
- ۲۱۷- ممنوعیت اطاعت از گناهکاران ۵۵۲
- ۲۱۸- ممنوعیت اطاعت از مانعان خیر ۵۵۲
- ۲۱۹- ممنوعیت اطاعت از متجاوزان ۵۵۲
- ۲۲۰- ممنوعیت اطاعت از معرضان از آخرت ۵۵۴
- ۲۲۱- منشأ سهولت اطاعت ۵۵۴

۵۵۴	۲۲۲- موارد اطاعت از پدر
۵۵۴	۲۲۳- موارد اطاعت از رهبران
۵۵۶	۲۲۴- موانع اطاعت از شیطان
۵۵۶	۲۲۵- موانع اطاعت از گمراهان
۵۵۶	۲۲۶- موانع اطاعت از مشرکان
۵۵۸	۲۲۷- موجبات اطاعت
۵۵۸	۲۲۸- نشانه های اطاعت از خدا
۵۵۸	۲۲۹- نشانه های اطاعت از محمد(صلی الله علیه و آله)
۵۶۰	۲۳۰- نهی از اطاعت دروغگویان
۵۶۰	۲۳۱- نهی از اطاعت گناهکاران
۵۶۰	۲۳۲- وجوب اطاعت از خدا
۵۶۳	۷- اطعام
۵۶۳	۱- آثار اطعام
۵۶۳	۲- آثار اطعام به فقرا
۵۶۳	۳- آثار ترک اطعام به مساکین
۵۶۴	۴- آثار ترک اطعام مساکین
۵۶۴	۵- احکام اطعام
۵۶۴	۶- ارزش اطعام به مساکین
۵۶۶	۷- اطعام ابرار
۵۶۶	۸- اطعام ابراهیم(ع)
۵۶۶	۹- اطعام ابن السبیل
۵۶۷	۱۰- اطعام از قربانی حج
۵۶۸	۱۱- اطعام اسیر
۵۷۰	۱۲- اطعام امام علی(ع)
۵۷۰	۱۳- اطعام به اهل کتاب
۵۷۰	۱۴- اطعام به خویشاوندان یتیم

- ۵۷۲ ..... ۱۵- اطعام به سائلان
- ۵۷۲ ..... ۱۶- اطعام به مساکین
- ۵۷۶ ..... ۱۷- اطعام به ملائکه
- ۵۷۶ ..... ۱۸- اطعام به مؤمنان
- ۵۷۷ ..... ۱۹- اطعام به یتیم
- ۵۷۸ ..... ۲۰- اطعام در کفاره
- ۵۸۰ ..... ۲۱- اطعام فاطمه(س)
- ۵۸۰ ..... ۲۲- اطعام فقرا از قربانی حج
- ۵۸۱ ..... ۲۳- اطعام محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۵۸۲ ..... ۲۴- اطعام مساکین
- ۵۸۲ ..... ۲۵- اطعام یتیم
- ۵۸۲ ..... ۲۶- اولویت اطعام فقرا
- ۵۸۲ ..... ۲۷- اولویت اطعام مساکین
- ۵۸۴ ..... ۲۸- اهتمام به اطعام فقرا
- ۵۸۴ ..... ۲۹- اهمیت اطعام فقرا
- ۵۸۴ ..... ۳۰- اهمیت اطعام مساکین
- ۵۸۶ ..... ۳۱- برکت اخروی اطعام به یتیم
- ۵۸۶ ..... ۳۲- پاداش اطعام به مساکین
- ۵۸۶ ..... ۳۳- ترک اطعام فقرا
- ۵۸۶ ..... ۳۴- ترک اطعام مساکین
- ۵۸۸ ..... ۳۵- ترک تشویق به اطعام فقرا
- ۵۸۸ ..... ۳۶- ترک تشویق به اطعام مساکین
- ۵۹۰ ..... ۳۷- زمینه اطعام ابرار
- ۵۹۰ ..... ۳۸- مردم مقارن بعثت و اطعام مساکین
- ۵۹۰ ..... ۳۹- مسؤلیت اطعام فقرا
- ۵۹۲ ..... ۴۰- مسؤلیت اطعام مساکین

- ۴۱- وجوب اطعام به فقرا ۵۹۲
- ۴۲- وجوب اطعام به مساکین ۵۹۲
- ۴۳- ویژگیهای اطعام ابرار ۵۹۲
- ۸- اطلاع رسانی ۵۹۴
- ۱- اطلاع رسانی با قلم ۵۹۴
- ۲- اطلاع رسانی غلط منافقان ۵۹۴
- ۳- روش اطلاع رسانی ۵۹۴
- ۹- اطلاعات ۵۹۵
- ۱- اطلاعات در جنگ ۵۹۵
- ۲- اطلاعات کتاب مبین ۵۹۵
- ۳- اطلاعات موجودات ۵۹۶
- ۴- اهمیت اطلاعات سیاسی ۵۹۶
- ۵- اهمیت اطلاعات نظامی ۵۹۶
- ۶- بانک اطلاعات حوادث ۵۹۶
- ۷- بانک اطلاعات موجودات ۵۹۸
- ۸- تحلیل اطلاعات ۵۹۹
- ۹- سازماندهی اطلاعات ۶۰۰
- ۱۰- مراتب اطلاعات انسان ۶۰۰
- ۱۰- اطمینان ۶۰۱
- ۱- اطمینان ۶۰۱
- ۲- آثار اطمینان ۶۰۱
- ۳- آثار اطمینان به سعادت اخروی ۶۰۲
- ۴- اطمینان به پیروزی جادوگران فرعون ۶۰۲
- ۵- اطمینان اشراف قوم سبأ ۶۰۴
- ۶- اطمینان اصحاب الجنه ۶۰۴
- ۷- اطمینان اصحاب كهف ۶۰۴

- ۸- اطمینان اولیاء الله ----- ۶۰۴
- ۹- اطمینان باغدار متکبر ----- ۶۰۶
- ۱۰- اطمینان بخشی اخبار از آخرت ----- ۶۰۶
- ۱۱- اطمینان بخشی خدا ----- ۶۰۶
- ۱۲- اطمینان بخشی ملائکه ----- ۶۰۹
- ۱۳- اطمینان برادران یوسف ----- ۶۱۰
- ۱۴- اطمینان بنی اسرائیل ----- ۶۱۰
- ۱۵- اطمینان بنی نضیر ----- ۶۱۲
- ۱۶- اطمینان به ابراهیم(ع) ----- ۶۱۲
- ۱۷- اطمینان به امدادهای خدا ----- ۶۱۲
- ۱۸- اطمینان به بازگشت موسی(ع) ----- ۶۱۳
- ۱۹- اطمینان به تداوم ایمان ----- ۶۱۴
- ۲۰- اطمینان به حقانیت عقیده ----- ۶۱۴
- ۲۱- اطمینان به خانواده موسی(ع) ----- ۶۱۴
- ۲۲- اطمینان به رحمت خدا ----- ۶۱۴
- ۲۳- اطمینان به زبردستان ----- ۶۱۶
- ۲۴- اطمینان به شکست محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۶۱۶
- ۲۵- اطمینان به شکست موسی(ع) ----- ۶۱۶
- ۲۶- اطمینان به شکست مؤمنان ----- ۶۱۸
- ۲۷- اطمینان به کافران ----- ۶۱۸
- ۲۸- اطمینان به لوط(ع) ----- ۶۱۸
- ۲۹- اطمینان به محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۶۱۸
- ۳۰- اطمینان به ملکه سبأ ----- ۶۲۰
- ۳۱- اطمینان به موسی(ع) ----- ۶۲۱
- ۳۲- اطمینان به ناکامی فرعونیان ----- ۶۲۲
- ۳۳- اطمینان به هارون(ع) ----- ۶۲۳

- ۳۴- اطمینان پادشاه مصر ----- ۶۲۴
- ۳۵- اطمینان پناهندگان به خدا ----- ۶۲۴
- ۳۶- اطمینان جادوگران فرعون ----- ۶۲۶
- ۳۷- اطمینان حزب الله ----- ۶۲۷
- ۳۸- اطمینان در جهاد ----- ۶۲۸
- ۳۹- اطمینان روح ----- ۶۲۸
- ۴۰- اطمینان رهبران دینی ----- ۶۲۸
- ۴۱- اطمینان زکریا(ع) ----- ۶۲۸
- ۴۲- اطمینان ساره ----- ۶۳۰
- ۴۳- اطمینان ساقی پادشاه مصر ----- ۶۳۰
- ۴۴- اطمینان شهیدان ----- ۶۳۰
- ۴۵- اطمینان صالح(ع) ----- ۶۳۲
- ۴۶- اطمینان عاقلان ----- ۶۳۲
- ۴۷- اطمینان فرعون ----- ۶۳۲
- ۴۸- اطمینان فرعونیان ----- ۶۳۴
- ۴۹- اطمینان قاضی قصه یوسف(ع) ----- ۶۳۴
- ۵۰- اطمینان قلب ----- ۶۳۶
- ۵۱- اطمینان قلب علما ----- ۶۳۷
- ۵۲- اطمینان قلب مادر موسی(ع) ----- ۶۳۸
- ۵۳- اطمینان قلب مؤمنان ----- ۶۳۸
- ۵۴- اطمینان کافران مکه ----- ۶۳۸
- ۵۵- اطمینان مادر موسی(ع) ----- ۶۳۸
- ۵۶- اطمینان محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۶۴۰
- ۵۷- اطمینان مسلمانان ----- ۶۴۰
- ۵۸- اطمینان مشرکان صدر اسلام ----- ۶۴۲
- ۵۹- اطمینان موسی(ع) ----- ۶۴۲

- ۶۴۴- ..... اطمینان مؤمنان ۶۰-
- ۶۴۵- ..... اطمینان مؤمنان صدر اسلام ۶۱-
- ۶۴۶- ..... اطمینان ناپسند ۶۲-
- ۶۴۶- ..... اطمینان همبندان یوسف(ع) ۶۳-
- ۶۴۶- ..... اطمینان همسران محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۴-
- ۶۴۶- ..... اطمینان یعقوب(ع) ۶۵-
- ۶۵۰- ..... اطمینان یوسف(ع) ۶۶-
- ۶۵۰- ..... اهمیت اطمینان ۶۷-
- ۶۵۰- ..... درخواست اطمینان ۶۸-
- ۶۵۲- ..... زمینه اطمینان ۶۹-
- ۶۵۳- ..... زمینه اطمینان بنی نضیر ۷۰-
- ۶۵۴- ..... زمینه اطمینان قلب ۷۱-
- ۶۵۴- ..... زمینه اطمینان محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۲-
- ۶۵۴- ..... زمینه اطمینان مؤمنان ۷۳-
- ۶۵۶- ..... سرزنش اطمینان به حسن فرجام ۷۴-
- ۶۵۶- ..... سرزنش اطمینان به سعادت ۷۵-
- ۶۵۶- ..... عمل صالح و اطمینان ۷۶-
- ۶۵۸- ..... عوامل اطمینان ۷۷-
- ۶۶۸- ..... عوامل اطمینان در قیامت ۷۸-
- ۶۶۸- ..... عوامل اطمینان زکریا(ع) ۷۹-
- ۶۶۸- ..... عوامل اطمینان شهیدان ۸۰-
- ۶۷۰- ..... عوامل اطمینان قلب ۸۱-
- ۶۷۰- ..... عوامل اطمینان مجاهدان ۸۲-
- ۶۷۰- ..... عوامل اطمینان محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۳-
- ۶۷۳- ..... عوامل اطمینان مریم(س) ۸۴-
- ۶۷۴- ..... عوامل اطمینان موسی(ع) ۸۵-

- ۶۷۵ ..... ۸۶- عوامل اطمینان هارون(ع)
- ۶۷۶ ..... ۸۷- فلسفه اطمینان قلب مادر موسی(ع)
- ۶۷۶ ..... ۸۸- مراد از اطمینان قلب
- ۶۷۶ ..... ۸۹- منشأ اطمینان
- ۶۷۷ ..... ۹۰- منشأ اطمینان قلب
- ۶۷۸ ..... ۹۱- منشأ اطمینان قلب اصحاب كهف
- ۶۷۸ ..... ۹۲- منشأ اطمینان مادر موسی(ع)
- ۶۷۸ ..... ۹۳- منشأ اطمینان محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۶۸۰ ..... ۹۴- منشأ اطمینان موسی(ع)
- ۶۸۱ ..... ۹۵- منشأ اطمینان مؤمنان
- ۶۸۲ ..... ۹۶- موانع اطمینان
- ۶۸۲ ..... ۹۷- موجبات اطمینان محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۶۸۲ ..... ۹۸- نعمت اطمینان قلب
- ۶۸۴ ..... ۹۹- نیاز به اطمینان قلب
- ۶۸۵ ..... ۱۱- اعتدال
- ۶۸۵ ..... ۱- آثار اعتدال
- ۶۸۵ ..... ۲- آثار اعتدال اعضای انسان
- ۶۸۶ ..... ۳- آثار اعتدال طبیعت
- ۶۸۶ ..... ۴- اعتدال آسمان
- ۶۸۶ ..... ۵- اعتدال آسمان ها
- ۶۸۸ ..... ۶- اعتدال ابراهیم(ع)
- ۶۹۰ ..... ۷- اعتدال اسلام
- ۶۹۲ ..... ۸- اعتدال انسان
- ۶۹۲ ..... ۹- اعتدال بندگان خدا
- ۶۹۲ ..... ۱۰- اعتدال جسمی انسان
- ۶۹۴ ..... ۱۱- اعتدال در آفرینش

- ۱۲- اعتدال در احسان ۶۹۴
- ۱۳- اعتدال در ادای حقوق ۶۹۴
- ۱۴- اعتدال در استفاده از نعمت ۶۹۶
- ۱۵- اعتدال در امیدواری ۶۹۶
- ۱۶- اعتدال در انفاق ۶۹۶
- ۱۷- اعتدال در برخورد با گناهکاران ۷۰۰
- ۱۸- اعتدال در ترس ۷۰۰
- ۱۹- اعتدال در تکلیف ۷۰۰
- ۲۰- اعتدال در تهدید ۷۰۲
- ۲۱- اعتدال در دعا ۷۰۲
- ۲۲- اعتدال در راه رفتن ۷۰۲
- ۲۳- اعتدال در روابط جنسی ۷۰۲
- ۲۴- اعتدال در زندگی ۷۰۴
- ۲۵- اعتدال در سخن ۷۰۴
- ۲۶- اعتدال در سرور ۷۰۴
- ۲۷- اعتدال در عبادت ۷۰۴
- ۲۸- اعتدال در غرایز جنسی ۷۰۶
- ۲۹- اعتدال در قیام نماز ۷۰۶
- ۳۰- اعتدال در مصرف ۷۰۶
- ۳۱- اعتدال روح ۷۰۸
- ۳۲- اعتدال سبیل الله ۷۰۸
- ۳۳- اعتدال صدا در دعا ۷۰۸
- ۳۴- اعتدال صدا در نماز ۷۱۰
- ۳۵- اعتدال قرآن ۷۱۰
- ۳۶- اعتدال قلب ۷۱۱
- ۳۷- اعتدال کتب آسمانی ۷۱۲

۷۱۲	۳۸- اعتدال محسنان
۷۱۲	۳۹- اعتدال مسلمانان
۷۱۴	۴۰- اهمیت اعتدال
۷۱۸	۴۱- اهمیت اعتدال در انفاق
۷۱۸	۴۲- اهمیت اعتدال در تأمین معاش
۷۱۸	۴۳- اهمیت اعتدال در زندگی
۷۲۰	۴۴- خروج از اعتدال
۷۲۰	۴۵- دعوت به اعتدال
۷۲۰	۴۶- سوگند به اعتدال روح
۷۲۲	۴۷- شگفتی اعتدال روح
۷۲۲	۴۸- شگفتی محرومیت از اعتدال
۷۲۲	۴۹- عوامل اعتدال مسلمانان
۷۲۲	۵۰- مراد از اعتدال در زندگی
۷۲۴	۱۲- اعتصام
۷۲۴	۱- آثار اعتصام به حبل الله
۷۲۴	۲- آثار اعتصام به خدا
۷۲۵	۳- آثار اعتصام به رحمانیت خدا
۷۲۵	۴- آثار اعتصام به قرآن
۷۲۵	۵- آثار اعتصام به محمد(صلی الله علیه و آله)
۷۲۵	۶- اجتناب از اعتصام به غیر خدا
۷۲۷	۷- اعتصام به حبل الله
۷۳۱	۸- اعتصام به خدا
۷۳۳	۹- اعتصام به ربوبیت خدا
۷۳۴	۱۰- اعتصام به قرآن
۷۳۵	۱۱- اعتصام به محمد(صلی الله علیه و آله)
۷۳۶	۱۲- اعتصام به وحی

- ۱۳- اعراض از اعتصام به غیر خدا - ۷۳۷
- ۱۴- اهمیت اعتصام به خدا - ۷۳۷
- ۱۵- پاداش اعتصام به خدا - ۷۳۷
- ۱۶- زمینه اعتصام به خدا - ۷۳۷
- ۱۳- اعتکاف - ۷۳۹
- ۱- آمیزش در اعتکاف - ۷۳۹
- ۲- احکام اعتکاف - ۷۳۹
- ۳- اعتکاف در دین ابراهیم(ع) - ۷۴۰
- ۴- اعتکاف در کعبه - ۷۴۰
- ۵- اعتکاف در مسجد - ۷۴۰
- ۶- اهمیت اعتکاف - ۷۴۲
- ۷- روزه در اعتکاف - ۷۴۲
- ۸- شرایط اعتکاف - ۷۴۲
- ۹- مکان اعتکاف - ۷۴۴
- ۱۴- اعتماد - ۷۴۵
- ۱- آثار اعتماد به ثروت - ۷۴۵
- ۲- آثار اعتماد به خبر فاسق - ۷۴۵
- ۳- آثار اعتماد به ظالمان - ۷۴۵
- ۴- اعتماد به برادران یوسف - ۷۴۶
- ۵- اعتماد به خواهر موسی(ع) - ۷۴۶
- ۶- اعتماد به خود - ۷۴۶
- ۷- اعتماد به شعیب(ع) - ۷۴۶
- ۸- اعتماد به صالح(ع) - ۷۴۸
- ۹- اعتماد به ظالمان - ۷۴۸
- ۱۰- اعتماد به غیر قرآن - ۷۴۸
- ۱۱- اعتماد به گواهی خدا - ۷۴۸

- ۱۲- اعتماد به لوط(ع) ۷۵۰
- ۱۳- اعتماد به مردم و توکل ۷۵۰
- ۱۴- اعتماد به مردم و شرک ۷۵۰
- ۱۵- اعتماد به معاون ۷۵۲
- ۱۶- اعتماد به نوح(ع) ۷۵۲
- ۱۷- اعتماد به وزیر ۷۵۲
- ۱۸- اعتماد به وعده های خدا ۷۵۳
- ۱۹- اعتماد به هارون(ع) ۷۵۴
- ۲۰- اعتماد به هود(ع) ۷۵۴
- ۲۱- اعتماد پادشاه مصر به یوسف(ع) ۷۵۴
- ۲۲- انبیا و اعتماد به ناهلان ۷۵۶
- ۲۳- اهمیت اعتماد ۷۵۶
- ۲۴- بی منطقی اعتماد به غیرخدا ۷۵۶
- ۲۵- حرمت اعتماد بر ظالمان ۷۵۶
- ۲۶- زمینه اعتماد جوامع ۷۵۸
- ۲۷- شایسته اعتماد ۷۵۸
- ۲۸- عوامل بی اعتمادی ۷۵۸
- ۲۹- عوامل سلب اعتماد ۷۵۸
- ۳۰- نهی از اعتماد به ظالمان ۷۶۰
- ۳۱- نهی از اعتماد به غیرخدا ۷۶۰
- ۱۵- اعداد - ۷۶۱
- ۱- عدد بیست ۷۶۱
- ۲- عدد پنج ۷۶۲
- ۳- عدد پنجاه هزار ۷۶۴
- ۴- عدد چهار ۷۶۴
- ۵- عدد چهل ۷۷۰

- ۶- عدد دو ۷۷۴
- ۷- عدد دو هزار ۷۷۸
- ۸- عدد دوازده ۷۷۸
- ۹- عدد دوسوم ۷۸۲
- ۱۰- عدد دویست ۷۸۲
- ۱۱- عدد ده ۷۸۴
- ۱۲- عدد سه ۷۸۸
- ۱۳- عدد سی ۷۹۴
- ۱۴- عدد سیصد ۷۹۴
- ۱۵- عدد سیصدونه ۷۹۶
- ۱۶- عدد شش ۷۹۷
- ۱۷- عدد صد ۸۰۱
- ۱۸- عدد صد و بیست و چهار هزار ۸۰۳
- ۱۹- عدد صد هزار ۸۰۴
- ۲۰- عدد نودونه ۸۰۴
- ۲۱- عدد نوزده ۸۰۴
- ۲۲- عدد نه ۸۰۶
- ۲۳- عدد نهصدوپنجاه ۸۰۸
- ۲۴- عدد هزار ۸۰۸
- ۲۵- عدد هشت ۸۱۲
- ۲۶- عدد هشتاد ۸۱۴
- ۲۷- عدد هفت ۸۱۶
- ۲۸- عدد هفتاد ۸۲۴
- ۲۹- عدد هفتاد و دو ۸۲۶
- ۳۰- عدد هفتادهزار ۸۲۶
- ۳۱- عدد یازده ۸۲۶

- ۸۲۸ ..... ۳۲- عدد یک
- ۸۲۸ ..... ۳۳- عدد یک دوم
- ۸۲۸ ..... ۳۴- عدد یک دهم
- ۸۲۹ ..... ۳۵- عدد یک سوم
- ۸۳۰ ..... ۳۶- عدد چهار
- ۸۳۶ ..... ۳۷- عدد چهل
- ۸۴۰ ..... ۳۸- عدد دوازده
- ۸۴۴ ..... ۳۹- عدد ده
- ۸۴۸ ..... ۴۰- عدد صد و بیست و چهار هزار
- ۸۵۰ ..... ۴۱- عدد صد هزار
- ۸۵۰ ..... ۴۲- عدد هفتاد
- ۸۵۲ ..... ۴۳- عدد هفتاد و دو
- ۸۵۳ ..... ۴۴- عدد هفتاد و دو
- ۸۵۵ ..... ۱۶- اعدام
- ۸۵۵ ..... ۱- اعدام محارب
- ۸۵۷ ..... ۲- اعدام مفسدان
- ۸۵۹ ..... ۳- اعدام موهنان به اسلام
- ۸۵۹ ..... ۴- اعدام همبند یوسف(ع)
- ۸۵۹ ..... ۵- تهدید به اعدام
- ۸۶۰ ..... ۶- موارد اعدام
- ۸۶۲ ..... ۱۷- اعراب
- ۸۶۲ ..... ۱- اعراب
- ۸۶۲ ..... ۲- اعراب قبل از اسلام
- ۸۶۲ ..... ۳- بینش اعراب جاهلیت
- ۸۶۳ ..... ۴- بینش اعراب دوران بعثت
- ۸۶۳ ..... ۵- تألیف قلوب اعراب

- ۶- تعصب اعراب ۸۶۳
- ۷- خدائشناسی اعراب ۸۶۵
- ۸- دشمنی اعراب ۸۶۵
- ۹- زمین‌ه هدایت اعراب ۸۶۵
- ۱۰- شرک اعراب ۸۶۵
- ۱۱- معاهده با اعراب ۸۶۷
- ۱۸- اعلام ۸۶۸
- ۱- اعلام ۸۶۸
- ۲- آثار اعلام پیروزی حق ۸۶۹
- ۳- آثار اعلام شکست باطل ۸۶۹
- ۴- آداب اعلام تصمیم ۸۶۹
- ۵- آداب اعلام وعده ۸۷۱
- ۶- اعلام آمادگی آصف بن برخیا ۸۷۱
- ۷- اعلام آمادگی اشراف قوم سیأ ۸۷۱
- ۸- اعلام آمادگی عفریت جن ۸۷۳
- ۹- اعلام آمادگی فرماندهان قوم سیأ ۸۷۳
- ۱۰- اعلام آمرزشهای خدا ۸۷۳
- ۱۱- اعلام آیه تبلیغ ۸۷۳
- ۱۲- اعلام اتحاد با اهل کتاب ۸۷۵
- ۱۳- اعلام اجابت دعای موسی(ع) ۸۷۵
- ۱۴- اعلام اجابت دعای هارون(ع) ۸۷۵
- ۱۵- اعلام بخل مشرکان ۸۷۷
- ۱۶- اعلام بشارت ولادت یحیی(ع) ۸۷۷
- ۱۷- اعلام بشارتهای خدا ۸۷۷
- ۱۸- اعلام بشربودن محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۷۷
- ۱۹- اعلام بطلان شرک ۸۷۹

- ۸۷۹ ..... ۲۰- اعلام بغض خدا
- ۸۷۹ ..... ۲۱- اعلام پیروزی حق
- ۸۷۹ ..... ۲۲- اعلام تبری از مشرکان
- ۸۸۱ ..... ۲۳- اعلام تبری امام علی(ع)
- ۸۸۱ ..... ۲۴- اعلام تبری در حج
- ۸۸۱ ..... ۲۵- اعلام تبری محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۸۸۳ ..... ۲۶- اعلام تبلیغ مجانی
- ۸۸۶ ..... ۲۷- اعلام توحید
- ۸۸۷ ..... ۲۸- اعلام توحید محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۸۸۷ ..... ۲۹- اعلام تهدیدهای خدا
- ۸۸۷ ..... ۳۰- اعلام حقانیت توحید
- ۸۸۷ ..... ۳۱- اعلام دشمنی با خدا
- ۸۸۸ ..... ۳۲- اعلام رحمت خدا
- ۸۸۹ ..... ۳۳- اعلام رسالت موسی(ع)
- ۸۸۹ ..... ۳۴- اعلام رسالت هارون(ع)
- ۸۸۹ ..... ۳۵- اعلام شخصی بودن کیفر
- ۸۹۰ ..... ۳۶- اعلام شکرگزاری سلیمان(ع)
- ۸۹۱ ..... ۳۷- اعلام شکست باطل
- ۸۹۱ ..... ۳۸- اعلام عذاب کافران
- ۸۹۱ ..... ۳۹- اعلام عذابهای خدا
- ۸۹۲ ..... ۴۰- اعلام عقیده محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۸۹۳ ..... ۴۱- اعلام فسخ معاهده
- ۸۹۵ ..... ۴۲- اعلام فسخ معاهده با مشرکان
- ۸۹۵ ..... ۴۳- اعلام فلسفه وجودی مسجد
- ۸۹۵ ..... ۴۴- اعلام فلسفه وجودی معبد
- ۸۹۵ ..... ۴۵- اعلام مقصد به همسفر

- ۸۹۷ ..... ۴۶- اعلام مواضع اسلام
- ۸۹۷ ..... ۴۷- اعلام مهربانی خدا
- ۸۹۷ ..... ۴۸- اعلام نقش ایمان
- ۸۹۷ ..... ۴۹- اعلام نقش دینداری
- ۸۹۹ ..... ۵۰- اعلام ولایت امام علی(ع)
- ۸۹۹ ..... ۵۱- اعلام هجرت ابراهیم(ع)
- ۹۰۰ ..... ۵۲- اهمیت اعلام آمرزشهای خدا
- ۹۰۱ ..... ۵۳- اهمیت اعلام رحمت خدا
- ۹۰۱ ..... ۵۴- اهمیت اعلام عذابهای خدا
- ۹۰۱ ..... ۵۵- وقت اعلام تبری از مشرکان
- ۹۰۳ ..... درباره مرکز

علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد 8

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن جلد 8

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- اضرار

1- آثار اضرار به خود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 20 - 11، 10، 9

9 - زیانکاری و تباه کردن خویشتن، مانع ایمان است.

الذین خسروا أنفسهم فهم لا يؤمنون

10 - ایمان نیاوردن اهل کتاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، ناشی از تباه کردن جانهایشان است.

الذین ءاتینهم الکتب یعرفونه .. الذین خسروا أنفسهم فهم لا يؤمنون

11 - آنان که سرمایه جان به خسارت از کف داده اند، رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را انکار می کنند.

الذین خسروا أنفسهم فهم لا يؤمنون

2- اضرار با جادو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 40، 34

34 - رساندن زیان به مردم با اعمال سحر و نیز آموختن آن به انگیزه مفسده جویی، حرام و گناهی در حد کفر است.

فلا تکفر فیتعلمون منهما ما یفرقون به بین المرء و زوجته .. ویتعلمون مایضرهم ول

40 - کسانی که علم سحر را برای سوء استفاده و ضرر رسانی فراگیرند ، از مواهب آخرت محروم خواهند شد .

و لقد علموا لمن اشتریه ماله فی الآخره من خلق

ضمیر مفعولی در «اشتراه» به «ما یضرهم و لاینفعهم» - که مراد آن سحرهای زیان آور است - بر می گردد.

ص: 1

3- اضرار به بدن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 31 - 13

13 - عن أبي عبدالله (ع): .. إنما الاسراف فيما اتلف المال و أضر بالبدن.

از امام صادق (ع) روایت شده است: .. اسراف تنها در جائی است که باعث از بین رفتن مال و زیان رساندن به بدن باشد.

4- اضرار به جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 107 - 7

7 - آسیب رساندن به جامعه اسلامی ، در رأس آرمان ها و اهداف منافقان و کافران

اتخذوا مسجداً ضراراً و كفراً

برداشت فوق با توجه به این است که در رأس همه اهداف «ضراراً» مطرح شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 13

13 - منافقان ، زیان زننده به جامعه اسلامی ، مروج کفر ، تفرقه افکن میان مؤمنان ، ظالم و دوزخی اند .

اتخذوا مسجداً ضراراً و كفراً و تفریقاً .. و إرساداً... فانهار به فی نار جهنم

5- اضرار به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 176 - 6

6 - هرگز شتابگران در کفر هیچگونه ضرری به خدا نمی رسانند .

انّهم لن یضربوا الله شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - كافران ، هرگز كوچكترين ضررى به خداوند نمى رسانند .

انّ الذين اشتروا الكفر بالايمن لن يضرّوا الله شيئاً

ص: 2

5- قدرت مطلق خداوند و آسیب ناپذیری وی از عملکرد کافران

انّ الذّین اشتروا الکفر بالایمان لن یضروا الله شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 57 - 16,18

16 - ناسپاسی قوم موسی و تمردشان از دستورات خداوند ، هیچ زیانی را متوجه ساحت قدس خدا نکرد .

و ما ظلمونا

18 - بازگشت زیان معصیت به گنهکار است نه متوجه ساحت قدس خداوند

و ما ظلمونا و لکن کانوا أنفسم یظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 4 - 15

15 - آسیب ناپذیری خداوند از کفر کافران

انّ الذّین کفروا .. و الله عزیز

از ذکر «عزیز» (غالب لا یقهر) به دنبال کفر کافران، این برداشت استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 133 - 6

6 - اگر جن و انس راه طاعت و یا عصیان پیشه کنند، هیچ سود و زیانی به خداوند نمی رساند.

و ربک الغنی ذو الرحمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 160 - 29,32

29 - قوم موسی با ناسپاسی و تخلف از دستورات خداوند هیچ زیانی را متوجه ساحت قدس او نکردند .

و ما ظلمونا

32 - بازگشت زیان گناه به گنهکار است ، نه متوجه ساحت قدس خداوند

و ما ظلمونا و لکن کانوا أنفسهم یظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 177 - 3

3 - تکذیب کنندگان آیات الهی با تکذیبشان ضرری را متوجه ساحت قدس الهی نخواهند کرد .

و أنفسهم کانوا یظلمون

تقدیم «أنفسهم» بر «یظلمون» مفید حصر است و این حصر می تواند در ارتباط با خداوند ایراد شده باشد ; یعنی: مکذبان با تکذیب آیات، به خداوند ضرر نمی رسانند و تنها به خود ستم می کنند.

ص: 3

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 39 - 8

8 - قدرت نامحدود خداوند ، نشان بی نیازی او از جهاد مؤمنان و آسیب ناپذیری او ، از تخلف آنان

إلا تتفروا... و لا تضروه شيئاً و الله على كل شيء قدير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 57 - 9,10,11,15

9- اعراض مردم از دین و معارف الهی ، هیچ ضرری متوجه خداوند نخواهد کرد .

فإن تولوا... و لا تضرونه شيئاً

برداشت فوق ، مبتنی بر این است که «لاتضرونه» نیز جواب شرط (فإن تولوا) باشد. قابل ذکر است که مجزوم نشدن «تضرون» به خاطر عطف شدن آن بر فعل ماضی «قد أبلغتكم» می باشد.

10- هلاکت کفرپیشگان به عذاب های الهی ، هرگز مایه زیان و ضرری برای خداوند نیست .

و يستخلف ربي قومًا غيركم و لا تضرونه شيئاً

در برداشت فوق ، جمله «لاتضرونه» در ارتباط با «يستخلف ربي...» معنا شده است؛ یعنی ، در صورت نابودی شما ، ضرری متوجه خداوند نمی شود.

11- نزول عذاب الهی بر کفرپیشگان ، برخاسته از استحقاق آنان است نه آنکه وجودشان موجب ضرر و زیان بر خدا باشد .

و يستخلف ربي قومًا غيركم و لا تضرونه شيئاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «لاتضرونه» حال باشد. بر این اساس جمله «يستخلف... و لا تضرونه» چنین معنا می شود. در حالی که ضرر و زیانی را متوجه خدا نمی کنید شما را عذاب می کند و این معنا می رساند که موجب عذاب، استحقاق کفرپیشگان است نه این که وجودشان مایه ضرری بر خدا باشد.

15- آگاهی گسترده خداوند و مراقبت او بر همه چیز ، دلیل عجز همگان از آسیب رسانی به اوست .

و لا تضرونه شيئاً إن ربي على كل شيء حفيظ

جمله «إن ربي...» تعلیل است برای جمله «لاتضرونه شيئاً».

6- اضرار به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 54 - 2

2 - ارتداد مسلمانان و بازگشتشان از اسلام ، هیچ ضرری را متوجه دین خدا نخواهد کرد .

من یرتد منکم عن دینه فسوف یأتی اللّٰه بقوم

برداشت فوق بر این مبناست که جواب شرط (من یرتد ..) جمله ای همانند «فلن یضر دین اللّٰه» در تقدیر گرفته شود و جمله «فسوف یأتی اللّٰه...» جایگزین جزای حقیقی شده باشد؛ زیرا بیانگر علت آن جزاست.

ص: 4

7- اضرار به زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 229 - 7,9

7 - رجوع مرد در ایام عدّه ، نباید به قصد اضرار به زن باشد .

الطلاق مرتان فامساک بمعروف او تسریح باحسان

9 - رها ساختن زن (طلاق) باید علاوه بر رعایت حقوق او ، آمیخته با احسان و نیکی و به دور از اضرار به وی باشد .

او تسریح باحسان

کلمه «احسان» گویای معنایی است فراتر از «معروف»؛ یعنی باید نسبت به زنان، افزون بر حقوق شناخته شده آنان، نیکی شود.

8- اضرار به شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 21

21 - صالح (ع) بر حذر دارنده قوم ثمود از زیان رساندن به ناقه

و لاتمسوها بسوء

9- اضرار به عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 32,34,35

32 - بنی اسرائیل در صدد آسیب رسانی به حضرت مسیح (ع) ، پس از مشاهده معجزات و دلایل روشن آن حضرت بر رسالت خویش

و اذ کففت بنی اسرائیل عنک اذ جثتهم بالبینت

مراد از «بینات» - به قرینه ذیل آیه (ان هذا الا سحر مبین» - معجزات عیسی (ع) است.

34 - خداوند ، نگه دارنده عیسی (ع) از آسیب بنی اسرائیل

و اذ کففت بنی اسرائیل عنک

35 - بنی اسرائیل در قلمرو و مخاطب رسالت حضرت مسیح (ع)

و اذ كففت بنی اسرائیل عنك اذ جثتهم بالبیت

10- اضرار به مال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 5

13 - عن أبي عبدالله(ع): .. إنما الاسراف فيما اتلف المال و أضر بالبدن.

از امام صادق(ع) روایت شده است: .. اسراف تنها در جائی است که باعث از بین رفتن مال و زیان رساندن به بدن باشد.

11- اضرار به محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 17 - 1

1 - اگر خداوند آسیبی به پیامبر(صلی الله علیه و آله) برساند، هیچ موجودی توان برطرف ساختن آن را ندارد.

وإن یمسسک الله بضر .. فهو علی کل شیء قدیر

12- اضرار به ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 81 - 9

9- آدمیان ، ناتوان از ضربه زدن به فرشتگان حتی در صورتی که آنان ، به شمایل انسان ها باشند .

یلوط إنا رسل ربک لن یصلوا إلیک

13- اضرار جانی به مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 4 - 4

4 - وارد شدن هر ضربه ای به جان یا مال مسلمانان از سوی طرف معاهده ، نقض پیمان شمرده شده و لغو آن را مجاز می کند .

إلا الذین عهدتم من المشرکین ثم لم ینقصوکم شیئاً

14- اضرار خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 17 - 1,4,5,6,7

1 - اگر خداوند آسبیدی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) برساند، هیچ موجودی توان برطرف ساختن آن را ندارد.

وإن یمسک الله بضر... فهو علی کل شیء قدير

4 - خداوند، قادر بر رساندن هر گونه خیر و ضرر به آدمی

ص: 6

وإن يمسك الله بضر . . . وإن يمسك بخير فهو على كل شيء قدير

5- تنها خدای قادر بر رساندن هر گونه ضرر و یا منفعت به آدمی، شایسته پرستش و ولایت می باشد.

أغير الله أتخذ وليا . . . وإن يمسك الله بضر . . . فهو على كل شيء قدير

6- اقتدار بر رساندن هر گونه خیر و شر، از شؤون ولایت الهی است.

أغير الله أتخذ وليا . . . وإن يمسك الله بضر . . . فهو على كل شيء قدير

7- توجه به اقتدار بی مانع خداوند بر رساندن نفع و ضرر، زمینه ساز اعتقاد به توحید و پرهیز از شرک

ولا تكونن من المشركين . . . وإن يمسك الله بضر . . . فهو على كل شيء قدير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 18 - 2,5

2- قدرت بدون رقیب خداوند در رساندن خیر و شر به آدمی، نشانه اقتدار و غلبه او بر تمامی بندگان

وإن يمسك الله بضر . . . وهو القاهر فوق عباده

5- نفع و ضرر رساندن خداوند به آدمیان بر اساس حکمت و آگاهی

وإن يمسك الله بضر فلا كاشف له إلا هو . . . هو الحكيم الخبير

15- اضرار مالی به مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 4 - 4

4- وارد شدن هر ضربه ای به جان یا مال مسلمانان از سوی طرف معاهده، نقض پیمان شمرده شده و لغو آن را مجاز می کند.

إلا الذين عهدتم من المشركين ثم لم ينقصوكم شيئاً

16- اضرار معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 109 - 5

5- معبود های اهل شرک، ارمغانی جز خسارت و تباهی برای پرستشگران خویش ندارند .

فلاتک فی مریه مما یعبد هؤلاء ما یعبدون إلاّ کما یعبد ابأؤهم

چنان چه «کما» در آیه شریفه برای تشبیه باشد، جمله «فلاتک . . .» به ضمیمه «إنا لموفقوهم . . .» می رساند که: روا نبودن شک و تردید به این جهت است که همان طور که معبودهای مشرکان پیشین، دستاوردی جز خسارت و تباهی برای پرستش کنندگان خود نداشتند (و ما زادوهم غیر تتیب، آیه 101) معبودهای اهل شرک در زمان تو نیز این چنینند.

ص: 7

17- اضرار منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 13

13 - منافقان ، زیان زننده به جامعه اسلامی ، مروج کفر ، تفرقه افکن میان مؤمنان ، ظالم و دوزخی اند .

اتخذوا مسجداً ضراراً و کفراً و تقریقاً . . . و إرساداً . . . فانهار به فی نار جهنم

18- سرزنش اضرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 12 - 15

15 - لزوم پرهیز از اضرار به دیگران

من بعد وصیّه یوصی بها او دین غیر مضارّ

«دین و وصیّت» با تمام اهمیتی که به آن داده شده، آنجا که به ضرر دیگران تمام شود، فاقد اعتبار است و باید از آن پرهیز شود. بنابراین در غیر وصیّت و دین نیز به طریق اولی پرهیز از آن ضروری است.

19- کیفر اضرار به شتر صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 22

22 - صالح (ع) قوم خویش را به گرفتار آمدن به عذابی دردناک ، در صورت زیان رساندن به ناقه و یا بازداری آن از چریدن ، هشدار داد .

فذرّوها تأکل فی أرض اللّٰه ولا تمسوها بسوء فیأخذکم عذاب ألیم

ص: 8

2- اصلاح

1- اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 89 - 5, 6, 3

3 - همراهی توبه مرتدان با اصلاح (جبران گذشته) ، شرط آمرزش گناهشان

الَّذِينَ تابُوا .. واصلحوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

5 - دعوت از اهل کتاب و مرتدان به توبه و گرایش به اسلام و بازگشت از انحراف

قَوْمًا كَفَرُوا .. الَّذِينَ تابُوا

بنابراینکه مراد از «قوماً کفروا ..» ، اهل کتاب نیز باشد که به حقانیت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) کفر ورزیدند.

6 - باز گذاشتن راه توبه و اصلاح برای منحرفان ، روشی برای هدایت آنان

وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ .. إِلَّا الَّذِينَ تابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَاصْلَحُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 110 - 5, 7, 9, 12, 13

5 - ایمان به خدا و اصلاح جامعه (امر به معروف و نهی از منکر) ، دو عامل رُشد جوامع انسانی

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ .. وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

رشد و تکامل جوامع از مصادیق خیر است و آیه فوق، خیر بودن امت را منوط به ایمان و اصلاح اجتماع (امر به معروف و نهی از منکر) کرده است.

7 - اصلاح جوامع بشری ، مسؤولیت جامعه اسلامی

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

9 - نظارت همگانی و اصلاح جوامع (امر به معروف و نهی از منکر) ، نگهدار ایمان به خداوند *

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ .. وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

تقدم «امر به معروف و نهی از منکر» در آیه شریفه بر «ایمان»، علی رغم تقدم ذاتی ایمان بر آنها، می تواند گویای برداشت فوق

ص: 9

باشد.

12 - اصلاح جوامع بشری ، هدف مشترک جامعه آرمانی اسلام

کنتم خیر أمّه أخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنکر

با توجه به واژه «امّه» که در لغت به معنای گروه دارای هدف و مقصد مشترک است، مطلب فوق استفاده می شود.

13 - اصلاح جوامع بشری ، فلسفه ای برای ظهور ادیان

کنتم خیر أمّه أخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنکر

حرف «لام» در «لنناس»، بیانگر رعایت و فلسفه ظهور دین است و جمله «خیر امه . . .»، دلالت دارد که همه ادیان عهده دار رسالت اصلاح بشر بوده اند که از میان آنها، امت اسلامی بهترین امت هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 7

7 - وظیفه رسولان الهی ، راهنمایی و پیام آوری است و وظیفه مردم ، پیمودن آن راه بر اساس پیام های آن رسولان

و ما محمّد الّا رسول قد خلت من قبله الرّسل افاین مات

جمله «و ما محمّد . . .»، تعیین کننده وظیفه رسولان الهی (پیام آوری) است و جمله «افاین مات ...»، تعیین کننده وظیفه مردم است که باید همواره (چه رسولان در میانشان باشند و یا نباشند) پایبند به آن پیامها باشند.

2- آثار اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 160 - 7,8

7 - خداوند ، توبه گنهکاران را در صورتی که مفسد گذشته را جبران کنند ، خواهد پذیرفت .

إلا الذین تابوا و أصلحوا و بینوا فأولئک أتوب علیهم

8 - نباید کتمان کنندگان حقایق دینی را در صورتی که توبه کنند و گذشته را جبران نمایند ، نفرین کرده و خواهان دوری آنان از رحمت خدا شد .

و یلعنهم اللعنون. إلا الذین تابوا و أصلحوا و بینوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 89 - 4، 2

2 - توبه ، اصلاح و جبران گذشته ، راه دستیابی مجدد به هدایت خداوند

كيف يهدى الله .. الا الذين تابوا من بعد ذلك و اصلحوا

4 - بی اثر بودن توبه بدون اصلاح (جبران گذشته)

الأ الذين تابوا .. و اصلحوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 16 - 7

7 - اصلاح ، شرط پذیرش توبه بندگان از سوی خداوند

ص: 10

فان تابا و اصلحا فاعرضوا عنهما إنَّ اللهَ كان تواباً رحيماً

جمله «إنَّ اللهَ . . .» تواب بودن خداوند را پس از توبه بنده و اصلاح او مطرح ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 146 - 1,4

1 - منافقان در صورت توبه، اصلاح گذشته، تمسک به خدا و اطاعت خالصانه، به آتش دوزخ گرفتار نخواهند شد.

إنَّ المنافقين .. الا الذين تابوا و أصلحوا و اعتصموا بالله و أخلصوا دينهم

4 - اصلاح و جبران گذشته، پیروی از فرامین الهی و پرهیز از ریا، شرط پذیرش و ثمربخش بودن توبه منافقان

الا الذين تابوا و أصلحوا و اعتصموا بالله و أخلصوا دينهم الله

چنانچه جمله های «اصلحوا» و «اعتصموا» و «اخلصوا»، بیانگر شرایط قبولی توبه منافقان باشد، مراد از «اعتصموا» - با توجه به صفات شمرده شده برای آنان - پیروی از اوامر خداوند و مراد از «اخلصوا» پرهیز از ریا که از ویژگیهای منافقین شمرده شده است، می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 39 - 5

5 - معافیت قانونی سارق از حد سرقت در صورت توبه و اصلاح (خودسازی) *

فمن تاب .. و اصلح فإنَّ اللهَ يتوب عليه

یادآوری پذیرش توبه سارق پس از بیان حد سرقت، می تواند اشاره به سقوط حد از وی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 40 - 11

11 - عقوبت سارقان و آمرزش آنان به صورت توبه و اصلاح خویش، از جمله مشیت های الهی

يعذب من يشاء و يغفر لمن يشاء

مصدق مورد نظر برای «من يشاء»، با توجه به آیات پیشین، زن و یا مردی است که مرتکب سرقت شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - کسانی که ایمان آورند و کار شایسته انجام دهند، نه از آینده خویش بیمناک و نه بر گذشته خویش غمناک هستند.

فمن آمن و أصلح فلا خوف عليهم و لا هم يحزنون

غالباً «خوف» در مورد ترس از آینده و «حزن» در مورد اندوه بر گذشته به کار می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

26 - مؤمنی که از سر جهل گناه کند، در صورت توبه و اصلاح حتماً مشمول مغفرت و رحمت خداوند قرار خواهد گرفت.

کتب ربکم علی نفسہ الرحمہ أنه من عمل منکم سوءاً بجهله ثم تاب من بعده و أصلح فأنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 119 - 1,7

1- وعده قطعی خداوند به بخشش گناه بدکاران ، در صورت روی آوردن آنان به توبه و صلاح

ثم إن ربك للذین عملوا السوء بجهله ثم تابوا من بعد ذلك وأصلحوا إن ربك من بع

7- گناه حلال و حرام شمردن امور (بدعت گذاری) ، اگر از سر جهل و نقصان علم باشد - در صورت توبه و اصلاح گذشته ها - مورد غفران و بخشش الهی است .

لا تقولوا .. هذا حلل و هذا حرام ... و علی الذین هادوا حرمنا ... و لكن کانو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 5 - 4

4- اصلاح رفتار فاسد و جبران ضرر و زیان آثار اجتماعی گناه ، از شرایط توبه حقیقی است .

إلا الذین تابوا من بعد ذلك وأصلحوا

3- آثار اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 57 - 3

3- طهارت و پاکدامنی و تلاش در راه اصلاح جامعه ، مایه نجات از امواج بلا و کیفر الهی

أخرجوا آل لوط .. إنهم أناس یتطهرون . فأنجیناه و أهله إلا امرأته

قوم لوط، وی و خاندانش را به جرم پاکی و پارسایی محکوم به تبعید و اخراج کردند؛ اما خداوند ایشان را به همین دلیل از کیفر دامنگیر آن قوم نجات داد.

4- آثار اصلاح حاکمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 5

5- تصحیح مرکزیت قدرت و حاکمیت جامعه ، راهکار اصلاح و هدایت مردم

ثم أرسلنا موسى . . . إلى فرعون و ملأيه

با توجه به این که حضرت موسی(ع) در امر رسالت، نخست به سوی فرعون - که محور قدرت و حاکمیت بود - فرستاده شد، می توان برداشت فوق را به دست آورد.

5- آثار اصلاح رفتار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 12

20 - توبه و اصلاح رفتارها شرط آمرزش است.

ثم تاب من بعده و أصلح

6- آثار اصلاح فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 5 - 7

7 - توبه فاسقان و اصلاح رفتارشان ، از بین برنده آثار سوء فسق گذشته آنان است .

أولئك هم الفسقون . إلا الذين تابوا من بعد ذلك و أصلحوا فإن الله غفور رحيم

جمله «فإن الله غفور رحيم» در مقام تعلیل برای رفع مجازات های فاسقان است و علت هر حکمی، موجب تعمیم و سرایت آن حکم خواهد شد. بنابراین فاسقان توبه کار، مشمول رحمت الهی اند؛ چه فسق آنان مربوط به تهمت زدن ها باشد و چه غیر آن.

7- آثار اصلاح قاذف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 5 - 2,3

2 - قذف کنندگان (کسانی که به زنان پاکدامن بدون دلیل نسبت زنا دهند) ، در صورت توبه و اصلاح رفتار خویش و جبران زیان وارده بر شخص متهم ، مشمول بخشش و آمرزش خدا خواهند شد .

والذين يرمون المحصنت .. أولئك هم الفسقون . إلا الذين تابوا من بعد ذلك و

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که اصلاح، پس از توبه و پشیمانی در هر موردی، متناسب با همان مورد است. بنابراین اصلاح گناه تهمت زدن، به این خواهد بود که ضرر و زیان مادی، معنوی، فردی و اجتماعی وارده بر متهم جبران شود.

3 - توبه نسبت دهندگان بی دلیل زنا به زنان پاکدامن - در صورت اصلاح رفتار خویش و جبران ضرر و زیان وارده بر متهمان - موجب رفع مجازات فسق و عدم پذیرش شهادت از آنان می شود .

والذين يرمون المحصنت .. أولئك هم الفسقون . إلا الذين تابوا من بعد ذلك و

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که پذیرش توبه، شامل تمامی مجازات های مطرح شده در آیه قبل برای تهمت زندگان شود؛ ولی حدّ قذف (صد تازیانه) را به خاطر وجود دلیل خاص قطعی شامل نخواهد شد.

8- آثار یأس از اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 169 - 4

4- لزوم دوری جستن از محیط فساد، در صورت یأس از اصلاح آن

ربّ نجّنی و أهلی ممّا یعملون

ص: 13

9- اصلاح اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 11, 13, 40

11 - جامعه بشری ، نیازمند بعثت پیامبران برای حل اختلافات (هدایت جامعه)

فبعث الله النبيين .. ليحكم بين الناس فيما اختلفوا فيه

13 - حکومت ، داوری و حل اختلافات مردم ، از اهداف بعثت پیامبران و نزول کتاب های آسمانی

و أنزل معهم الكتاب بالحق ليحكم بين الناس

40 - کتاب های الهی ، ارائه دهنده راه حل صحیح اختلافات جوامع انسانی

و أنزل معهم الكتاب بالحق ليحكم بين الناس فيما اختلفوا فيه

10- اصلاح امور یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 220 - 5, 6, 7, 9

5 - توصیه خداوند به اصلاح امور ایتام

و یسئلونک عن الیتامی قل اصلاح لهم خیر

6 - اصلاح امور ایتام ، خیر است .

اصلاح لهم خیر

7 - جواز هرگونه معاشرت با ایتام بر اساس برادری و اصلاح امور آنان

الیتامی قل اصلاح لهم خیر و ان تخالطوهم فاخوانکم

9 - معاشرت و اصلاح امور ایتام ، بهتر از پرهیز از معاشرت با آنان است .

و یسئلونک عن الیتامی قل اصلاح لهم خیر و ان تخالطوهم فاخوانکم

بنابراینکه «خیر»، افعال التفضیل باشد. گویا مسلمانان به خاطر آیات شدیداللحنی که درباره چگونگی رفتار با ایتام و اموال آنان نازل شده

بود از معاشرت با آنان پرهیز داشتند که آیه مزبور، پرهیز را رد کرده و معاشرت برادرانه و دخالت اصلاح طلبانه در امور آنان را تجویز کرده است.

11- اصلاح بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 71 - 14

14 - اصلاح بینش و بصیرت بنی اسرائیل پس از پذیرش توبه آنان

ثم تاب الله عليهم ثم عموا و صموا

ص: 14

کلمه «ثم» در جمله «ثم عموا و صموا» می رساند که بنی اسرائیل - پس از شمول رحمت الهی بر آنان و توبه به درگاه خداوند - بصیرت از دست رفته خویش را بازیافتند، اگر چه در مرحله و زمان دیگر بصیرت خویش را از دست داده و به اعمال ناروا گرایش پیدا کردند.

12- اصلاح تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 4,5

4 - اصلاح رفتار و کردار ، در گرو اصلاح اندیشه

و لا تحسبنّ الذّین قتلوا فی سبیل اللّهِ امواتا بل احياء عند ربّهم

زیرا برای ترغیب به جهاد (اصلاح رفتار)، اندیشه آنها را نسبت به شهدا تصحیح می نماید.

5 - اصلاح اندیشه ، از روش های قرآن برای نیل به عملکرد صحیح

و لا تحسبنّ الذّین قتلوا فی سبیل اللّهِ امواتا بل احياء عند ربّهم

13- اصلاح ثروتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 36 - 7

7 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اصلاح بینش برخورداران از مال و مکنّت درباره منشأ روزی

و قالوا نحن أكثر أموالاً .. قل إنّ ربّی یسط الرزق لمن یشاء

14- اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 232 - 20

20 - قوانین الهی ، برای اصلاح و پاکسازی خانواده و جامعه

فلا تعضلوهم ان ینکحن .. ذلکم ازکی لکم و اطهر و اللّهُ یعلم و انتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- اصلاح جوامع بشری ، مسؤولیت جامعه اسلامی

کنتم خیر ائمه اخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنکر

9- نظارت همگانی و اصلاح جوامع (امر به معروف و نهی از منکر) ، نگهدار ایمان به خداوند *

کنتم خیر ائمه اخرجت للناس تأمرون ... و تؤمنون بالله

ص: 15

تقدم «امر به معروف و نهی از منکر» در آیه شریفه بر «ایمان»، علی رغم تقدم ذاتی ایمان بر آنها، می تواند گویای برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 15

15 - اصلاح امور جامعه بنی اسرائیل از دستور العمل های موسی به برادر و خلیفه خود هارون

و أصلح

چون فرمان به اصلاح پس از انتخاب هارون به سرپرستی بنی اسرائیل آمده است، معلوم می شود مراد، اصلاح امور اجتماعی، فرهنگی و .. بنی اسرائیل است، نه درستکاری هارون در امور شخصی خودش.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 13

13 - تلاش برای اصلاح جامعه و نهی از منکر، امری لازم بر عهده همگان

قالوا معذره إلی ربکم و لعلهم یتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 21، 24

21- شعیب (ع) تا حد توان و استطاعتش در اصلاح جامعه کوشید و با فساد مبارزه کرد.

إن أُرید إلاّ الإِصلاح ما استطعت

حرف «ما» در «ما استطعت» ظرفیه مصدریه است؛ یعنی، به معنای مدت و زمان می باشد و فعل پس از خود را به تأویل مصدر می برد. بنابراین «إن أُرید...»؛ یعنی: «مده استطاعتی الإِصلاح ما أُرید إلاّ الإِصلاح»؛ من در مدت و زمانی که توان اصلاح امور را دارم به جز اصلاح امور را نخواهم خواست».

24- شعیب (ع)، موفقیت خویش در اصلاح جامعه را، در گرو امداد الهی می دانست.

إن أُرید إلاّ الإِصلاح ما استطعت و ما توفیقی إلاّ بالله علیه توکلت

«توفیق» در آیه شریفه، مصدر مجهولی است که به نایب فاعلش (یای متکلم) اضافه شده است و «باء» برای استعانت است. بنابراین «و ما توفیقی...»؛ یعنی، تنها به کمک خداوند بر انجام کارهای خیر، موفق خواهم بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 152 - 6,7

6 - اصلاح جامعه و از میان بردن فساد ، از اهداف صالح (ع)

و أطيعون . و لاتطيعوا أمر المسرفين . الذين يفسدون فى الأرض و لا يصلحون

7 - اصلاح جوامع بشرى و از میان بردن فساد ، از اهداف مهم پیامبران است .

و أطيعون . و لاتطيعوا أمر المسرفين . الذين يفسدون فى الأرض

ص: 16

15- اصلاح خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 232 - 20

20 - قوانین الهی ، برای اصلاح و پاکسازی خانواده و جامعه

فلا تعضلوهنّ ان ینکحن . . . ذلکم ازکی لکم و اطهر و اللّٰه یعلم و انتم لا تعلمون

16- اصلاح خویشاوندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 85 - 5

5 - آغاز کردن تبلیغ دین و حرکت اصلاحی از نزدیکان و اطرافیان ، شیوه ابراهیم (ع)

إذ قال لأبیہ و قومہ ماذا تعبدون

برداشت یاد شده از آن جا است که ابراهیم(ع) در آغاز تبلیغ خود، پدر و اطرافیان خود را مخاطب قرار داد.

17- اصلاح در جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 129 - 15

15 - تلاش برای اصلاح بین مسلمانان و رعایت تقوا ، زمینه برخورداری از غفران و رحمت الهی

وإن تصلحوا و تتقوا فإنّ اللّٰه کان غفوراً رحیماً

18- اصلاح در خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 228 - 10،11،21

10 - حق رجوع شوهر به همسر مطلقه خویش ، مشروط به قصد اصلاح در زندگی خانوادگی است .

و بعولتھن احق بردهن فی ذلک ان ارادوا اصلاحاً

یعنی اگر شوهر - مثلاً - در رجوع خویش قصد دارد که زن هنگامی که از عده خارج نشده است به وی رجوع کند و پس از رجوع، دوباره او را طلاق دهد تا بدین وسیله به او آزار رساند، رجوع با چنین قصدی به حکم ظاهر آیه مشروع نیست.

11 - عده، فرصتی برای بازسازی مجدد خانواده *

و المطلقات یتربصن . . . و بعولتهن احق بردهن فی ذلک ان ارادوا اصلاحاً

با توجه به اینکه متعاقب حکم تربص ایام عده، سخن از رجوع برای اصلاح در آن ایام به میان آمده است.

21 - تصمیم به رعایت حقوق متعارف زن مُطلَّقه، شرط حق رجوع شوهر به او

ان ارادوا اصلاحاً و لهنّ مثل الذی علیهنّ بالمعروف

ص: 17

بیان حقوق زنان بر مردان پس از مقید کردن حق رجوع به اصلاح، این نتیجه را در بردارد که از مصادیق اراده اصلاح (ارادوا اصلاحاً)، تصمیم مرد بر رعایت حقوق زن مُطلَّقه خویش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 - 14، 13، 12، 9، 8، 5

5 - مسؤولیت بیشتر خویشاوندان زن و شوهر، در نظارت بر سلامت خانواده و حلّ اختلاف های آنان

فابعثوا حکماً من اهلہ و حکماً من اهلها

8 - قصد قاضیان تحکیم بر اصلاح بین زن و شوهر، موجب سازگار شدن آنان

ان یریدا اصلاحاً یوفّق اللّٰه بینهما

بنابر اینکه مراد از فاعل در «یریدا» حکمین باشد و ضمیر در «بینهما» به زن و شوهر برگردد.

9 - نقش اصلاح طلبی قاضیان تحکیم در اراده الهی به ایجاد سازش بین زن و شوهر

ان یریدا اصلاحاً یوفّق اللّٰه بینهما

12 - صلح و سازش بین زن و شوهر، به توفیق الهی است.

ان یریدا اصلاحاً یوفّق اللّٰه بینهما

13 - قصد اصلاح رفتار از سوی زن و شوهر، شرط بهره مندی آنان از توفیق الهی در سازگاری با یکدیگر *

ان یریدا اصلاحاً یوفّق اللّٰه بینهما

14 - ترغیب قاضیان تحکیم به اراده اصلاح بین زن و شوهر

ان یریدا اصلاحاً یوفّق اللّٰه بینهما

19- اصلاح در کبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 41 - 17

17 - در مجازات مجرمان، باید به جهت های اصلاحی و تربیتی، توجه شود.

ليذيقهم ... لعلهم يرجعون

20- اصلاح دزد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 39 - 11

11 - توبه و اصلاح (خودسازي) سارقان براي آمرزش و سقوط حد از ايشان ، مورد ترغيب خداوند

و السارق و السارقه .. فمن تاب من بعد ظلمه و اصلاح فإن الله يتوب عليه

يادآوری توبه پس از بيان حد سرقت و وعده به عفو سارق، گشودن راهی است برای او تا به این وسیله راه اصلاح در پیش گیرد و از حد رهایی یابد.

ص: 18

21- اصلاح ذات البین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 224 - 2,5

2 - سوگند به خداوند ، نباید مانع انجام کار های نیک ، تقوا و اصلاح میان مردم قرار گیرد .

و لا تجعلوا الله عرضة لایمانکم ان تبرّوا و تتقوا و تصلحوا بین الناس

بنابر اینکه «عرضه» به معنای مانع باشد.

5 - اهمیّت اصلاح میان مردم

ان تبرّوا و تتقوا و تصلحوا بین الناس

از ذکر خاص پس از عام استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 -

3,4,6,7,8,9,10,11,12,14,19,20,21

3 - مسؤولیّت تمامی افراد جامعه در برابر اختلافات خانوادگی زن و شوهر

و ان خفتم شقاق . . . فابعثوا

ظاهراً مراد از مخاطبان جمله «فابعثوا»، عموم مسلمانان هستند.

4 - لزوم گزینش و فرستادن دو داور از خانواده زن و شوهر برای حلّ اختلاف بین آن دو

و ان خفتم شقاق بینهما فابعثوا حکماً من اهله و حکماً من اهلها

6 - ضرورت اطاعت زن و شوهر از نظر و پیشنهاد داوران تحکیم در اختلافات میان آنان

و ان خفتم شقاق بینهما فابعثوا حکماً من اهله و حکماً من اهلها

اگر تبعیت از داوران لازم نبود، موقوف کردن حل اختلاف به آنان لغو بود. علاوه بر اینکه انتخاب کلمه «حکّم» به معنای حاکم، بیانگر لزوم تبعیت است.

7- داوران تحکیم، دارای اختیار در حکم به سازش یا جدایی بین زن و مرد و یا تعیین شروط بر هر یک از آن دو

و ان خفتم شقاق بینهما فابعثوا حکماً من اهله و حکماً من اهلها

کلمه «حکم» بیانگر این است که داور می تواند بر اساس آنچه به مصلحت زن و شوهر است، حکم کند.

8- قصد قاضیان تحکیم بر اصلاح بین زن و شوهر، موجب سازگار شدن آنان

ان یریدا اصلاحاً یوقّق الله بینهما

بنابر اینکه مراد از فاعل در «یریدا» حکمین باشد و ضمیر در «بینهما» به زن و شوهر برگردد.

9- نقش اصلاح طلبی قاضیان تحکیم در اراده الهی به ایجاد سازش بین زن و شوهر

ان یریدا اصلاحاً یوقّق الله بینهما

10- قصد اصلاح از سوی زن و شوهر، موجب موفقیت قاضیان تحکیم در حل اختلافات آنان است.

و ان خفتم شقاق بینهما .. ان یریدا اصلاحاً یوقّق الله بینهما

بنابر اینکه ضمیر در «یریدا» به زن و شوهر برگردد و ضمیر در «بینهما» به حکمین.

11- توفیق الهی در رفع مشکل ناسازگاری زن و شوهر، در گرو قصد اصلاح از سوی خود آنان است.

ان یریدا اصلاحاً یوقّق الله بینهما

بنابر اینکه فاعل در «یریدا» زن و شوهر و ضمیر «هما» نیز به آنان بازگردد.

12 - صلح و سازش بین زن و شوهر ، به توفیق الهی است .

ان یریدا اصلاحاً یوفق الله بینهما

14 - ترغیب قاضیان تحکیم به اراده اصلاح بین زن و شوهر

ان یریدا اصلاحاً یوفق الله بینهما

19 - نفوذ حکم داوران برگزیده به سازش یا جدایی زن و شوهر ، در گرو تقویض اختیار دآوری از سوی زن و شوهر به آنان

فابعثوا حکماً من اهله و حکماً من اهلها

امام صادق (ع) در پاسخ سؤال از آیه فوق فرمود: لیس للحکمین ان یفرقا حتی ... و یشرطا علیهما: ان شئنا جمعنا و ان شئنا فرقنا.

کافی، ج 6، ص 146، ح 2؛ نورالثقلین، ج 1، ص 478، ح 233؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 367، ح 1؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 241، ح 126.

20 - نفوذ حکم دو داور برگزیده بر جدایی زن و شوهر ، در گرو توافق هر دو داور بر آن حکم است .

فابعثوا حکماً من اهله و حکماً من اهلها

امام صادق (ع) در پاسخ سؤال از نفوذ حکم یکی از حکمین به جدایی زن و شوهر فرمود: لا- یكون تفریق حتی یجتمعاً جمیعاً علی التفریق فاذا اجتمعاً علی التفریق جاز تفریقهما.

کافی، ج 6، ص 147، ح 4؛ نورالثقلین، ج 1، ص 478، ح 235.

21 - حاکم ، وظیفه دار برگزیدن دو داور برای حل اختلاف میان زن و شوهر

فابعثوا حکماً

از ائمه معصومین (ع) در مورد تعیین مخاطب آیه فوق آمده است: هو السّلطان الذی یترافعان الیه.

تفسیر تبیان، ج 3، ص 192؛ مجمع البیان، ج 3، ص 70.

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

4 - نساء - 4 - 114 - 13

13 - ایجاد خوشبینی و اصلاح بین مردم حتی با سخن دروغ، عملی پسندیده

لا خیر فی کثیر من نجویہم الا . . . اصلح بین الناس

امام صادق (ع) درباره «اصلاح بین الناس» فرمود: تسمع من الرجل کلاماً یبلغه فتخبث نفسه فتلقاه فتقول سمعت من فلان قال فیک من الخیر کذا و کذا خلاف ما سمعت منه.

کافی، ج 2، ص 341، ح 16؛ نورالثقلین، ج 1، ص 550، ح 562.

22- اصلاح رفتار حاکمان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

6 - اعراف - 7 - 129 - 14

ص: 20

14 - توجه حاکمان به نظارت خداوند بر اعمال ایشان ، زمینه ساز گرایش آنان به کردار نیک و پرهیزشان از اعمال نارواست .

و يستخلفكم فى الأرض فينظر كيف تعملون

هدف از تذکار نظارت خداوند بر اعمال آدمی این است که وی با توجه به این حقیقت از اعمال ناروا بپرهیزد و به اعمال نیک رو آورد.

23- اصلاح زندگی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 13

13- آموزش گناهان و سامان یافتن شؤون حیات ، پاداش الهی به مؤمنان صالح پیرو قرآن

و الذين ءامنوا .. كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالِهِمْ

«أصلح بالهم» یا به معنای اصلاح مطلق شؤون زندگی و یا اصلاح قلب و دل مؤمنان است، برداشت یاد شده براساس معنای اول است.

24- اصلاح زندگی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 13

13- آموزش گناهان و سامان یافتن شؤون حیات ، پاداش الهی به مؤمنان صالح پیرو قرآن

و الذين ءامنوا .. كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالِهِمْ

«أصلح بالهم» یا به معنای اصلاح مطلق شؤون زندگی و یا اصلاح قلب و دل مؤمنان است، برداشت یاد شده براساس معنای اول است.

25- اصلاح طلبی انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 152 - 7

7- اصلاح جوامع بشری و از میان بردن فساد ، از اهداف مهم پیامبران است .

و أطيعون . و لاتطيعوا أمر المسرفين . الذين يفسدون فى الأرض

26- اصلاح طلبی صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 21

6- اصلاح جامعه و از میان بردن فساد ، از اهداف صالح (ع)

و أطيعون . و لاتطيعوا أمر المسرفين . الذين يفسدون في الأرض و لا يصلحون

27- اصلاح طلبی محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 32

32 - تلاش پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در راه ایجاد زندگی مسالمت آمیز میان مسلمانان و اهل کتاب *

قل ءامنت . . لا حجّه بیننا و بینکم

بنابراین که مخاطب پیامبر (صلی الله علیه و آله) اهل کتاب بوده و «لا حجّه بیننا و بینکم» کنایه از نفی خصومت و دشمنی باشد، مطلب بالا قابل برداشت است.

28- اصلاح طلبی موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 5

5 - مبارزه با عوامل و سردمداران کفر و فساد و اصلاح نظام اجتماعی حاکم ، سرلوحه رسالت موسی (ع) و مرحله نخستین نهضت او

لقد أرسلنا موسی . . . إلى فرعون و همين و قرون

29- اصلاح طلبی هابیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 28 - 2

2 - هابیل ، در صدد آرام نمودن روح طغیانگر قابیل

قال لاقتلنک قال . . . لئن بسطت إلى یدک لتقتلنی ما إنا بباسط یدی إلیک

طغیانگری قابیل از تأکید در «لاقتلنک» به دست می آید و سخنان نرم و آموزنده هابیل، نشانگر تلاش وی برای نرم و آرام ساختن قابیل است.

30- اصلاح ظالمان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 22

12 - خداوند ، ترغیب کننده ستمکاران و گنهکاران به توبه و اصلاح خویش (خودسازی)

فمن تاب . . . فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

توجه دادن ستمکاران به مغفرت، رحمت و توبه پذیری خداوند می تواند به منظور ترغیب آنان به توبه و اصلاح باشد.

31- اصلاح عقیده انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 7

7- اصلاح عقاید و رفتار انسان ها و نیز تعیین حد و مرز اختیار و آزادی آنان ، رسالتی الهی برعهده پیامبران

أصلوتك تأمرک أن تترك . . . قال يقوم أرىتم إن كنت على بينه من ربی

32- اصلاح عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 119 - 6

6- اصلاح خطاهای گذشته و گرایش به صلاح عملی ، نشانگر توبه واقعی و شرط پذیرش آن است .

ثم تابوا من بعد ذلك وأصلحوا إن ربك من بعدها لغفور رحيم

برداشت فوق به خاطر این است که متعلق و مفعول «أصلحوا» ذکر نشده است، ولی به قرینه جمله پیشین (لذین عملوا السوء . . .) - که سخن از خطا و زشت کاری به میان آورده است - مقصود از آن، اصلاح وضع گذشته و رویکرد به صلاح است.

33- اصلاح عمل انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 7

7- اصلاح عقاید و رفتار انسان ها و نیز تعیین حد و مرز اختیار و آزادی آنان ، رسالتی الهی برعهده پیامبران

أصلوتك تأمرک أن تترك . . . قال يقوم أرىتم إن كنت على بينه من ربی

34- اصلاح عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 54 - 19

19 - لزوم تعجیل در توبه و اصلاح رفتار و کردار در پی آن*

ص: 23

أنه من عمل منكم سوءاً بجهله ثم تاب من بعده و أصلح

صورت پذیرفتن توبه پس از گناه امری روشن است. لذا قید «من بعده» باید پیامی غیر از «ثم تاب» داشته باشد. و چون «من» ابتدائیه است، گویا خداوند می فرماید که توبه ای مطلوبتر است که بلافاصله پس از گناه باشد.

35- اصلاح گری شعيب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 20,21

20- هدف شعيب (ع) از مخالفت با آداب و رسوم مردم مدین و رفتار ناعادلانه آنان ، اصلاح ایشان و از میان بردن فساد های اجتماعی بود .

إن أريد إلاّ الإصلاح ما استطعت

21- شعيب (ع) تا حد توان و استطاعتش در اصلاح جامعه کوشید و با فساد مبارزه کرد .

إن أريد إلاّ الإصلاح ما استطعت

حرف «ما» در «ما استطعت» ظرفیه مصدریه است؛ یعنی، به معنای مدت و زمان می باشد و فعل پس از خود را به تأویل مصدر می برد. بنابراین «إن أريد...»؛ یعنی: «مده استطاعتی الإصلاح ما أريد إلاّ الإصلاح»؛ من در مدت و زمانی که توان اصلاح امور را دارم به جز اصلاح امور را نخواهم خواست».

36- اصلاح گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 89 - 6

6 - باز گذاشتن راه توبه و اصلاح برای منحرفان ، روشی برای هدایت آنان

و الله لا يهدى القوم الظالمين . . . الا الذين تابوا من بعد ذلك و اصلحوا

37- اصلاح گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 146 - 8

8- دوری از نفاق ، جبران گذشته ، اعتصام به خدا و پرهیز از ریا ، شرط تحقق ایمان واقعی است .

الا الذین تابوا و أصلحوا و اعتصموا باللّٰه .. فأولئک مع المؤمنین

ص: 24

38- اصلاح گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 39 - 12

12 - خداوند ، ترغیب کننده ستمکاران و گناهکاران به توبه و اصلاح خویش (خودسازی)

فمن تاب . . . فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

توجه دادن ستمکاران به مغفرت، رحمت و توبه پذیری خداوند می تواند به منظور ترغیب آنان به توبه و اصلاح باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 54 - 21

21 - لزوم امیدوار ساختن گناهکاران به آموزش و رحمت خداوند و جذب آنان به محیط صلاح

فقل . . . من عمل منكم سوءاً

39- اصلاح مفسد کتمان حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 160 - 3

3 - اصلاح مفسادی که بر اثر کتمان حقایق دین پدیدار شده و نیز بیان آن حقایق ، از شرایط پذیرش توبه کتمان کنندگان است .

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيْنُوا فَاُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ

40- اصلاح مفسد گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 160 - 2

2 - توبه از گناهان و اصلاح مفسد آنها ، موجب برقراری مجدد رحمت قطع شده است .

أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ . . . إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا . . . فَاُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ

41- اصلاح منکرات

10 - سکوت عالمان یهود و نصارا در برابر منکرات جامعه خویش ، بسیار زشت و ناپسند

لبس ما کانوا یصنعون

ظاهراً مراد از ضمیر در «کانوا» و «یصنعون»، «ربانیون» و «احبار» می باشد نه توده اهل کتاب ; قابل ذکر است که در برداشت فوق مراد از «ما»ی موصوله، سکوت عالمان اهل کتاب در برابر گناهان دانسته شده است.

ص: 25

42- اصلاح ناپذیری منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 11 - 9

9- فسادگری و اصلاح ناپذیری منافقان ، موجب گرفتار آمدن آنان به عذابی دردناک خواهد شد .

و لهم عذاب الیم بما كانوا .. إذا قیل لهم لا تقسدا فی الأرض

برداشت فوق مبتنی بر این است که: «إذا قیل» عطف بر «یکذبون» در آیه قبل باشد. بر این مبنا، مفاد جمله «إذا قیل...» نیز همانند «یکذبون» بیانگر سبب گرفتاری منافقان به عذاب الیم است.

43- اصلاح همسر زکریا (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 90 - 8،9

8- خداوند ، اخلاق و رفتار همسر زکریا (ع) را اصلاح و او را همسری شایسته برای ایشان قرار داد . *

فاستجبنا له و وهبنا له یحیی و أصلحنا له زوجه

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که جمله «أصلحنا له زوجه» عطف بر «فاستجبنا له» باشد. در این صورت اصلاح همسر جز خواسته زکریا(ع) نبود؛ بلکه خدا از روی تفضل و افزون برخواستہ او، آن را به ایشان عطا فرمود. هم چنین اصلاح در معنای عام و گسترده خود استعمال شده است نه اصلاح نازایی. گفتنی است طرح مسأله اصلاح همسر پس از بخشیدن فرزند، مؤید همین برداشت است.

9- اعطای فرزند به زکریا (ع) و اصلاح همسرش از جانب خداوند ، تنها به خاطر رعایت مصلحت و اجابت خواسته او بود .

فاستجبنا له و وهبنا له یحیی و أصلحنا له زوجه

تکرار «له» (برای او) - به ویژه در مورد اصلاح همسر - می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

44- انبیا و اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 25،28،13،11

11 - جامعه بشری ، نیازمند بعثت پیامبران برای حل اختلافات (هدایت جامعه)

فبعث الله النبيين .. ليحكم بين الناس فيما اختلفوا فيه

13 - حکومت ، داوری و حل اختلافات مردم ، از اهداف بعثت پیامبران و نزول کتاب های آسمانی

و أنزل معهم الكتاب بالحق ليحكم بين الناس

18 - اتحاد و تشکّل جوامع بشری ، از اهداف پیامبران و ادیان الهی

فبعث الله .. و أنزل ... ليحكم بين الناس فيما اختلفوا فيه

ص: 26

25 - ارتباط نزدیک میان محتوای تعالیم انبیا و مشکلات مردم

و انزل معهم الكتاب ليحكم بين الناس فيما اختلفوا فيه

28 - سرکشی و ظلم (بغی) عالمان دین، مانع تحقق اهداف انبیا (اتحاد مردم بر اساس دین حق)

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغياً بينهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 7

7 - وظیفه رسولان الهی، راهنمایی و پیام آوری است و وظیفه مردم، پیمودن آن راه بر اساس پیام های آن رسولان

و ما محمد الا رسول قد خلت من قبله الرسل افان مات

جمله «و ما محمد...»، تعیین کننده وظیفه رسولان الهی (پیام آوری) است و جمله «افان مات...»، تعیین کننده وظیفه مردم است که باید همواره (چه رسولان در میانشان باشند و یا نباشند) پاینده به آن پیامها باشند.

45- اولویت در اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 11

11 - اصلاح اندیشه و عقیده، مقدم بر اصلاح عمل و رفتار

علی أن لا یشرکن بالله شیئاً ولا یسرqn

از این که «لا یشرکن» - که امری عقیدتی است - بر «ولا یسرqn» - که امور عملی و رفتاری است - مقدم شده، می توان تقدم رتبی جهان بینی بر عملکرد را نتیجه گرفت.

46- اولویتها در اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 214 - 2

2 - لزوم پرداختن به اصلاح نزدیکان خود، قبل از اقدام به اصلاح جامعه و تود های مردم

فلاتدع مع الله... و أنذر عشیرتک الاقربین

با توجه به این که رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) جهانی است ولی در این آیات خداوند نخست انذار بستگان را فرمان داده است، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

47- اهمیت اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 205 - 13

ص: 27

13 - از وظایف حکومت ، حفظ کشاورزی و نیروی انسانی و اصلاح آنهاست .

و اذا تولی سعی فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 220 - 5,6,7,9,14

5 - توصیه خداوند به اصلاح امور ایتام

و یستلونک عن الیتامی قل اصلاح لهم خیر

6 - اصلاح امور ایتام ، خیر است .

اصلاح لهم خیر

7 - جواز هرگونه معاشرت با ایتام بر اساس برادری و اصلاح امور آنان

الیتامی قل اصلاح لهم خیر و ان تخالطوهم فاخوانکم

9 - معاشرت و اصلاح امور ایتام ، بهتر از پرهیز از معاشرت با آنان است .

و یستلونک عن الیتامی قل اصلاح لهم خیر و ان تخالطوهم فاخوانکم

بنابراینکه «خیر»، افعّل التفضیل باشد. گویا مسلمانان به خاطر آیات شدیداللحنی که درباره چگونگی رفتار با ایتام و اموال آنان نازل شده بود از معاشرت با آنان پرهیز داشتند که آیه مزبور، پرهیز را رد کرده و معاشرت برادرانه و دخالت اصلاح طلبانه در امور آنان را تجویز کرده است.

14 - تشویق اصلاحگران امور ایتام و تضمین اجر آنان ، از جانب خداوند

قل اصلاح لهم خیر .. و الله یعلم المفسد من المصلح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 224 - 5

5 - اهمیّت اصلاح میان مردم

ان تبرّوا و تتقوا و تصلحوا بین الناس

از ذکر خاص پس از عام استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 32 - 24

24 - ایجاد صلح و امنیت و جلوگیری از فساد و ریختن خون بی گناهان، از اهداف رسالت انبیا

من قتل نفساً بغير نفس او فساد فی الارض . . . و لقد جاءتهم رسلنا بالبينت

اشاره به رسالت انبیا با دلایل روشن پس از بیان عقوبت قتل و پاداش حفظ حیات انسانها، بیانگر جایگاه این تعالیم در رسالت انبیای الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 39 - 1

1 - پذیرش حتمی توبه سارق از جانب خداوند در صورت اصلاح خویش

فمن تاب . . . و اصلح فإنّ الله يتوب عليه

ص: 28

تأکید بر پذیرش توبه با حرف «ان»، حاکی از حتمیت پذیرش توبه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 14 - 10

10 - لزوم باز گذاشتن راه اصلاح و تعالی، در عین نقد اندیشه‌ها و ادعاها

قل لم تؤمنوا و لكن قولوا أسلمنا و لمّا يدخل الإیمن فی قلوبکم

خداوند، در ابتدا ادعای اعراب را نقد و رد کرده است؛ ولی با بیان جنبه‌ای دیگر و پذیرش اسلام آنان، راه را بر روی آنان برای رسیدن به ایمان، باز گذاشته است.

48- اهمیت اصلاح اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 8

8 - نخستین وظیفه مبلغان دینی، پرداختن به هدایت و اصلاح جامعه خویش

لتنذر أمّ القری و من حولها

از این که انداز «أمّ القری» به عنوان اولین وظیفه پیامبر در آیه مطرح شده، مطلب یاد شده قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 76 - 11

11 - لزوم اصلاح جامعه بشری، بر مبنای عدالت و اکتفا نکردن به خودسازی

و من یأمر بالعدل و هو علی صراط مستقیم

برداشت فوق، برای این است که خداوند در عین اهمیت دادن به خودسازی با بیان «و هو علی صراط مستقیم»، موضوع دعوت به عدل و اصلاح جامعه را مطرح فرمود و حتی آن را مقدم آورد.

49- اهمیت اصلاح اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 181 - 3

3- توجه پیامبران و رهبران الهی ، به اصلاح امور اقتصادی جامعه هم پای مسائل اعتقادی و عبادی

إذ قال لهم شعيب ألاتتقون . . . أفوا الكيل و لاتكونوا من المخسرین

50- اهمیت اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 29

6 - اصلاح جامعه و حفظ کشاورزی و نسل ، از ویژگی های حکومت صالح

و اذا تولى .. ليفسد فيها ويهلك الحرث والنسل

از اینکه خداوند، فساد و .. را از کارهای حکومتی منافقان می داند؛ معلوم می شود که در حکومت صالحان، چنین اعمالی نباید باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 110 - 12، 13، 5

5 - ایمان به خدا و اصلاح جامعه (امر به معروف و نهی از منکر) ، دو عامل رُشد جوامع انسانی

کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون .. و تؤمنون بالله

رشد و تکامل جوامع از مصادیق خیر است و آیه فوق، خیر بودن امت را منوط به ایمان و اصلاح اجتماع (امر به معروف و نهی از منکر) کرده است.

12 - اصلاح جوامع بشری ، هدف مشترک جامعه آرمانی اسلام

کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنکر

با توجه به واژه «امّه» که در لغت به معنای گروه دارای هدف و مقصد مشترک است، مطلب فوق استفاده می شود.

13 - اصلاح جوامع بشری ، فلسفه ای برای ظهور ادیان

کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنکر

حرف «لام» در «لنّاس»، بیانگر رعایت و فلسفه ظهور دین است و جمله «خیر امه ..»، دلالت دارد که همه ادیان عهده دار رسالت اصلاح بشر بوده اند که از میان آنها، امت اسلامی بهترین امت هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 114 - 13

13 - ایجاد خوشبینی و اصلاح بین مردم حتی با سخن دروغ ، عملی پسندیده

لا خیر فی کثیر من نجویهم الا .. اصلح بین الناس

امام صادق(ع) درباره «اصلاح بین الناس» فرمود: تسمع من الرجل كلاماً يبلغه فتخبث نفسه فتلقاه فتقول سمعت من فلان قال فيك من الخير كذا وكذا خلاف ما سمعت منه.

کافی، ج 2، ص 341، ح 16؛ نورالثقلین، ج 1، ص 550، ح 562.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 20

20 - اصلاح امور اجتماعی مردم و پرهیز از پیروی از افکار مفسدان، از وظایف مهم انبیا و رهبران الهی است.

و أصلح ولا تتبع سبیل المفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 13

13 - لزوم اهتمام مؤمنان به اصلاح جامعه و تأمین نیازهای معیشتی آنان، همپای اهتمام به تکالیف عبادی و فردی

ص: 30

و المؤمنون ... يأمرن بالمعروف ... و يقيمون الصلوه و يؤتون الزكوه

امر به معروف و نهی از منکر، در راستای اصلاح جامعه و پرداخت زکات در جهت تأمین نیازهای مالی مؤمنان و اقامه نماز از عبادات فردی انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 113 - 5

5- وظیفه پیامبران در مراحل نخست، اصلاح جامعه است؛ نه محاکمه مردم بر اعمال جاهلانه گذشته شان.

إن حسابهم إلا على ربّي لو تشعرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 214 - 2

2- لزوم پرداختن به اصلاح نزدیکان خود، قبل از اقدام به اصلاح جامعه و تودهای مردم

فلاتدع مع الله... و أنذر عشیرتک الأقربین

با توجه به این که رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) جهانی است ولی در این آیات خداوند نخست انذار بستگان را فرمان داده است، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 7

7- انسان متعهد، علاوه بر پرداختن به خود، باید به اصلاح دیگران نیز همت بگمارد.

بینی أقم الصلوه و أمر بالمعروف و انه عن المنکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 9

9- اصلاح جامعه در کنار اصلاح خویشتن، ضرورتی اجتناب ناپذیر در ثمربخشی وجود انسان

لفی خسر. إلا الذین ءامنوا و عملوا الصلحت و تواصوا بالحقّ و تواصوا بالصبر

51- اهمیت اصلاح خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 55 - 5

5- اصلاح خانواده و بستگان ، دارای اهمیت ویژه و مورد اهتمام پیامبران الهی

و كان يأمر أهله بالصلوة و الزكوة

ص: 31

52- اهمیت اصلاح خویشاوندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 55 - 5

5- اصلاح خانواده و بستگان ، دارای اهمیت ویژه و مورد اهتمام پیامبران الهی

و کان یأمر أهله بالصلوه و الزکوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 214 - 2

2 - لزوم پرداختن به اصلاح نزدیکان خود ، قبل از اقدام به اصلاح جامعه و تود های مردم

فلاتدع مع الله . . و أنذر عشیرتک الأقربین

با توجه به این که رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) جهانی است ولی در این آیات خداوند نخست انذار بستگان را فرمان داده است، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

53- اهمیت اصلاح عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 57 - 7

7- مؤمنان به آیات الهی ، همواره ، باید نگران اعمال گذشته خود و درصدد جبران و اصلاح آن باشند .

و من أظلم ممّن ذكّر بأیت ربّه فأعرض عنها و نسی ما قدّمت یداه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 11

11 - اصلاح اندیشه و عقیده ، مقدم بر اصلاح عمل و رفتار

علی أن لا یشرکن بالله شیئاً و لا یسرقن

از این که «لایشرکن» - که امری عقیدتی است - بر «و لایسرقن. . .» - که امور عملی و رفتاری است - مقدم شده، می توان تقدم رتبی جهان بینی بر عملکرد را نتیجه گرفت.

54- اهمیت تعمیق اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 16

16 - اهمیت ریشه داشتن صلاح و شایستگی در روح و سرشت آدمی و نه صرفاً ظهور سطحی آن در کردار

و أن أعمل صلحاً ترضه

قید «ترضاه» نشان می دهد که هر عمل نیکی صرفاً به دلیل نیک بودن ارزشمند نیست؛ بلکه عمل صالح، آن گاه ارزش پیدا می

ص: 32

کند که مورد پسند خداوند قرار گیرد و آن در صورتی است که صلاح و شایستگی در ژرفای وجود آدمی راه یابد و او عمل را صرفاً برای رضای خدا انجام دهد.

55- پاداش اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 40 - 6

6 - عفو و اغماض از خطای دیگران و اصلاح بدی آنان با نیکی و گذشت ، موجب اجر و پاداش ویژه خداوند است .

و جزواً سیئه سیئه مثلها فمن عفا و أصلح فأجره علی الله

56- تشویق به اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 - 14

14 - ترغیب قاضیان تحکیم به اراده اصلاح بین زن و شوهر

ان یریدا اصلاحاً یوقق الله بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 39 - 12

12 - خداوند ، ترغیب کننده ستمکاران و گنهکاران به توبه و اصلاح خویش (خودسازی)

فمن تاب . . . فإن الله یتوب علیه إن الله غفور رحیم

توجه دادن ستمکاران به مغفرت، رحمت و توبه پذیری خداوند می تواند به منظور ترغیب آنان به توبه و اصلاح باشد.

57- تقوا در اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 10 - 9

9 - لزوم رعایت تقوا و ارزش های الهی ، در میانجی گری و ایجاد صلح میان مؤمنان

فأصلحوا .. و اتقوا الله

برداشت بالا بنابر این نکته است که امر «اتقوا..» نظر به کیفیت اصلاح گری داشته باشد؛ چنان که در آیه قبل، خداوند رعایت عدالت در اصلاح گری را یادآور شده است.

ص: 33

58- توبه و اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 89 - 3,5

3 - همراهی توبه مرتدان با اصلاح (جبران گذشته)، شرط آمرزش گناهشان

الَّذِينَ تابوا... واصلحوا فانَّ اللهَ غفورٌ رحيمٌ

5 - دعوت از اهل کتاب و مرتدان به توبه و گرایش به اسلام و بازگشت از انحراف

قوماً كفروا... الا الذين تابوا

بنابراینکه مراد از «قوماً كفروا...»، اهل کتاب نیز باشد که به حقیقت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) کفر ورزیدند.

59- دشمنان و اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 204 - 11

11 - منافقان، سرسخت ترین دشمن مسلمانان و اصلاح جامعه

و من الناس... و هو ألدُّ الخصام

«الخصام»، جمع خَصْم، به معنای دشمن است.

60- دعوت به اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 114 - 2

2 - ارزش والای نجواها و مذاکرات محرمانه، به انگیزه وادار نمودن دیگران به صدقه و دعوت به کار نیک و اصلاح میان مردمان

لا خیر فی کثیر من نجویهم الا من امر بصدقه او معروف او اصلح بین الناس

61- روش اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

31 - پند و اندرز، بی‌اعتنایی و تنبیه بدنی، از روش‌های اصلاح رفتارهای ناهنجار

والتی تخافون نشوزهنّ فعظوهنّ و اهجروهنّ فی المضاجع و اضربوهنّ

40 - بی‌اعتنایی مرد به همسر خویش در بستر، شیوه‌ای برای جلوگیری از ناسازگاری وی

والتی تخافون نشوزهنّ... و اهجروهنّ فی المضاجع

امام باقر (ع) درباره «واهجروهنّ فی المضاجع» در آیه فوق فرمود: یحوّل ظهره الیهما.

مجمع البيان، ج 3، ص 69؛ نورالثقلین، ج 1، ص 478، ح 231.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 60 - 10، 9

9 - ارائه راه صحیح در مسیر مبارزه با انحرافات، از روش های قرآن

فان تنازعتم فی شیء فردّوه الی الله و الرسول .. الم تر الی الذین یزعمون انّهم

10 - ضرورت ارائه روش های صحیح، قبل از نقد و بازداري از روش های انحرافی

فان تنازعتم فی شیء فردّوه الی الله و الرسول .. یریدون ان یتحاكموا الی الطّاغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 18، 10

10 - مبارزه منفی و تحریم روابط با خطاکاران، از روش های مؤثر و سازنده در برخورد با آنان

ضاقّت علیهم الأرض .. و ظنوا أن لا ملجأ من الله إلا إلیه

برداشت فوق با توجه به شأن نزول آیه شریفه است که مسلمانان، با متخلفان از جنگ تبوک، قطع رابطه کردند.

18 - فراهم آوردن زمینه و شرایط مناسب توبه برای خطاکاران - پس از یک دوره مبارزه منفی - از روش های مؤثر و سازنده در اصلاح

آنان

و علی الثلثه الذین خلّفوا حتی إذا ضاقت علیهم الأرض .. ثم تاب علیهم لیتوبوا إن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 32 - 7

7 - فراهم آوردن تسهیلات زندگی و نیاز های طبیعی افراد صالح و درست کار، از روش های مؤثر در تشویق دیگران به درست کاری و

اصلاح خویشتن

و أنکحوا .. و الصّالحین من عبادکم و إمائکم

«الصّالحین» به منزله قید برای «عبادکم و إمائکم» است. بی شک اگر تنها افراد صالح و درست کار جامعه، از کمک و تسهیلات زندگی

دیگران برخوردار شوند، افراد ناصالح و نادرست نیز، به صلاح و درست کاری تشویق شده و به آن روی خواهند آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 60 - 13

13 - برای جلوگیری از ناهنجاری اجتماعی ، تنها جنبه دیوار دفاعی ایجاد کردن ، کافی نیست و باید با ریشه های آن نیز به مبارزه برخاست

یدنین علیهنّ من جلبیهنّ ذلک أدنی أن یعرفن فلا یؤذین . . . لئن لم ینته المنفقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 61 - 8

8 - اقدام های قاطع برای دفع فساد از جامعه ، با رعایت مراحل و شرایط ، روا و جایز است .

لئن لم ینته المنفقون . . . اینما تقفوا أخذوا و قتلوا تقتیلاً

ص: 35

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 85 - 5

5- آغاز کردن تبلیغ دین و حرکت اصلاحی از نزدیکان و اطرافیان، شیوه ابراهیم (ع)

إذ قال لأبيه و قومه ماذا تعبدون

برداشت یاد شده از آن جا است که ابراهیم(ع) در آغاز تبلیغ خود، پدر و اطرافیان خود را مخاطب قرار داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 9 - 12، 4، 9

4- در جریان درگیری و جنگ دو گروه از مسلمانان، نخست باید آنان را به مسالمت واداشت و در مرحله بعد با متجاوز برخورد کرد.

وإن طائفتان... فأصلحوا... فإن بغت

9- ضرورت رعایت عدل و انصاف، در ایجاد صلح میان دو گروه مؤمن متخاصم

فأصلحوا بينهما بالعدل

12- میانجی گری برای ایجاد صلح، بیش از هر چیز نیازمند عدل و انصاف است.

فأصلحوا بينهما بالعدل وأقسطوا إن الله يحبّ المقسطين

تأکید «عدل» با «أقسطوا» و جمله «إنّ الله يحبّ المقسطين» اهمیت موضوع را در روند برقراری صلح می نمایاند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 10 - 9

9- لزوم رعایت تقوا و ارزش های الهی، در میانجی گری و ایجاد صلح میان مؤمنان

فأصلحوا... واتّقوا الله

برداشت بالا بنابر این نکته است که امر «اتّقوا...» نظر به کیفیت اصلاح گری داشته باشد؛ چنان که در آیه قبل، خداوند رعایت عدالت در اصلاح گری را یادآور شده است.

62- روش اصلاح اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 17

17 - ارائه روش صحیح ، پس از طرد سنت های غلط ، از روش های تربیتی قرآن است .

لیس البر . . . و لکن البر من اتقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 5

5 - تصحیح مرکزیت قدرت و حاکمیت جامعه ، راهکار اصلاح و هدایت مردم

ثم أرسلنا موسى . . . إلى فرعون و ملایه

ص: 36

با توجه به این که حضرت موسی(ع) در امر رسالت، نخست به سوی فرعون - که محور قدرت و حاکمیت بود - فرستاده شد، می توان برداشت فوق را به دست آورد.

63- روش اصلاح اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 1 - 3

3 - انذار و هشدار به عذاب ، روشی قرآنی در اصلاح روابط اقتصادی مردم

ویل للمطففین

64- روش اصلاح انحراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 5 - 29

29 - ارائه راه حل صحیح به همراه نهی از راه های انحرافی ، از روش های تربیتی قرآن

محصنین غیر مسفحین

65- روش اصلاح حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 102 - 13

13- انذار پس از تبیین حق ، وسیله ای است در جهت اصلاح حق ناپذیران

لقد علمت . . . وانی لأظنک یفرعون مثورًا

ذکر «انی لأظنک یفرعون مثورًا» پس از ارائه معجزه ورد آن از سوی فرعون، احتمال دارد وارد شدن از در تهدید برای اصلاح باشد.

66- روش اصلاح فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 33

33 - استفاده از عواطف زن ، زمینه ای مناسب برای اصلاح رفتار های ناهنجار وی

و اهجر وهنّ فی المصنّاجع

ترک همخوابگی، یک مسأله عاطفی است که در مورد اصلاح زنان سفارش شده است.

ص: 37

67- رهبران دینی و اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 22

22- رهبران و مبلغان دین ، تا توان دارند باید در اصلاح جامعه و ابلاغ معارف الهی تلاش کنند .

إن أريد إلا الإصلاح ما استطعت

68- زمینه اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 - 11

11 - توفیق الهی در رفع مشکل ناسازگاری زن و شوهر ، در گرو قصد اصلاح از سوی خود آنان است .

ان یریدا اصلاحاً یوفق الله بینهما

بنابر اینکه فاعل در «یریدا» زن و شوهر و ضمیر «هما» نیز به آنان بازگردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 146 - 5

5 - اصلاح گذشته ، مشروط به توبه و پشیمانی از اعمال نارواست و اطاعت خالصانه از خداوند در گرو اعتصام به اوست .

الا الذین تابوا و أصلحوا و اعتصموا بالله و أخلصوا دینهم

ظاهراً جمله «أصلحوا» و «اعتصموا» و «أخلصوا»، هر یک مترتب بر دیگری است. یعنی بدون بازگشت از نفاق، اصلاح ممکن نیست، و بدون اصلاح، اعتصام به خدا امکان ندارد، و بدون اعتصام به خدا، رهایی از ریا غیر ممکن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 71 - 14

14 - اصلاح بینش و بصیرت بنی اسرائیل پس از پذیرش توبه آنان

ثم تاب الله علیهم ثم عموا و صموا

کلمه «ثم» در جمله «ثم عموا و صموا» می رساند که بنی اسرائیل - پس از شمول رحمت الهی بر آنان و توبه به درگاه خداوند - بصیرت از دست رفته خویش را بازیافتند، اگر چه در مرحله و زمان دیگر بصیرت خویش را از دست داده و به اعمال ناروا گرایش پیدا کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 168 - 6,7,8

6 - بازگشت ناصالحان یهود به صلاح و صواب ، از اهداف آزمون آنان با ایجاد سختی ها و آسایش ها در زندگانی ایشان بود .

و بلونهم بالحسنت و السيئات لعلهم يرجعون

ص: 38

چنانچه ضمیر در «بلوناهم» به ناصالحان برگردد، ارجاع ضمیر «لعلهم» به آنان طبیعی و روشن است. و اگر ضمیر در «بلوناهم» به همگان، صالح و ناصالح، برگردد، مرجع ضمیر «لعلهم» به طریقه استخدام، ناصالحان است.

7 - تغییر و تحول در زندگی انسان ها، با روی آوری سختی ها و آسایش ها، امری هشداردهنده و زمینه ساز روی آوری آنان به صواب و صلاح است.

و بلونهم بالحسنت و السیئات لعلهم یرجعون

8 - آزمون های الهی به گونه ای است که در آدمی زمینه بازگشت به صلاح و صواب را ایجاد می کند.

بلونهم بالحسنت و السیئات لعلهم یرجعون

چون بازگشت به صلاح و صواب اهداف از آزمون قرار گرفته است، به این نکته اشاره می کند که آزمونهای الهی به گونه ای ترتیب می یابد که زمینه گرایش آدمی را به حق و حقیقت فراهم کند. یعنی هدف از آزمونهای الهی فقط ظهور و بروز نیکان از غیر نیکان نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 170 - 8

8 - محور قرار گرفتن کتاب های آسمانی در جامعه و گرایش به نماز، زمینه ساز صلاح پیشگی ملتهاست.

و الذین یمسکون بالکتب و أقاموا الصلوة إنا لانضیع أجر المصلحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 14

14 - لزوم به کارگیری علم و قدرت، در مسیر صلاح و سازندگی و جلب رضایت خداوند

و لقد آتینا داود و سلیمان علماً .. و أوتینا من کلّ شیء... و أن أعمل صلحاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 29 - 3

3 - انسان، نیازمند تذکر و هشدار برای حرکت در مسیر صلاح

فذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 23

23- اصلاح جوامع بشری ، در گرو گرایش آنان به توحید و یکتاپرستی و رعایت عدل و انصاف در مبادلات و امور اقتصادی است .

قال يقوم اعبدوا الله .. أوفوا المکیال و المیزان بالقسط ... إن أريد إلاّ الإص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 46 - 4

4- در تبلیغ دین ، نخست باید به رفع موانع و اصلاح پایگاه ها و عناصر اصلی جامعه پرداخت .

ص: 39

و لقد أرسلنا موسى . . . إلى فرعون و ملأه

70- زمینه اصلاح عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 8 - 4

4- کتاب موزون طبیعت ، راهنمای انسان در صحنه عقیده و عمل *

و وضع المیزان . ألا تطغوا فی المیزان

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند، برای رهنمون ساختن انسان ها به عقیده توحیدی، نظام داری و قانون مندی خورشید، ماه و .. را به آنان یادآور شده است. هم چنین حاکمیت «میزان» بر هستی را، درسی برای پایبندی عملی آنها به موازین قرار داده است.

71- شرایط اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 152 - 5

5- اصلاح جوامع بشری ، تنها در پرتو رهبری دین و پیامبران میسر است .

فاتقوا الله و أطيعون . و لاتطیعوا أمر المسرفین . الذین یفسدون فی الأرض

72- عوامل اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 16، 17، 18

16 - خداوند ، بردارنده فساد از روی زمین ، به وسیله دفع تجاوز آدمیان از یکدیگر

و لو لا دفع الله الناس بعضهم ببعض لفسدت الارض

17 - دفع تجاوز جالوتیان توسط طالوت و همراهانش ، جلوگیری فساد در آن عصر

فهزموهم باذن الله و قتل داود جالوت . . . و لو لا دفع الله الناس ... لفسدت الارض

18 - دفع فساد از روی زمین ، از آثار پیکار حقّ علیه باطل

ابعث لنا ملكاً نقاتل . . . و لو لا دفع الله الناس بعضهم ببعض لفسدت الارض

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 82 - 7

7 - نقش مؤثر عالمان دينى و عابدان خدا ترس در بهبود و اصلاح آراء و افكار مردم

ذلك بان منهم قسيسين ورهباناً

ص: 40

به عالمان دینی که عهده دار ریاست مذهبی مسیحیان هستند، قنسیسین (کشیش) گفته می شود و رهبان جمع راهب است و راهب به کسی گفته می شود که از ترس خدا بی اندازه عبادت می کند. و در اصطلاح به عابدان مسیحی اطلاق می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 54 - 21

21 - لزوم امیدوار ساختن گنهکاران به آموزش و رحمت خداوند و جذب آنان به محیط صلاح

فقل ... من عمل منکم سوءاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 16

16 - نقش سازنده ایمان در اصلاح فرد و جامعه و زدودن فقر و فساد از سیمای جامعه بشری

المؤمنون ... یا مرون بالمعروف ... و یؤتون الزکوة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 41 - 15

15 - کیفر های دنیوی الهی ، برای اصلاح انسان ها است .

لیذیقهم بعض الذی عملوا لعلهم یرجعون

73- عوامل اصلاح اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 10

10 - رفع فتنه ، از هدف های جنگ و جهاد در اسلام است .

و اقتلوهم حیث ثقتموهم و أخرجوهم من حیث أخرجوکم و الفتنة أشد من القتل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 79 - 9

9- ضرورت محبت به خیرخواهان جامعه و پذیرش پند ها و نصایح آنان

و لکن لاتحبون النصحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 28

28- خیر و صلاح واقعی انسان ها در گرو یکتاپرستی ، سلامت امور اقتصادی و پرهیز از فسادانگیزی است .

ذلکم خیر لکم

«ذلکم» اشاره به تمامی مسائلی است که شعیب قوم خویش را بدانها رهنمون ساخت.

ص: 41

74- عوامل اصلاح بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 6 - 12

12- روی کرد عمومی بنی اسرائیل به صلاح و شایستگی ، پس از تحمل مجازات افساد خویش و قبول شکست از مردانی جنگاور

لتفسدنّ فی الأرض . . . بعثنا علیکم عبادًا لنا أُولی بأسٍ شدید . . . ثمّ رددنا لکم ال

قرینه دو آیه بعد «إن عدتم عدنا» دلالت می کند بر اینکه بنی اسرائیل پس از شکست خود، متنبه شده اند و برای همین جهت، خداوند هم آنان را امداد کرده است.

75- عوامل اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 187 - 7

7 - ضرورت وجود مبلغان و تبیین کنندگان کتب آسمانی در جامعه

و اذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتب لتبییننه للناس

گرفتن میثاق از عالمان و تأکید خداوند بر لزوم تبیین آن برای مردم، مبین مطلب فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 16

16 - نقش سازنده ایمان در اصلاح فرد و جامعه و زدودن فقر و فساد از سیمای جامعه بشری

المؤمنون . . . یأمرون بالمعروف . . . و یؤتون الزکوة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 17

17 - هدف از تبلیغ و انذار جامعه ، دور داشتن آن از فساد و تباهی است .

و لینذروا . . . لعلهم یحذرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 115 - 3

3 - نقش تعیین کننده انذار و هشدار ، در هدایت و اصلاح جامعه های بشری

إن أنا إلا نذیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 77 - 23،24

23 - نقش تعیین کننده ثروت ، در صلاح و فساد جامعه

ص: 42

و لا تبغ الفساد فی الأرض

24 - لزوم به کارگیری ثروت در راه اصلاح جامعه

و لا تبغ الفساد فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 6 - 7

7 - اصلاح و تربیت دینی اعضای خانواده، زیر بنا و خشت اول اصلاحات در جامعه

قوا أنفسکم و أهلیکم نارًا

از فرمان خداوند به مؤمنان، مبنی بر تربیت و اصلاح اعضای خانواده خود - با آن که آنان وظیفه جهاد با کافران و منافقان را نیز برعهده دارند (آیه 9 همین سوره) - می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 15 - 9

9 - تأثیر کلیدی رهبران سیاسی و نظام اجتماعی، در ایمان یا کفر و صلاح یا فساد جامعه

كما أرسلنا إلى فرعون رسولاً

76- عوامل اصلاح رفتار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 35 - 5

5 - تقوایشنگی، زمینه ساز حرکت به سوی اصلاح رفتار و کردار

فمن اتقى و أصلح

تقدیم «اتقی» بر «أصلح» می تواند اشاره به تقدم رتبی آن داشته باشد.

77- عوامل اصلاح عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- راست و درست گفتاری ایمان آوردگان ، سبب می شود که اعمال آنان از سوی خداوند رو به صلاح رود .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا .. وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا . يَصْلَحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 27 - 6

6- نقش محوری ایمان به آخرت ، در تصحیح باور ها ، گرایش ها و رفتار های انسان

إِن هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ .. إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

ص: 43

از مفهوم آیه شریفه، به ضمیمه ارتباط آن با آیات پیشین - که ویژگی های شخصی مشرکان را بازگو می کند - مطلب بالا استفاده می شود.

78- عوامل مؤثر در اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 2 - 2

2 - دعوت و برخورد از سر مهربانی و شفقت ، مؤثر در هدایت و اصلاح جامعه

قال یقوم

79- عوامل مؤثر در اصلاح فرزندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 4 - 17

17 - نقش بنیادین خانواده در صلاح و فساد فرزندان

إنّہ کان من المفسدین

جمله «إنّہ کان...» به منزله تعلیل برای «علا فی الأرض...» است؛ یعنی، فرعون بدان جهت که از خاندانی مفسد به وجود آمده و در میان آنها رشد کرده بود، خوی برتری طلبی را از آنان به ارث برده بود.

80- قتل اصلاح طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 21 - 22

22 - وعده عذاب دردناک به بنی اسرائیل ، به جهت قتل چهل و سه پیامبر و صد و دوازده آمر به معروف و ناهی از منکر

و یقتلون التّیین بغير حقّ و یقتلون الذّین یأمرون بالقسط من النّاس فبشرهم بعذاب

رسول الله (صلی الله علیه و آله) به عنوان بیان مصداق برای آیه فوق فرمود: کتلت بنو اسرائیل ثلاثه و اربعین نبیاً اول النّهار فی ساعه واحده فقام مائه رجل و اثنی عشر رجلا من عبّاد بنی اسرائیل فامروا من قتلهم بالمعروف و نهوهم عن المنکر فقتلوا جمیعاً من آخر النّهار فی ذلک الیوم.

تفسیر طبری، ج 3، ص 144 ; مجمع البیان، ج 2، ص 720 ; تفسیر تیان، ج 2، ص 422.

ص: 44

81- کافران و وعده اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 28 - 7

7 - وعده دروغین برخی کفار مبنی بر اصلاح خویش و تکذیب نکردن آیات الهی در صورت بازگشت به دنیا

فقالوا یلیتتنا نرد و لا نکذب . . . و إنهم لکذبون

82- مبلغان و اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 22

22- رهبران و مبلغان دین، تا توان دارند باید در اصلاح جامعه و ابلاغ معارف الهی تلاش کنند .

إن أُرید إلاّ الإصلاح ما استطعت

83- منافقان و اصلاح طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 11 - 4,5

4 - منافقان، خویشان را مردمی اصلاح طلب می شمردند .

قالوا إنما نحن مصلحون

5 - منافقان بر اثر بیماری دل و اندیشه، فسادگری های خویش را اصلاح طلبی قلمداد می کنند .

فی قلوبهم مرض . . . قالوا إنما نحن مصلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 12 - 3

3 - منافقان، مفسدانی مدعی اصلاح گری

إنما نحن مصلحون. ألا إنهم هم المفسدون

84- منشأ اصلاح عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 71 - 5

5 - اصلاح اعمال و آمرزش گناهان ، در دست خداوند است .

يُصَلِّحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ

ص: 45

85- منشأ اصلاح فرزندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 6 - 15

15- صالح و شایسته شدن فرزندان ، به دست خداوند و از شوون ربوبیت او است .

یرثی . . . واجعله ربّ رضیاً

86- موانع اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 206 - 4

4 - سرسختی ، تکبر و غرور ، مانع اصلاح و نصیحت پذیری

اخذته العزّه بالاثم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 112 - 2

2- گذشته نادرست افراد ، مانع از گرایش آنان به صلاح و پذیرش ایمان نیست .

واتبعك الأردلون . قال و ما علمی بما كانوا يعملون

مراد از «ما كانوا يعملون» - به قرینه «الأردلون» و نیز آیه بعد - کردار ناصواب است; نه صرفاً مشاغل پایین اجتماعی; زیرا اگر مراد صرف مشاغل بود، گناهی متوجه آنان نبود که محاسبه آن برعهده خدا باشد.

87- موانع اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 23

23 - پیروی از راه و رسم مفسدان و اندیشه های آنان ، مانع اصلاح جامعه است .

و أصلح ولا تتبع سبیل المفسدین

88- موسی (ع) و اصلاح طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 19 - 7

7 - عاری بودن از انگیزه های اصلاح طلبانه ، اتهام دیگر مرد اسرائیلی به موسی (ع)

ص: 46

و ما تريد أن تكون من المصلحين

89- مؤمنان و اصلاح جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 13

13 - لزوم اهتمام مؤمنان به اصلاح جامعه و تأمین نیازهای معیشتی آنان، همپای اهتمام به تکالیف عبادی و فردی

و المؤمنون... یأمرون بالمعروف... و یقیمون الصلوه و یؤتون الزکوه

امر به معروف و نهی از منکر، در راستای اصلاح جامعه و پرداخت زکات در جهت تأمین نیازهای مالی مؤمنان و اقامه نماز از عبادات فردی انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 13

13 - اهتمام مؤمنان واقعی به خودسازی، قبل از پرداختن به اصلاح جامعه *

التَّابُونَ الْعِبَادُونَ الْحَمْدُونَ... الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ

تقدم لفظی صفات فردی (توبه، عبادت و...) بر صفات اجتماعی (امر به معروف و نهی از منکر) می تواند اشاره به تقدم حقیقی و رتبی آن داشته باشد.

90- نقش اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 39 - 3

3 - اصلاح، شرط پذیرش توبه ستمکار و بازگشت رحمت الهی به او

فمن تاب من بعد ظلمه و اصلاح فإنّ الله یتوب علیه

اصلاح اجتماعی

91- اهمیت اصلاح اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - نخستین وظیفه مبلغان دینی ، پرداختن به هدایت و اصلاح جامعه خویش

لتنذر أمّ القری و من حولها

از این که انذار «أمّ القری» به عنوان اولین وظیفه پیامبر در آیه مطرح شده، مطلب یاد شده قابل برداشت است.

ص: 47

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 76 - 11

11- لزوم اصلاح جامعه بشری، بر مبنای عدالت و اکتفا نکردن به خودسازی

و من يأمر بالعدل و هو علی صراط مستقیم

برداشت فوق، برای این است که خداوند در عین اهمیت دادن به خودسازی با بیان «و هو علی صراط مستقیم»، موضوع دعوت به عدل و اصلاح جامعه را مطرح فرمود و حتی آن را مقدم آورد.

92- روش اصلاح اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 17

17 - ارائه روش صحیح، پس از طرد سنت های غلط، از روش های تربیتی قرآن است.

لیس البر... و لكن البر من اتقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 5

5 - تصحیح مرکزیت قدرت و حاکمیت جامعه، راهکار اصلاح و هدایت مردم

ثم أرسلنا موسی... إلى فرعون و ملایه

با توجه به این که حضرت موسی(ع) در امر رسالت، نخست به سوی فرعون - که محور قدرت و حاکمیت بود - فرستاده شد، می توان برداشت فوق را به دست آورد.

93- عوامل اصلاح اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 10

10 - رفع فتنه، از هدف های جنگ و جهاد در اسلام است.

و اقتلوهم حیث ثقتموهم و أخرجوهم من حیث أخرجوكم و الفتنه أشد من القتل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 79 - 9

9 - ضرورت محبت به خیرخواهان جامعه و پذیرش پندها و نصایح آنان

ولكن لاتحبون النصحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 28

ص: 48

28 - خیر و صلاح واقعی انسان ها در گرو یکتاپرستی ، سلامت امور اقتصادی و پرهیز از فسادانگیزی است .

ذکر خیر لکم

«ذکر» اشاره به تمامی مسائلی است که شعیب قوم خویش را بدانها رهنمون ساخت.

اصلاح طلبان

94- قتل اصلاح طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 21 - 22

22 - وعده عذاب دردناک به بنی اسرائیل ، به جهت قتل چهل و سه پیامبر و صد و دوازده آمر به معروف و ناهی از منکر

و یقتلون النّیین بغير حقّ و یقتلون الذّین یأمرون بالقسط من النّاس فبشرهم بعذاب

رسول الله (صلی الله علیه و آله) به عنوان بیان مصداق برای آیه فوق فرمود: کتلت بنو اسرائیل ثلاثه و اربعین نبیاً اول النّهار فی ساعه واحده فقام مائه رجل و اثنی عشر رجلا من عبّاد بنی اسرائیل فامروا من قتلهم بالمعروف و نهوهم عن المنکر فقتلوا جمیعاً من آخر النّهار فی ذلک الیوم.

تفسیر طبری، ج 3، ص 144 ؛ مجمع البیان، ج 2، ص 720 ؛ تفسیر تیان، ج 2، ص 422.

ص: 49

3- اضطراب

1- اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 4

4 - وضعیّت اندوهگین و پر دلهره و اضطراب مسلمانان پس از کارزار احد

ثمّ انزل علیکم من بعد الغمّ امنه نعاساً

2- آثار اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 74 - 8

8- دغدغه ها و هیجانات درونی ، مانع موضع گیری ها و تصمیماتی است ، که آدمی آنها را لازم و ضروری می پندارد .

فلما ذهب عن ابرهیم الروع . . . یجدلنا فی قوم لوط

هدف از تعیین زمان جدال و چون و چرای ابراهیم(ع) درباره نزول عذاب بر قوم لوط؛ یعنی، زمانی که دلهره و ترس از اوزدوده شد، این معناست که: آدمی به هنگام هیجانات درونی نمی تواند آنچه را لازم می داند، درصدد تحقق آن برآید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 17

17 - ثبات و تزلزل روانی ، از عوامل مهم پیروزی و شکست در نبرد

فأتیهم الله . . . وقذف فی قلوبهم الرعب

ص: 50

3- آثار اضطراب مادر موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 13

13 - قرار داشتن مادر موسی در آستانه افشا کردن راز فرزندش ، به خاطر شدت پریشانی و اضطراب

إن كادت لتبدي به لولا أن ربطنا على قلبها

4- آثار رفع اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 190 - 6

6 - انسان ها معمولاً پس از بیرون آمدن از نگرانی ها و اضطراب ها ، نجاتبخش خویش (خداوند) را فراموش می کنند و برای او شریک قرار می دهند .

لئن ءاتيتنا .. فلما ءاتيهما صلحاً جعلاً له شركاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 11

11 - زدودن اضطراب های روحی و عقیدتی ، عامل ره یابی به تکامل ایمان *

أنزل السكينة .. ليزدادوا إيماناً مع إيمانهم

با توجه به این که در آیه شریفه، ازدیاد ایمان مترتب بر آرامش و اطمینان قلب شده است؛ استفاده می شود که انسان با داشتن شک و بی ثباتی عقیدتی قادر به تکامل ایمانی نیست؛ بلکه باید در نخستین قدم، ریشه های شک را در وجود خود با امداد الهی بخشکاند.

5- اضطراب ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 52 - 3

3- ابراهیم (ع) و خانواده وی با مشاهده ورود مهمانان (فرشتگان) به محضر ایشان ، هراسناک و مضطرب شدند .

إذ دخلوا عليه .. قال إنا منكم ورجلون

با اینکه ملائکه بر شخص حضرت ابراهیم(ع) وارد شدند (دخلوا علیه) اما آن حضرت هراس و اضطراب را به صورت جمع (إنا منکم وجلون) بیان کرده است و این نشان دهنده هراس خود او و خانواده اش می باشد. لازم به ذکر است که «وجل» به آن ترسی گفته می شود که سرپای وجود انسان را فراگیرد (مفردات راغب).

ص: 51

6- اضطراب اخروی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 14 - 4

4 - حاضران صحنه قیامت ، ناآرام و نگران اند .

فإذا هم بالساهرة

«ساهره»؛ یعنی، زمین صاف و پهناوری که پیمایندگان آن، در شب بیدار می مانند (تاج العروس). بیداری در صحنه قیامت، کنایه از خوف و اضطرابی است که آرامش را از حاضران سلب می کند.

7- اضطراب اخروی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 7

7 - نگاه ترس آلود و مضطرب ستمکاران به جهنم ، در کناره آتش دوزخ

ینظرون من طرف خفیّ

نگاه زیر چشمی به جهنم ، کنایه از ترس و وحشت است .

8- اضطراب اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 27 - 2

2 - ناراحتی و اضطراب شدید کافران و منکران معاد ، در لحظه دیدن عذاب قیامت

فلما رأوه زلفه سیئت وجوه الذین کفروا

زشت و کریه شدن کافران، به هنگام مشاهده قیامت، بیانگر ناراحتی و اضطراب شدید آنان در آن هنگام است.

9- اضطراب اخروی مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- ناراحتی و اضطراب شدید کافران و منکران معاد ، در لحظه دیدن عذاب قیامت

فلما رأوه زلفه سيئت وجوه الذين كفروا

زشت و کریه شدن کافران، به هنگام مشاهده قیامت، بیانگر ناراحتی و اضطراب شدید آنان در آن هنگام است.

ص: 52

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 8 - 2

2- صحنه برپایی قیامت برای منکران معاد ، صحنه ای هراس انگیز و اضطراب آور خواهد بود .

قلوب یومئذ واجفه

مراد از «قلوب» - به قرینه «یقولون أعتا لمردودون فی الحافره» در آیات بعد - قلب منکران معاد است.

10- اضطراب اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 19 - 33

33- اصحاب کهف ، از پی بردن مردم به مخفی گاه شان نگران و بیم ناک بودند و برای پیش گیری از افشای آن ، تلاش می کردند .

و لایشعرونّ بکم أحداً

11- اضطراب بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 65 - 4

4- پیوستگی و گریزناپذیری عذاب جهنم ، موجب هراسناکی و اضطراب شدید بندگان خالص خدا از سرنوشت اخروی شان

إنّ عذابهاکان غراماً

درخواست رهایی از عذاب و تعلیل آن به این که آن عذاب دائمی و گریزناپذیر است، برداشت فوق را می رساند.

12- اضطراب بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 104 - 2

2- زندگی بدون آرامش بنی اسرائیل تا قبل از رهایی از حکومت فرعون *

فأراد أن يستفرّجهم من الأرض . . . وقلنا من بعده لبني إسرائيل اسكنوا الأرض

احتمال دارد که «اسکنوا الأرض» به معنای آرام گرفتن در زمین و بیرون آمدن از اضطراری باشد که قبلاً گریبانگیر آنان بود.

ص: 53

13- اضطراب خانواده ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 52 - 3

3- ابراهیم (ع) و خانواده وی با مشاهده ورود مهمانان (فرشتگان) به محضر ایشان، هراسناک و مضطرب شدند.

إذ دخلوا عليه .. قال إنا منكم وجلون

با اینکه ملائکه بر شخص حضرت ابراهیم (ع) وارد شدند (دخلوا علیه) اما آن حضرت هراس و اضطراب را به صورت جمع (إنا منكم وجلون) بیان کرده است و این نشان دهنده هراس خود او و خانواده اش می باشد. لازم به ذکر است که «وجل» به آن ترسی گفته می شود که سرپای وجود انسان را فراگیرد (مفردات راغب).

14- اضطراب در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 1 - 22 - 6

6- لرزش و اضطراب بسیار شدید مردم، در عرصه قیامت

إنّ زلزله الساعة شیء عظیم

«ساعة» به معنای لحظه و هنگام است و «الساعة»؛ یعنی، آن هنگام. مقصود از «آن هنگام»، می تواند هنگام برپایی قیامت و حضور مردم در عرصه محشر باشد. در این صورت کلمه «زلزله» استعاره از اضطراب شدید مردم است. هم چنین می تواند زمان پایان یافتن عمر جهان کنونی و فرارسیدن هنگام فروپاشی نظام آن باشد. در این صورت مراد از «زلزله»، لرزش شدیدی است که در آن لحظه، سراسر جهان را فرا می گیرد و باعث فروپاشی آن می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 2 - 22 - 11

11- اضطراب مردم در عرصه قیامت، به درجه ای است که هر زن شیر دهنده، از شیر دادن غافل خواهد شد و هر زن بارداری از شدت ترس، سقط جنین خواهد کرد.

یوم ترونها.. و تضع کلّ ذات حمل حملها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مؤمنان نیک کردار ، مشمول رحمت حق در پی مشاهده نگرانی های همگانی قیامت *

و تری کلّ أمّه جائیه .. فأما الذين ءامنوا وعملوا الصلحت فيدخلهم

برداشت بالا بدان احتمال است که «فأما الذين ..» تفریع بر «تری کلّ أمّه جائیه» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 10 - 4

ص: 54

4- اهل محشر ، به شدت دغدغه دار سرنوشت خود و گرفتار پیامد های کردار خویش

و لایسئل حمیم حمیمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 7 - 1

1 - در آستانه برپایی قیامت ، چشمان انسان ها از ترس و اضطراب ، به گردش در می آید .

فإذا برق البصر

فعل «بَرَقَ» وقتی به چشم نسبت داده شود، به معنای اضطراب و به گردش آمدن چشم از ترس است (مفردات راغب). گفتنی است آیه شریفه در مقام بیان حوادثی است که در آستانه برپایی قیامت و لحظه های نخستین رستاخیز رخ خواهد داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 8 - 1

1 - هنگام پیدایش دومین لرزش در دوران برپایی قیامت ، قلب های فراوانی را لرزه و اضطرابی شدید فرا خواهد گرفت .

قلوب یومئذ واجفه

«قلب واجف»، به قلبی گفته می شود که اضطراب شدیدی بر آن مستولی باشد (لسان العرب). «قلوب» نکره ای است که بر تکثیر دلالت دارد و به همین سبب - با آن که نکره است - مبتدا قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 4 - 4

4- ثروت ها ، هر چند گران بها و نفیس باشند ، در برطرف ساختن خطر ها و اضطراب انسان از حوادث آغازین قیامت ، هیچ گونه کارایی نخواهند داشت .

و إذا العشار عطّلت

15- اضطراب در مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 2,6

2- قلب های مجاهدان بدر تا پیش از بشارت پیروزی، آکنده از اضطراب و پریشانی بود.

لتطمئن به قلوبکم

واژه اطمینان به معنای آرامش خاطر پس از اضطراب و پریشانی خاطر است. (مفردات راغب).

6- پیروزی مسلمانان در جنگ بدر، گسیل هزاران فرشته برای امداد مجاهدان در آن جنگ، بشارت دهی و اطمینان بخشی به واسطه آنان، پرتوی از عزتمندی و کاردانی خداوند

و ما النصر إلا من عند الله إن الله عزیز حکیم

جمله «إن الله عزیز حکیم» تعلیلی است برای تمامی مسائلی که در این آیه و آیه قبل مطرح شده بود. یعنی سرچشمه آنچه بیان

ص: 55

شد، عزت و حکمت خداوند است.

16- اضطراب در محشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 30 - 1

1 - اضطراب و نگرانی شدید مردم در عرصه محشر

و یوم نحشر هم جمعاً .. هنالک تبلوا کل نفس ما أسلفت

«بلاء» (مصدر تبلوا) به معنای آزمودن است. اشتغال هر فردی در عرصه محشر به آزمودن و سبک و سنگین کردن اعمال خود، حاکی از این است که: عموم مردم در آن روز نسبت به فرجام کار خود بسیار نگران و دلواپس خواهند بود.

17- اضطراب روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 27 - 6

6 - روح انسان ، حقیقتی قابل خطاب و موجودی قابل اتصاف به اطمینان و اضطراب

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمَطْمَئِنَّةُ

«نفس»، به معنای روح است. (صحاح)

18- اضطراب سست ایمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 11

11- انسان منافق و سست ایمان ، ناتوان از پنهان داشتن همیشگی تزلزل درونی خویش

ينظرون إليك نظر المغشى عليه من الموت

از این که انسان بیمار دل سست ایمان، از آیات جهاد به وحشت می افتد و این نگرانی در سیمایش ظاهر می شود، مطلب بالا به دست می آید.

19- اضطراب شیعیان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 23 - 6

ص: 56

6- شفاعت کنندگان قبل از دریافت امر خدا، در حال هراس و اضطراب خواهند بود.

حتى إذا فرّع عن قلوبهم قالوا ماذا قال ربكم

بنابراین که مرجع ضمیر «قلوبهم» شفاعت کنندگان باشد - که از جمله آنان ملائکه اند - برداشت یاد شده به دست می آید.

20- اضطراب ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 27 - 10

10- ستم پیشگان، بی بهره از ثبات آرامش و فاقد اصول ثابت و سخن استوار در زندگی دنیا و آخرتند.

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضَلُّ اللَّهُ

از مقایسه صدر و ذیل آیه و مقابله ظالمان با مؤمنان مطلب فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 12 - 3

3- وحشت و اضطراب شدید و ناگهانی جوامع ستمگر، هنگام ظهور علایم و نشانه های عذاب الهی

فلَمَّا أَحْسَبُوا .. إذا هم منها یرکضون

مطلب یاد شده از «إذا»ی فجائیة - که دلالت بر امر ناگهانی و به دور از انتظار می کند - استفاده شده است؛ زیرا فرار ناگهانی دلیل بر

وجود نوعی اضطراب و وحشت است.

21- اضطراب غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 28 - 4

4- انسان های غافل از یاد خدا و ذکر او، انسانهایی مضطرب و نگرانند.

ألا بذكر الله تطمئن القلوب

22- اضطراب قلب انسان

9 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : إِنَّ الْقَلْبَ لِيُرْجَجُ . . . حَتَّى يَعْقِدَ عَلَى الْإِيمَانِ فَإِذَا عَقَدَ عَلَى الْإِيمَانِ قَرَّ وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ : « وَ مَنْ يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ اللَّهُ قَلْبَهُ » ;

از امام صادق(ع) روایت شده که فرمود: قلب [انسان] در حال اضطراب است . . . تا این که با ایمان و باور پیوند خورد. پس زمانی که بر ایمان پیوند خورد، قرار و ثبات می یابد و این سخن خدای عزوجل است: و من یؤمن بالله یهد قلبه».

23- اضطراب مادر موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 7 - 7

7- شرایط اضطراب آور روحی برای مادر موسی به هنگام ولادت فرزندش و نیز احساس خطر برای او از جانب فرعونیان ، موجب سرگردانی وی در شیر دادن به موسی (ع) بود .

و أوحینا إلی أم موسی أن أرضعیه

توصیه خداوند به مادر موسی برای شیر دادن به فرزندش، می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 12

12- قرار داشتن مادر موسی در وضعیت اضطراب و پریشانی ، پیش از وحی امیدبخش الهی به وی

و أصبح فؤاد أم موسی فرغاً . . . لتبدی به

24- اضطراب محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 77 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) با اضطراب و نگرانی چشم به راه نزول عذاب از جانب خداوند بر مشرکان و کافران بود .

فإما نریک بعض الذی نعدهم أو تتوفیک فإلینا یرجعون

آیه شریفه، در مقام دلداری به پیامبراسلام(صلی الله علیه و آله) است و این، از وجود نوعی نگرانی و ناراحتی در آن حضرت حکایت می کند.

25- اضطراب مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 4

4 - وضعيت اندوهگين و پر دلهره و اضطراب مسلمانان پس از کارزار احد

ثم انزل عليكم من بعد الغمّ امنه نعاساً

ص: 58

26- اضطراب مسلمانان مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 11 - 2

2 - مسلمانان مدینه ، با هجوم احزاب متحد به آنان ، دچار اضطراب و تزلزل شدید شدند .

و زلزلوا زلزلاً شديداً

27- اضطراب منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 45 - 3

3 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) ، گروهی بی ایمان ، سرگردان و گرفتار تردید و اضطراب بودند .

و ارتابت قلوبهم فهم فی ريبهم يترددون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 56 - 7

7 - منافقان ، گرفتار بیم و اضطراب درونی

و لكنهم قوم يفرقون

«فَرَقَ» (مصدر يفرقون) به معنای ترس و اضطراب شدید است ؛ یعنی، منافقان در ترس و اضطراب سختی به سر می برند، گفتنی است که آیه بعد، بیان تفصیلی همین جمله است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 57 - 6

6 - رنج و اضطراب منافقان در جامعه اسلامی ، با وجود داشتن مال و فرزند بسیار ، نمودی از عذاب دنیوی آنان *

فلا تعجبك أموالهم و لا أولادهم إنما يريد الله ليعذبهم بها في الحيوه الدنيا .. ل

برداشت فوق بدین احتمال است که بیان زندگی دشوار منافقان، نمودی از عذاب دنیوی آنان باشد که در آیات قبل ذکر شده است.

11- انسانِ منافق و سست ایمان ، ناتوان از پنهان داشتن همیشگی تزلزل درونی خویش

ينظرون إليك نظر المغشى عليه من الموت

از این که انسانِ بیمار دل سست ایمان، از آیات جهاد به وحشت می افتد و این نگرانی در سیمایش ظاهر می شود، مطلب بالا به دست می آید.

ص: 59

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 4 - 8

8 - منافقان ، همواره در وحشت و اضطراب اند .

يَحْسِبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ

28- اضطراب منافقان مدینه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 19

19 - منافقان ، پیشگامان تزلزل و اضطراب و فرار از غزوه احزاب بودند .

هنالك ابتلى . . . و زلزلوا زلزالاً . . . و إذ يقول المنفقون . . . إنَّ بيوتنا عوره . . .

29- اضطراب مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 11 - 5

5 - مؤمنان هم در سختی ها و شداید ، دچار تزلزل و اضطراب می شوند .

هنالك ابتلى المؤمنون و زلزلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 3,5

3 - مؤمنان ، قبل از صلح حدیبیه ، دارای شرایطی بحرانی و اضطراب روحی *

هو الذى أنزل السكینه فى قلوب المؤمنین

نزول آرامش، زمانی صادق است که قبل از آن، اضطراب و ناآرامی وجود داشته باشد.

5 - مؤمنان ، پس از صلح حدیبیه ، گرفتار بحران روحی و تردید در ماهیت و نتایج این معاهده *

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ . . . هو الذى أنزل السكینه فى قلوب المؤمنین

بردشت بالا بدان احتمال است که مؤمنان پس از صلح حدیبیه، در تحلیل و بررسی آن گرفتار تردید شده باشند که: آیا به راستی این صلح، یک پیروزی بود یا مایه شکست؟ خداوند در چنین شرایطی، قلب ها را اطمینان بخشید و صلح حدیبیه را «فتح مبین» نام نهاد.

ص: 60

30- انبیا و اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 52 - 6

6- امکان عارض شدن ترس و اضطراب بر پیامبران الهی

قال إنا منكم وجلون

31- تصمیم گیری در اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 74 - 9

9 - لزوم پرهیز از تصمیم گیری و موضع گیری به هنگام هیجانات و دغدغه ها

فلما ذهب عن إبرهیم الروح ... یجدلنا فی قوم لوط

32- رفع اضطراب شفیعان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 23 - 7

7- با صدور فرمان خداوند درباره شفاعت ، اضطراب کنندگان برطرف می شود .

حتیٰ إذا فرّج عن قلوبهم قالوا ماذا قال ربکم

33- زمینه اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 66 - 3

3 - سرنوشت بد و اقامتگاه ناگوار انسان در جهنم ، مقتضی هراسان بودن ، اضطراب ، تضرع و دعا کردن به درگاه الهی است .

ربّنا اصرف عتّا عذاب جهنّم ... إنّها ساءت مستقرّاً و مقامّاً

34- زمینه رفع اضطراب

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

20 - فجر - 89 - 27 - 5

ص: 61

5 - آگاهی از فلسفه فقر و غنا و برخورد صحیح با یتیمان ، مسکینان و اموال مردم و دل نبستن به ثروت ، فرونشاندن اضطراب درونی و مایه اطمینان نفس انسان

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلِيَهُ .. يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمَطْمَئِنَّةُ

توصیف «نفس» به «مطمئن» - در قیامت - ممکن است به اعتبار اطمینانی باشد که در دنیا، برای او حاصل شده بود.

35- عوامل اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 19

19 - عن أبي الحسن الرضا(ع) في قوله تعالى: «فمن يرد الله أن يهديه يشرح صدره للإسلام» قال: من يرد الله أن يهديه بإيمانه .. يشرح صدره للتسليم لله والثقة به والسكون إلى ما وعده من ثوابه ... و من يرد ان يضلّه ... لكفره به و عصيانه له في الدنيا يجعل صدره ضيقا حرجا حتى يشك في كفره و يضطرب من اعتقاد قلبه--ه ... .

امام رضا(ع) درباره آیه «فمن يرد الله ..» فرمود: کسی که خدا بخواهد او را بخاطر ایمان اش هدایت کند ... سینه اش را برای تسلیم شدن در برابر خداوند و اعتماد به او و آرامش یافتن به وعده های پاداش الهی، باز و گشوده می سازد ... و کسی که خدا بخواهد او را به خاطر کفر و نافرمانیش در دنیا گمراه کند، سینه اش را تنگ و در فشار قرار می دهد، بدان گونه که در کفر خود شک کند و در اعتقادات قلبی خویش مضطرب و نگران باشد ... .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 45 - 4

4 - بی ایمانی ، موجب سرگردانی ، تردید و اضطراب در زندگی است .

إنما يستتذنك الذين لا يؤمنون . ... فهم في ريبهم يترددون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 65 - 5

5 - پیوستگی و گریزناپذیری عذاب جهنم ، مقتضی ترس ، اضطراب ، تضرع و دعا کردن به درگاه الهی برای رهایی از آن

رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 28 - 15

15 - شریک داشتن در اموال و امکانات دلهره آفرین است .

هل لكم ... شركاء ... تخافونهم كخيفتكم انفسكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 11 - 4

ص: 62

4- ترس از حوادث و رخدادها، از جمله عوامل نامتعادل ساز روان آدمی است.

إذ جاءوكم... هنالك... وزلزلوا زلزلاً شديداً

36- عوامل اضطراب اشراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 35 - 5

5- اندیشه معاد و حیات اخروی، برهم زننده آرامش اشراف و مورد تکذیب اُکید آنان

وقال الملائ من قومه... أيعدكم... أنکم مخرجون

37- عوامل اضطراب مادر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 6

6- احساس خطر مرگ برای فرزند، ضربه ای سهمگین بر مادر و مایه پریشانی خاطر وی

إن كادت لتبدي به لولا أن ربطنا علی قلبها

مراد از برداشت یاد شده این است که اگر خداوند دل مادر موسی را محکم نکرده بود، وی به خاطر احساس خطری که برای موسی(ع) داشت، ممکن بود از خود بی خود شده و ناله سر دهد و راز موسی(ع) را فاش سازد.

38- عوامل اضطراب مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 35 - 5

5- اندیشه معاد و حیات اخروی، برهم زننده آرامش اشراف و مورد تکذیب اُکید آنان

وقال الملائ من قومه... أيعدكم... أنکم مخرجون

39- عوامل رفع اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - خداوند در آستانه جنگ بدر با رفع اضطراب از مجاهدان ، آنان را از آرامشی کامل بهره مند ساخت .

إذ يغشاكم النعاس أمنة منه

ص: 63

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 15

15 - ایمان و عمل صالح ، (حاکمیت دین) موجب زدایش ترس و اضطراب و عامل امنیت و آرامش

وعد الله الذين آمنوا منكم و عملوا الصلحت . . . و لیبدلنهم من بعد خوفهم آمن

40- عوامل رفع اضطراب در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 23 - 5,6,7

5 - با صدور امر خداوند درباره شفاعت ، قلب های مضطرب و در هراس ، از هراس خالی می شود .

حتی إذا فرّع عن قلوبهم قالوا ماذا قال ربکم

«فرع عن» به معنای زوال فرع و هراس است (مفردات راغب).

6 - شفاعت کنندگان قبل از دریافت امر خدا ، در حال هراس و اضطراب خواهند بود .

حتی إذا فرّع عن قلوبهم قالوا ماذا قال ربکم

بنابراین که مرجع ضمیر «قلوبهم» شفاعت کنندگان باشد - که از جمله آنان ملائکه اند - برداشت یاد شده به دست می آید.

7 - با صدور فرمان خداوند درباره شفاعت ، اضطراب شفاعت کنندگان برطرف می شود .

حتی إذا فرّع عن قلوبهم قالوا ماذا قال ربکم

41- عوامل نجات از اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 6

6- انجام کار های شایسته و پیشه ساختن صبر ، آدمی را از روحیه ای مقاوم بهره مند خواهد ساخت و از تزلزل روحی و روانی نجات خواهد داد .

إنّه لیئوس کفور . . . إنّه لفرح فخور. إلاّ الذین صبروا و عملوا الصلحت

آیه نهم و دهم ، بیانگر این بود که: انسانها تحت تأثیر کمترین رفاه و محنت متزلزل شده و خود باختہ می شوند و آیه مورد بحث ، صابرائی را که اعمال شایسته انجام می دهند ، از این خصلت استثنا کرده است.

42- منشأ اضطراب ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 64

4- حضرت ابراهیم (ع) ترس و اضطراب خویش را که ناشی از حضور مهمانان (فرشتگان) در محضر او بود، به آنان اظهار کرد.

إذ دخلوا عليه .. قال إنا منكم وجلون

43- منشأ رفع اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 120 - 5

5- آرامش دهنده دل ها و از میان برنده اضطراب قلب ها ، خداوند است .

ما نثبت به فؤادك

44- منشأ رفع اضطراب موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 68 - 4

4 - خداوند ، راهنمای موسی (ع) در لحظات حساس و سرنوشت ساز و رهاننده او از بحران های روحی و اضطراب های درونی

قلنا لاتخف

45- موانع اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 11

11 - توجّه به توانایی و قدرت خداوند ، برطرف کننده هر گونه نگرانی و یأس مسلمانان نسبت به آینده

اولمّا اصابکم مصیبه .. انّ اللّٰه علی کل شیء قدیر

سؤال مسلمانان (اُتی هذا)، حکایت از این معنا دارد که چنین واقعه ای را هرگز انتظار نداشتند و عدم انتظار، طبعاً ناامیدی آدمی را در پی دارد که خداوند با بیان قدرت مطلقه خویش، از جمله نصرت آنان، در مقام زایل ساختن یأس مؤمنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- ازدواج و تشکیل خانواده، از عوامل رفع اضطراب و افسردگی است.

أَن خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا

ص: 65

46- موجبات رفع اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 27 - 2

2- ایمان ، عامل آرامش و استواری روح و ثبات قدمی انسان در زندگی و موجب رفع هرگونه تزلزل ، اضطراب و نگرانی است .

الذین ءامنوا بالقول الثابت فی الحیوه الدنیا و فی الآخره

47- موضعگیری در اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 74 - 9

9 - لزوم پرهیز از تصمیم گیری و موضع گیری به هنگام هیجانات و دغدغه ها

فلما ذهب عن إبرهیم الروع . . . یجدلنا فی قوم لوط

48- وعده رفع اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 16

16 - وعده خداوند به مؤمنان نیکوکار صدراسلام ، به تبدیل و دگرگون کردن ترس و اضطراب آنان به امنیت و آرامش

وعد الله الذین ءامنوا منکم و عملوا الصلحت . . . و لیبدلنهم من بعد خوفهم أمنً

ص: 66

4- اضطرار

1- آثار اضطرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 15

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 15

15 - انعطاف پذیری احکام اولیه دین و تغییر پذیری آن به هنگام ضرورت ها *

الشهر الحرام بالشهر الحرام .. فمن اعتدى عليكم فاعتدوا عليه بمثل ما اعتدى عليكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 125 - 13

13 - مشکلات و اضطرار ، زمینه امداد های ویژه غیبی برای مؤمنان صابر و تقوایبیشه

ان تصبروا و تقوا و یا توکم من فورهم هذا یمددکم ربکم

جمله «و یا توکم من فورهم هذا»، می تواند اشاره به موارد اضطرار باشد و شرطی برای امداد خداوند به وسیله فرشتگانی که به نفع مسلمانان به پیکار برخیزند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 25

25 - ترس از گرفتار شدن در تنگنا های مشقتبار جنسی ، مجوز ازدواج با کنیزان

فانكحوهنَّ .. ذلک لمن خشى العنت منكم

«عنت» بمعنی مشقت است و مراد از آن به مناسبت مورد، مشقتهایی است که از ناحیه جنسی به آدمی وارد می شود. «ذلک»

اشاره به ازدواج با کنیزان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 35,36,38

35 - استفاده از مردار، خون، گوشت خوک و حیوانی که نام غیر خدا به هنگام ذبح بر آن برده شود، در حال اضطرار جایز است.

حرمت علیکم... فمّن اضطر فی مخصه غیر متجانف لاثمّ فإِنَّ اللَّهَ غفور رحیم

36 - استفاده از حیوانی که بر اثر خفگی، زده شدن، پرت شدن و ضربه دیدن از شاخ حیوانی دیگر بمیرد و یا درنده ای آن را بکشد، در حال اضطرار جایز است.

حرمت علیکم... فمّن اضطر فی مخصه غیر متجانف لاثمّ فإِنَّ اللَّهَ غفور رحیم

38 - جواز استفاده از محرّمات، در حال اضطرار

فمّن اضطر... فإِنَّ اللَّهَ غفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 119 - 9

9 - اضطرار از میان برنده تکلیف است.

وقد فصل لکم ما حرم علیکم إلا ما اضطررتم إلیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 145 - 15,21,23

15 - اضطرار، مجوز خوردن غذاهای حرام به مقدار رفع ناچاری

فمّن اضطر غیر باغ و لاعاد

«عاد» از «عدو» به معنی تجاوز است. بنابراین مراد از «لاعاد» در آیه شریفه می تواند «لاعاد من حد الإضطرار» باشد.

21 - ربوبیت و غفران و رحمت الهی مقتضی آسان نمودن تکالیف در شرایط اضطرار است.

فمّن اضطر غیر باغ و لاعاد فإِنَّ اللَّهَ غفور رحیم

23 - رحمت و غفران خداوند برطرف کننده آثار و تبعات بد استفاده کردن از محرّمات در حال اضطرار است. *

فمن اضطر غير باغ و لاعاد فإن ربك غفور رحيم

«غفور» صيغه مبالغه به معنای بسیار پوشاننده است. غفران خداوند در مورد مضطر به خوردن محرّمات، ممکن است پوشاندن گناه و تبعات آن باشد و محتمل است برخی آثار نامطلوب و وضعی استفاده از آنها باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 115 - 17، 16، 7

7- اضطرار و ناگزیری، موجب رفع ممنوعیت از خوردنی های حرام است.

إنما حرّم عليكم الميتة... فمن اضطرّ... فإن الله غفور رحيم

16- اضطرار، از میان برنده ممنوعیت شرعی محرّمات و نه قبح و خباثت واقعی آنها *

إنما حرّم عليكم الميتة... فمن اضطرّ... فإن الله غفور رحيم

ص: 68

تذکر به غفران و رحمت الهی، می تواند نشان دهنده بقای نوعی از قبح و خباثت در فعل حرام اضطراری باشد.

17- جواز خوردن خوراکی های حرام در حال اضطرار، حکمی است امتنانی از جانب خداوند بر مکلفان.

إنما حرّم علیکم المیتة .. فمّن اضطرّ .. فإنّ الله غفور رحیم

برداشت فوق، از تعلیل «فإنّ الله غفور رحیم» به دست می آید؛ چون غفران و گذشت در جایی قابل تصور است که حقی باشد و حق خدا، ترک محرمات است. پس جواز ترک محرمات، نشان دهنده امتنان و لطف خاص خداوند به بندگان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 62 - 2

2- قرار گرفتن انسان در شرایط اضطرار و درماندگی، زمینه ساز استجابت دعای وی از سوی خدا

أمنّ یجیب المصنّطّ إذا دعاه

تصریح به عنوان «مصنّطّ» نشان می دهد که شرایط اضطرار (یعنی شرایطی که انسان در آن شرایط از همه اسباب و عوامل قطع امید می کند) این زمینه را فراهم می آورد که انسان، خالصانه و بی شائبه از شرک، خدا را بخواند. فریادخواهی خالصانه از خداوند (إذا دعاه) نیز در پی دارنده اجابت آن از سوی او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 11 - 2

2- اضطرار و انقطاع از غیر خداوند، زمینه استجابت دعا

فدعا ربّه أنّی مغلوب .. ففتحنّا

2- آثار رفع اضطرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 115 - 10

10- بازگشت حکم حرمت، به مجرد از میان رفتن حالت اضطرار

إنما حرّم علیکم المیتة .. فمّن اضطرّ غیر باغ و لاعاد

3- احکام اضطرار

1 - بقره - 2 - 173 - 2,7,10,13,17,22,23

2 - به هنگام اضطرار بهره برداری از مردار، خون، گوشت خوک و ذبیحه ای که نام غیر خدا بر او برده شده، حلال است.

فمن اضطر... فلا إثم علیه

7 - کسانی که در حال ستمکاری و تجاوزگری به ارتکاب محرمات اضطرار پیدا کنند، حکم مضطر (جواز استفاده از محرمات) را

ص: 69

ندارند .

فمن اضطر غیر باغ و لاعاد فلا إثم علیه

«غیر باغ و لاعاد» (در صورتی که ستمکار و تجاوزگر نباشد) حال برای نایب فاعل «اضطر» است و لذا موضوع حکم مذکور؛ یعنی، «فلا إثم علیه» را به مضطری مقید می کند که در طریق ستم و تجاوز مضطر نشده باشد.

10 - بقای ملاک حرمت در محرمات ، هر چند آدمی به بهره گیری از آنها اضطرار پیدا کند .

فمن اضطر . . . فلا إثم علیه إن الله غفور رحیم

توصیف خداوند به وصف غفور (آمرزنده گناه) - پس از تجویز ارتکاب محرمات در حال اضطرار - گویای این است که: ملاک حرمت محرمات حتی در حال اضطرار باقی است. (المیزان)

13 - کسانی که به بهره گیری از محرمات اضطرار پیدا کرده اند ، نباید بیش از مقدار ضرورت استفاده کنند . *

فمن اضطر غیر باغ و لاعاد فلا إثم علیه

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که متعلق «غیر باغ و لاعاد» کلمه ای همانند «فی أكل الميتة و . . .» باشد. بر این مبنا جمله «فمن اضطر . . .» چنین معنا می شود: کسی که به بهره گیری از مردار و . . . اضطرار پیدا کرد - به شرط اینکه در استفاده از آن تجاوز و ستم نکند - بر او گناهی نیست.

17 - کسانی که با اختیار ، خورا به اضطرار اندازند ، حکم مضطر را نخواهند داشت .

فمن اضطر . . . فلا إثم علیه

مجهول آوردن فعل «اضطر» می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

22 - محمد بن مسلم گوید : « سألت أبا عبد الله (ع) عن الرجل والمرأه يذهب بصره فيأتيه الأطباء فيقولون : نداويك شهراً أو اربعين ليلة مستلقياً كذلك يصلي ؟ فرخص في ذلك ، وقال : فمن اضطر غير باغ و لاعاد فلا اثم عليه ؛

از امام صادق (ع) درباره زن یا مردی که دید چشم آنان از دست رفته سؤال کردم که پزشکان به او گفته اند: تو را درمان می کنیم به شرطی که یک ماه یا چهل روز به پشت بخوابی، آیا او همان طور که خوابیده است نماز بخواند؟ امام اجازه داد همان طور نماز بخواند و فرمود: « فمن اضطر غیر باغ و لاعاد فلا إثم علیه».

23 - « محمد بن عذافر عن بعض رجاله عن ابي جعفر (ع) قال قلت له لم حرم الله عز وجل الخمر و الميتة و الدم و لحم الخنزير ؟ فقال : ان الله تبارك و تعالی . . . خلق الخلق . . . و علم ما يضرهم فنهاهم عنه و حرمه عليهم ثم احله للمضطر في الوقت الذي لا يقوم بدنه إلا به فأمره أن ينال منه بقدر البلغه لا غير ذلك . . . ؛

امام باقر(ع) در پاسخ از علت حرمت خمر، مردار، خون و گوشت خوک فرمودند: خداوند انسانها را آفرید . . . و می دانست چه چیزی موجب ضرر و زیان آنان است و آنان را از آن نهی نموده و برایشان حرام کرده است، سپس برای مضطر در وقتی که بدن او به آن نیاز پیدا کرده، حلال شمرده است که به اندازه کفاف بخورد نه بیشتر از آن ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 14، 13

13 - پذیرش سرپرستی کافران، جز در اضطرار و تقیه، جایز نیست.

لا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ . . . إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تَقِيَةً

بنابراینکه ولایت به معنای سرپرستی باشد.

14 - جواز برقراری ارتباط دوستانه با کافران، در صورت تقیه، اضطرار و هراس

لا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ . . . إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تَقِيَةً

ص: 70

بنابراینکه ولایت به معنای دوستی باشد.

21 - لزوم تقیه در برابر کافران به هنگام اضطرار

الّا ان تتقوا منهم تقیه

رسول الله (صلی الله علیه و آله): لا ایمان لمن لا تقیه له; قال الله عزّ و جل: «الّا ان تتقوا منهم تقیه»

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 166، ح 24; نورالثقلین، ج 2، ص 325، ح 83.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 18

18 - وظیفه مریضی که آب برای او ضرر داشته باشد، تیمم است.

و ان کنتم مرضی... فتیمّموا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 35,36,37,38,39,40,41,42,43,44,50,51

35 - استفاده از مردار، خون، گوشت خوک و حیوانی که نام غیر خدا به هنگام ذبح بر آن برده شود، در حال اضطرار جایز است.

حرمت علیکم... فمن اضطر فی مخصه غیر متجانف لاثم فإنّ الله غفور رحیم

36 - استفاده از حیوانی که بر اثر خفگی، زده شدن، پرت شدن و ضربه دیدن از شاخ حیوانی دیگر بمیرد و یا درنده ای آن را بکشد، در حال اضطرار جایز است.

حرمت علیکم... فمن اضطر فی مخصه غیر متجانف لاثم فإنّ الله غفور رحیم

37 - استفاده از حیوان قربانی شده بر آستان بت ها و گوشت های سهمبندی شده با تیر های قمار، در حال اضطرار جایز است.

و ما ذبح علی النصب و ان تستقسموا بالازلّم... فإنّ الله غفور رحیم

38 - جواز استفاده از محرّمات، در حال اضطرار

فمن اضطر... فإنّ الله غفور رحیم

39 - استفاده از مردار ، خون ، گوشت خوک ، تنها به مقدار ضرورت جایز است .

حرمت . . . فمن اضطر فی مخصمه غیر متجانف لائم فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

40 - استفاده از محرّمات در هنگام اضطرار ، تنها به مقدار رفع ضرورت جایز است .

فمن اضطر فی مخصمه غیر متجانف لائم فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

بنابر اینکه مراد از «ائم» بهره‌گیری از محرّمات یاد شده باشد و مصداق آن در هنگام اضطرار، که محرّمات حلال می‌شود، استفاده بیش از مقدار ضرورت خواهد بود.

41 - جواز استفاده از محرّمات در هنگام اضطرار ، در صورتی است که انسان با اختیار خویش خود را مضطر ننموده باشد .

فمن اضطر فی مخصمه غیر متجانف لائم فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

فعل مجهول «اضطر» بیانگر آن است که جواز استفاده از محرّمات در هنگام اضطرار، مخصوص آن اضطراری است که بدون اختیار عارض کسی شود، نه اینکه انسان خود را مضطر کند.

42 - اضطراری که در طریق گناه به وجود آید ، مجوز ارتکاب محرّمات نخواهد بود .

فمن اضطر فی مخصمه غیر متجانف لائم

مراد از «اثم» به دلیل نکره بودن آن، مطلق گناه است و «غیر متجانف لاثم» حال برای «من اضطر» است و اضطرار را مقید می کند. یعنی حکم جواز مخصوص مضطری است که به سوی گناه در حرکت نباشد.

43 - عدم تمایل به گناه، شرط جواز استفاده از محرّمات در حال اضطرار *

فمن اضطر... غیر متجانف لاثم

44 - ممنوعیت سوء استفاده از تسهیلات حالت اضطرار

فمن اضطر فی مخصمه غیر متجانف لاثم فإنّ الله غفور رحیم

50 - حلیت محرّمات در حال اضطرار، پرتویی از رحمت خداوند بر بندگان

فمن اضطر... فإنّ الله غفور رحیم

51 - برداشتن گناه ارتکاب محرّمات در حال اضطرار، پرتویی از مغفرت خداوند

فمن اضطر... فإنّ الله غفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 145 - 18، 17، 15

15 - اضطرار، مجوز خوردن غذاهای حرام به مقدار رفع ناچاری

فمن اضطر غیر باغ و لاعاد

«عاد» از «عدو» به معنی تجاوز است. بنابراین مراد از «لاعاد» در آیه شریفه می تواند «لاعاد من حد الإضطرار» باشد.

17 - کسی که در راه سرکشی و تجاوز به خوردن غذاهای حرام نیازمند شود، اضطرار وی رفع حرمت نمی کند.

فمن اضطر غیر باغ و لاعاد

18 - کسی که با اراده و خواست خود، خویش را به اضطرار بیندازد، حکم مضطر را ندارد و خوردنیهای حرام بر او حلال نمی شود.

فمن اضطر غیر باغ و لاعاد

«باغ» از «بغی» به معنای طلب است «و غیر باغ»، به قرینه جملات قبل، یعنی «غیر طالب للإضطرار». بنابراین کسی که خود را مضطر کند، مشمول حکم آیه نیست.

24 - عن أبي عبدالله (ع) في قول الله عز وجل: «فمن اضطر غير باغ و لا عاد» قال: الباغى الذى يخرج على الإمام و العادى الذى يقطع الطريق لا يحل لهما الميته.

از امام صادق (ع) درباره آیه «فمن اضطر غير باغ و لا عاد» روايت شده است: مراد از «باغى» كسى است كه عليه امام قيام كند. و منظور از «عادى»، راهزن است. براى اين دو (در حال اضطرار)، مردار حلال نيست.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 115 - 11

11- لزوم اكتفا به مقدار ضرورت ، در بهره‌وری از حرام به هنگام اضطرار

إنما حرّم عليكم الميته .. فمن اضطرّ غير باغ و لا عاد

يکى از معانى «بغى» كوشش تجاوزكارانه از حدّ اعتدال و اقتصاد است (مفردات راغب). مقيد شدن «مضطر» به «لا عاد» (زياده خواه نباشد) گويای اين نکته است كه: مضطر آن گاه به خوردن حرام مجاز است كه در خوردن آن افراط و زياده روى نكند و اين؛ يعنى، اكتفا كردن به حداقل و ضرورت.

ص: 72

4- استفاده از محرّمات در اضطرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 173 - 12، 11، 10، 8، 7، 6، 2

2 - به هنگام اضطرار بهره برداری از مردار، خون، گوشت خوک و ذبیحه ای که نام غیر خدا بر او برده شده، حلال است.

فمن اضطر... فلا إثم علیه

6 - ارتکاب محرّمات در حال اضطرار، گناه و معصیت محسوب نمی شود.

فمن اضطر... فلا إثم علیه

7 - کسانی که در حال ستمکاری و تجاوزگری به ارتکاب محرّمات اضطرار پیدا کنند، حکم مضطر (جواز استفاده از محرّمات) را ندارند.

فمن اضطر غیر باغ و لاعاد فلا إثم علیه

«غیر باغ و لاعاد» (در صورتی که ستمکار و تجاوزگر نباشد) حال برای نایب فاعل «اضطر» است و لذا موضوع حکم مذکور؛ یعنی، «فلا إثم علیه» را به مضطری مقید می کند که در طریق ستم و تجاوز مضطر نشده باشد.

8 - کسانی که در حال ستمگری و تجاوز از محرّمات استفاده کنند - هر چند استفاده آنان به خاطر اضطرار باشد - گنهکارند.

فمن اضطر غیر باغ و لاعاد فلا إثم علیه

10 - بقای ملاک حرمت در محرّمات، هر چند آدمی به بهره گیری از آنها اضطرار پیدا کند.

فمن اضطر... فلا إثم علیه إن الله غفور رحیم

توصیف خداوند به وصف غفور (آمرزنده گناه) - پس از تجویز ارتکاب محرّمات در حال اضطرار - گویای این است که: ملاک حرمت محرّمات حتی در حال اضطرار باقی است. (المیزان)

11 - تجویز ارتکاب محرّمات در حال اضطرار، برخاسته از رحمت خداوند است.

فمن اضطر... فلا إثم علیه إن الله غفور رحیم

12 - گنهکار نشمردن کسانی که در حال اضطرار از محرّمات بهره می گیرند، پرتوی از مغفرت الهی است.

فمن اضطر... فلا إثم علیه إن الله غفور رحیم

13 - کسانی که به بهره‌گیری از محرمات اضطرار پیدا کرده‌اند، نباید بیش از مقدار ضرورت استفاده کنند.*

فمن اضطر غیر باغ و لاعاد فلا اثم علیه

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که متعلق «غیر باغ و لاعاد» کلمه‌ای همانند «فی أكل الميتة و...» باشد. بر این مبنا جمله «فمن اضطر...» چنین معنا می‌شود: کسی که به بهره‌گیری از مردار و... اضطرار پیدا کرد - به شرط اینکه در استفاده از آن تجاوز و ستم نکند - بر او گناهی نیست.

5- اضطرار اخروی امت‌ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 28 - 4

ص: 73

4- اضطرار و ناتوانی همه امت ها در روز قیامت ، امری نمایان و قابل مشاهده

و تری کلّ أمّه جائیه

تعبیر «تری» مشهود بودن آن صحنه را افاده می کند و «جائیه» می تواند کنایه از اضطرار و ناتوانی باشد.

6- اضطرار باغی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 173 - 7،8

7 - کسانی که در حال ستمکاری و تجاوزگری به ارتکاب محرمات اضطرار پیدا کنند ، حکم مضطر (جواز استفاده از محرمات) را ندارند .

فمن اضطر غیر باغ و لاعاد فلا إثم علیه

«غیر باغ و لاعاد» (در صورتی که ستمکار و تجاوزگر نباشد) حال برای نایب فاعل «اضطر» است و لذا موضوع حکم مذکور: یعنی، «فلا إثم علیه» را به مضطری مقید می کند که در طریق ستم و تجاوز مضطر نشده باشد.

8 - کسانی که در حال ستمگری و تجاوز از محرمات استفاده کنند - هر چند استفاده آنان به خاطر اضطرار باشد - گنهکارند .

فمن اضطر غیر باغ و لاعاد فلا إثم علیه

7- اضطرار حق ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 74 - 3

3 - مشرکان حق ناپذیر و ستیزه جو ، از سرِ ناچاری و اضطراب به انکار عبادت کردن معبود های ادعایی خویش می پردازند .

بل لم نكن ندعوا من قبل شیئاً

8- اضطرار حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 74 - 3

3 - مشرکان حق ناپذیر و ستیزه جو ، از سرِ ناچاری و اضطراب به انکار عبادت کردن معبود های ادعایی خویش می پردازند .

بل لم نكن ندعوا من قبل شيئاً

ص: 74

9- اضطرار در تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 119 - 9

9 - اضطرار از میان برنده تکلیف است.

وقد فصل لكم ما حرم عليكم إلا ما اضطررتم إليه

10- اضطرار طغیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 145 - 17

17 - کسی که در راه سرکشی و تجاوز به خوردن غذاهای حرام نیازمند شود، اضطرار وی رفع حرمت نمی کند.

فمن اضطر غیر باغ و لاعاد

11- اضطرار متجاوز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 173 - 7,8

7 - کسانی که در حال ستمکاری و تجاوزگری به ارتکاب محرمات اضطرار پیدا کنند، حکم مضطر (جواز استفاده از محرمات) را ندارند.

فمن اضطر غیر باغ و لاعاد فلا إثم علیه

«غیر باغ و لاعاد» (در صورتی که ستمکار و تجاوزگر نباشد) حال برای نایب فاعل «اضطر» است و لذا موضوع حکم مذکور؛ یعنی، «فلا إثم علیه» را به مضطری مقید می کند که در طریق ستم و تجاوز مضطر نشده باشد.

8 - کسانی که در حال ستمگری و تجاوز از محرمات استفاده کنند - هر چند استفاده آنان به خاطر اضطرار باشد - گنهکارند.

فمن اضطر غیر باغ و لاعاد فلا إثم علیه

12- اضطرار متجاوزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - کسی که در راه سرکشی و تجاوز به خوردن غذاهای حرام نیازمند شود، اضطرار وی رفع حرمت نمی کند.

فمن اضطر غیر باغ و لاعاد

ص: 75

13- اضطرار مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 8 - 7

7- ناگزیری مسلمانان به ترک اموال و خانه های خویش و اقدام به هجرت و رهایی از ستم مشرکان

أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ

از ماده «إخراج» و نیز مجهول آمدن فعل «أُخْرِجُوا»، اضطرار و ناگزیری استفاده می شود.

14- اضطرار مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 74 - 3

3- مشرکان حق ناپذیر و ستیزه جو، از سرِ ناچاری و اضطراب به انکار عبادت کردن معبود های ادعایی خویش می پردازند .

بَلْ لَمْ يَكُنْ نَدْعُوا مِنْ قَبْلُ شَيْئًا

15- اضطرار و رفع تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 196 - 9

9- مرض ، موجب تخفیف در تکلیف

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفَدِيهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 239 - 3

3- سقوط برخی از شرایط نماز در هنگام ترس

فَإِنْ خِفْتُمْ فَرَجَالًا أَوْ رُكْبَانًا

16- اضطرار یوسف (ع)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 16

16- « عن علی بن موسی الرضا (ع) : . . . ان یوسف (ع) . . . لما دفعته الضروره إلى تولی خزائن العزیز قال : اجعلنی علی خزائن

ص: 76

الأرض ... ؛

از امام رضا(ع) روایت شده است: ... هنگامی که ضرورت ایجاب کرد ، یوسف سرپرستی خزاین عزیز مصر را بپذیرد گفت: «اجعلنی علی خزائن الأرض...».

17- اقرار در اضطرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 100 - 9

9- ایمان و اعتراف به حق ، در شرایط اضطرار و ناگزیری ، فاقد ارزش و اصالت است .

قال ربّ ارجعون ... كلاً إنّها كلمة هو قائلها

18- ایمان در اضطرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 100 - 9

9- ایمان و اعتراف به حق ، در شرایط اضطرار و ناگزیری ، فاقد ارزش و اصالت است .

قال ربّ ارجعون ... كلاً إنّها كلمة هو قائلها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 29 - 4

4- نزد خداوند ، ایمان از روی اضطرار و ناگزیری ، فاقد ارزش و غیرقابل اعتنا است .

يوم الفتح لا ينفع الذين كفروا ايمانهم

19- باغی در اضطرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 115 - 8,9

8- کسی که در راستای سرکشی و ستم ، مضطر و ناگزیر به خوردن حرام شده باشد ، مشمول احکام مضطر نمی شود .

إنما حرّم علیکم المیتة . . . فمن اضطرّ غیر باغ و لاعاد فإنّ الله غفور رحیم

9- رفع حرمت از مضطرّ، مشروط به عدم اقدام وی در به اضطرار کشاندن خویش است .

فمن اضطرّ غیر باغ و لاعاد

«بغی» در اصل به معنای طلب است و «غیر باغ» - به قرینه جملات پیشین -؛ یعنی، «غیر طالب لأضطرار» (در حالی که در صدد

ص: 77

به اضطراب کشاندن خود نباشد).

20- حکم ایجاد اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 173 - 17

17 - کسانی که با اختیار، خورا به اضطراب اندازند، حکم مضطر را نخواهند داشت.

فمن اضطر .. فلا إثم علیه

مجهول آوردن فعل «اضطر» می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

21- دعا در اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 65 - 8

8 - دعای مخلصانه به هنگام اضطراب و احساس خطر، مورد اجابت خداوند است.

فإذا ركبوا في الفلك دعوا الله مخلصين له الدين فلما نجيهم

«فا» در «فلما نجاهم» تفریع است بر «دعوا الله» و مفید حقیقت یاد شده است.

22- رفع آثار محرّمات در اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 145 - 23

23 - رحمت و غفران خداوند برطرف کننده آثار و تبعات بد استفاده کردن از محرّمات در حال اضطراب است.*

فمن اضطر غیر باغ و لاعاد فإن ربك غفور رحيم

«غفور» صیغه مبالغه به معنای بسیار پوشاننده است. غفران خداوند در مورد مضطر به خوردن محرّمات، ممکن است پوشاندن گناه و تبعات آن باشد و محتمل است برخی آثار نامطلوب و وضعی استفاده از آنها باشد.

23- شرایط اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 173 - 17

17 - کسانی که با اختیار، خورا به اضطرار اندازند، حکم مضطر را نخواهند داشت .

ص: 78

فمن اضطر .. فلا إثم عليه

مجهول آوردن فعل «اضطر» می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 3 - 41,42,43,56

41 - جواز استفاده از محرمات در هنگام اضطرار ، در صورتی است که انسان با اختیار خویش خود را مضطر ننموده باشد .

فمن اضطر فی مخمصة غیر متجانف لائم فإنّ الله غفور رحیم

فعل مجهول «اضطر» بیانگر آن است که جواز استفاده از محرمات در هنگام اضطرار، مخصوص آن اضطراری است که بدون اختیار عارض کسی شود، نه اینکه انسان خود را مضطر کند.

42 - اضطراری که در طریق گناه به وجود آید ، مجوز ارتکاب محرمات نخواهد بود .

فمن اضطر فی مخمصة غیر متجانف لائم

مراد از «ائم» به دلیل نکره بودن آن، مطلق گناه است و «غیر متجانف لائم» حال برای «من اضطر» است و اضطرار را مقید می کند. یعنی حکم جواز مخصوص مضطری است که به سوی گناه در حرکت نباشد.

43 - عدم تمایل به گناه ، شرط جواز استفاده از محرمات در حال اضطرار *

فمن اضطر .. غیر متجانف لائم

56 - بهره گیری مضطر از مردار ، خون ، گوشت خوک و حیوان ذبح شده به نام غیر خدا و ... ، مشروط به آن است که از روی عمد و قصد گناه نباشد .

فمن اضطر فی مخمصة غیر متجانف لائم

از امام باقر(ع) در توضیح «غیر متجانف» در آیه فوق روایت شده: غیر متعمد لائم.

تفسیر قمی، ج 1، ص 162؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 447، ح 1.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 115 - 8,9

8- کسی که در راستای سرکشی و ستم، مضطر و ناگزیر به خوردن حرام شده باشد، مشمول احکام مضطر نمی شود.

إنما حرّم علیکم المیتة . . . فمن اضطرّ غیر باغ و لاعاد فإنّ الله غفور رحیم

9- رفع حرمت از مضطر، مشروط به عدم اقدام وی در به اضطرار کشاندن خویش است.

فمن اضطرّ غیر باغ و لاعاد

«بغی» در اصل به معنای طلب است و «غیر باغ» - به قرینه جملات پیشین -؛ یعنی، «غیر طالب لأضطرار» (در حالی که درصدد به اضطرار کشاندن خود نباشد).

24- عادی در اضطرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 79

8- کسی که در راستای سرکشی و ستم ، مضطر و ناگزیر به خوردن حرام شده باشد ، مشمول احکام مضطر نمی شود .

إنما حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ .. فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَ لَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

25- قانونگذاری و اضطرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 3 - 45

45 - لزوم ملاحظه و مراعات حالت اضطرار در قانونگذاری

فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرٍ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

ملاحظه حالت اضطرار و جعل احکامی ویژه از سوی خداوند بر اساس آن، می تواند درسی برای قانونگذاران باشد.

26- محدوده اضطرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 3 - 39,40

39 - استفاده از مردار ، خون ، گوشت خوک ، تنها به مقدار ضرورت جایز است .

حُرْمَتٌ .. فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرٍ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

40 - استفاده از محرّمات در هنگام اضطرار ، تنها به مقدار رفع ضرورت جایز است .

فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرٍ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

بنابر اینکه مراد از «اثم» بهره گیری از محرّمات یاد شده باشد و مصداق آن در هنگام اضطرار، که محرّمات حلال می شود، استفاده بیش از مقدار ضرورت خواهد بود.

27- مراد از باغی در اضطرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 173 - 19,20,21

19 - « عن ابى عبدالله (ع) فى قول الله عز و جل : « فمن اضطر غير باغ و لاعاد » قال : الباغى الذى يخرج على الأمام و العادى : الذى يقطع الطريق لايحل لهما الميتة . . . » ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند كه فرموده: « فمن اضطر غير باغ و لاعاد » روايت شده است: مراد از باغى كسى است كه عليه امام [حق] خروج کرده و مراد از عادى كسى است كه راهزنى مى كند كه در [حال اضطرار هم] خوردن مردار بر آنان حلال نيست . . . ».

ص: 80

20 - « عبدالعظیم بن عبداللہ الحسنی ، عن ابی جعفر (ع) محمد بن علی الرضا (ع) قال : سألتہ . . . یابن رسول اللہ ! ما معنی قوله عز و جل « فمن اضطر غیر باغ و لاعاد فلا إثم علیه » قال : العادی السارق و الباغی بیغی الصيد بطراً أو لهواً لالیعود به علی عیاله ;

عبدالعظیم حسنی گوید: از امام جواد(ع) از معنای «باغی» و «عادی» در آیه فوق پرسیدم، امام فرمودند: عادی؛ یعنی، دزد و باغی کسی است که به خاطر خوش گذرانی یا سرگرمی به شکار می رود نه برای انتفاع خانواده خود».

21 - « محمد بن اسماعیل رفع الی ابی عبداللہ (ع) فی قوله : « فمن اضطر غیر باغ و لاعاد » قال : الباغی الظالم ، و العادی الغاصب ;

از امام صادق(ع) درباره «فمن اضطر غیر باغ و لاعاد» روایت شده است: مراد از «باغی» ظالم و از «عادی» غاصب است».

28- مراد از عادی در اضطرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 173 - 19,20,21

19 - « عن ابی عبداللہ (ع) فی قول اللہ عز و جل : « فمن اضطر غیر باغ و لاعاد » قال : الباغی الذی یخرج علی الأمام و العادی : الذی یقطع الطريق لایحل لهما المیتة . . . ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند که فرموده: «فمن اضطر غیر باغ و لاعاد» روایت شده است: مراد از باغی کسی است که علیه امام [حق] خروج کرده و مراد از عادی کسی است که راهزنی می کند که در [حال اضطرار هم] خوردن مردار بر آنان حلال نیست . . . ».

20 - « عبدالعظیم بن عبداللہ الحسنی ، عن ابی جعفر (ع) محمد بن علی الرضا (ع) قال : سألتہ . . . یابن رسول اللہ ! ما معنی قوله عز و جل « فمن اضطر غیر باغ و لاعاد فلا إثم علیه » قال : العادی السارق و الباغی بیغی الصيد بطراً أو لهواً لالیعود به علی عیاله ;

عبدالعظیم حسنی گوید: از امام جواد(ع) از معنای «باغی» و «عادی» در آیه فوق پرسیدم، امام فرمودند: عادی؛ یعنی، دزد و باغی کسی است که به خاطر خوش گذرانی یا سرگرمی به شکار می رود نه برای انتفاع خانواده خود».

21 - « محمد بن اسماعیل رفع الی ابی عبداللہ (ع) فی قوله : « فمن اضطر غیر باغ و لاعاد » قال : الباغی الظالم ، و العادی الغاصب ;

از امام صادق(ع) درباره «فمن اضطر غیر باغ و لاعاد» روایت شده است: مراد از «باغی» ظالم و از «عادی» غاصب است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 145 - 24,25

24 - عن أبی عبداللہ(ع) فی قول اللہ عز و جل : « فمن اضطر غیر باغ و لاعاد » قال : الباغی الذی یخرج علی الإمام و العادی الذی یقطع الطريق لایحل لهما المیتة.

از امام صادق(ع) درباره آیه «فمن اضطر غیر باغ و لاعاد» روایت شده است: مراد از «باغی» کسی است که علیه امام قیام کند. و منظور از «عادی»، راهزن است. برای این دو (در حال اضطرار)، مردار حلال نیست.

25 - عن أبي عبدالله(ع) فی قوله: «فمن اضطر غیر باغ و لاعاد» قال: الباغی الظالم و العادی الغاصب.

ص: 81

از امام صادق(ع) درباره آیه «فمن اضطر غیر باغ و لاعاد» روایت شده است: مراد از «باغی»، ستمگر و مراد از «عادی»، غاصب است.

29- ملاک حرمت در اضطرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 173 - 10

10 - بقای ملاک حرمت در محرمات ، هر چند آدمی به بهره گیری از آنها اضطرار پیدا کند .

فمن اضطر . . . فلا إثم علیه إن الله غفور رحیم

توصیف خداوند به وصف غفور (آمرزنده گناه) - پس از تجویز ارتکاب محرمات در حال اضطرار - گویای این است که: ملاک حرمت محرمات حتی در حال اضطرار باقی است. (المیزان)

30- موارد رفع اضطرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 36

36 - استفاده از حیوانی که بر اثر خفگی ، زده شدن ، پرت شدن و ضربه دیدن از شاخ حیوانی دیگر بمیرد و یا درنده ای آن را بکشد ، در حال اضطرار جایز است .

حرمت علیکم . . . فمن اضطر فی مخصصه غیر متجانف لاثم فإن الله غفور رحیم

ص: 82

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

اضلال از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی

2- اضلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 69 - 5, 7, 4, 2, 1

1- آرزو و تلاش گروهی از اهل کتاب، برای گمراه کردن مسلمانان

وَدَّت طائفة من اهل الكتاب لو يضلونكم

2- یأس اهل کتاب از گمراه ساختن مؤمنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

لو يضلونكم

4- هشدار خداوند به مؤمنان در مورد تلاش اهل کتاب برای گمراه سازی آنان

وَدَّت ... لو يضلونكم

5- آن گروه از اهل کتاب که برای گمراه ساختن مسلمانان می کوشیدند، در واقع خویش را گمراه تر ساخته اند؛ بی آنکه خود بفهمند.

وَدَّت ... لو يضلونكم و ما يضلون الا انفسهم و ما يشعرون

7- بی اثر بودن تلاش اهل کتاب، برای گمراه کردن مؤمنان صدر اسلام

و ما يضلون الا انفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 70 - 4, 2

2- انکار و پوشاندن آیات الهی توسط اهل کتاب، وسیله ای برای گمراه کردن دیگران

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّوكُمْ . . . لَمْ تَكْفُرُوا بِاللَّهِ

كفر، در لغت - چه همراه باء باشد و یا نباشد - به معنای انکار و پوشاندن است (القاموس المحيط .)

4- نکوهش و سرزنش اهل کتاب به خاطر رضایتشان نسبت به اعمال ناروای علمای خود (گمراه ساختن دیگران) *

ص: 83

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ . . . لَمْ تَكْفُرُوا بِاللَّهِ

با توجه به اینکه سرزنش نسبت به همه اهل کتاب است، و گمراه ساختن دیگران مخصوص عالمان آنان است، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 72 - 4, 5, 7, 3, 2

2- توصیه گروهی از اهل کتاب به دیگران مبنی بر ایمان به قرآن در اول روز و کفر به آن در آخر روز، به منظور بازگشت مؤمنان از اسلام

و قالت طائفة من اهل الكتاب . . . لعلهم يرجعون

بنابراینکه «وجه النهار»، متعلق به «امنوا» و «آخره»، متعلق به «اکفروا» باشد.

3- اظهار ایمان در ابتدای روز و کفر در انت های آن، حيله يهود برای متزلزل ساختن مؤمنان

و قالت طائفة . . . لعلهم يرجعون

مفسرین طبق شأن نزول، آیه را حمل بر یهودیان کرده اند.

4- خداوند، رسواگر یهود با افشای توطئه آنان در جهت متزلزل ساختن مؤمنان

و قالت طائفة . . . لعلهم يرجعون

5- اظهار ایمان دروغین و داخل شدن در صفوف مسلمانان برای متزلزل ساختن آنان، از حيله های دشمنان دین

و قالت طائفة . . . لعلهم يرجعون

7- یهود، آنچه را در اول روز بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل شده بود (قبله بودن بیت المقدس)، پذیرفتند و به آنچه در انت های روز نازل شده بود (قبله بودن کعبه)، کفر ورزیدند تا مؤمنان را گمراه سازند.

و قالت طائفة . . . لعلهم يرجعون

برخی از مفسران برآنند که «وجه النهار» و «آخره» متعلق به «انزل» است؛ و سیاق آیه می رساند که مراد از «الذی»، حکمی خاص است؛ برخی روایات دلالت دارد که آن حکم خاص، تغییر قبله بوده است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) در عصرگاهی مأمور شد نماز را به سوی کعبه بخواند و قبله مسلمانان را که تا صبحگاه آن روز، بیت المقدس بوده است تغییر دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 99 - 6,7

6 - منحرف نشان دادن راه خدا برای بازداشتن مؤمنان از آن ، خواسته اهل کتاب

لم تصدّون عن سبيل الله من امن تبغونها عوجاً

جمله «تبغونها عوجاً»، یعنی شما اهل کتاب خواهان کج نشان دادن راه خدا هستید.

7 - منحرف نشان دادن اسلام ، از راه های مبارزه اهل یهود با اسلام

لم تصدّون ... تبغونها عوجاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 100 - 2,3

2 - پیروی از علما و رهبران اهل کتاب ، موجب بازگشت از ایمان به سوی کفر (ارتداد)

ص: 84

يا ايها الذين امنوا ان تطيعوا فريقاً من الذين اوتوا الكتاب يردّوكم

از آيه قبل (و انتم شهداء)، معلوم می شود که اين طایفه، عالمان و دانایان اهل کتاب بودند.

3- تبانی و تلاش گروهی از اهل کتاب ، برای به انحراف کشاندن اهل ایمان

يا ايها الذين امنوا ان تطيعوا فريقاً من الذين اوتوا الكتاب يردّوكم

3- آثار اضلال خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

6 - اعراف - 7 - 178 - 5، 3

3 - گمراه واقعی کسی است که خداوند او را گمراه کند .

و من يضلل فأولئك هم الخسرون

جمله «فأولئك ..» جانشین جواب شرط است و جواب شرط به قرینه صدر آیه، «فهو الضالّ» است.

5 - گمراه شدگان به دست خدا ، زیانکار و تباه کننده سرمایه عمر خویشند .

من يضلل فأولئك هم الخسرون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9 - حجر - 15 - 39 - 5، 1

1- ابلیس ، گمراه شدن خود از سوی خداوند را ، عامل زیبا نمایاندن زشتی ها و به گمراهی کشاندن همه انسان ها معرفی کرد .

قال ربّ بما أغويتني لأزيننّ لهم في الأرض ولأغويّتهم أجمعين

«با» در «بما» بای سببیه است.

5- اغوای ابلیس از سوی خداوند ، کیفر تمرد وی از فرمان الهی بود .

ربّ بما أغويتني

بی تردید، گمراه شدن ابلیس از جانب خداوند، پس از سرپیچی او از سجده بر آدم(ع) بود و این می رساند که این گمراهی، جنبه کیفری داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 23 - 18

18 - گمراه شده الهی ، برای همیشه از هدایت محروم است .

و من یضلل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 1

1 - کسانی که خداوند ، آنان را گمراه کند ، از هرگونه سرپرست و یاور محروم اند .

و من یضلل الله فما له من ولی من بعده

ص: 85

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 46 - 8

8 - راه هدایت ، برای کسانی که خداوند ایشان را در اثر عملکردشان گمراه نموده بسته است .

و من یضلل الله فما له من سبیل

برداشت یاد شده بر این پایه است که آیه شریفه مربوط به وضعیت گمراه شدگان در دنیا باشد.

4- آثار اضلال مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 163 - 1

1 - گمراه گری مشرکان و معبودهایشان ، تنها در کسانی مؤثر خواهد بود که راه دوزخ را برگزینند .

ما أنتم علیه بفتنین . إلا من هو صال الجحیم

«صال» اسم فاعل و به معنای «لازم» است (اصل آن «صالی» می باشد); یعنی، کسی که ملازم و هم راه دوزخ است و دست از این راه دوزخی بر نمی دارد. گفتنی است: صیغه اسم فاعل هرگاه در مورد موجود عاقل به کار رود، به مفهوم انجام کاری از روی اختیار و انتخاب است.

5- ابزار اضلال سامری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 96 - 4

4 - سوء استفاده از دین و تعالیم آسمانی ، برای گمراه ساختن بنی اسرائیل و ترویج گوساله پرستی در بین آنان ، از جمله اعترافات سامری در نزد موسی (ع)

فنبذتها

«نبذ» در «نبذتها»، ممکن است در معنای حقیقی آن؛ یعنی، دورافکندن آثار رسالت به کار رفته باشد و نیز ممکن است مجاز و به معنای سوء استفاده از تعالیم رسولان الهی باشد. براساس معنای دوم، سامری اعتراف می کند که با استفاده نابه جا از آموخته های خویش، آن را ضایع ساخته و نابود کرده است.

6- اضلال ابلیس

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

10 - اسراء - 17 - 62 - 15، 12، 7

ص: 86

7- سوگند ابلیس برای به دست گرفتن زمام امور و منحرف ساختن فرزندان آدم (ع) - جزاندکی از آنان - در صورت مهلت خداوند به وی تا روز قیامت

لئن أخرجتن إلي يوم القيمة لأحتكن ذريته إلا قليلاً

12- ابلیس ، علی رغم سوگند و تصمیم قطعی بر گمراه کردن ذریه آدم (ع) ، بر ناتوانی خویش از تسلط بر گروه اندکی از آنان اعتراف کرد .

لأحتكن ذريته إلا قليلاً

15- شیطان ، ناتوان و ناامید از به دام افکندن آدم (ع) و گمراه ساختن او

لأحتكن ذريته إلا قليلاً

تأکید ابلیس بر گمراه ساختن ذریه آدم(ع) و به میان نیاوردن نامی از خود او، می تواند مشعر به مطلب فوق باشد.

7- اضلال اشراف فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 88 - 5

5 - فرعون و اطرافیانش ، از ثروت و امکانات عظیم اقتصادی خود در جهت مبارزه با دین خدا و گمراه کردن مردم ، استفاده می کردند .

إنك ءاتيت فرعون و ملاءه زينه و أمولا في الحيوه الدنيا ربنا ليضلوا عن سبيلك

8- اضلال انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 32 - 32

32 - گمراه نبودن انسان هدایت یافته ، به منزله کشتن وی و هدایت انسان گمراه ، به منزله زنده کردنش می باشد .

من قتل نفساً .. فکانما قتل الناس جميعاً و من احياها فکانما احيا الناس جميعاً

امام صادق(ع) در توضیح آیه فوق فرمود: من اخرجها من ضلال الی هدی فکانما احياها و من اخرجها من هدی الی ضلال فقد قتلها.

9- اضلال بت پرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 36 - 1

1- از دیدگاه حضرت ابراهیم (ع)، بت ها و بت پرستان عامل گمراهی بسیاری از مردم در عصر او بودند .

ص: 87

اجنبی و بنی آن نعبد الأصنام . ربّ إِنْهَنْ أَضَلَّلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ

10- اضلال بت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 36 - 1

1- از دیدگاه حضرت ابراهیم (ع)، بت ها و بت پرستان عامل گمراهی بسیاری از مردم در عصر او بودند .

اجنبی و بنی آن نعبد الأصنام . ربّ إِنْهَنْ أَضَلَّلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ

11- اضلال بدعت گزاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 144 - 11

11 - افترازنندگان به خدا و جعل کنندگان احکام دروغین، ندانسته توده های مردم را به گمراهی می افکنند.

افتری علی الله کذبا لیضل الناس بغير علم

«ل» در «لیضل» می تواند لام عاقبت باشد، و چنانچه «بغير علم» نیز حال برای فاعل «لیضل» باشد، نتیجه آن معنا و برداشت فوق است.

12- اضلال ثروتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 30 - 7

7- ایجاد انحراف در دین، از شیوه ها و ابزار های دنیاپرستان و صاحبان زر و زور برای نیل به هدف های مادی خود

و أحلّوا قومهم . . . و جعلوا لله أندادًا . . . قل تمتّعوا

13- اضلال جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 1

1 - برخی از جنیان، در ذهن انسان ها افکار پلید القا کرده، آنها را وسوسه می کنند .

حرف «من» برای تبعیض است و بیان می کند که مراد از «الوسواس الخناس»، برخی از جنّیان و انسان ها است. «جنّه» به

معنای گروه جن (مفردات) و «ناس» جمع انسان است. (تاج العروس)

14- اضلال خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 10,12,13,15,17

10 - خداوند با مثال های قرآن ، بسیاری را گمراه و بسیاری را هدایت می کند .

یضل به کثیراً و یهدی به کثیراً

ضمیر در «یضل و یهدی» به «الله» و در «به» به «مثلاً» بر می گردد.

12 - فسق و تبهکاری آدمی ، مایه اراده خداوند بر گمراه سازی اوست .

و ما یضل به إلا الفسقین

«باء» در «به» سببیه و یا استعانت است. فاعل «یضل» ضمیری است که به «الله» بر می گردد و مفعولش «الفسقین» می باشد.

13 - اراده خداوند بر هدایت انسان ها و یا گمراه کردنشان ، مشروط به زمینه هایی است که آدمی خود فراهم کننده آنهاست .

یضل به کثیراً و یهدی به کثیراً و ما یضل به إلا الفسقین

جمله «و ما یضل . . .»؛ خداوند تنها فاسقان را به وسیله متهللهایی از قرآن گمراه می سازد» بیانگر این حقیقت است که گمراه سازی خداوند گزاف نبوده، بلکه ریشه در عملکرد اختیاری خود انسان دارد. در حقیقت این گمراهی پیامد فسق آدمی و کیفر تبهکاری خود اوست.

15 - هدایت انسان ها و نیز گمراهی آنها به دست خدا و در اختیار اوست .

یضل به کثیراً و یهدی به کثیراً

17 - امام صادق (ع) فرمود: «إن هذا القول من الله عز وجل (إن الله لا يستحيي . . .) رد علی من زعم أن الله تبارک و تعالی یضل العباد ثم یعذبهم علی ضلالتهم فقال الله عز وجل «إن الله لا يستحيي . . .»؛

این سخن خداوند عز و جل (ظاهراً مراد، جمله آخر آیه است) جواب کسانی است که گمان کرده اند، خداوند بندگان را گمراه می نماید، سپس بر آن گمراهی عذابشان می کند؛ پس خداوند فرمود: «إن الله لا يستحيي . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 88 - 8,10,12,13,18,19

8 - طرد و اضلال منافقان از سوی خدا، دلیل لزوم طرد آنان از سوی تمامی مؤمنان است .

فما لكم فى المنافقين فئتین و اللّٰه اركسهم بما كسبوا

جمله «و اللّٰه اركسهم بما كسبوا»، حالیه است؛ یعنی در حالی كه خداوند آنها را وارونه و طرد كرده، چرا از آنان طرفدارى مى كنید.

10 - اضلال آدمیان از سوی خداوند، پیامد و کیفر اعمال ناروای خود آنان است .

و اللّٰه اركسهم بما كسبوا اتریدون ان تهدوا من اضلّ اللّٰه

12 - خداوند، گمراه کننده منافقان

ص: 89

فما لكم فى المنافقين . . . اتريدون ان تهدوا من اضلّ الله

13 - ناتوانى مردم از هدايت گمراه کنندگان به دست خداوند

و من يضلّل الله فلن تجد له سبيلاً

18 - ناتوانى توده مردم از درك هدايت ناپذيرى انسان ها پس از اضلال الهى

من يضلّل الله فلن تجد له سبيلاً

مخاطب قرار گرفتن پيامبر (فلن تجد)، با وجود اينکه مؤمنان مورد خطاب بودند، براى اشاره به اين معناست که عموم مردم توان درك اين حقيقت را ندارند و فقط پيامبر (صلى الله عليه و آله) مى تواند اين حقيقت را درك کند.

19 - كسى را که خداوند گمراه کند ، پيامبر (صلى الله عليه و آله) نيز راهى براى هدايت او نخواهد داشت .

و من يضلّل الله فلن تجد له سبيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4 - 143 - 4

4 - كسى را که خداوند گمراه کند ، هيچكس ، حتى پيامبر (صلى الله عليه و آله) ، راهى براى هدايت او نخواهد يافت .

و من يضلّل الله فلن تجد له سبيلاً

ظاهراً مراد از «سبيل» - به قرينه «اضلال» - ، راه هدايت است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 41 - 30

30 - پيامبر (صلى الله عليه و آله) ، ناتوان از هدايت گمراهانى که خداوند ضلالت آنان را حتمى ساخته است .

و من یرد الله فتنته فلن تملك له من الله شيئاً

در برداشت فوق، «فتنه» به معنای گمراه ساختن گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 49 - 16

16 - توجه به حاکمیت اراده خداوند بر هدایت و ضلالت مردمان ، از میان برنده هر گونه حزن و اندوه بر گمراهی آنان

فان تولوا فاعلم انما یرید الله ان یصیبهم ببعض ذنوبهم

از اهداف آگاه ساختن پیامبر (صلی الله علیه و آله) (فاعلم ..) به اینکه حتی گمراه ساختن مردمان نیز برخاسته از اراده الهی است، بازداری وی از تأسف و اندوه بر گمراهی آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 9 - 12

12 - خداوند حق پوشان و مغالطه کاران در رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در گمراهی رها می کند.

و للبسنا علیهم ما یلبسون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 90

13 - عن أبي جعفر (ع) في قوله: «قل أرايتم إن أخذ الله سمعكم وأبصاركم وختم على قلوبكم» يقول: إن أخذ الله منكم الهدى من إله غير الله يأتيكم به . . . .

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - اعراف - 7 - 16 - 7

7 - ابليس، گمراهی خویش را از ناحیه خداوند می پنداشت.

فبما أغويتني لأفعدن لهم صراطك المستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - اعراف - 7 - 30 - 2

2 - هدایتیابی هدایت یافتگان و گمراهی گمراه پیشگان، به دست خدا و در اختیار اوست.

فريقا هدى و فريقا حق عليهم الضلالة

کلمه «فريقا» در «فريقا حق . . .» مفعول به برای عاملی محذوف است، و جمله «حق عليهم الضلالة» دلالت می کند بر این که آن عامل محذوف فعل «أضل» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 155 - 16

16 - خداوند بر اساس مشیت خویش گروهی را گمراه و گروهی را هدایت می کند .

تضل بها من تشاء و تهدى من تشاء

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 178 - 1

1 - هدایت مردم و گمراه گشتن آنان در اختیار خداوند و به دست اوست .

من يهد الله فهو المهتدى و من يضلل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 186 - 2,3

2 - کسانی را که خداوند به ضلالت کشاند ، هیچکس و هیچ چیز قادر بر هدایت آنان نیست .

من یضلل الله فلا هادی له

3 - انکار قرآن و پیام های آن نشانه گمراه گشتن انسان به دست خداوند است .

فبأی حدیث بعده یؤمنون . من یضلل الله فلا هادی له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 1,4,13

ص: 91

1 - به گمراهی کشاندن اهل هدایت ، قبل از بیان راه های تقوایبشگی ، در شأن خداوند نیست .

و ما كان الله ليضل قوماً بعد إذ هدبهم حتى يببب لهم ما يتقون

4 - اضلال ، از كبرهاى الهى براى بى تقوايان

ما كان الله ليضل . . . حتى يببب لهم ما يتقون

13 - عبد الأعلى كويد : قلت لأبى عبدالله (ع) : « . . . و سئله عن قوله تعالى « و ما كان الله ليضل قوماً بعد إذ هدبهم حتى يببب لهم ما يتقون » قال : حتى يعرفهم ما يرضيه و ما يسخطه ;

به امام صادق (ع) گفتم: . . . و درباره قول خدای تعالی: « ... حتى يببب لهم ما يتقون » سؤال كردم، فرمود: مراد اين است تا اينكه به آنها بشناساند آنچه كه او را خشنود مى كند و آنچه او را به غضب در مى آورد».

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فبش

8 - هود - 11 - 34 - 17، 12، 4، 3، 2

2- نوح (ع) ، پس از تلاش هاى ناموفق خويش ، اين احتمال را موجه دانست كه خداوند خواسته تا اشراف و سران قومش ، به ورطه ضلالت و گمراهى سقوط كنند .

و لا ينفعمكم نصحى . . . إن كان الله يرید أن یغویکم

«إن» در «إن كان الله . . .» شرطیه است و جمله «لا ينفعمكم ...» به منزله جواب براى آن مى باشد. گرچه اين احتمال نیز كه مخففه از مثقله باشد بعيد به نظر نمى رسد. بر اين اساس جمله «إن كان الله» بیانگر آن است كه نوح(ع) به ايمان نیاوردن قومش اطمینان پیدا کرده بود. قابل ذكر است كه نیامدن «لام» در خبر «إن» مخففه، به خاطر مشتبه نشدن آن با «إن» نافیه است.

3- گمراهى ضلالت پیشگان از سوى خدا ، سزا و كبر لجاجت و حق ناپذیرى ایشان است .

ينوح قد جدلنا . . . فأتنا بما تعدنا . . . إن كان الله يرید أن یغویکم

وقوع جمله «إن كان الله» پس از بیان لجاجتها و حق ناپذیربهاى كبرپیشگان (قد جدلنا . . .) ، حاكى است كه اراده خداوند بر اغواى آنان ، به خاطر عناد و لجاجتشان بوده است.

4- تعالیم و نصیحت هاى پیامبران ، در كسانى كه خداوند خواهان گمراهى ایشان باشد ، بى تأثیر است .

و لا ينفعمكم نصحى . . . إن كان الله يرید أن یغویکم

«إن كان الله . . .» به منزله تعلیل براى «لا ينفعمكم نصحى» است؛ يعنى ، چون خداوند گمراهى شما را خواسته است ، نصیحت من در شما

12- اغوای گمراهان پس از اتمام حجت بر آنان و عنادورزی ایشان ، پرتوی از ربوبیت خداوند است .

إن كان الله يريد أن يغويكم هوربكم

17- « عن أبي الحسن الرضا (ع) قال : قال الله في قوم نوح : « ولا ينفعكم نصحي إن أردت أن أنصح لكم إن كان الله يريد أن يغويكم » قال : الأمر إلى الله يهدى و يضلّ ;

از امام رضا(ع) روایت شده است که: خداوند [از قول نوح] درباره قومش فرمود: اگر خدا بخواهد گمراهتان کند و من بخواهم شما را نصیحت کنم، نصیحت من برای شما سودی ندارد. امام فرمود: کار به دست خداست، او هدایت می کند و گمراه می سازد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 27 - 4

4- هدایت انسان ها و گمراهی آنان ، به دست خدا و منوط به مشیت اوست .

قل إن الله يضل من يشاء ويهدي إليه من أناب

قیدها و خصوصیات هر یک از دو فعل «یضل» و «یهدی» قرینه بر وجود آنها برای دیگری است. بنابراین مفاد جمله فوق چنین می شود: «إن الله يضل عنه من يشاء ويشاء اضلال من لم ينب ويهدى إليه من يشاء ويشاء هدایه من أناب ; خداوند گمراه می کند از خویشتن کسی را که بخواهد و گمراهی کسی را می خواهد که به درگاه او انابه نمی کند و گرایش به او ندارد. و هدایت می کند به خود کسی را که بخواهد و هدایت کسی را می خواهد که به درگاه او انابه کند و به او گرایش داشته باشد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 16، 18

16- خداوند گمراه کننده مشرکان است .

و من یضلل الله فما له من هاد

18- هدایت و ضلالت آدمیان به دست خدا و در اختیار اوست .

و من یضلل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 27 - 7، 14، 18

7- خداوند ، ستمگران را به گمراهی می کشاند .

و یضللّ الله الظالمین

14- ثابت قدم کردن مؤمنان و افزایش گمراهی ستم پیشگان از سوی خداوند ، بسته به مشیت اوست .

یثبتّ الله الذین ءامنوا . . . و یفعل الله ما یشاء

18- « عن أبي عبد الله جعفر بن محمد (ع) قال : . . . ان الله تبارک و تعالی یضللّ الظالمین یوم القیامه عن دار کرامته . . . کما قال عزّوجلّ : « و یضللّ الله الظالمین و یفعل الله ما یشاء » . . . ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: همانا خداوند - تبارک و تعالی - ستمگران را در روز قیامت از سرای کرامت خویش گمراه می کند . . . چنان چه می فرماید: «یضللّ الله الظالمین...» . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 29 - 8، 15

8 - پافشاری بر عقیده شرک آلود، اضلال الهی را در پی دارد .

اتَّبِعِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ .. فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ

تعبیر از «أشركوا» به «ظلموا» برای بیان این نکته است که آنان، با وجود دلایل زیاد و روشن برای اثبات وحدانیت خداوند، باز بر عقیده خویش پای فشردند و در نتیجه، به جایی رسیدند که به اضلال کیفری خداوند گرفتار آمدند.

15 - هیچ کس ، نمی تواند مشرکان هواپرست را از اضلال الهی نجات بدهد .

فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَ مَا لَهُمْ مِنْ نَصْرِينَ

مراد از «ناصرین» به قرینه سیاق و فراز قبلی، می تواند «نجات دهنده» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 93

16 - زمر - 39 - 37 - 3

3 - هدایت و ضلالت به دست خدا است .

و من یضلل الله فما له من هاد . و من یهد الله فما له من مضلّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 34 - 16

16 - گمراه شدن انسان از سوی خداوند ، نتیجه و پیامد کردار خود او است .

كذلك یضللّ الله من هو مسرف مرتاب

از این که خداوند از میان انسان ها، کسانی را گمراه می سازد که دست به اسراف می زنند و پیوسته در حق تردید روا می دارند، مطلب یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 74 - 5

5 - هدایت و گمراهی ، در دست خداوند است .

كذلك یضللّ الله الكفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 13، 2

2 - هدایت و گمراهی انسان ، به دست خداوند است .

و من یضلل الله

13 - اضلال خداوند ، شامل حال ظالمان و ستمکاران است .

و من یضلل الله . . . و ترى الظلمین

«الظالمین» هم بر «من یضلل الله» منطبق شده و هم بر «الذین یظلمون الناس» در آیه قبل . از مجموع استفاده می شود که «اضلال» در حق ظالمان صورت می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 46 - 6

6 - هدایت و ضلالت انسان ، به دست خدا است .

و من یضلل الله

15- اضلال دنیا طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 30 - 7

ص: 94

7- ایجاد انحراف در دین ، از شیوه ها و ابزار های دنیاپرستان و صاحبان زر و زور برای نیل به هدف های مادی خود

و أحلّوا قومهم . . . و جعلوا لله أنداداً . . . قل تمتعوا

16- اضلال رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 97 - 7

7- رهبران ناصالح و گمراه ، از عوامل ضلالت و گمراهی امت ها می باشند .

فاتبعوا أمر فرعون و ما أمر فرعون برشید

17- اضلال رهبران ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 23

23 - فی المجمع: «قالت أخرجهم لأولیهم ربنا هؤلاء أضلونا» . . . قال الصادق(ع): یعنی ائمه الجور . . .

از امام صادق(ع) درباره آیه «هؤلاء أضلونا» روایت شده است: مراد از «هؤلاء»، حاکمان ستمگر است.

18- اضلال رهبران گمراه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 166 - 7

7 - سران و بزرگان گمراه ، دارای نقشی بسزا در گمراهی مردم

إذ تبرأ الذين اتبعوا من الذين اتبعوا

19- اضلال رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 79 - 2

2- رهبران و حاکمان جوامع ، دارای نقشی بسیار مؤثر در گمراهی و یا هدایت مردم

وأضلّ فرعون قومه

ص: 95

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 85 - 4

4- سامری ، موجب گمراهی بنی اسرائیل در غیاب موسی (ع) شد .

و أضلّهم السامریّ

«سامریّ» نام شخصی است که از قوم بنی اسرائیل بود و موجب گمراهی آنان گردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 95 - 2

2- پرسش از انگیزه و هدف سامری در ساختن گوساله زرّین و گمراه ساختن مردم ، از موارد بازخواست موسی (ع) از سامری

فما خطبک یسمریّ

«خطب» - نزد برخی لغت دانان - به معنای «سبب الأمر» است (لسان العرب). زمخشری آن را به معنای «طلب» دانسته است. در نتیجه «ماخطبک»؛ یعنی، سبب کار تو یا مطلوب و خواسته تو چه بوده است؟ معانی «شان» و «أمر» نیز از جمله معانی ذکر شده برای این کلمه است (قاموس).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 96 - 5,7,8

5- سامری ، با بی اعتنایی به آموخته های ویژه و الهی خود و دورافکندن آنها ، به ساختن گوساله و گمراه سازی مردم پرداخت .

فنبذتها و کذلک سوّلت لی نفسی

از جمله معانی محتمل در آیه بالا، این است که مراد از «نبذتها» بی اعتنایی به آموخته ها (بصرت.. قبضت) باشد؛ یعنی، اعتراف سامری چنین بوده است که من دانش و آموخته های الهی خود را - که از رسولان فراگرفته بودم - به دور افکندم و در پی آن مفتون نفس خویش شده انجام دادم آنچه کردم.

7- خطاکاری و تسویل نفس (تزیین داده شدن عمل از سوی نفس) ، از جمله اعترافات سامری در هنگام محاکمه

قال بصرت .. و کذلک سوّلت لی نفسی

«تسویل» به معنای نیکو و زیبا جلوه دادن و محبوب ساختن چیزی در دیدگاه دیگری است، تا او وادار به گفتن سخنی مخصوص و یا انجام کاری خاص شود (لسان العرب). برخی نیز آن را از «سول» به معنای استرخا (نرمی و آسانی) مشتق دانسته و به معنای آسان ساختن گرفته اند.

8- فریب کاری های نفس و جلوه پردازی های نفسانی ، وادار کننده سامری به ایجاد انحراف گوساله پرستی در بنی اسرائیل بود .

و کذلک سوّلت لی نفسی

«کذلک» در این موارد برای تشبیه چیزی به خود آن است. بنابراین مراد سامری از این تشبیه، این است که برای تسویلات نفسانی من، مثالی بهتر از همین تسویل - که دعوت مردم به گوساله پرستی است - وجود ندارد.

ص: 96

21- اضلال شهوترانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 27 - 4

4 - تلاش شهوترانان برای انحراف جوامع دینی از حدود و مقررات الهی در روابط جنسی

و یرید الذین یتبعون الشّهوات ان تمیلوا میلاً عظیماً

22- اضلال شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 19

19 - مرتد به سرگردانی در بیابان می ماند که شیطانها او را به بی راهه می خوانند و گروهی نیز او را به راه هدایت دعوت می کنند.

کالذی استهوته الشیطن فی الأرض حیران له أصحاب یدعونه إلى الهدی ائتنا

«فی الأرض» متعلق به «استهوی» است، و «استهوی فی الأرض» به معنی عقل او را در بیابان ربوده اند، می تواند باشد و مراد از «اصحاب» در «له اصحاب یدعونه» ممکن است مشرکان و یا موحدان باشند که در برداشت فوق احتمال دوم برگزیده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 7

7 - شیاطین همواره برای سد کردن راه هدایت بر آدمیان، در تلاش هستند.

إنهم اتخذوا الشیطن اولیاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 51 - 9

9- گمراگری، بزرگ ترین ویژگی شیاطین است .

أفتتخذونه و ذرّیّته اولیاء . . . و ما کنت متّخذ المصلّین عضداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- شیاطین ، موجوداتی وسوسه گر و تحریک کننده در جهت گمراهی مردم

أرسلنا الشیطان علی الکفرین تؤزّهم

9- تحریک کافران از سوی شیاطین و گمراهی فزون تر آنان ، نشانه ای روشن از سودمند نبودن معبود ها و ضدیتشان با پرستشگران خویش

و یکنون علیهم ضداً . ألم تر أنّا أرسلنا الشیطان

استفهام در «آلم تر» برای استشهاد و تأیید محتوای آیه قبل است و دلالت بر واضح بودن شاهد دارد به گونه ای که ندیدن و توجه نکردن به آن تعجب دارد.

ص: 97

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 169 - 9

9- شیطان، وادار کننده انسان ها به شرک و شرک و ترغیب کننده آنها به دوستی با سران شرک و پیروی از آنان *

و من الناس من يتخذ من دون الله أنداداً .. إنما يأمرکم بالسوء و الفحشاء

از مصداقهای مورد نظر برای «سوء» و «فحشاء» به قرینه آیات قبل، شرک و رزی و .. است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 10, 11

10 - شیطان در کمین انسان ها برای کشاندن آنان به مسلک گمراهان

فانسلخ منها فأتبعه الشیطن

عطف جمله «أتبعه ..» بر «فانسلخ منها» به وسیله «فاء» دلالت بر این دارد که بین دور شدن بلعم باعورا از آیات الهی و تعقیب شدن از سوی شیطان فاصله ای نبوده است. و این حکایت از در کمین بودن شیطان برای اغواگری انسانها دارد.

11 - شیطان از عوامل گمراهی است .

فأتبعه الشیطن فکان من الغاوین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 200 - 1, 2

1 - شیطان با وسوسه های خود همواره در صدد واداشتن انسان ها به تخلف از فرمان های خداوند است .

و إما ینزغنک من الشیطن نزغ

«نزغه» یعنی او را اندکی تحریک کرد و «نزغ» به کلامی گفته می شود که مایه تحریک شود. (لسان العرب). «من الشیطان» حال برای «نزغ» می باشد. و مراد از «نزغ شیطان» وسوسه اوست، بنابراین «اما ینزغنک ...»، یعنی اگر وسوسه ای از سوی شیطان تو را تحریک کرد. گفتنی است با توجه به آیه قبل، مراد از تحریک، ترغیب کردن به مخالفت با دستورهای خداوند است.

2 - پیامبران بزرگ نیز مطمع شیطان برای واداشتن آنان به تخلف از فرمان های خدا

وإما ينزغناك من الشيطان نزغ

«إما» مرکب از «إن» شرطیه و «ما»ی زائده است. تأکید جمله شرطیه با «ما»ی زائده و نون تأکید ثقلیه برای رساندن این معناست که شرط محقق خواهد شد. بنابراین «إما ينزغناک» یعنی اگر شیطان در صدد تحریک تو برآید، که برخواهد آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 202 - 3، 2

2 - شیاطین ، بی تقوایان را به گمراهی می کشانند و آنان را در ضلالت فرو می برند .

وإخونهم یمدونهم فی الغی

ص: 98

ضمیر فاعلی در «یمدونهم» به شیاطین برمی گردد و ضمیر مفعولی به «اخوان»، یعنی «و اخوان الشیاطین یمدهم الشیاطین فی الغی».

«مد» (مصدر یمدون) به معنای کشیدن است و آوردن «فی» به جای «الی» برای رساندن این معناست که شیطان بی تقوایان را به عمق گمراهی می برد.

3- شیطان پس از گمراه ساختن بی تقوایان آنان را در رها نمی کند و همچنان در منجلاب گمراهی نگه می دارد .

ثم لا یقصرون

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر در «لا یقصرون» به شیطان بازگردانده شود. «اقصار» (مصدر یقصرون) به معنای دست برداشتن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 5 - 17

17- شیطان ، مترصد زمینه های مساعد برای نفوذ در انسان و منحرف ساختن او

لا تقصص رءیاک . . . فیکیدوا . . . إن الشیطن للإنسن عدو مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 2

2- رهبران مستکبر و پیروانشان ، سرانجام در قیامت شیطان را مسبب اصلی گمراهی خویش قلمداد می کنند .

فقال الضعفؤا للذین استکبروا . . . قالوا . . . وقال الشیطن لَمَّا قَضَى الْأَمْرَ إِنَّ اللَّهَ

ذکر سخنان شیطان در قیامت خطاب به گمراهان، پس از ذکر جریان مستکبران و پیروانشان، احتمال دارد از این جهت باشد که آنان گمراهی خویش را به شیطان نسبت می دهند و او درصدد پاسخ گویی برمی آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 4 - 3

2- شیطان ، عنصری است گمراهگر و دوزخی پرور .

کَلَّ الشیطن مرید . کتب علیه . . . فانه یضلّه ویهدیه الی عذاب السعیر .

3- گمراه سازی و دوزخی پروری ، خمیره و سرشت تغییرناپذیر شیطان است .

کتب علیه. .. فَإِنَّهُ يَضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ

جمله «کتب علیه» (بر او نوشته شد) بیانگر این نکته است که شیطان، مخلوقی است که سرشت او با گمراه گری و کشاندن مردم به سوی دوزخ، آمیخته شده و غیر قابل تغییر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 52 - 5

5 - شیطان ، موجودی اغواگر و گمراه کننده

إِلَّا إِذَا تَمَنَّيَ أَلْقَى الشَّيْطَانَ فِي أُمْنِيَّتِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 99

12 - فرقان - 25 - 29 - 7

7 - شیطان ، عامل جدا شدن آدمی از راه انبیا ، دوستی با افراد ناباب و گمراهی

یلیتی اتخذت مع الرسول سیلاً . یویلتی لیتی لم اتخذ فلاناً خلیلاً. لقد أضلّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 24 - 6,8

6 - نقش مهم شیطان در سد کردن طریق فطرت و منحرف ساختن مردم از خداوند یکتا

وزین لهم الشیطن أعملهم فصدّهم عن السبیل

8 - شیطان ، عامل گمراهی انسان ها و محرومیت آنان از هدایت

وزین لهم الشیطن أعملهم فصدّهم عن السبیل فهم لایهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 15 - 13

13 - شیطان ، دشمن انسان و عامل گمراهی وی

إنّه عدوّ مضلّ

24- اضلال ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 30 - 7

7- ایجاد انحراف در دین ، از شیوه ها و ابزار های دنیاپرستان و صاحبان زر و زور برای نیل به هدف های مادی خود

وأحلّوا قومهم... وجعلوا لله أنداداً... قل تمّتعوا

25- اضلال علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 8

8 - تصميم عالمان اهل كتاب بر گمراه ساختن مسلمانان

و يريدون ان تضلوا السبيل

ص: 100

26- اضلال علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 7

7 - بسیاری از احبار و راهبان (پیشوایان دینی یهود و نصارا) عوامل انحراف مردم و بازدارنده آنان از راه خدا بودند .

إن كثيراً من الأُحبار و الرهبان . . . و یصدون عن سبیل اللّٰه

27- اضلال علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 7

7 - بسیاری از احبار و راهبان (پیشوایان دینی یهود و نصارا) عوامل انحراف مردم و بازدارنده آنان از راه خدا بودند .

إن كثيراً من الأُحبار و الرهبان . . . و یصدون عن سبیل اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 9

9 - تصمیم عالمان یهود بر گمراه کردن مسلمانان

و یریدون ان تضلوا السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 46 - 3

3 - تحریف و تفسیر ناصواب گفته ها ، از روش های عالمان یهود برای گمراه ساختن مسلمانان

و یریدون ان تضلوا السبیل . . . من الذین هادوا یحرّفون الکلم

هدف از تحریف و تفسیر ناصواب سخنان از سوی عالمان یهود، به دلیل «ان تضلوا»، گمراه ساختن مسلمانان است.

28- اضلال فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- فرعون و اطرافیان‌ش، از ثروت و امکانات عظیم اقتصادی خود در جهت مبارزه با دین خدا و گمراه کردن مردم، استفاده می‌کردند.

إنکءاتیت فرعون و ملأه زینه و أموالا فی الحیوه الدنیا ربنا لیضلوا عن سبیلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 101

5- فرمان های فرعون ، هرگز هدایتگر مردم به راه صواب و صحیح نبود .

و ما أمر فرعون برشید

مرشد (راهنمای به درستی و راستی) نیز می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 79 - 1

1 - فرعون ، نقش اساسی و تعیین کننده ای در گمراهی مردم خود داشت .

و أضلّ فرعون قومه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 38 - 10

10 - اقدام فریبکارانه فرعون ، برای مقابله با روشنگری های موسی (ع)

فاجعل لی صرحًا لعلی أطلع إلی إله موسی

دستور ساختن برج برای تحقیق درباره خدای یگانه - که موسی همگان را به پرستش او فراخوانده بود - می تواند بدان منظور باشد که افکار عمومی را از توجه به تبلیغات موسی منحرف سازد. برداشت یاد شده براساس این احتمال است.

29- اضلال قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 27 - 9

9 - قرآن کسانی را به گمراهی می کشاند که : عهد های الهی را نقض کنند ، پیوندهایی که خداوند به برقراری آنها فرمان داده بگسلند و در زمین به فسادگری بپردازند .

و ما یضل به إلا الفسقین. الذین ... یفسدون فی الأرض

30- اضلال کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - جامعه ایمانی وظیفه دار هشیاری در برابر موضعگیری های گمراه کننده کافران

یا ایها الذین ءامنوا علیکم انفسکم لایضرکم من ضل اذا اهتدیتم

«لا» در لایضرکم می تواند نافیه باشد بر این مبنا مراد از جمله «لایضرکم . . .» این است که چنانچه از ایمان خود مراقبت کنید از دام گمراهان می رهید و می تواند «لا» ناهیه باشد، یعنی ای مؤمنان مبادا گمراهان شما را از راه بدر برده و ایمان شما را برابند

ص: 102

برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است. گفتنی است که مراد از «من ضل» به قرینه «ءامنوا» کفرپیشگان می باشد.

31- اضلال مثالهای قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 10،11

10 - خداوند با مثال های قرآن ، بسیاری را گمراه و بسیاری را هدایت می کند .

یضل به کثیراً و یهدی به کثیراً

ضمیر در «یضل و یهدی» به «اللّه» و در «به» به «مثلاً» بر می گردد.

11 - تنها فاسقان به سبب وجود مثلهایی در قرآن ، به گمراهی کشانده می شوند .

و ما یضل به إلا الفسقین

32- اضلال مردم گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 119 - 13

13 - کسانی که با اندیشه های مبتنی بر تمایلات خود دیگران را به گمراهی می کشانند، مردمی نادان هستند.

وإن کثیرا لیضلون بأهوائهم بغير علم

33- اضلال مستکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 9 - 4

4 - مستکبران ، دشمن سعادت و خوشبختی مردم و خواستار ضلالت و گمراهی آنان

و من الناس من یجدل . . . لیضلّ عن سبیل اللّٰه

جمله «لیضلّ عن سبیل اللّٰه» به تقدیر «لیضلّ الناس عن سبیل اللّٰه» است؛ یعنی، جدال این گروه نادان و استکبارپیشه با توحید و یکتاپرستی و جلوگیری از گرایش مردم به آن، نه بدان جهت است که آنان خواستار سعادت مردم اند؛ بلکه بدان منظور است که مردم را از راه خدا - که راه خوشبختی است - بازدارند و آنان را به ضلالت و گمراهی سوق دهند.

34- اضلال معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 103

2 - خداوند به روز رستاخیز، خواستار پاسخ گویی معبود های مشرکان در باره علت گمراهی مشرکان و نقش آنان در این گمراهی

و یوم یحشرهم و ما یعبدون من دون الله فیقول ءانتم أضللتم عبادى هولاء

3 - خداوند، به روز رستاخیز، خواهان توضیح و پاسخ گویی معبود های باطل در باره نقش خود مشرکان در گمراهی خویش

فیقول ءانتم أضللتم عبادى هولاء أم هم ضلّوا السبیل

35- اضلال مفتریان به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 11

11 - افترازنندگان به خدا و جعل کنندگان احکام دروغین، ندانسته توده های مردم را به گمراهی می افکنند.

افترى على الله كذبا لیضل الناس بغير علم

«ل» در «لیضل» می تواند لام عاقبت باشد، و چنانچه «بغیر علم» نیز حال برای فاعل «لیضل» باشد، نتیجه آن معنا و برداشت فوق است.

36- اضلال مفتریان به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 25 - 10

10 - کسانی که قرآن را اسطوره می خواندند، با استفاده از جهل مردم، آنان را به قرآن بدبین کرده و گمراهشان می ساختند .

قالوا أسطر الأولین . لیحملوا ... و من أوزار الذین یضلّونهم بغير علم

این برداشت بر این اساس است که «بغیر علم» حال برای ضمیر مفعولی «یضلّونهم» باشد.

37- اضلال منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 3، 6

3 - منحرفان در کمین برای گمراه سازی اهل ایمان

لا يضرکم من ضل إذا اهدیتم

6 - منحرفان ، ناتوان از گمراه سازی مسلمانانی که به تعالیم قرآن پایبند بوده و از دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیروی کنند .

لا يضرکم من ضل إذا اهدیتم

برداشت فوق بر این اساس است که حرف «لا» در «لا یضرکم» نافیه باشد.

ص: 104

38- اضلال مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 72 - 3، 4، 5، 7

2 - توصیه گروهی از اهل کتاب به دیگران مبنی بر ایمان به قرآن در اوّل روز و کفر به آن در آخر روز، به منظور بازگشت مؤمنان از اسلام

وقالت طائفه من اهل الكتاب . . . لعلهم يرجعون

بنابراینکه «وجه النهار»، متعلق به «امنوا» و «آخره»، متعلق به «اکفروا» باشد.

3 - اظهار ایمان در ابتدای روز و کفر در انت های آن، حيله يهود برای متزلزل ساختن مؤمنان

وقالت طائفه . . . لعلهم يرجعون

مفسرین طبق شأن نزول، آیه را حمل بر یهودیان کرده اند.

4 - خداوند، رسواگر یهود با افشای توطئه آنان در جهت متزلزل ساختن مؤمنان

وقالت طائفه . . . لعلهم يرجعون

5 - اظهار ایمان دروغین و داخل شدن در صفوف مسلمانان برای متزلزل ساختن آنان، از حيله های دشمنان دین

وقالت طائفه . . . لعلهم يرجعون

7 - یهود، آنچه را در اوّل روز بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل شده بود (قبله بودن بیت المقدس)، پذیرفتند و به آنچه در انت های

روز نازل شده بود (قبله بودن کعبه)، کفر ورزیدند تا مؤمنان را گمراه سازند.

وقالت طائفه . . . لعلهم يرجعون

برخی از مفسران برآنند که «وجه النهار» و «آخره» متعلق به «انزل» است؛ و سیاق آیه می رساند که مراد از «الذی»، حکمی خاص است؛

برخی روایات دلالت دارد که آن حکم خاص، تغییر قبله بوده است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) در عصرگاهی مأمور شد نماز را به

سوی کعبه بخواند و قبله مسلمانان را که تا صبحگاه آن روز، بیت المقدس بوده است تغییر دهد.

39- اضلال مهتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 1، 12

1 - به گمراهی کشاندن اهل هدایت ، قبل از بیان راه های تقوایبشگی ، در شأن خداوند نیست .

و ما كان الله ليضل قوماً بعد إذ هداهم حتى يبين لهم ما يتقون

12 - از امام رضا (ع) روایت شده که فرمود: « ان الامام الفرض عليه والواجب من الله إذا خاف الفوت على نفسه أن يحتج في الامام من بعده بحجه معروفه مبينه ان الله تبارك و تعالی يقول في كتابه: « و ما كان ليضل قوماً بعد إذ هداهم حتى يبين لهم ما يتقون . . . » ;

. . . تکلیف واجب امام از طرف خدا این است که: هرگاه خوف فوت برای او پیش آید، با دلیل روشن و شناخته شده درباره امام بعد

ص: 105

از خود، حجت را بر مردم تمام کند؛ زیرا خدای تبارک و تعالی در کتاب خود می فرماید: چنین نبوده که خداوند، قومی را پس از آنکه هدایت کرد، گمراه کند مگر آن که چیزی را که باید از آن بهره‌یزند، برای آنان بیان نماید ...».

40- اضلال هواپرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 27 - 5

5 - تلاش هواپرستان برای انحراف جوامع دینی از محدوده احکام و قوانین الهی

و لا تنكحوا... حرمت... و یرید الذین یتبعون الشهوات ان تمیلوا میلاً عظیماً

41- اضلال یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 12

12 - لزوم هشیاری جامعه ایمانی در مقابل تلاش برای گمراه ساختن مسلمانان

الم تر الی الذین... ان تضلوا السبیل

هدف از بیان تصمیم عالمان یهود، هشیار ساختن مسلمانان نسبت به تلاش پیگیر آن عالمان برای گمراه ساختن جامعه ایمانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 160 - 8

8 - یهود عامل انحراف بسیاری از مردمان و مانع آنان از پیوستن به راه خدا

و بصدّهم عن سبیل اللّٰه کثیراً

بدان احتمال که «کثیراً»، مفعول به به «صدّهم» باشد، یعنی «بصدّهم کثیراً من الناس عن سبیل اللّٰه»، گفتمی است که در این صورت کلمه «صدّ» متعدی و به معنای بازداشتن خواهد بود.

42- اهل کتاب و اضلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 69 - 1,2,4,5,7

1 - آرزو و تلاش گروهی از اهل کتاب ، برای گمراه کردن مسلمانان

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّوكُمْ

ص: 106

2 - یأس اهل کتاب از گمراه ساختن مؤمنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

لویضلونکم

4 - هشدار خداوند به مؤمنان در مورد تلاش اهل کتاب برای گمراه سازی آنان

وَدَّت ... لویضلونکم

5 - آن گروه از اهل کتاب که برای گمراه ساختن مسلمانان می کوشیدند ، در واقع خویش را گمراه تر ساخته اند ؛ بی آنکه خود بفهمند .

وَدَّت ... لویضلونکم و ما یضلون الا انفسهم و ما یشعرون

7 - بی اثر بودن تلاش اهل کتاب ، برای گمراه کردن مؤمنان صدر اسلام

و ما یضلون الا انفسهم

43- اهل کتاب و اضلال مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 70 - 2،4

2 - انکار و پوشاندن آیات الهی توسط اهل کتاب ، وسیله ای برای گمراه کردن دیگران

وَدَّت طائفه من اهل الکتاب لویضلونکم ... لم تکفرون بایات الله

کفر، در لغت - چه همراه با باشد و یا نباشد - به معنای انکار و پوشاندن است (القاموس المحيط .)

4 - نکوهش و سرزنش اهل کتاب به خاطر رضایتشان نسبت به اعمال ناروای علمای خود (گمراه ساختن دیگران) *

وَدَّت طائفه من اهل الکتاب لویضلونکم ... لم تکفرون بایات الله

با توجه به اینکه سرزنش نسبت به همه اهل کتاب است، و گمراه ساختن دیگران مخصوص عالمان آنان است، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 71 - 2

2 - علمای اهل کتاب با درآمیختن حق به باطل و کتمان حق ، مردم را گمراه می ساختند .

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ . . . يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبَسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 72 - 7، 2

2 - توصیه گروهی از اهل کتاب به دیگران مبنی بر ایمان به قرآن در اوّل روز و کفر به آن در آخر روز ، به منظور بازگشت مؤمنان از اسلام

و قالت طائفة من أهل الكتاب . . . لعلهم يرجعون

بنابراینکه «وجه النهار»، متعلّق به «امنوا» و «اخره»، متعلّق به «اکفروا» باشد.

7 - یهود ، آنچه را در اوّل روز بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل شده بود (قبله بودن بیت المقدّس) ، پذیرفتند و به آنچه در انت های

روز

ص: 107

نازل شده بود (قبله بودن کعبه) ، کفر ورزیدند تا مؤمنان را گمراه سازند .

وقالت طائفه .. لعلمهم يرجعون

برخی از مفسران برآند که «وجه النهار» و «آخره» متعلق به «انزل» است ؛ و سیاق آیه می رساند که مراد از «الذی»، حکمی خاص است ؛ برخی روایات دلالت دارد که آن حکم خاص، تغییر قبله بوده است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) در عصرگاهی مأمور شد نماز را به سوی کعبه بخواند و قبله مسلمانان را که تا صبحگاه آن روز، بیت المقدس بوده است تغییر دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 78 - 7

7- تلاش برخی اهل کتاب (عالمان آنان) ، برای انحراف مسلمانان ، با قلمداد کردن نوشته های خود به عنوان تورات و انجیل

و انّ منهم لفريقاً .. لتحسبوه من الكتاب

از ظاهر «لتحسبوه» که باید خطاب به مؤمنان و مسلمانان باشد استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 99 - 8, 7, 6

6- منحرف نشان دادن راه خدا برای بازداشتن مؤمنان از آن ، خواسته اهل کتاب

لم تصدّون عن سبيل الله من امن تبغونها عوجاً

جمله «تبغونها عوجاً»، یعنی شما اهل کتاب خواهان کج نشان دادن راه خدا هستید.

7- منحرف نشان دادن اسلام ، از راه های مبارزه اهل یهود با اسلام

لم تصدّون .. تبغونها عوجاً

8- انحراف عالمان و رهبران دینی ، موجب انحراف مردم و تحریف حقایق

یا اهل الكتاب لم تصدّون عن سبيل الله .. تبغونها عوجاً و انتم شهداء

ظاهراً مراد از اهل کتاب به دلیل «انتم شهداء» عالمان اهل کتاب هستند و مراد از «من امن» مردمان عادی؛ بنابراین عالمان اهل کتاب از عوامل انحراف مردم و تحریف حقایق معرفی شده اند.

11- آگاهی عالمان اهل کتاب ، به زشتی عمل خود (بازداشتن مؤمنان از راه خدا)

برخی برآند که مورد شهادت همان بازداشتن از راه خداست.

44- پلیدی اضلال انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 1 - 3

3- منحرف ساختن مردم از راه خدا، بارزترین و زشت ترین حرکت کفرآمیز

الذین کفروا و صدّوا عن سبیل اللّٰه

پس از طرح مسأله کفر، در آیه موضوع «صدّ عن سبیل اللّٰه» مطرح شده است، تا به اثری از آثار کفر اشاره شده باشد.

ص: 108

45- دلایل اضلال شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 15 - 15

15 - قتل ناخواسته فرد قبطی به وسیله موسی (ع) ، نمود دشمنی و گمراه‌گری شیطان

هذا من عمل الشیطن إینه عدوٌ مضلّ مبین

46- روش اضلال رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 30 - 2

2- سران کفر و شرک ، برای منحرف کردن مردم از مسیر خدا و توحید ، به ساختن شبیه و مانند برای خداوند روی آوردند .

أحلّوا قومهم دار البوار . . . و جعلوا لله أنداداً لیضلّوا عن سبيله

از سیاق این آیه و آیات قبل استفاده می شود که درباره سران کفر و شرک است . زیرا مبتلا کردن مردم به سرنوشت و جایگاه شوم (و أحلّوا قومهم دار البوار) و نیز مانند درست کردن برای خدا و اضلال مردم از راه خدا (و جعلوا لله أنداداً لیضلّوا عن سبيله) کار رهبران و سران کفر و شرک است.

47- روش اضلال رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 30 - 2

2- سران کفر و شرک ، برای منحرف کردن مردم از مسیر خدا و توحید ، به ساختن شبیه و مانند برای خداوند روی آوردند .

أحلّوا قومهم دار البوار . . . و جعلوا لله أنداداً لیضلّوا عن سبيله

از سیاق این آیه و آیات قبل استفاده می شود که درباره سران کفر و شرک است . زیرا مبتلا کردن مردم به سرنوشت و جایگاه شوم (و أحلّوا قومهم دار البوار) و نیز مانند درست کردن برای خدا و اضلال مردم از راه خدا (و جعلوا لله أنداداً لیضلّوا عن سبيله) کار رهبران و سران کفر و شرک است.

48- روش اضلال شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 27 - 15

ص: 109

15- « قال الصادق (ع) : ان الشيطان ليأتي الرجل من أوليائنا عند موته عن يمينه و عن شماله ليضلّه عمّا هو عليه فيأبى الله عزّوجلّ له ذلك و ذلك قول الله تعالى : « يثبّت الله الذين آمنوا بالقول الثابت في الحياة الدنيا و في الآخرة » ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: همانا شیطان برای گمراه کردن دوستان ما به هنگام مرگشان، از چپ و راست به آنان نزدیک می شود. پس خداوند - عزّوجلّ - از گمراهی او مانع می شود و این همان سخن خداوند است که می فرماید: «يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ...».

49- زمينه اضلال بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 155 - 17

17 - موسی (ع) هلاکت همراهان خویش را زمینه ساز تحقق مشیت الهی در گمراه سازی گروهی از بنی اسرائیل و به هدایت رساندن گروهی دیگر از آنان دانست .

إن هي إلا فتنتك تضل بها من تشاء و تهدى من تشاء

50- زمينه اضلال خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 19

19- مکرها و خودفربیی های مشرکان در اتخاذ خدایان دروغین ، زمینه ساز تعلق اراده الهی به گمراهی آنان

بل زین للذین کفروا مکرمهم .. و من یضلل الله فما له من هاد

قرآن از یک سو حيله و مکرها را مایه گمراهی مشرکان می داند و از سویی دیگر خداوند را گمراه کننده ایشان می شمرد. این دو حقیقت اشاره به نکاتی دارد، از جمله اینکه هر چند که خداوند گمراه کننده است ; ولی آدمی خود زمینه آن را فراهم می سازد و در حقیقت گمراه سازی آنان، کیفر مرام خود آنهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 46 - 7

7 - هدایت و اضلال الهی نسبت به انسان ، محصول عملکرد خود او است .

إنّ الظلمین فی عذاب مقیم .. و من یضلل الله

51- زمينه اضلال مردم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 110

9- تسویلات و وسوسه های نفس ، زمینه ساز به کارگیری دین و دانش برای ایجاد انحراف و گمراه ساختن مردم

بصرت . . . فنبدتها و کذلک سوّلت لی نفسی

آنچه که سامری در اختیار داشت و موجب گمراهی او و مردم بسیاری شد، علوم و معارفی بود که وی آن را در راه گمراه کردن مردم به کار گرفت.

52- سرزنش اضلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 69 - 6،8

6- تلاش برای گمراه کردن دیگران ، افزودن بر گمراهی خود است .

وَدَّت ... لو یضلّونکم و ما یضلّون الاّ انفسهم

8- کسانی که در جهت گمراه نمودن دیگرانند ، از افزودن بر گمراهی خود بی خبرند .

و ما یضلّون الاّ انفسهم

53- سنت اضلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 34 - 14

14- گمراه شدن بر اثر پافشاری بر ضدیت با دین و نپذیرفتن آن - با وجود مشاهده دلایل روشن - سنت الهی است .

کذلک یضلّ الله من هو مسرف مرتاب

برداشت یاد شده از تعبیر «کذلک» (این گونه) به دست می آید.

54- عوامل اضلال خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 178 - 8

8 - اضلال های الهی کیفر کجروی های خود انسان است .

و من یضلل فأولئک هم الخسرون

با توجه به جمله «و لکنه أخلد . . .» در آیه 176، می توان گفت از مصادیق «من یضلل» (کسی که خدا او را گمراه کند) دنیاطلبان هواپرست هستند. یعنی اضلال الهی در حقیقت کیفر گناه خود آنان است.

ص: 111

55- فرجام اضلال مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 30 - 8

8- دوزخ ، سرانجام تلاش برای ترویج آیین شرک و گمراه کردن مردم از مسیر خدا و یگانه پرستی

و جعلوا لله أنداداً لیضلّوا عن سبيله .. . فإن مصیرکم إلی النار

56- قانونمندی اضلال خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 23 - 9

9 - اضلال الهی نسبت به هواپرستان ، دارای ملاک علمی و نه بی دلیل و برهان *

و أضلّه الله علی علم

بنابراین که منظور از «علم» در آیه شریفه علم الهی باشد؛ تذکر به «علی علم» در حقیقت عالمانه بودن و فلسفه داشتن افعال الهی، از جمله اضلال هواپرستان را می رساند.

57- گناه اضلال مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 25 - 5,6,7

5- کسانی که با ساختگی دانستن قرآن ، دیگران را به گمراهی کشیدند ، بخشی از گناهان آنان را به عهده خواهند داشت .

و إذا قیل لهم ماذا أنزل ربکم قالوا أسطر الأولین . لیحملوا أوزارهم کامله یوم ال

برداشت فوق، بر اساس این احتمال است که «من» برای تبعیض باشد.

6- افترا زندگان به قرآن ، علاوه بر گناه خویش ، عهده دار گناه گمراه شدگان به دست خود نیز خواهند بود .

قالوا أسطر الأولین . لیحملوا أوزارهم کامله یوم القیمه و من أوزار الذین یضلّونه

برداشت فوق بر این احتمال است که «من» یا زاید و یا برای جنس باشد چنان که مفسران احتمال داده اند.

7- کسانی که قرآن را اسطوره می خوانند ، علاوه بر گناه افترا زدن به قرآن ، برخی از گناه دیگران (گناه گمراهی آنان) را نیز بر دوش می کشند .

قالوا أسطر الأولین . لیحملوا أوزارهم کامله یوم القیمه و من أوزار الذین یضللونه

این برداشت، مبتنی بر تبعیض بودن «من» در «من أوزارهم» است.

ص: 112

58- محدوده اضلال شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 10

10- تلاش شیطان برای گمراهی و اغوای انسان ها ، محدود به دعوت و القاست ، نه غلبه و اجبار

و ما كان لي عليكم من سلطان إلا أن دعوتكم فاستجبتم لي

«سلطان» اسم مصدر «سلط» و به معنای قهر و غلبه است.

59- مراد از اضلال خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 27 - 17

17- « عن أبي عبد الله (ع) قال : إن المؤمن إذا أُخرج من بيته شيئته الملائكة إلى قبره . . . و إن كان كافراً خرجت الملائكة تشيِّعه إلى قبره تلعنونه . . . ثم يدخل عليه ملكا القبر . . . فيقولان له : من ربك ؟ فيتلجلج ويقول : قد سمعت الناس يقولون فيقولان له : لادريت و يقولان له : ما دينك ؟ فيتلجلج فيقولان له : لادريت و يقولان له : من تبيك ؟ فيقول : قد سمعت الناس يقولون فيقولان له لادريت و يسأل عن إمام زمانه . . . و هو قول الله عزَّوجلَّ : « . . . و يضللّ الله الظالمين و يفعل الله ما يشاء » ؛

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: آن گاه که [جنازه] مؤمن را از منزلش بیرون می برند، ملائکه او را تا قبرش تشییع می کنند . . و اگر کافر باشد فرشتگان او را تا قبرش تشییع و لعنت می کنند . . سپس دو فرشته قبر، بر او وارد می شوند . . پس به او می گویند: پروردگارت کیست؟ پس او [در پاسخ] مردد می شود و می گوید: شنیده ام مردم [این گونه] می گویند. پس به او می گویند: [آیا] ندانستی؟ به او می گویند دینت چیست؟ باز مردد می شود و آنان به او می گویند: [آیا] ندانستی؟ پس به او می گویند: پیامبر تو کیست؟ پس پاسخ می دهد: شنیده ام که [این گونه] مردم می گویند. پس به او می گویند [آیا] ندانستی؟ و از او درباره امام زمانش سؤال می کنند: . . و این سخن خداوند عزَّوجلَّ است: . . . يضلّ الله الظالمين و يفعل الله ما يشاء».

60- موارد اضلال خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 74 - 6

6 - تکذیب پیامبران ، مجادله در آیات الهی و شرکورزی ، نمودهایی از اضلال خداوند است .

الذين يجدلون في آيات .. الذين كذبوا بالكتب و بما أرسلنا به ... كذلك يضلّ ا

61- موسیٰ (ع) و اضلال اشراف فرعون

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 113

7 - حضرت موسی (ع)، از فرعون و اطرافیانش برای به کار بستن اموال و زینت های فراوان خویش در مسیر گمراهی و فریب مردم، در پیشگاه خداوند به شکوه پرداخت.

وقال موسی ربنا انک ائتیت فرعون و ملاء زینه و أمولا فی الحیوه الدنیا ربنا لیضلوا

62- موسی (ع) و اضلال فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - حضرت موسی (ع)، از فرعون و اطرافیانش برای به کار بستن اموال و زینت های فراوان خویش در مسیر گمراهی و فریب مردم، در پیشگاه خداوند به شکوه پرداخت.

وقال موسی ربنا انک ائتیت فرعون و ملاء زینه و أمولا فی الحیوه الدنیا ربنا لیضلوا

63- نشانه های اضلال خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - سلب قدرت بینش و برداشت صحیح از آیات الهی، نمودی از گمراه ساختن خداوند است.

و الذین کذبوا بآیتنا صم و بکم فی الظلمت من یشا اللہ یضللہ

جمله «من یشا اللہ» بیانگر این معنی است که کری و لالی تکذیب کنندگان آیات الهی تحقق همان مشیت الهی در مورد گمراه ساختن تکذیب کنندگان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - بهره نجستن از ابزار شناخت و ادراک در مسیر هدایت، نمود بارز اضلال الهی

و أضللہ اللہ علی علم و ختم علی سمعه و قلبه و جعل علی بصره غشوه

در صورتی که عطف «ختم اللہ..» بر «أضللہ اللہ...» تفسیریه باشد؛ استفاده می شود که اضلال الهی نسبت به هواپرستان، از طریق

مسدود ساختن گوش و قلب آنان بر نفوذ حق صورت می گیرد.

64- وضوح اضلال شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 114

14 - دشمنی و گمراه‌گری شیطان ، امری روشن و غیر قابل انکار

إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ

65- ویژگیهای اضلال خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 17

17- کسی را که خدا گمراهش کند ، هیچ کس نمی تواند او را هدایت کند .

و من يضلّل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 37 - 2

2- خداوند ، کسانی را که به گمراهی بکشاند ، هدایت نخواهد کرد .

فإن الله لا يهدي من يضلّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 4

4- آنان که گمراهی شان از سوی خدا تثبیت شود ، غیر قابل هدایت و فاقد هرگونه سرپرست و یاورند .

و من يضلّل فلن تجد لهم أولياء من دونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 17 - 14، 17

14- کسی را که خداوند ، گمراه کند ، هیچ یاور و راهنمایی ، برای او سودمند نخواهد بود .

و من يضلّل فلن تجد له وليًّا مرشدًا

«ولِيًّا» در این آیه، به معنای یاور و کمک دهنده و «مرشد» به معنای راهنما و هدایت کننده است.

17- پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز در صورت تعلّق اراده الهی به گمراه کردن کسی ، راهی برای هدایت او نخواهد یافت .

و من یضلل فلن تجد له ولیاً مرشداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 36 - 12،13

12 - گمراه شده الهی ، برای همیشه از هدایت محروم است .

و من یضلل الله فما له من هاد

13 - ناتوانی همگان از هدایت گمراه شده الهی

ص: 115

و من یضلل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 33 - 5,6

5 - گمراه شده الهی ، برای همیشه محروم از هدایت خواهد بود .

و من یضلل الله فما له من هاد

6 - هیچ کس ، توانایی هدایت کردن گمراه شدگان الهی را ندارد .

و من یضلل الله فما له من هاد

اضلالگران

66- استمداد از اضلالگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 51 - 7,11

7- استفاده و کمک گرفتن از عوامل گمراهی در کار تدبیر عالم ، دور از ساحت خداوند است .

و ما كنت متخذ المضللین عضداً

جمله «ما كنت» (من این چنین نبوده و نیستم) بیان سنت و قاعده ای در کار خداوند است. «مضلل»، یعنی «گمراه کننده» و مصداق آن، در آیه، شیاطین هستند. «عضد» به معنای «بازو» است و مراد از آن، در این جا، کمک کار و یاور است.

11- استفاده از نیرو های گمراه و گمراه کننده در مدیریت ها و مراکز تصمیم گیری جامعه ، امری ناروا و شیوه ای غیرالهی است .

و ما كنت متخذ المضللین عضداً

67- اضلالگران در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 30 - 8

8- دوزخ ، سرانجام تلاش برای ترویج آیین شرک و گمراه کردن مردم از مسیر خدا و یگانه پرستی

و جعلوا لله أنداداً ليضلّوا عن سبيله . . . فإن مصيركم إلى النار

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

13 - قصص - 28 - 63 - 2

2- پیشوایان شرک و گمراه کنندگان خلق ، مصداق های بارز و قطعی دوزخیان

قال الذين حقّ عليهم القول

خداوند در آغاز آفرینش آدم، در پاسخ ابلیس که گفته بود: «ربّ بما أغويتني لأغوينهم أجمعين» فرمود: «لأملئن جهنّم منك و

ص: 116

مَمَّنْ تَبَعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ». کلمه «القول» اشاره به همین سخن خداوند دارد. بنابراین «الذین حَقَّ علیهم القول»؛ یعنی، آنان که آن سخن خدا درباره ایشان مصداق و قطعیت یافته است.

68- جهل اضلالگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 6 - 16

16 - جهل و ناآگاهی گمراه سازان مردم، مانع عذاب آنان نیست.

ليُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بغير علم . . . لهم عذاب مهين

69- کيفر اضلالگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 9 - 13

13 - آتش سوزان، کيفر کفرپيشگان و تمام کسانی که در راستای منحرف ساختن مردم از راه خدا و دین او تلاش می کنند.

و من الناس من یجدل . . . و نذيقه یوم القیمه عذاب الحریق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 6 - 16، 13

13 - رواج دهندگان باطل، مستحق عذابی خوارکننده اند.

من یشتری لهو الحدیث . . . أولئک لهم عذاب مهين

16 - جهل و ناآگاهی گمراه سازان مردم، مانع عذاب آنان نیست.

ليُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بغير علم . . . لهم عذاب مهين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 68 - 4

4 - گمراه سازان به خاطر گمراه ساز بودن شان، عذاب دیگری هم دارند.

دو عذابِ مورد نظر در آیه - چنان که مفسران نیز گفته اند- برای دو چیز است: یکی گمراهی کافران و دیگری گمراه سازی آنان. گفتنی است که چون درخواست کافران پیرو برای عذاب رهبران رو نشده است، می توان نکته فوق را به دست آورد.

70- گناه اضلالگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 25 - 18

18- « عن النبي (صلى الله عليه وآله) قال: أئِما داع دعى إلى ضلاله فاتبع كان عليه مثل أوزار من اتبعه من غير أن ينقص من أوزارهم شيء... »؛

از پیغمبر (صلی الله علیه و آله) روایت شده است که فرمود: هر دعوت کننده ای که مردم را به گمراهی بخواند و از او پیروی شود، همانند بار سنگین گناهان کسانی که او را پیروی کرده اند بر دوش دعوت کننده است؛ بی آنکه چیزی از گناهان پیروان او کاسته شود. «...».

71- موضعگیری اضلالگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 7 - 14

14 - گمراهان و رواج دهندگان سخنان باطل در برابر قرآن کریم ، در مقابل هر پیامی که نشانه الهی داشت ، موضع گیری می کردند و حساسیت شان ، تنها مربوط به تلاوت آیات خدا از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) نبود .

وإذا تتلى عليه آيتنا ولَّى مستكبراً

مجهول آورده شدن فعل «تُتلى» به جای فعل معلوم، می تواند به منظور اشاره به نکته یاد شده باشد.

ص: 118

1- اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 30 - 13

13 - خداوند بندگان را از نافرمانی خود بر حذر می دارد .

و يحذركم الله نفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 33 - 4

4 - خداوند ، امر به پیروی از افراد غیر شایسته نمی کند .

اطيعوا الله و الرسول . . ان الله اصطفى

خداوند، پس از اعلام و جوب اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، می فرماید که این وجوب اطاعت، بی ملاک نیست؛ بلکه اطاعت از پیامبران بر اساس شایستگی‌شان واجب شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 50 - 12، 13

12 - تلازم تقوای الهی و اطاعت از رسولان او

فاتقوا الله و اطيعون

13 - تقوای الهی و اطاعت از انبیا ، وظیفه آدمی پس از فرستادن پیامبران از سوی خداوند

و رسولا . . . و جئتكم بايه من ربكم فاتقوا الله و اطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 52 - 6

6 - عدم رعایت تقوای الهی، ترک اطاعت انبیا و بندگی خداوند، کفر است.

فاتقوا الله و اطيعون... فاعبدوه... فلما احس عيسى منهم الكفر

آیات قبل نشان دهنده مصادیق کفر بنی اسرائیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 83 - 11

11 - تسلیم همه موجودات در برابر خداوند، دلیل لزوم پذیرش دین و تسلیم انسان در برابر او

افغير دين الله يبعون و له اسلم من فى السموات و الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 150 - 2,5

2 - اطاعت از کفرپیشگان، نشانه پذیرش ولایت و سرپرستی آنان

ان تطيعوا الذين كفروا... بل الله مولیکم

کلمه «بل» برای اضراب و نفی ولایت غیر خداوند است و چون در آیه قبل سخن از ولایت و پذیرش آن نیامده که با «بل» آن را نفی کند، معلوم می شود که همان اطاعت از کافران، در حقیقت پذیرش ولایت آنان است.

5 - اطاعت و پیروی جامعه ایمانی از کفرپیشگان، موجب خروج از ولایت خداوند و محرومیت از یاری او

ان تطيعوا الذين كفروا... بل الله مولیکم و هو خيرُ التاصرین

2- آثار اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 285 - 16

16 - پذیرش و اطاعت فرامین الهی، زمینه غفران از جانب خداوند

وقالوا سمعنا و اطعنا غفرانک ربنا

پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان که در آیه به عنوان الگوی تمامی انسانها معرفی شده اند، امید به غفران را پس از پذیرش و اطاعت مطرح کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 31 - 14، 9

9 - اهمیّت التزام به ولایت رهبران الهی و پیروی از آنان

قل ان کنتم... فاتبعونی یحببکم الله و یغفر لکم

قرآن، محبت الهی و غفران گناهان را پیامد پذیرش ولایت رهبران الهی گرفته است.

14 - پذیرش رهبران الهی و تبعیّت از آنان، زمینه بخشایش گناهان

ص: 120

فاتّبعونی . . . و یغفر لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 43 - 7

7 - رابطه اطاعت خاضعانه با پیراسته گشتن نفس از ناخالصی ها *

اصطفیک . . . یا مریم اقتتی

خداوند سه نعمت را به مریم ارزانی داشت: گزینش (اصطفیک)، تطهیر (طهّرك) و سرآمد بودن (اصطفیک علی نساء العالمین). و در برابر این سه نعمت، سه مسؤولیت از وی خواست: قنوت، سجود، رکوع. به نظر می رسد هر یک از آن سه نعمت به ترتیب، مقتضی هر یک از این سه مسؤولیت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 16

16 - پیروی واقعی از انبیا، عامل پیروزی بر کافران

و جاعل الذین اتبعوک فوق الذین کفروا

از اینکه، اسناد پیروزی به کسانی داده شده که پیرو باشند، معلوم می شود که علت پیروزی، پیروی از پیامبران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 101 - 5,6

5 - تمسک به خدا و پیروی کامل از او، عامل حتمی هدایت آدمی به صراط مستقیم

و من یعتصم باللّه فقد هُدی الی صراط مستقیم

فعل ماضی «هُدی» با صیغه مجهول، دلالت بر تحقق حتمی هدایت در صورت اعتصام به خدا دارد.

6 - تمسک به خدا و پیروی کامل از او، موجب نجات اهل ایمان از اغواهای دشمنان در به کفر کشاندن آنان است .

ان تطیعوا فریقاً . . . و من یعتصم باللّه فقد هُدی الی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - پیروی از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، موجب مصون ماندن از آتش دوزخ

و اتَّقُوا النَّارَ . . . و اطیعوا الله و الرسول لعلکم ترحمون

جمله «اطیعوا الله . . .»، پس از بیان عاقبت کفر (گرفتار آمدن به آتش)، برای راهنمایی انسان به خلاصی از چنین عاقبتی است.

6 - نتیجه پیروی از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، به خود انسان برمی گردد، نه به خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و اطیعوا الله و الرسول لعلکم ترحمون

چون برخورداری خود انسانها از رحمت الهی (ترحمون)، هدف و غایت اطاعت خدا و رسول قرار داده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 133 - 10,15,18

10 - آمرزش گناهان و درآمدن به بهشت ، در گرو اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و اطیعوا الله و الرسول . . . سارعوا الی مغفره من ربکم و جنّه

آمرزش گناهان، فعل خدا و در اختیار اوست. بنابراین مراد از شتاب به سوی مغفرت، انجام اعمالی است که موجبات آمرزش الهی را فراهم می سازد، که به قرینه عطف شدن «سارعوا» بر «اطیعوا الله و الرسول»، همان پیروی از خدا و پیامبرش است.

15 - اطاعت خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) ، جلب رحمت الهی و آمرزش گناهان ، مراحلی در طول هم برای ورود به بهشت متّین

و اطیعوا الله و الرسول لعلکم ترحمون. و سارعوا الی مغفره من ربکم و جنّه عرضها

18 - نیل به تقوا ، در گرو اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) و فراهم آوردن زمینه آمرزش گناهان

و اطیعوا الله و الرسول . . . و سارعوا الی مغفره من ربکم و جنّه ... اعدتّ للمتّ

معنای اینکه به سوی بهشت متّقیان بشتابید، این است که از زمره متّقیان شوید و مخاطبین این دعوت کسانی هستند که به اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) و فراهم ساختن موجبات آمرزش، فراخوانده شدند. بنابراین از زمره اهل تقوا شدن به این است که از خدا و رسول او پیروی کرده و کاری کنند که گناهشان آمرزیده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 13

13 - دستیابی به صفت توکل و اعتماد کامل به کفایت خداوند ، در گرو اطاعت از خدا و رسول ، پیشه ساختن صبر و تقوا و نیکوکاری است .

الَّذین استجابوا لله . . . للذّین احسنوا منهم و اتّقوا ... و قالوا حسبنا الله و

به نظر می رسد صفات یاد شده در آیه قبل، رهنمودی باشد برای رسیدن آدمی به مقامی که خداوند را وکیل خود دانسته و به کفایت او مطمئن گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 174 - 10، 14

10 - اجابت دعوت خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای شرکت در جنگ ، موجب جلب رضایت الهی

الَّذین استجابوا لله و الرسول . . . و اتّبِعوا رضوان الله

14 - ایمان به خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اطاعت از آنان ، صبر و جهاد ، تقوا و احسان و توکل ، موجب رضایت کامل الهی و

برخورداری از فضل بزرگ وی

المؤمنین. الذین استجابوا... و اتبعوا رضوان الله و الله ذو فضل عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 13 - 2

2 - اطاعت از خدا و رسولش ، عامل دخول و جاودانگی در بهشت

و من یطع الله و رسوله یدخله جنّات . . . خالدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 46 - 17

ص: 122

17 - گوش سپردن به سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اطاعت از او ، مایه سعادت و قوام انسانها

و لو انهم قالوا سمعنا و اطعنا .. لكان خيراً لهم و اقوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 9

9 - ادای امانت (واکداری مقام به اهل آن) و تحقق عدالت ، در پرتو اطاعت از خدا ، رسول و اولوالا امر است .

انّ الله یأمرکم ان تؤدّوا الامانات الی اهلها و اذا حکمتم بین الناس ان تحکموا ب

گویا این آیه، اشاره به چگونگی تحقق فرمانهای مطرح شده در آیه قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 64 - 8

8 - گذشت از گناه نقض حاکمیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در گرو پذیرفتن حاکمیت کامل آن حضرت است .

یریدون ان یتحاکموا .. و لو انهم اذ ظلموا انفسهم جاؤک فاستغفروا الله

مراجعه منافقان به طاغوت، نقض حاکمیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، و جمله «جاؤک ..» ، کنایه از پذیرفتن حاکمیت پیامبر است ؛ چون ظاهراً صرف آمدن نزد رسول خدا، موضوعیت ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 133 - 6

6 - اگر جن و انس راه طاعت و یا عصیان پیشه کنند، هیچ سود و زیانی به خداوند نمی رساند.

و ربک الغنی ذو الرحمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 6

6 - اطاعت از خدا و رسول در پی دارنده وحدت و عظمت جامعه اسلامی

و أطیعوا الله .. و لاتنزعوا فتشلتوا و تذهب ریحکم

برحذر داشتن اهل ایمان از نزاع و اختلاف، پس از فراخوانی آنان به اطاعت از خدا و رسول می تواند اشاره به این معنا داشته باشد که تنها راه برای دور ماندن از نزاعها و اختلافات، پیروی کردن از خدا و رسول اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 20

20- عزّت، غلبه و کمال، پیامد پیمودن راه خدا و پیروی از آموزه های قرآن است.

کتب . . . إلى صراط العزيز الحميد

اضافه شدن «صراط» به «العزيز الحميد» اشاره به این نکته دارد که سالک این راه، راه عزّت و کمال را می پیماید؛ زیرا حمد و ستایش در برابر کمال است.

ص: 123

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 120 - 5

5- اطاعت و تسلیم هر چه بیشتر در برابر خدا و بر راه مستقیم و معتدل بودن ، عامل ارجمندی فزون تر انسان نزد او

إن إبرهیم کان أمه قانتاً لله حنیفاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 5 - 10

10 - نقش مثبت و سازنده اسلام ، ایمان ، فرمانبری ، توبه و روزه داری در زندگی مشترک میان زنان و مردان

أن یدله أزوجاً خیراً منکنّ مسلمات . . . سئحت

یادآوری اوصاف یاد شده برای زنان شایسته، در خلال نقل ماجرای نزاع میان پیامبر(صلی الله علیه و آله) و همسرانش، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

3- آثار اطاعت از انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 59 - 15

15- پذیرش ربوبیت خدا و پیروی از برنامه های پیامبران ، مانع از حاکمیت و سلطه ستمگران و سرکشان *

و تلک عاد جحدوا بأیت ربهم . . . واتبعوا أمر کل جبار عنید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 44 - 6

6- پاسخ به دعوت خدا و پیروی از سیر و سلوک رسولان الهی و عمل بر طبق فرمان های آنان ، موجب مصونیت از عذاب الهی است .

و أنذر الناس یوم یأتیهم العذاب فیقول الذین ظلموا ربّنا أخرنا إلى أجل قریب نجب د

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 18

18 - لزوم اطاعت و پیروی از اوامر و رهنمود های پیامبران الهی ، جهت مصون ماندن در فتنه ها

إِنَّمَا فَتَنَّاهُمْ بِهِ .. فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 152 - 3

3 - لازمه تقوای الهی و پیروی از انبیا ، پرهیز از اطاعت مفسدان است .

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَمْرِي . وَلَا تَطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ . الَّذِينَ يَفْسُدُونَ فِي الْأَرْضِ

ص: 124

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 29

29 - سعادت جوامع ، در گرو ایمان به انبیا و پیروی از آنها است و نه داشتن قدرت مادی

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين . . . و جاءتهم رسلهم بالبينت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 4 - 3

3 - عبادت خداوند ، رعایت تقوای الهی و اطاعت از پیامبران ، از موجبات آمرزش گناهان و نجات از عذاب الهی در دنیا

أن اعبدوا الله . . . يغفر لكم من ذنوبكم ويؤخركم إلى أجل مسمى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 7 - 4

4 - عبادت خداوند ، تقوای پیشگی و اطاعت از رسولان ، موجبات غفران و آمرزش الهی است .

قال يقوم . . . أن اعبدوا الله . . . وإني كلما دعوتهم لتغفر لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 72 - 5

5 - به هنگام نزول عذاب الهی ، تنها همگامان پیامبران اهل نجاتند .

فأنجينه و الذين معه برحمه منا

4- آثار اطاعت از ائمه (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 88 - 14

14 - « عن أبي عبد الله (ع) في قول الله عز وجل « كل شيء هالك إلا وجهه » قال من أتى الله بما أمر به من طاعه محمد (صلى الله عليه

و آله) و الأئمه من بعده - صلوات عليهم - فهو الوجه الذي لا يهلك . . . ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خدای عزوجلّ که فرموده: «کلّ شیء هالک إلا وجهه» روایت شده که فرمود: کسی که به پیشگاه خدا بیاورد آنچه را که به آن امر شده است؛ از اطاعت محمد(صلی الله علیه و آله) و ائمه بعد از وی - درود خدا بر آنان باد - پس این وجهی است [که دارنده آن] هلاک نمی شود».

ص: 125

5- آثار اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 48 - 3

3 - ایمان به قرآن، پیروی از دستورات خدا و پرهیز از محرّمات، وسیله محافظت آدمی در برابر مخاطرات و عذاب های روز قیامت است

ءامنوا بما أنزلت . . . واتقوا يوماً

فرمان به گرفتن وقایه (وسیله محافظت) - پس از دعوت به ایمان (آمنوا بما أنزلت) و دیگر تکلیفهای یاد شده در آیه - می رساند که: وقایه آدمی در روز قیامت، همان ایمان به قرآن و . . . خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 131 - 10، 5

5 - تسلیم خدا بودن و اطاعت کردن از فرمان های او، موجب رشد و تربیت آدمی است .

إذ قال له ربه أسلم

10 - درآمدن به جرگه صالحان سرای آخرت، در گرو تسلیم بودن و اطاعت کردن از خداوند است .

وإنه في الآخرة لمن الصالحين. إذ قال له ربه أسلم قال أسلمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 186 - 11

11 - اطاعت از خدا و ایمان به او، زمینه ساز دستیابی به هدایت است .

فليستجيبوا لي و ليؤمنوا بي لعلهم يرشدون

«رشد» (مصدر يرشدون) به معنای هدایت یافتن و به طریق ثواب رسیدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 21

21 - امر به معروف ، نهی از منکر ، اقامه نماز ، پرداخت زکات و اطاعت از خدا و رسولش ، عامل جلب رحمت ویژه الهی

یأمرون بالمعروف .. أولئک سیرحمهم اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 4

4 - پرهیز از مخالفت با خدا ، راه دستیابی به رضایت او

علی تقوی من اللّٰه و رضون خیر

در این آیه، عبارت «علی تقوی من اللّٰه» در مقابل «علی شفا جرف هار» و «رضوان» در مقابل «فانهار به فی نار جهنم» قرار گرفته است و در این مقایسه می توان به رابطه علی و معلولی یا سببی و مسببی میان تقوا و رضوان الهی پی برد؛ چه اینکه نظیر چنین رابطه در بخش دوم آیه به وسیله «فاء» در «فانهار به» صریحاً بیان گردیده است.

ص: 126

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 31

31- « عبدالله بن الفضل الهاشمی قال : سألت أبا عبد الله جعفر بن محمد (ع) عن قول الله عز وجل : . . . « و ما توفیقی إلا بالله » . . . قال : إذا فعل العبد ما أمره الله عز وجل به من الطاعة كان فعله وفقاً لأمر الله عز وجل و سمي العبد به موفقاً و إذا أراد العبد أن يدخل في شيء من معاصي الله فحال الله تبارك و تعالی بينه و بين تلك المعصية فتركها كان تركه لها بتوفيق الله تعالی ذكره . . . » ;

عبدالله بن فضل هاشمی گوید: از امام صادق(ع) درباره سخن خدای عزوجل: . . . «و ما توفیقی إلا بالله» پرسیدم، فرمود: هرگاه بنده طاعتی را که خدا به آن امر کرده انجام دهد، عمل او با امر خدا موافق است و آن بنده موفق خوانده می شود (توفیق خدا شامل حال او شده) و هرگاه بنده ای بخواهد گناهی انجام دهد و خداوند تبارک و تعالی بین او و آن معصیت مانعی ایجاد کند که موجب ترک آن گردد، این ترک گناه به توفیق خداوند متعال خواهد بود . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 27

27- فرمانبرداری از خداوند و تسلیم او بودن ، شرط درآمدن به جرگه صالحان است .

توفی مسلماً و ألحقنی بالصلحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 21

21- « عن النبي (صلى الله عليه وآله) . . . : ان ربكم سبحانه يقول : لو أن عبادى أطاعونى . . . لم أسمعهم صوت الرعد ;

از پیامبر(صلى الله عليه وآله) روایت شده است: . . . پروردگار شما می فرماید: اگر بندگان من مرا اطاعت می کردند ... صدای رعد را به گوش آنان نمی رساندم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 44 - 6

6- پاسخ به دعوت خدا و پیروی از سیر و سلوک رسولان الهی و عمل بر طبق فرمان های آنان ، موجب مصونیت از عذاب الهی است .

و أنذر الناس يوم يأتيهم العذاب فيقول الذين ظلموا ربنا أخرنا إلى أجل قريب نجب د

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 81 - 4

4- عبادت و اطاعت خدای یگانه ، تنها راه عزّت و سعادت

واتّخذوا من دون الله... لهم عزّاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 14،16

ص: 127

14 - پیروی از رهنمود های خداوند ، نجات دهنده انسان ها ، از عواقب دشمنی ها و کشمکش های زمینیان است .

بعضکم لبعض عدو فإما يأتينكم مني هدى

16 - پیروی از هدایت الهی ، مانع گمراهی و بدبختی است .

فمن اتبع هدای فلا یضلل و لایشقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 124 - 2،4

2 - پیروی از هدایت های الهی و به یاد خدا بودن ، موجب تسهیل زندگی و برطرف شدن تنگنا های آن است .

من اتبع هدای . . . لایشقی . و من أعرض عن ذکری فإن له معیسه ضنگا

4 - پیروی از هدایت الهی و توجه به آن ، تبلور یاد خدا است .

من اتبع هدای . . . و من أعرض عن ذکری

«من أعرض» در این آیه، مقابل «من اتبع» در آیه قبل است. مقتضای مقابله آن بود که بفرماید «و من لم یتبع هدای»؛ ولی به جای آن «من أعرض عن ذکری» گفتنی است نکته این گزینش، یا نقش ذکر خدا در هدایت است و یا اتحاد ذکر و هدایت می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 13

13 - پیروی از هدایت الهی ، مایه بصیرت و بینایی در قیامت است .

فمن اتبع هدای . . . و من أعرض . . . لم حشرتنی أعمی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 34 - 15

15 - پرستش خدای یگانه و اطاعت بی چون و چرا از دستورات او ، از نشانه های ایمان راستین و مبرا بودن از پندار های شرک آمیز

فإلهم إله وحد فله أسلموا و بشر المحبتین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اقامه نماز ، طاعت و بندگی خدا و انجام کار نیک ، مایه فلاح و رستگاری انسان ها است .

ارکعوا .. لعلکم تفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 51 - 11

11 - اطاعت از خدا و رسول او و پذیرش داورِ متکی بر احکام الهی ، موجب رستگاری و پیروزی است .

إنّما كان قول المؤمنین إذا دعوا .. لیحکم بینهم أن یقولوا سمعنا و اطعنا و أول-

ص: 128

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 52 - 2،4

2- فرمان بری از خدا و رسول او و خدا ترسی و تقوایبشگی ، از عوامل ظفرمندی و کامیابی است .

و من يطع الله و رسوله و يخش الله و يتقه فأولئك هم الفائزون

4- اطاعت از خدا و رسول او ، خدا ترسی و تقوایبشگی ، از نشانه های ایمان واقعی و اوصاف مؤمنان راستین

إنما كان قول المؤمنين إذا دعوا .. أن يقولوا سمعنا وأطعنا ... و من يطع الله

برداشت فوق، از ارتباط میان این آیه و آیه پیشین - که درصدد بیان اوصاف مؤمنان راستین است - به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 10

10 - سوگند مؤکد به خدا ، نشانگر ایمان نیست ؛ بلکه فرمان بری نیکو از خدا و رسول او ، علامت ایمان است .

و أقسموا بالله جهد أيمانهم .. قل لا تقسموا طاعة معروفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 31 - 1،2،5

1 - خداوند ، به همسران پیامبر ، در صورت اطاعت خاضعانه آنان از خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و انجام عمل صالح ، وعده پاداش دوچندان داده است .

و من يقنت منكن لله و رسوله و تعمل صلحا نوتها أجرها مرتين

«قنوت» (مصدر «یقنت») به معنای «اطاعت خاضعانه» است (مفردات راغب).

2 - مهیا شدن روزی کریمانه از جانب خداوند برای همسران پیامبر در صورت اطاعت خاضعانه آنان از خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و انجام دادن عمل صالح است .

و من يقنت منكن لله و رسوله و تعمل صلحا .. و أعتدنا لها رزقا كريما

5 - امتیاز همسران پیامبر ، به اطاعت خاضعانه از خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و انجام دادن عمل صالح است .

و من یقنت منکّن لله و رسوله و تعمل صلحاً نوتها اجرها مرتین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 35 - 13

13 - اطاعت خاضعانه از خدا و صداقت ، سبب می شود که فرد ، مشمول آمرزش خداوند شوند .

و القنتین . . . و الصدقین ... أعدّ الله لهم مغفره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 66 - 7

7 - اطاعت از خداوند و رسول او ، نجات بخش آدمی از آتش جهنم است .

یوم تقلّب وجوههم فی النار یقولون یتینا أطعنا الله و أطعنا الرسولا

ص: 129

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 71 - 6

6 - هر کس از خدا و پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله)، اطاعت کند، به رستگاری عظیمی نایل خواهد شد.

و من يطع الله ورسوله فقد فاز فوزاً عظيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 2

2 - اختصاص داشتن عبادت خالصانه و اطاعت محض به خداوند، مستلزم طرد اطاعت دیگران و ترک شرک و ریا در عبادت است.

فاعبد الله مخلصاً له الدين . ألا لله الدين الخالص

برداشت بالا به خاطر این نکته است که جمله «ألا لله الدين الخالص» در مقام تعلیل برای امر به عبادت خالصانه (فاعبد الله مخلصاً له.. است؛ یعنی، به این دلیل باید خدا را خالصانه عبادت کرد که چون عبادت خالصانه اختصاص به او دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 10 - 7

7 - رهایی انسان از گرفتاری های روز قیامت، تنها در پرتو ولایت خداوند و اطاعت از او است.

ولا يغني عنهم .. ولا ما اتخذوا من دون الله أولياء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 21 - 11

11 - بی نیازی خداوند از طاعت و جهاد بندگان، و بهره مندی خود انسان ها از نتایج آن *

فإذا عزم الأمر فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم

تأکید بر «لکان خیراً لهم»، می تواند دربردارنده معنای بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 17 - 10، 7

7- روح تسلیم و اطاعت از خدا و رسول او، ملاک اصلی ورود به بهشت

و من یطع الله ورسوله یدخله جنّات تجری من تحتها الأنهار

موضوع قرار گرفتن اطاعت به جای هر عنوان دیگری، می تواند اشاره به مطلب بالا باشد.

10- افراد ناتوان از جهاد، همانند مجاهدان، برخوردار از بهشت در صورت داشتن روح اطاعت در برابر خدا و رسول او

لیس علی الأعمی حرج... و من یطع الله ورسوله جنّات

برداشت بالا بنا بر این نکته است که «من یطع...» جواب سؤال مقدر باشد، زیرا پس از رفع حکم جهاد از افراد ناتوان، ممکن است سؤال شود که: چرا این گروه از فیض جهاد محروم اند؟ خداوند در جواب می فرماید: آنان نیز اگر مطیع باشند، همانند مجاهدان، از پاداش الهی برخوردار خواهند بود.

ص: 130

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 14 - 18، 12، 11

11 - تضمین قطعی پاداش اعمال ، در صورت سر نهادن به اطاعت خدا و رسول

وإن تطيعوا الله ورسوله لايلتكم من أعمالكم شيئاً

12 - ضایع نشدن کمترین تلاش انسان مؤمن ، در پرتو اطاعت از خدا و رسول

وإن تطيعوا الله ورسوله لايلتكم من أعمالكم شيئاً

18 - اطاعت از خدا و رسول او و قرار گرفتن انسان در مسیر اصلی حق ، زمینه بخشش لغزش های وی

وإن تطيعوا الله ورسوله .. إن الله غفور رحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 9 - 5

5 - « عن أبي جعفر وأبي عبد الله (ع) . . . في قوله : « قد أفلح من زگاها » قال : « قد أفلح من أطاع » ؛

از امام باقر و امام صادق (ع) . . . درباره سخن خداوند «قد أفلح من زگاها» روایت شده که فرمود: [یعنی] به تحقیق رستگار شد هر کس که اطاعت و فرمان بری کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 18

18 - « قال أبو عبد الله (ع) الله راض عن المؤمن في الدنيا والآخرة والمؤمن وإن كان راضياً عن الله فإن في قلبه ما فيه لما يرى في هذه الدنيا من التمحيص فإذا عاين الثواب يوم القيامة رضى عن الله الحقّ حقّ الرضا وهو قوله « ورضوا عنه » وقوله « ذلك لمن خشي ربّه » أى أطاع ربّه ؛

امام صادق (ع) فرمود: خداوند از مؤمن در دنیا و آخرت راضی است و مؤمن، گرچه از خدا راضی است؛ ولی در قلب او چیزهایی است به جهت آنچه به عنوان تمحیص (به سختی ها گرفتار ساختن برای امتحان و پاکی از گناه) در دنیا می بیند. پس چون پاداش اخروی را در قیامت مشاهده کند، از خداوند - که حق است - به طور کامل خشنود خواهد شد و این [معنای] سخن خداوند است «و رضوا عنه» و [اما این] گفته خداوند «ذلك لمن خشي ربّه»؛ یعنی، [این برای کسی است که] پروردگارش را اطاعت کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- دوری جستن از پلیدی ها (شراب ، قمار ، مظاهر شرک) نشانگر اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

انما الخمر و المیسر و الانصاب و الازلم . . . و اطیعوا الله و اطیعوا الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 161 - 16

16 - خداوند نیکوکاران بنی اسرائیل را در صورت اطاعت از فرمان های الهی ، علاوه بر بخشایش گناهان ، به پاداش افزونتر نوید داد .

سنزید المحسنین

ص: 131

در برداشت فوق محسنان مقابل گناهکاران قرار داده نشده، بلکه به معنای لغوی آن (نیکوکاران) گرفته شده است. بر این مبنا آیه شریفه ناظر به تقسیم بنی اسرائیل به دو گروه گنهگار و پاکدامن نیست، بلکه آنان را به دو گروه محسنان و غیر محسنان تقسیم کرده است. جمله «نغفر لکم ...» می‌رساند که خدا گناه همگان - چه محسن و چه غیر محسن - را خواهد بخشید، ولی به نیکوکاران پاداشی افزونتر عنایت خواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 64 - 3

3 - پشتیبانی خداوند از اهل ایمان مشروط به پیروی آنان از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دستورات اوست .

حسبک الله و من اتبعک من المؤمنین

توصیف «من» موصوله با جمله «اتبعک» اشاره به شرط پشتیبانی خدا از مدعیان ایمان دارد.

6- آثار اطاعت از رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 67 - 3

3 - پیروی بی چون و چرا (و بی منطق) از بزرگان، راهزن خرد دینی است .

رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَ كِبْرَاءَنَا فَأُضَلُّونَا السَّبِيلَا

7- آثار اطاعت از رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 56 - 7

7 - برپایی نماز، پرداخت زکات و اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبران الهی، مایه جلب رحمت خدا است .

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ وَ اطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 14

14 - اطاعت از رهبران الهی، تضمین کننده وحدت اجتماعی

وَلَا يُبَيِّنُ لَكُمْ... فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 6,8

6 - خود سرانه عمل نکردن مردم در مسائل مهم اجتماعی و وانهادن آن به رهبری الهی ، مایه مصونیت از خطرات ندامت بار

ص: 132

فتصبحوا على ما فعلتم ندمين . و اعلموا أنّ فيكم رسول الله

از ارتباط دو آیه ؛ استفاده می شود که خداوند از مؤمنان خواسته است تا در زمینه مسائل اجتماعی و خطر آفرین، خودسرانه عمل نکنند و وجود رهبری الهی را نادیده نینگارند.

8- صلاح و سعادت مؤمنان ، در پرتو پیروی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) (رهبری الهی)

لو يطيعكم في كثير من الأمر لعنتم

مفهوم آیه شریفه ایمن ماندن جامعه از مشقت ها و صدمات در صورت عدم تحمیل آرای شخصی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) است و امنیت جامعه مایه صلاح و سعادت آن است.

8- آثار اطاعت از رهبران گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 17 - 3،8

3- عبادت طاغوت و اطاعت از سردمداران گمراهی ، شرک است .

و الذين اجتنبوا الطغوت أن يعبدوها

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که آیه شریفه در توصیف مؤمنانی است که در برابر مشرکان قرار داشته و در عقیده مخالف آنان می باشند.

8- عبادت طاغوت و اطاعت از سران ضلالت ، مانع توبه و باریافتن به درگاه الهی است .

و الذين اجتنبوا الطغوت أن يعبدوها و أنابوا إلى الله

9- آثار اطاعت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 44 - 4،8

4- اطاعت از شیطان ، در حقیقت پرستش او است .

لِمَ تعبد ما لا يسمع . . . لا تعبد الشيطان

عبادت کردن بت ها و عبادت کردن شیطان دو مقوله است، ولی ابراهیم(ع) یکی را به منزله دیگری دانسته است. وجه این تنزیل ممکن

است تلاش شیطان در برانگیختن آدمی به شرک باشد که قرآن اطاعت از او را، عبادت خوانده است.

8- اطاعت از شیطان، ناسپاسی و قدرناشناسی رحمت واسعه الهی است.

لا تعبد الشیطن إنّ الشیطن کان للرحمن عصیاً

«رحمن» صیغه مبالغه و از نام های خداوند است. تکیه بر این نام در جمله «کان للرحمن...» به منزله تعلیلی بر زشتی کار شیطان است، زیرا عصیان کردن او در برابر دارنده رحمت واسعه و اصرار بر آن نشانه ناسپاس بودن او است. و جمله «لا تعبد...» دلالت دارد که هر کس از شیطان تبعیت نماید، او نیز چنان خواهد بود.

ص: 133

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 3

3- پرستش بت ها و اطاعت شیطان ، موجب گرفتاری به عذاب الهی است .

يَأْتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ . . . إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمْسَكَ عَذَابَ مِنَ الرَّحْمَنِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - يس - 36 - 63 - 5

5 - عبادت نکردن خدای یکتا و پیروی از شیطان ، موجب دوزخی شدن است .

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا آدَمُ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ . . . وَأَنْ أَعْبُدُونِي . . . وَلَقَدْ أَضَلَّ م

برداشت یاد شده از ارتباط میان این آیه و آیات پیشین به دست می آید؛ یعنی، آیه شریفه بیانگر نتیجه و پی آمد عمل نکردن به توصیه های الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 38 - 12

12 - تکویر ، بخل و ریاکاری ، پیامد همراهی شیطان با آدمی

مختالاً فخوراً. الذين يبخلون ... و الذين ينفقون اموالهم رياء الناس ... و من يكن ا

ظاهراً جمله «من يكن ...» بیان ریشه و علت صفات ذکر شده در این آیه و آیات قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 8

8 - پیروی از شیطان موجب قرار گرفتن آدمی در زمره گمراهان می شود .

فَاتَّبِعْ الشَّيْطَانَ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ

10- آثار اطاعت از ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- پیروی از جباران و ستم پیشگان ، در پی دارنده خشم و عذاب الهی است .

فأطاعوا .. فلما آسفونا انتقمنا منهم

11- آثار اطاعت از غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 134

22 - شرک به خدا و اطاعت از غیر او ، کفران نعمت خدا و ناسپاسی او است .

و الذین اتّخذوا من دونه اولیاء .. . إنّ الله لایهدی من هو کذب کفّار

12- آثار اطاعت از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 6,7

6 - منحرفان ، ناتوان از گمراه سازی مسلمانانی که به تعالیم قرآن پایبند بوده و از دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیروی کنند .

لا یضرکم من ضل إذا اهتدیتم

برداشت فوق بر این اساس است که حرف «لا» در «لا یضرکم» نافیه باشد.

7 - پایبندی به تعالیم قرآن و پیروی از دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مایه هدایت آدمی است .

علیکم انفسکم .. . إذا اهتدیتم

مراد از هدایت یافتن در جمله «اذا اهتدیتم» به قرینه آیه قبل ، پذیرش تعالیم قرآن و دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 157 - 27

27 - رستگاری انسان ها در گرو پیروی از قرآن است .

فالذین .. . اتبعوا النور الذی أنزل معه أولئک هم المفلحون

13- آثار اطاعت از کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 28 - 3

3- پیروی از فریب ها و زیانمایی های شیطان و اطاعت از کافران ، مایه خشم الهی و عذاب

الشیطن سؤل لهم .. . سنطیعکم فی بعض الأمر ... ذلک بأنّهم اتّبعوا ما أسخط الله

برداشت بالا بنابراین نکته است که «اتَّبِعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهُ» به آنچه در آیات پیشین تحت عنوان «الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ» و «قَالُوا... سنطيعكم في بعض الأمر» آمده است، نظر داشته باشد.

14- آثار اطاعت از محمد(صلى الله عليه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 135

15 - تبعیت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) دلیل برخوردار شدن از هدایت الهی است .

إلا لنعلم من يتبع الرسول . . . وإن كانت لكبيره إلا على الذين هدى الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 21

21 - امر به معروف ، نهی از منکر ، اقامه نماز ، پرداخت زکات و اطاعت از خدا و رسولش ، عامل جلب رحمت ویژه الهی

يأمرون بالمعروف . . . أولئك سير حمهم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 18

18 - پیروی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حرکت در راه خدا ، به دنبال دارنده سختی ها و مرارتها

ما كان . . . أن يتخلفوا عن رسول الله . . . ذلك بأنهم لا يصيبهم ظمأ ولا نصب ولا م

شمرده شدن سختیها و رنجها در آیه و ترغیب مؤمنان به تحمل آنها، بیانگر این حقیقت است که حرکت در راه دین دربردارنده رنج و زحمت می باشد و ایمان واقعی، مستلزم تحمل آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 51 - 11

11 - اطاعت از خدا و رسول او و پذیرش داورِ متکی بر احکام الهی ، موجب رستگاری و پیروزی است .

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا . . . لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَ-

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 52 - 4،2

2 - فرمان بری از خدا و رسول او و خدا ترسی و تقوای پیشگی ، از عوامل ظفرمندی و کامیابی است .

و من يطع الله و رسوله و يخش الله و يتقه فأولئك هم الفائزون

4- اطاعت از خدا و رسول او، خدا ترسی و تقوایبشگی، از نشانه های ایمان واقعی و اوصاف مؤمنان راستین

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا... أَن يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا... وَمَنْ يَطِعِ اللَّهَ

برداشت فوق، از ارتباط میان این آیه و آیه پیشین - که درصدد بیان اوصاف مؤمنان راستین است - به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 10

10 - سوگند مؤکد به خدا، نشانگر ایمان نیست؛ بلکه فرمان بری نیکو از خدا و رسول او، علامت ایمان است.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ... قُلْ لَا تَقْسَمُوا طَاعَهُ مَعْرُوفَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 136

7 - اطاعت و فرمان بری از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، موجب هدایت و نیل به سعادت و کمال مطلوب است .

أطيعوا الرسول . . . فإن تولّوا فإنّما علیه ما حمّل

مقصود از هدایت در آیه شریفه، راه یابی و هدایت عمومی نیست؛ زیرا چنین هدایتی بدون اطاعت انسان ها نیز توسط پیامبران حاصل بود؛ بلکه مقصود، ایصال به مطلوب و دست یافتن به کمال و سعادت است که بدون عمل به مقتضیات دین حاصل نمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 56 - 6,7,8

6 - مؤمنان نیکوکار در سایه برپایی نماز، پرداخت زکات و اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) مشمول رحمت خدا هستند .

وعد الله الذین ءامنوا منکم و عملوا الصلحت . . . و أقیموا الصلوه و ءاتوا الزکوه

7 - برپایی نماز، پرداخت زکات و اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبران الهی، مایه جلب رحمت خدا است .

و أقیموا الصلوه و ءاتوا الزکوه و أطيعوا الرسول لعلکم ترحمون

8 - امید به برخورداری از رحمت خدا در پرتو اقامه نماز، پرداخت زکات و اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) امیدی به جا و شایسته

و أقیموا الصلوه و ءاتوا الزکوه و أطيعوا الرسول لعلکم ترحمون

از این که خداوند پس از توصیه مؤمنان به اقامه نماز، پرداخت زکات و فرمان بری از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، آنان را به رحمت خویش امیدوار ساخته است به دست می آید که امید داشتن به رحمت خدا، پس از عمل به توصیه های الهی، امیدی به جا و شایسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 88 - 14

14 - « عن أبی عبد الله (ع) فی قول الله عزّوجلّ « کلّ شیء هالک إلا وجهه » قال من أتى الله بما أمر به من طاعه محمد (صلی الله علیه و آله) و الأئمه من بعده - صلوات علیهم - فهو الوجه الذی لایهلک . . . »

از امام صادق (ع) درباره سخن خدای عزّوجلّ که فرموده: «کلّ شیء هالک إلا وجهه» روایت شده که فرمود: کسی که به پیشگاه خدا بیاورد آنچه را که به آن امر شده است؛ از اطاعت محمد (صلی الله علیه و آله) و ائمه بعد از وی - درود خدا بر آنان باد - پس این وجهی است [که دارنده آن] هلاک نمی شود».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند، به همسران پیامبر، در صورت اطاعت خاضعانه آنان از خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و انجام عمل صالح، وعده پاداش دوچندان داده است.

و من یقنت منکرنّ لله و رسوله و تعمل صلحاً نؤتها أجرها مرتین

«قنوت» (مصدر «یقنت») به معنای «اطاعت خاضعانه» است (مفردات راغب).

2 - مهیا شدن روزی کریمانه از جانب خداوند برای همسران پیامبر در صورت اطاعت خاضعانه آنان از خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و انجام دادن عمل صالح است.

و من یقنت منکرنّ لله و رسوله و تعمل صلحاً .. و أعتدنا لها رزقاً کریماً

5 - امتیاز همسران پیامبر ، به اطاعت خاضعانه از خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و انجام دادن عمل صالح است .

و من یقت منکر لله و رسوله و تعمل صلحاً نوتها اجرها مرتین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 66 - 7

7 - اطاعت از خداوند و رسول او ، نجات بخش آدمی از آتش جهنم است .

یوم تغلب و جوههم فی النار یقولون یلینا أطعنا الله و أطعنا الرسولا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 71 - 6

6 - هر کس از خدا و پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) ، اطاعت کند ، به رستگاری عظیمی نایل خواهد شد .

و من یطع الله و رسوله فقد فاز فوزاً عظیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 13

13 - پیروی از دستورات وحی و رهنمود های پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، هیچگاه به خسران و گمراهی انسان نخواهد انجامید .

و إنک لتهدی إلى صراط مستقیم

از تأکید خداوند بر نقش هدایت گری پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، این نکته استفاده می شود که تعالیم وحی هیچ گاه به خسران و گمراهی انسان منتهی نخواهد شد .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 17 - 10، 7، 5

5 - اطاعت از رسول خدا ، عین اطاعت از خدا است .

و من یطع الله و رسوله یدخله جنّات

از عطف رسول به «الله» - بدون تکرار فعل «یطع» - مطلب بالا قابل برداشت است .

7- روح تسلیم و اطاعت از خدا و رسول او، ملاک اصلی ورود به بهشت

و من یطع الله ورسوله یدخله جنّات تجری من تحتها الأنهار

موضوع قرار گرفتن اطاعت به جای هر عنوان دیگری، می تواند اشاره به مطلب بالا باشد.

10- افراد ناتوان از جهاد، همانند مجاهدان، برخوردار از بهشت در صورت داشتن روح اطاعت در برابر خدا و رسول او

لیس علی الأعمی حرج... و من یطع الله ورسوله جنّات

برداشت بالا بنا بر این نکته است که «من یطع...» جواب سؤال مقدر باشد، زیرا پس از رفع حکم جهاد از افراد ناتوان، ممکن است سؤال شود که: چرا این گروه از فیض جهاد محروم اند؟ خداوند در جواب می فرماید: آنان نیز اگر مطیع باشند، همانند مجاهدان، از پاداش الهی برخوردار خواهند بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 138

8 - صلاح و سعادت مؤمنان ، در پرتو پیروی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) (رهبری الهی)

لویطیعکم فی کثیر من الأمر لعنتم

مفهوم آیه شریفه ایمن ماندن جامعه از مشقت ها و صدمات در صورت عدم تحمیل آرای شخصی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) است و امنیت جامعه مایه صلاح و سعادت آن است.

23 - اطاعت محض از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، نمود ایمان و موضع گیری در برابر آن حضرت نمود کفر است . *

لویطیعکم ... لعنتم و لكنّ الله حبّب إلیکم الإیمن ... و کرّه إلیکم الکفر

صدر آیه؛ درباره اطاعت از رسول خدا و تحمیل نکردن رأی بر آن حضرت است؛ ولی ادامه آن درباره ایمان و کفر است؛ از این بیان انطباق ایمان بر اطاعت و تطبیق کفر بر تحمیل رأی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - تضمین قطعی پاداش اعمال ، در صورت سر نهادن به اطاعت خدا و رسول

و إن تطیعوا الله و رسوله لایلتکم من أعملکم شیئاً

12 - ضایع نشدن کمترین تلاش انسان مؤمن ، در پرتو اطاعت از خدا و رسول

و إن تطیعوا الله و رسوله لایلتکم من أعملکم شیئاً

18 - اطاعت از خدا و رسول او و قرار گرفتن انسان در مسیر اصلی حق ، زمینه بخشش لغزش های وی

و إن تطیعوا الله و رسوله .. إنّ الله غفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - دستیابی به دو بهره کافی از رحمت الهی ، وعده خدا به مؤمنانی است که تقوای پیشه کنند و از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) پیروی کامل نمایند .

یأیها الذین ءامنوا اتقوا .. یؤتکم کفلین من رحمته

«كفل» (مفرد «كفلين») به معنای حظ و بهره ای است که کفایت می کند (مفردات راغب). گفتنی است که «یؤتکم...» جواب برای شرط مقدر می باشد و تقدیر آن چنین است: «إِنْ تَتَّقُوا وَتُؤْمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كَفْلِينَ مِنْ رَحْمَتِهِ» (اگر تقوا پیشه کنید و از رسول او تبعیت کامل نمایید، از رحمت خود به شما دو بهره کافی خواهد داد).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 5 - 7

7 - پیروی و تبعیت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) (رهبری الهی) ، پیروی از خداوند است . *

ما قطعتم من لینه . . . فیاذن الله

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مسلمانان در هر قدم، برنامه خویش را از آیات قرآن و وحی به صورت مستقیم دریافت نمی کرده و صرفاً مطیع پیامبر (صلی الله علیه و آله) بوده اند و خداوند، اذن پیامبر را اذن خود معرفی کرده است.

ص: 139

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 7 - 15

15 - اطاعت بی چون و چرا از برنامه های پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نمودی از تقوای الهی

و ما ایتیکم الرسول فخذوه . . . و اتقوا الله

از ارتباط «اتقوا الله» با «ما آتاکم. . .» مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 8

8 - رفع کینه و دشمنی اهل کتاب با یکدیگر در گرو پیروی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جلب رضوان الهی

فاغرینا بینهم العداوه و البغضاء . . . یهدی به الله من اتبع رضونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 92 - 6

6 - دوری جستن از پلیدی ها (شراب ، قمار ، مظاهر شرک) نشانگر اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

انما الخمر و المیسر و الانصاب و الازلم . . . و اطیعوا الله و اطیعوا الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 6,7

6 - منحرفان ، ناتوان از گمراه سازی مسلمانانی که به تعالیم قرآن پایبند بوده و از دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیروی کنند .

لا یضركم من ضل إذا هتدیتم

برداشت فوق بر این اساس است که حرف «لا» در «لا یضركم» نافیه باشد.

7 - پایبندی به تعالیم قرآن و پیروی از دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مایه هدایت آدمی است .

علیکم انفسکم . . . إذا هتدیتم

مراد از هدایت یافتن در جمله «اذا هتدیتم» به قرینه آیه قبل، پذیرش تعالیم قرآن و دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 158 - 21, 22

21 - نیل به هدایت در گرو ایمان به خدا، پذیرش رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروی از آن حضرت است.

فامنوا باللّٰه ورسوله .. و اتبعوه لعلکم تهتدون

22 - شناخت راه رستگاری و دستیابی به آن، در گرو ایمان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروی از اوست.

فامنوا باللّٰه ورسوله .. و اتبعوه لعلکم تهتدون

متعلق «تهتدون»، به قرینه «أولئک هم المفلحون» در آیه قبل، رستگاری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 64 - 3, 4

ص: 140

3 - پشتیبانی خداوند از اهل ایمان مشروط به پیروی آنان از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دستورات اوست .

حسبک الله و من اتبعک من المؤمنین

توصیف «من» موصوله با جمله «اتبعک» اشاره به شرط پشتیبانی خدا از مدعیان ایمان دارد.

4 - مؤمنان پیرو پیامبر (صلی الله علیه و آله) دارای نقشی مؤثر و بسزا برای پیشبرد رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

حسبک الله و من اتبعک من المؤمنین

برداشت فوق بر این اساس است که «من اتبعک» عطف بر «الله» باشد؛ یعنی خدا و مؤمنان فرمانبر برای تو کافی هستند. بر این مبنا نقش مؤثر مؤمنان برای پیشبرد اسلام به دست می آید.

15- آثار اطاعت از مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 56 - 6

6 - پیروی از هواها و تمایلات نفسانی مشرکان، موجب ضلالت و محروم ماندن از هدایت می شود.

قل لا أتبع أهواءكم قد ضللت إذا و ما أنا من المهتدين

16- آثار اطاعت از مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 23

23 - پیروی از راه و رسم مفسدان و اندیشه های آنان ، مانع اصلاح جامعه است .

و أصلح ولا تتبع سبیل المفسدین

17- آثار اطاعت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 7

7- پیروی یوسف (ع) از آیین ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) ، موجب عنایت خدا به وی و آموزش علم غیب و دانش تعبیر رؤیا به او شد

ذلكما مما علمنى ربى ابنى تركت . . . واتبعته مله اباى

جمله «اتبعت . . .» عطف بر «تركت» در آیه قبل است. بنابراین دلالت مى کند که: پیروی از آیین ابراهیم نیز در بهره مند شدن یوسف(ع) از علوم الهی، نقش داشته است.

ص: 141

18- آثار تداوم اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 31 - 6

6 - برخورداري همسران پیامبر از پاداش مضاعف الهی، منوط به تداوم اطاعت و انجام دادن عمل صالح از سوی آنها است.

و من یقنت منکنّ .. و تعمل صلحاً نوتها أجرها مرتین

فعل مضارع «یقنت» و «تعمل» استمرار را می رساند.

19- آثار حُسن اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 10

10 - سوگند مؤکد به خدا، نشانگر ایمان نیست؛ بلکه فرمان بری نیکو از خدا و رسول او، علامت ایمان است.

و أقسموا باللّٰه جهد أیمنهم .. قل لا تقسموا طاعه معروفه

20- آفرینش و اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 83 - 11

11 - تسلیم همه موجودات در برابر خداوند، دلیل لزوم پذیرش دین و تسلیم انسان در برابر او

افغیر دین اللّٰه یبغون و له اسلم من فی السّموات و الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 84 - 17

17 - تسلیم مؤمنان در برابر خداوند، هماهنگ با تسلیم تمامی موجودات در برابر او

و له اسلم من فی السّموات و الارض .. و نحن له مسلمون

21- اجتناب از اطاعت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 24

24- آدمیان همواره نسبت به کنیه و عداوت شیاطین با آنان توجه داشته باشند و از اطاعت آنان به پرهیزند .

ص: 142

أَفْتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ

22- اجتناب از اطاعت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 61 - 2

2- عبادت خداوند و پرهیز از اطاعت شیطان، صراط مستقیم الهی

أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ... وَأَنْ أَعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ

23- اجتناب از اطاعت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 1 - 3

3- دعوت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای رعایت تقوا و پرهیز از تبعیت از کافران، دعوتی خطیر بود.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ

منادا، وقتی با «أَيُّهَا» آورده می شود، یا به خاطر از غفلت بیرون آوردن منادا است و یا به خاطر خطیر بودن ندا، چون درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله) غفلت، صادق نیست، به خصوص با توجه به این که از او به «النَّبِيِّ» تعبیر شده است، پس نکته دوم باعث شده است که خطاب به پیامبر، با واژه «أَيُّهَا» صورت گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 24 - 6

6- هشدار خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر فرمان نبرد از گناه کاران و ناسپاسان کافر

وَلَا تَطْعَمْنَهُمْ إِثْمًا أَوْ كُفُورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 52 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار پرهیز از هرگونه اطاعت و تن دادن به خواسته های کافران

فَلَا تَطْعَمُ الْكُفْرِينَ

«طاعت»؛ یعنی، عمل کردن به آنچه که از انسان خواسته شده است.

ص: 143

24- اجتناب از اطاعت گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 24 - 6

6 - هشدار خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر فرمان نبرد از گناه کاران و ناسپاسان کافر

و لاتطع منهم ءاثمًا أو کفورًا

25- اجتناب از اطاعت مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 152 - 3

3 - لازمه تقوای الهی و پیروی از انبیا، پرهیز از اطاعت مفسدان است .

فاتقوا الله و أطيعون . و لاتطيعوا أمر المسرفین . الذین یفسدون فی الأرض

26- اجتناب از اطاعتکفران کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 24 - 6

6 - هشدار خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر فرمان نبرد از گناه کاران و ناسپاسان کافر

و لاتطع منهم ءاثمًا أو کفورًا

27- احکام اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 48 - 3

3- اطاعت از پدر در صورت مخالفت فرمان او با توحید و یکتاپرستی جایز نیست . *

لئن لم تنته لأرجمک . . . و أعتزلکم و ما تدعون

آزر در جمله «لئن لم تنته» صریحاً ابراهیم(ع) را از یکتاپرستی و مبارزه با شرک برحذر داشته و نهی کرده است، ولی ابراهیم(ع) در عین

نهی او راه خود را ادامه داده و از تبعیت پدر در شرک سرباز زده است. لازم به ذکر است این برداشت مبتنی بر آن است که آزر پدر ابراهیم(ع) باشد.

ص: 144

28- احکام اطاعت از انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 21 - 4

4 - اطاعت از فرمان های پیامبران واجب است .

قال نوح ربّ إنيهم عصوني

29- ادعای اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 47 - 2

2 - منافقان صدر اسلام ، مدعی اطاعت و فرمان بری از خدا و رسول بودند .

و يقولون ءامنّا باللّٰه وبالرّسول و اطعنا

30- ادعای اطاعت از محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 47 - 2

2 - منافقان صدر اسلام ، مدعی اطاعت و فرمان بری از خدا و رسول بودند .

و يقولون ءامنّا باللّٰه وبالرّسول و اطعنا

31- ارزش اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 17

17 - اهمیّت و ارزش اطاعت از فرامین الهی به هنگام گرفتاری در شدائد

الَّذین استجابوا للّٰه و الرّسول من بعد ما اصابهم القرح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- اسلام، ایمان، فرمانبری، توبه، عبادت، روزه داری [و هجرت] از ارزش های والا و ملاک های برتری در دیدگاه وحی

خیراً منکرّ مسلمات .. سحت

برداشت یاد شده، از آن جا است که اوصاف پسندیده یاد شده، اختصاص به زنان ندارد؛ زیرا چنین اوصافی و مشابه آنها، در قرآن

ص: 145

برای مردان نیز یاد شده است (مانند سوره احزاب، آیه 35).

11 - دوشیزگی در مقایسه با ارزش های والای زنان (همچون اسلام ، ایمان ، فرمانبری ، توبه و روزه داری زنان) دارای نقش درجه دوم در زندگی مشترک میان زنان و مردان

ثبیت و اُبکارًا

یادآوری دو وصف «دوشیزگی» و «بیوه بودن زنان»، می تواند اشاره به نکته یاد شده باشد؛ زیرا مفاد آیه شریفه این است که زنان بهتری با چنین اوصافی، جایگزین شما خواهند شد؛ چه بیوه باشند و چه دوشیزه.

32- ارزش اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 127 - 7

7- ارزش عبادت و اطاعت خدا ، در گرو پذیرفته شدن آن از سوی خداوند است .

و اذ یرفع ابرهیم . . . ربنا تقبل منا

33- ارزش اطاعت از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 3 - 47 - 4

4- ملاک اصلی ارزش اعمال ، پیروی از قرآن و تعالیم الهی است .

و ءامنوا بما نزل علی محمد و هو الحق من ربهم کفر عنهم سیئاتهم و اصلح بالهم

تعبیر «الحق من ربهم» هر چند مطلق است؛ ولی با توجه به آیه قبل - که تعبیر «الحق» در مورد قرآن و «و ما نزل علی محمد» به کار رفته - می رساند که مصداق بارز حق «قرآن» است.

34- اطاعت ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 34 - 12

12 - ابلیس ، دارای اختیار تکوینی و انتخاب اطاعت خدا ، یا معصیت او

فسجدوا إلا إبليس أبى واستكبر

ص: 146

35- اطاعت از ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 17 - 8

8 - پیروی از ابلیس، ناسپاسی در برابر خداوند است.

ثم لا تینهم من بین ایدیهم ... و لاتجد اکثرهم شکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 18 - 4

4 - پیروی از ابلیس، موجب همسنخ شدن با وی

لمن تبعک منهم لأملأن جهنم منکم أجمعین

از اینکه ابلیس و انسانهای پیرو او با یک ضمیر «منکم» مورد خطاب قرار گرفته اند، در حالی که در جمله قبل تنها ابلیس مخاطب بود، معلوم می شود پیروی از ابلیس، آدمی را به همسنخ شدن با ابلیس می کشاند.

36- اطاعت از ابولهب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 111 - 4 - 2

2 - همسر ابولهب، در مقابله با اسلام، دنباله رو شوهرش بود.

و امرأته

بیان پیوند زناشویی و وابستگی ام جمیل به ابولهب، با تعبیر «امرأته»، نشانگر مستقل نبودن او در تلاش های ضد اسلامی اش است.

37- اطاعت از اجماع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 115 - 15

15 - اجماع مؤمنان، حجت و تبعیت از آن لازم است.*

و يتبع غير سبيل المؤمنين . . . ونصله جهنم

38- اطاعت از اشراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 147

5- مردمان عصر نوح (ع) پیرو اشراف و بزرگان قوم خویش و تحت تأثیر موضعگیری های آنان بودند .

قال المأ... قال يقوم

39- اطاعت از اشراف قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 151 - 1

1 - اطاعت ثمودیان ، از اشراف و رؤسای اسراف گر و متجاوز خویش

و لاتطيعوا امر المسرفين

«اسراف» (مصدر «مسرفين») به معنای افراط کردن و از حد اعتدال خارج شدن است. بنابراین «مسرفين»؛ یعنی، افراط گران و متجاوزان.

40- اطاعت از اکثریت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 116 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) نباید در عقاید و احکام از اکثریت مردم پیروی کند.

أفغير الله أبتغى حكما وهو الذي... وإن تطع أكثر من في الأرض

چون در آیات گذشته سخن از درخواست معجزات جدید از سوی مشرکان بود و آیه قبل نیز بر لزوم پذیرش حکم الهی در امور تأکید داشت و سپس قرآن را به عنوان مظهر حکم خداوند مطرح نمود، می توان نتیجه گرفت که ممنوعیت پیروی در مسائل عقیدتی و احکام در مواردی است که در قرآن حکم آن مسأله وجود داشته باشد، نه در تمامی امور. توجه به کلمه «سبیل الله» نیز این مطلب را روشنتر می کند.

41- اطاعت از امام علی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 22

22- «عن أبي الحسن موسى بن جعفر (ع) عن أبيه في قول الله جلّوعزّ: «و أوفوا بالعهد إن العهد كان مسئلاً»... قال: العهد ما أخذ

النبي (صلى الله عليه وآله) على الناس في مودتنا و طاعه أمير المؤمنين (ع) أن لا يخالفوه و لا يتقدموه و لا يقطعوا رحمه و أعلمهم انهم
مستولون عنه . . . ;

امام موسى بن جعفر (ع) از پدرش امام صادق (ع) در باره سخن خدا . . . «و أفوا بالعهد إن العهد كان مستولاً» روایت کرده است که

ص: 148

فرمود: [مراد از] عهد، پیمانی است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مردم در مورد محبت و دوستی ما و اطاعت از امیرالمؤمنین (ع) گرفته است که با او مخالفت نکنند، از او پیشی نگیرند، رحم او را قطع نکنند و نیز پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مردم اعلام کرد که در مقابل این عهد مسؤولند...».

42- اطاعت از انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 91 - 26

26 - ایمان به پیامبران پس از موسی (ع) و ضرورت پیروی از آنان، از تعالیم تورات است.

فلم تقتلون أنبياء الله من قبل إن كنتم مؤمنين

متعلق «مؤمنین» بقرینه «نؤمن بما أنزل علينا» می تواند ایمان به تورات باشد. جمله «فلم تقتلون...» بیانگر جواب شرط (إن كنتم) است؛ یعنی، اگر مدعی ایمان به تورات هستید چرا پیامبران خدا را کشتید؟ این معنا اقتضا می کند که: تورات حاوی بشارت به آمدن پیامبرانی پس از موسی (ع) و لزوم پیروی از آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 143 - 14

14 - پذیرش احکام الهی، نشانه پیروی از فرستادگان الهی است.

ما جعلنا القبلة التي كنت عليها إلا لنعلم من يتبع الرسول ممن ينقلب على عقبيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 19

19 - پیمودن راه انبیا، توأم با مشکلات

مثل الذين خلوا من قبلكم... حتى يقول الرسول و الذين امنوا معه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 285 - 15

15 - اطاعت از خدا و انبیا و طلب مغفرت، از ویژگی های مؤمنان

وقالوا سمعنا و اطعنا غفرانك ربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 33 - 3

3- شایستگی های ویژه انبیا ، علّت وجوب اطاعت از آنان

قل اطيعوا الله و الرسول . . . انّ الله اصطفى ادم و نوحاً و ال ابراهيم و ال عمرا

زیرا پس از امر به اطاعت از رسول، برگزیدگی پیامبران مطرح شده است.

ص: 149

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 16

16 - پیروی واقعی از انبیا ، عامل پیروزی بر کافران

و جاعل الذین اتبعوک فوق الذین کفروا

از اینکه، اسناد پیروزی به کسانی داده شده که پیرو باشند، معلوم می شود که علت پیروزی، پیروی از پیامبران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 57 - 6

6 - ایمان و عمل صالح ، حقیقت پیروی از رسول الهی (عیسی (ع))

و اتبعنا الرسول . . . جاعل الذین اتبعوک ... و اما الذین امنوا و عملوا الصالحات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 101 - 7

7 - پذیرش آیات الهی و تبعیت از پیامبران ، از مصادیق بارز اعتصام و پیروی کامل از خداوند

و انتم تتلی علیکم آیات اللّٰه و فیکم رسوله و من یعتصم باللّٰه

ظاهراً «و من یعتصم باللّٰه»، توضیح جمله «و انتم تتلی علیکم» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 7

7 - وظیفه رسولان الهی ، راهنمایی و پیام آوری است و وظیفه مردم ، پیمودن آن راه بر اساس پیام های آن رسولان

و ما محمّد الا رسول قد خلت من قبله الرّسل افاین مات

جمله «و ما محمّد . . .»، تعیین کننده وظیفه رسولان الهی (پیام آوری) است و جمله «افاین مات ...»، تعیین کننده وظیفه مردم است که

باید همواره (چه رسولان در میانشان باشند و یا نباشند) پایبند به آن پیامها باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- اشتراک جن و انس در لزوم اطاعت از رسولان الهی و بهره‌وری از هدایتهای ایشان

یَمْعَشُ الْجَنُّ وَالْإِنْسُ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رَسُلٌ مِنْكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 44 - 3,4

3- مهلت خواهی ستمگران به هنگام مشاهده عذاب استیصال ، جهت پاسخ گویی به دعوت خداوند و پیروی از رسولان الهی

يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ نَجِبْ دَعْوَتِكَ وَتَتَّبِعْ

4- ظالمان به وقت مشاهده عذاب در قیامت خواستار مهلتی کوتاه برای بازگشت به دنیا جهت پاسخ گویی به دعوت خداوند و

پیروی از رسولان الهی می شوند . *

یوم یأتیهم العذاب فیقول الذین ظلموا ربنا آخرا إلى أجل قریب نجب دعوتک و تتبع

برداشت فوق مبتنی بر این است که مقصود از «یوم یأتیهم العذاب» روز قیامت باشد، نه عذاب استیصال.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 34 - 2

2 - پیروی از پیامبر ، کاری زیانبار در بینش اشراف و عناصر رفاه زده

و لئن أطعتم . . . إنکم إذا لخسرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 108 - 3,4

3 - پیامبران الهی ، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فأتقوا الله و أطیعون

تفریح «أتقوا الله و أطیعون» بر جمله «إتی لکم رسول» بیانگر این معنا است که: اگر قبول دارید من رسول الهی و امین هستم؛ پس بر شما لازم است که تقوای الهی پیشه کنید و از من فرمان ببرید.

4 - تبلور تقوای الهی در اطاعت از پیامبران

فأتقوا الله و أطیعون

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «أطیعون» عطف تفسیری بر «أتقوا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 126 - 4,5

4 - پیامبران الهی ، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فأتقوا الله و أطیعون

تفریح «فأتقوا الله و أطیعون» بر آیه قبل (إتی لکم رسول امین) بیانگر این حقیقت است که با توجه به این که من رسول الهی و امین هستم،

پس بر شما لازم است که تقوای الهی پیشه کنید و از من فرمان ببرید.

5- تبلور تقوای الهی در اطاعت از پیامبران

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

عطف «أطيعون» می تواند عطف تفسیری باشد، برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 131 - 3،4

3- پیامبران الهی، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

4- تبلور تقوا، در اطاعت از پیامبران و رهبران الهی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

ص: 151

عطف «أطيعون» بر جمله قبل می تواند تفسیری باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 144 - 4,5

4 - پیامبران الهی ، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

و أطيعون

تفریح «فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا أَمْرَهُ» بر آیه قبل (إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ)، بیانگر این معنا است که با توجه به این که من رسول خدا هستم، بر شما لازم است که تقوای او را پیشه کنید و از من فرمان برید.

5 - تبلور تقوای الهی در اطاعت از پیامبران

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا أَمْرَهُ

«أطيعون» می تواند عطف تفسیری بر «اتَّقُوا اللَّهَ» باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 150 - 4,5

4 - پیامبران الهی ، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا أَمْرَهُ

5 - تبلور تقوای الهی در اطاعت از پیامبران و رهبران الهی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا أَمْرَهُ

براساس این که عطف «أطيعون» عطف تفسیری باشد؛ برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 163 - 3,5

3 - پیامبران الهی ، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا أَمْرَهُ

تفریح «فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا» بر آیه قبل (إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ) بیانگر این معنا است که با توجه به این که من رسول الهی ام، بر شما لازم است که تقوای الهی را رعایت کنید و از من فرمان ببرید.

5 - تبلور تقوای الهی در اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

«أَطِيعُوا» می تواند عطف تفسیری برای «اتَّقُوا اللَّهَ» باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 179 - 4،5

4 - پیامبران الهی ، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تفریح «اتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا» بر آیه قبل (إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ); بیانگر این حقیقت است که با توجه به این که من رسول الهی و

ص: 152

امین هستیم، پس بر شما لازم است که ضمن رعایت تقوای الهی از من اطاعت کنید.

5 - تبلور تقوای الهی در اطاعت از پیامبران

فاتقوا الله و اطیعون

عطف «اطیعون» بر «اتقوا الله» می تواند عطف تفسیری باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 17 - 6

6 - یکتاپرستی و پیروی از دعوت پیامبران ، نشانه هدایت و بینایی است .

فهدینهم فاستحبوا العمی علی الهدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 25 - 8

8 - پاسخ تحیت دیگران به تحیتی بهتر و افزون تر ، پیروی از پیامبران و تأدب به آداب آنان است .

فقالوا سلماً قال سلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 50 - 12، 13

12 - تلازم تقوای الهی و اطاعت از رسولان او

فاتقوا الله و اطیعون

13 - تقوای الهی و اطاعت از انبیا ، وظیفه آدمی پس از فرستادن پیامبران از سوی خداوند

و رسولا ... و جنتکم بایه من ربکم فاتقوا الله و اطیعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 52 - 6

6 - عدم رعایت تقوای الهی ، ترک اطاعت انبیا و بندگی خداوند ، کفر است .

فاتقوا الله واطيعون... فاعبدوه... فلما احس عيسى منهم الكفر

آیات قبل نشان دهنده مصادیق کفر بنی اسرائیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 53 - 9، 5، 4

4- ایمان به خداوند و تسلیم در برابر او ، مستلزم ایمان به آنچه فرءوف رستاده و نیز مستلزم پیروی از پیامبر اوست . *

امنا بالله .. ربنا امنا بما انزلت و اتبعنا الرسول

5- تصریح حواریون به ایمان به چیزهایی که خداوند فرءوف رستاده (کتب آسمانی) و پیروی از رسولش (عیسی)

ربنا امنا بما انزلت و اتبعنا الرسول

9- ایمان به کتاب آسمانی و پیروی از پیامبر ، زمینه راهیابی به منزلت انبیا

ص: 153

و اشهد بانّا مسلمون. ربّنا امانا بما انزلت و اتبعنا الرسول فاكتمنا مع الشاهدين
به قرينه «و اشهد ..»، منظور از «الشاهدين»، همان عيسى (ع) و ديگر پيامبرانند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 68 - 3

3 - گرايش به حق (حنيف بودن) و تسليم خدا بودن ، حقيقت پيروي از حضرت ابراهيم (ع) و انبيا

و لكن كان حنيفاً مسلماً و ما كان من المشركين. انّ اولى الناس بابراهيم للذين اتّ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 64 - 1

1 - بعثت رسولان الهى براى اطاعت مردم از آنان است .

و ما ارسلنا من رسول الا ليطاع باذن الله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 21 - 6

6 - فرمانبرى از خداوند و پيامبران او ، سپاس نعمت هاى الهى است .

اذكروا نعمه الله عليكم .. ادخلوا الارض المقدسه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 23 - 8

8 - ترس از خداوند ، موجب تسليم شدن در برابر انبياي الهى و فرمانبرى از آنان

قال رجلان من الذين يخافون انعم الله عليهما ادخلوا عليهم الباب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 44 - 10

10 - عالمان ربانى و احبار يهود ، ادامه دهندگان راه انبيا در مسند قضاوت

یحکم بها النبیین . . . و الرئیون و الاحبار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 92 - 9

9 - پندار برخی از مسلمانان بر اینکه پیامبران وظیفه دار اجبار مردم به اطاعت از خدا و رسول هستند . *

فاعلموا انما علی رسولنا البلغ المبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 34 - 19

ص: 154

19 - ذکر داستانهای انبیای پیشین در قرآن برای تسلی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و همچنین تاسی وی به آنان است.

و لقد کذبت . . . و لقد جاءک من نبای المرسلین

43- اطاعت از انبیای پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 9

9 - پیروی راستین از پیامبران پیشین ، تجلی یافته در تبعیت از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

و لقد أرسلنا موسی . . . و لمّا ضرب ابن مریم . . . و اتّبعون هذا صرط مستقیم

44- اطاعت از انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 70 - 1

1 - تصدیق رسولان الهی و پیروی از آنان ، میثاق خداوند از بنی اسرائیل

لقد اخذنا میثق بنی اسرائیل و ارسلنا الیهم رسلا

جمله «و ارسلنا الیهم رسلا» می رساند که مورد میثاق تصدیق رسولان الهی است.

45- اطاعت از اوامر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 153 - 8

8 - الهی بودن محرمات و قوانین نه گانه (پرهیز از شرک و . . .) و خالی بودن آنها از کجی و انحراف، ایجاب کننده پیروی از آن فرمانها و سلوک بر اساس آن

و أن هذا صرطی مستقیماً فاتبعوه

حرف «فاء» در «فاتبعوه» سببیه است ؛ یعنی بیانگر این است که حقایق مطرح شده در «أن هذا . . .» (الهی بودن و . . .)، علت لزوم پیروی است. گفتنی است که تقدیر «لام» علت بر «أن هـ» «ذا . . .»، همان گونه که نظر برخی از مفسران است، این معنا را تأیید می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - گوش سپاری به فرمان های خداوند و تسلیم در برابر آنها ، تکلیفی الهی بر عهده اهل ایمان

ص: 155

46- اطاعت از اولوا الامر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 1,2,4,5,6,9,20,27,32

1 - مؤمنان ، موظف به اطاعت از خدا و رسول و اولوا الامر

یا ایها الذین امنوا اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم

2 - اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اولوا الامر ، در طول اطاعت از خداوند

اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم

4 - لزوم اطاعت از اوامر حکومتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اولوا الامر (حکمرانان و والیان)

اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم

5 - وجوب اطاعت از اولوا الامر و والیان ، منوط به ایمان ایشان است .

اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم

کلمه «منکم» (از میان شما مؤمنان) دلالت دارد که اولوا الامر و والیانی اطاعتشان واجب است که مؤمن باشند.

6 - وجوب اطاعت از ولیّ خدا ، در صورتی است که در چارچوب اصول مشخص شده از جانب خدا و رسول عمل کند .

اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم

چون اطاعت از اولوا الامر در کنار اطاعت خدا و رسول قرار گرفته، نمی تواند شامل دستوراتی شود که در تضاد با اوامر خدا و رسول است ؛ زیرا اطاعت از چنین فرامینی ملازم با اطاعت نکردن از خدا و رسولش می باشد.

9 - ادای امانت (واگذاری مقام به اهل آن) و تحقق عدالت ، در پرتو اطاعت از خدا ، رسول و اولوا الامر است .

انّ الله یأمرکم ان تؤدّوا الامانات الی اهلها و اذا حکمتم بین الناس ان تحکموا ب

گویا این آیه، اشاره به چگونگی تحقق فرمانهای مطرح شده در آیه قبل است.

20 - اطاعت از خدا و رسول و اولوا الامر ، نشانه ایمان واقعی به خدا و روز قیامت است .

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولى الامر . . ان كنتم تؤمنون بالله و اليوم ال

بنابر اينكه جمله «ان كنتم»، شرط براى جمله «اطيعوا الله» نيز باشد.

27 - اطاعت از خدا و رسول و اولوا الامر (تبعيت از قرآن و سنت) ، امرى پسنديده و داراى بهترين فرجام

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولى الامر . . . ذلك خير و احسن تاويلا

بنابر اينكه «ذلك» اشاره به «اطيعوا الله . . . » نيز باشد.

32 - اقامه حدود و احكام ، جلوگیری از نابودى دين و يا تغيير سنت ها و احكام الهى ، هدف گزينش « اولى الامر » و لزوم اطاعت از آنان

اطيعوا الله . . و اولى الامر منكم

امام رضا (ع) درباره فلسفه قرار دادن اولوا الامر و وجوب اطاعت از آنان فرمود: . . . فجعل عليهم قيماً يمنعهم من الفساد و يقيم فيهم الحدود و الاحكام ... انه لو لم يجعل لهم اماماً قيماً ... لدرست المله و ذهب الدين و غيرت السنن و الاحكام ... .

عیون اخبار الرضا (ع)، ج 2، ص 101، ح 1، ب 34؛ نورالثقلین، ج 1، ص 497، ح 329.

47- اطاعت از ائمه (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 20

20 - صبر در انجام فرائض و در برابر مصائب و آمادگی برای پیروی از دستورات ائمه، وظیفه مؤمنان

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: اصبروا علی الفرائض و صابروا علی المصائب و رابطوا علی الأئمه.

کافی، ج 2، ص 81، ح 3؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 334، ح 2 و 6 و 11.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 19

19 - «عن أبی عبدالله (ع) قال: و الله نحن السبیل الذی أمرکم الله بالتّباعه، قوله «و جادلهم بالتی هی أحسن» یعنی بالقرآن؛

از امام صادق (ع) روایت شده است که فرمود: به خدا سوگند! آن راهی که خدا شما را به پیروی از آن امر فرموده ما هستیم و مقصود از سخن خدا «و جادلهم بالتی هی أحسن» قرآن است.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 31

31 - لزوم پیروی از امامان معصوم از نسل علی و فاطمه زهرا (ع) تا روز قیامت

اطیعوا الله... و اولی الامر منکم

امام باقر (ع) درباره «اولی الامر» در آیه فوق فرمود: الائمه من ولد علی و فاطمه (ع) الی ان تقوم السّاعه.

کمال الدین صدوق، ص 222، ح 8، ب 22؛ نورالثقلین، ج 1، ص 499، ح 328، 330، 331 و 332.

48- اطاعت از پدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 63 - 11، 12

11- پدران دارای حق امر و نهی به فرزندان خویش

فأرسل معنا أخانا

12- گوش سپاری به فرمان ها و خواسته های پدران از وظایف فرزندان و از آداب معاشرت با ایشان

فأرسل معنا أخانا

ص: 157

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 68 - 4

4- گوش سپاری به فرمان های پدران از وظایف فرزندان و از آداب معاشرت با ایشان

و لما دخلوا من حیث أمرهم أبوهم

49- اطاعت از تحریفگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 41 - 33

33 - تعلق اراده الهی به عذاب و ضلالت آدمی ، پیامد کفرورزی ، تحریفگری ، دروغپردازی علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروی از تحریفگران دین

الذین یسرعون فی الکفر . . . و من یرد الله فتنته فلن تملک له من الله شیئاً

50- اطاعت از جاهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 104 - 15، 18

15 - جاهلان و گمراهان هرگز شایسته پیروی نمی باشند .

اولو کان ءاباؤهم لایعلمون شیئاً و لایهتدون

18 - ناپسندی تقلید و پیروی از جاهلان و گمراهان امری وجدانی و روشن

اولو کان ءاباؤهم لایعلمون شیئاً و لایهتدون

استفهام در «اولو کان . . .» برای تقریر است و حکایت از آن دارد که ناپسندی تقلید از جاهلان امری است که وجدان هر انسانی بدان اعتراف دارد.

51- اطاعت از جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 21 - 3، 1

1- فرمان های جبرئیل ، تخلف ناپذیر است و کسی از اطاعت او سرپیچی نمی کند .

مطاع

3- هر آنچه در سیطره عرش خداوند است (تمام هستی) ، به فرمان جبرئیل گردن می نهد .

ص: 158

عند ذی العرش مکین . مطاع

مقید نشدن «مطاع» به طائفه ای خاص و نیز توصیف خداوند به «ذی العرش» در بیان جایگاه ویژه جبرئیل نزد او، گویای آن است که فرمان روایی جبرئیل بر تمام عرشیان و در نتیجه تمام هستی، فراگیر است.

52- اطاعت از جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 11

11 - نوعی دوستی و ارتباط و تبعیت میان برخی از آدمیان گمراه و جن (شیطانها) برقرار است.

و قال أولیاءهم من الإنس

53- اطاعت از حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 7

7 - لزوم پیروی از حکومت حق

و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم

54- اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 93 - 11

11 - فهمیدن فرمان های خدا و موسی (ع) و به کار بستن آن فرمان ها ، از پیمان های خدا با بنی اسرائیل

و إذ أخذنا میثقکم . . . و اسمعوا

چون جمله «سمعنا و عصینا» (گوش سپردیم و سرپیچی کردیم) در جواب «اسمعوا» (گوش بسپارید) قرار گرفته است، معلوم می شود مراد از گوش سپاری (اسمعوا) فهمیدن و اطاعت کردن است. متعلق «اسمعوا» به قرینه مقام، فرمانهای خدا و دستورات موسی (ع) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - اطاعت هستی از خداوند ، اطاعتی آگاهانه است .

کل له قنتون

ص: 159

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 132 - 10

10 - ابراهیم و یعقوب (ع) ، از پسرانشان خواستند تا همواره تسلیم خدا بوده و مطیع فرمان او باشند .

فلاتموتن إلا و أنتم مسلمون

جمله «فلاتموتن ...» کنایه از لزوم تسلیم همیشگی در برابر خدا و همواره مطیع او بودن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 133 - 15

15 - اعتقاد به خدای یگانه باید با پرستش و اطاعت کامل از او همراه باشد .

نعبد ... إلهاً وحداً ونحن له مسلمون

کلمه «تعبدون» (می پرستید) و «نعبد» (می پرستیم) گویای این است که: ایمان داشتن به خدای یکتا (توحید ذاتی) کافی نبوده؛ بلکه باید او را تنها معبود دانسته و پرستش کرد. جمله «نحن له مسلمون» نیز بیانگر آن است که علاوه بر پرستش خدا، از فرمانهای او باید اطاعت کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 152 - 11

11 - « و روی ان رسول الله (صلی الله علیه و آله) خرج علی اصحابه فقال : . . . قال سبحانه : فاذکرونی اذکرکم ; یعنی ، اذکرونی بالطاعه و العباده اذکرکم بالنعم و الاحسان و الرحمه و الرضوان ;

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) درباره سخن خداوند که فرموده «فاذکرونی اذکرکم» روایت شده که یعنی، مرا با اطاعت و عبادت خود یاد کنید تا شما را با نعمتها و احسان و رحمت و رضوان خود یاد نمایم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 172 - 10

10 - لازمه بندگی خدا و توحید در عبادت و اطاعتش ، حلال دانستن حلال های خدا و حرام دانستن حرام های خداست .

كلوا من طيبات ما رزقناکم ... إن کنتم إياه تعبدون

هر یک از دو جمله «کلوا» و «اشکروا» می تواند حاکی از جواب شرط «إن کنتم ..» باشد. برداشت فوق ناظر به این است که جمله نخست به منزله جواب شرط گرفته شود. قابل ذکر است که چون عبادت، شرط برای امر؛ یعنی، «کلوا» و «اشکروا» قرار گرفته است، متضمن معنای اطاعت نیز می باشد. تقدیم «إیاه» بر «تعبدون» دلالت بر حصر دارد و لذا توحید در عبادت و اطاعت از آن استفاده شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 186 - 12، 8

8 - وجوب اطاعت از فرمان های خدا و ضرورت ایمان داشتن به او

فلیستجیبوا لی و لیؤمنوا بی

ص: 160

برداشت فوق بر این مبناست که «استجابت» به معنای «اجابت» باشد. بنابراین «فلیستجیوا لی» یعنی، پس بندگان باید فرمانهای مرا اطاعت کنند.

12 - دستیابی به هدایت، در گرو توأم بودن ایمان به خدا و اطاعت از اوست.

فلیستجیوا لی و لیؤمنوا بی لعلهم یرشدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 238 - 7،8،10

7 - لزوم بجا آوردن نماز برای خداوند، از روی اطاعت و بندگی او

حافظوا علی الصلوات... و قوموا لله قانتین

«قنوت»، علاوه بر خضوع، بر اطاعت و بندگی نیز دلالت دارد؛ زیرا «قنوت» به معنای خضوع در اطاعت است.

8 - لزوم حرکت برای خداوند، توأم با خضوع و اطاعت در برابر وی

و قوموا لله قانتین

چنانچه گذشت، «قنوت»، اطاعتی است همراه خضوع و خشوع.

10 - طاعت و خضوع در برابر خداوند، ملاکی برای ارزشگذاری رفتار آدمی

و قوموا لله قانتین

از اینکه خداوند امر می کند که قیام، همراه «قنوت» باشد، معلوم می شود که حرکت و عمل برای خدا آنگاه که خالی از خضوع در برابر او باشد، فاقد ارزش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 269 - 10

10 - اطاعت از خداوند و شناخت امام (ع)، حکمت است.

و من یؤت الحکمه فقد اوتی خیراً کثیراً

امام صادق (ع): «و من یؤت الحکمه...» طاعه الله و معرفه الامام

کافی، ج 1، ص 185، ح 11؛ نورالثقلین، ج 1، ص 287، ح 1130.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 276 - 7، 8

7 - اهل انفاق و صدقه، سپاسگزاران نعمت های الهی و اطاعت کنندگان فرمان او

يَمْحَقُ اللَّهُ... كَلَّ كَفَّارِ اثِيم

از مقابله صدقه و ربا به دست می آید که این دو در آثار و تبعات متضادند؛ بنابراین چون رباخوار ناسپاس و گنهکار است، انفاق کننده، سپاسگزار و فرمانبر خداست.

8 - صدقه و انفاق، سپاسگزاری در برابر نعمت های الهی و پیروی از فرمان اوست.

يَمْحَقُ اللَّهُ... كَلَّ كَفَّارِ اثِيم

ص: 161

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 285 - 13، 15، 16

13 - لازمه ایمان، پذیرش و اطاعت و تسلیم است.

لا تفرّق بين احد من رسله و قالوا سمعنا و اطعنا

«سمعنا» از سمع به معنای شنیدن، کنایه از پذیرش است.

15 - اطاعت از خدا و انبیا و طلب مغفرت، از ویژگی های مؤمنان

و قالوا سمعنا و اطعنا غفرانک ربّنا

16 - پذیرش و اطاعت فرامین الهی، زمینه غفران از جانب خداوند

و قالوا سمعنا و اطعنا غفرانک ربّنا

پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان که در آیه به عنوان الگوی تمامی انسانها معرفی شده اند، امید به غفران را پس از پذیرش و اطاعت مطرح کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 32 - 1، 2، 4، 8

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور دعوت مردم، به اطاعت از خدا و رسول

قل اطیعوا الله و الرسول

2 - لزوم اطاعت از خدا و رسول

قل اطیعوا الله و الرسول

4 - اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، اطاعت از خداست.

قل اطیعوا الله و الرسول

8 - تنها فرمانبران امر خدا و رسول، محبوب خدایند.

اطیعوا الله و الرسول فان تولّوا فانّ الله لا یحبّ الکافرین

حصر، از مقابله فرمانبران و کافران و محروم نمودن کافران از محبت خدا، استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 101 - 5,6,7

5- تمسک به خدا و پیروی کامل از او، عامل حتمی هدایت آدمی به صراط مستقیم

و من يعتصم بالله فقد هُدى الى صراط مستقیم

فعل ماضی «هُدى» با صیغه مجهول، دلالت بر تحقق حتمی هدایت در صورت اعتصام به خدا دارد.

6- تمسک به خدا و پیروی کامل از او، موجب نجات اهل ایمان از اغواهای دشمنان در به کفر کشاندن آنان است.

ان تطيعوا فريقاً .. و من يعتصم بالله فقد هُدى الى صراط مستقیم

7- پذیرش آیات الهی و تبعیت از پیامبران، از مصادیق بارز اعتصام و پیروی کامل از خداوند

و انتم تتلى عليكم آيات الله و فيكم رسوله و من يعتصم بالله

ظاهراً «و من يعتصم بالله»، توضیح جمله «و انتم تتلى عليكم» است.

ص: 162

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 102 - 5,9

5 - لزوم تداوم تسلیم در برابر خداوند و فرمانبری از او تا لحظه مرگ

و لا تموتنّ الا و انتم مسلمون

9 - اطاعت از خدا و یاد و سپاسگزاری از او، تقوای کامل و شایسته

اتّقوا الله حقّ تقاته

یطاع فلا يعصى و يذكر فلا ينسى و يشكر فلا يكفر.

معانی الاخبار، ص 240، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 376، ح 299.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 113 - 6,7,10,11

6 - اطاعت خداوند، خواندن آیات الهی به هنگام شب و در حال سجده، ملاک ارزشمندی انسانها

ليسوا سواً من اهل الكتب ائمه قائمه . . . و هم يسجدون

7 - ارزش والای اطاعت و بندگی خدا، تلاوت آیات الهی (قرآن و . . .) به هنگام شب و در حال سجده به درگاه وی

یتلون آیت الله اثناء الیل و هم یسجدون

بنابر اینکه جمله «و هم یسجدون»، حال باشد.

10 - تلاوت آیات خدا و سجده به درگاه او، قیام به امر خداوند است.

امه قائمه یتلون . . . و هم یسجدون

بنابر اینکه «یتلون . . .»، تفسیر «قائمه» باشد.

11 - اطاعت خداوند، تلاوت آیات الهی و سجده به درگاه او، از اصول رفتاری مشترک بین ادیان الهی

من اهل الكتب امه قائمه یتلون . . . و هم یسجدون

6 - گروهی از اهل کتاب که اطاعت خدا نمودند و به هنگام شب آیات الهی را تلاوت کردند و سجده به درگاهش نمودند ، از زمره صالحان هستند .

من اهل الكتب امه قائمه . . . و اولئك من الصالحين

8 - قیام به امر دین (اطاعت خدا) تلاوت آیات خدا ، سجده به درگاه او ، ایمان به خدا و معاد ، امر به معروف و نهی از منکر و شتاب در امور خیر ، ویژگی امت شایسته و صالح

امه قائمه . . . و اولئك من الصالحين

11 - صالح شدن انسان ها ، در گرو استواری در اطاعت خدا ، تلاوت آیات الهی به هنگام شب و سجده به درگاه او

امه قائمه . . . و هم یسجدون ... و اولئك من الصالحين

13 - قیام به طاعت خدا ، تلاوت آیات او ، سجده به درگاه او ، ایمان به خدا و معاد ، امر به معروف و نهی از منکر و شتاب در نیکی ها ، حبل الهی است . *

ضربت عليهم الذلّة .. ألا يحبل من الله ... ليسوا سواً من اهل الكتب ... يؤمن

به نظر می رسد صفات مذکور، بیانگر «حبل الله» است؛ چون دارندگان این صفات، قطعاً از ذلت به دور هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 115 - 4,7

4 - قیام به طاعت خدا، تلاوت آیات وی در شب هنگام در حال سجده، ایمان به خدا و معاد، امر به معروف، نهی از منکر و شتاب در نیکی ها، از اعمال خیر

من اهل الكتب امه قائمه .. و ما يفعلوا من خیر

7 - قیام به امر خدا، تلاوت آیات او، سجده، ایمان به خدا و معاد، امر به معروف و نهی از منکر و شتاب در امر خیر، از ویژگی های تقوایشگان

امه قائمه يتلون آیت الله .. و الله علیم بالمتّقین

آیه، در صدد بیان پاداش کسانی است که خصلتهای مذکور را دارند، از آنها تعبیر به متّقین کرده، پس آن خصلتها از آن متّقین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 132 - 1,3,5,6

1 - نیل به رحمت الهی، در گرو اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و اطیعوا الله و الرسول لعلکم ترحمون

3 - پیروی از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، موجب مصون ماندن از آتش دوزخ

و اتّقوا النار .. و اطیعوا الله و الرسول لعلکم ترحمون

جمله «اطیعوا الله ..»، پس از بیان عاقبت کفر (گرفتار آمدن به آتش)، برای راهنمایی انسان به خلاصی از چنین عاقبتی است.

5 - امید برخورداری از رحمت الهی، برانگیزاننده مردم برای پیروی خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و اطیعوا الله و الرسول لعلکم ترحمون

6 - نتیجه پیروی از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، به خود انسان برمی گردد، نه به خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و اطيعوا الله و الرسول لعلكم ترحمون

چون برخوردارى خود انسانها از رحمت الهى (ترحمون)، هدف و غايت اطاعت خدا و رسول قرار داده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 133 - 6, 10, 15, 18

6 - نيل به آمرزش الهى و بهشت تقواپيشگان ، برانگيزنده اهل ايمان به اطاعت از خدا و رسول (صلى الله عليه و آله)

يا ايها الذين امنوا .. و اطيعوا الله و الرسول ... سارعوا الى مغفره من ربك

جمله «سارعوا الى ...» ، بعد از امر به اطاعت از خدا و رسول (صلى الله عليه و آله)، براى ايجاد انگيزه و نيز تشويق مؤمنان به پيروي از خدا و پيامبرش است.

10 - آمرزش گناهان و درآمدن به بهشت ، در گرو اطاعت از خدا و رسول (صلى الله عليه و آله)

و اطيعوا الله و الرسول .. سارعوا الى مغفره من ربكم و جنه

ص: 164

آمزش گناهان، فعل خدا و در اختیار اوست. بنابراین مراد از شتاب به سوی مغفرت، انجام اعمالی است که موجبات آمزش الهی را فراهم می سازد، که به قرینه عطف شدن «سارعوا» بر «اطيعوا الله و الرسول»، همان پیروی از خدا و پیامبرش است.

15 - اطاعت خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، جلب رحمت الهی و آمزش گناهان، مراحلی در طول هم برای ورود به بهشت متّین

و اطيعوا الله و الرسول لعلكم ترحمون. و سارعوا الى مغفرة من ربكم و جنّه عرضها

18 - نیل به تقوا، در گرو اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) و فراهم آوردن زمینه آمزش گناهان

و اطيعوا الله و الرسول . . . و سارعوا الى مغفرة من ربكم و جنّه ... اعدت للمتّين

معنای اینکه به سوی بهشت متّین بشتابید، این است که از زمره متّین شوید و مخاطبین این دعوت کسانی هستند که به اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) و فراهم ساختن موجبات آمزش، فراخوانده شدند. بنابراین از زمره اهل تقوا شدن به این است که از خدا و رسول او پیروی کرده و کاری کنند که گناهشان آمرزیده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 138 - 9

9 - بیان احکام الهی (لزوم پرهیز از رباخواری، پیروی از خدا و رسول و . . .)، روشننگر مردم و پندی برای تقوایبندگان و هدایت کننده آنان

يا ايّها الذين امنوا . . . هذا بيان للنّاس و هدى و موعظه للمتّين

برخی برآند که «هذا»، اشاره به کلیه مسائل و معارفی است که در آیات 130 تا 137 تبیین شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 16، 17، 21

1 - پاداش بزرگ الهی برای آنان که علی رغم تحمّل جراحت های نبرد پیشین، دعوت خدا و رسولش را برای نبردی دیگر اجابت کردند .

الّذين استجابوا لله و الرسول من بعد ما اصابهم القرع . . . اجر عظيم

چون آیات پیشین و نیز آیات بعد درباره نبرد و جهاد است، معلوم می شود که فرمان اجابت شده (استجابوا)، فرمان جنگ و مبارزه بوده است.

16 - اطاعت از دستورات خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله)، علی رغم تحمّل سختی ها و شدائد، از مصادیق احسان و تقوا

الّذين استجابوا لله . . . للّذين احسنوا منهم و اتّقوا اجر عظيم

در برداشت فوق، «من» در «منهم»، بیانیته گرفته شده، یعنی محسنان و تقوایپیشگان همان اجابت کنندگان دعوت پیامبرند و برای آنان پاداشی بزرگ است.

17 - اهمیّت و ارزش اطاعت از فرامین الهی به هنگام گرفتاری در شدائد

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ

21 - پاداش بزرگ امیرالمؤمنین (ع) به خاطر احسان و تقوا و اجابت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) پس از مجروح شدن در جنگ احد

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ . . . اجْر عَظِيمٍ

امام صادق (ع): انّ رسول الله بعث عليّاً في عشره «استجابوا لله و الرسول من بعد ما اصابهم القرخ» الى «اجر عظيم». اتّما نزلت في اميرالمؤمنين (ع).

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 206، ح 153؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 326، ح 4.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 13، 1

1 - پاسخگویان به دعوت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) پس از نبرد احد برای جهاد، کسانی بودند که از شایعه حمله دشمن نترسیدند و ایمانشان افزون گردید.

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ... الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ... فزادهم ايماننا

13 - دستیابی به صفت توکل و اعتماد کامل به کفایت خداوند، در گرو اطاعت از خدا و رسول، پیشه ساختن صبر و تقوا و نیکوکاری است.

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ... لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا... وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَ

به نظر می رسد صفات یاد شده در آیه قبل، رهنمودی باشد برای رسیدن آدمی به مقامی که خداوند را وکیل خود دانسته و به کفایت او مطمئن گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 174 - 14، 10

10 - اجابت دعوت خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای شرکت در جنگ، موجب جلب رضایت الهی

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ... وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ

14 - ایمان به خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اطاعت از آنان، صبر و جهاد، تقوا و احسان و توکل، موجب رضایت کامل الهی و برخورداری از فضل بزرگ وی

المؤمنين. الَّذِينَ اسْتَجَابُوا... وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 26

26 - استحقاق اجر عظیم الهی، در گرو ایمان به خدا و رسول و پرهیز از مخالفت با آنان

وَأَنْ تَوَدَّعُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ

چون کلمه «اجر»، ظهور در پاداش استحقاقی دارد، در برداشت فوق، کلمه استحقاق آورده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 106 - 8

8 - یکتایی خداوند، برهانی کافی بر لزوم تبعیت از فرمانهای اوست.

اتبع ما أوحى إليك من ربك لا إله إلا هو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 116 - 2، 11

2 - انبیا، پیرو حکم خداوند هستند، نه آرای مردم

ص: 166

وإن تطع أكثر من في الأرض

11 - خداوند شنوا و دانا شایسته پیروی است، نه اکثریت تابع گمانهای واهی

و هو السميع العليم. وإن تطع أكثر من في الأرض... إن يتبعون إلا الظن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 3 - 10

10 - پیروی از قرآن، پذیرش ولایت خداوند و فرمانبرداری از اوست.

اتبعوا ما أنزل إليكم من ربكم ولا تتبعوا من دونه أولياء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 18، 17، 10

10 - اقامه نماز، پرداخت زکات و اطاعت از خدا و رسول، از نشانه های بارز مؤمنان

و المؤمنون و المؤمنات... و يقيمون الصلوة و يؤتون الزكوة

17 - مؤمنان راستین، فرمانبران خدا و رسول از روی میل و رغبت و نه از روی اکراه و بی میلی

و يطيعون الله و رسوله

واژه «اطاعه» (مصدر يطيعون) به معنای فرمانبرداری از روی رغبت و میل است.

18 - اطاعت از دستورات رسول خدا - در فرمان های حکومتی و... - همانند اطاعت از خدا لازم است.

و يطيعون الله و رسوله

جدا آمدن اطاعت رسول از اطاعت خدا، مشعر به متفاوت بودن مواد و موضوعات مورد دستور است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 35 - 10، 5

5 - تنها خدا، سزاوار پرستش و پیروی است.

قل هل من شركائكم من يهدى إلى الحق قل الله يهدى للحق

10 - تبعیت بی چون و چرا از هدایت های الهی و سرپیچی از پیروی غیر خدا، داوری است بخردانه و نشانه ای است از خردمندی .

أفمن يهدى إلى الحق أحق .. أمن لا يهدى ... فما لكم كيف تحكمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 92 - 4

4- خداوند، از همگان عزتمندتر و به رعایت جانب او در کارها و تصمیم گیری های سزاوارتر و بایسته تر است .

قال يقوم أرهطى أعزّ عليكم من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 115 - 6

ص: 167

6- آنان که بر اطاعت فرمان های خدا صبوری کنند ، از محسنانند .

واصبر فإن الله لا يضيع أجر المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 20

20- عزّت ، غلبه و کمال ، پیامد پیمودن راه خدا و پیروی از آموزه های قرآن است .

کتب . . . إلى صراط العزيز الحميد

اضافه شدن «صراط» به «العزيز الحميد» اشاره به این نکته دارد که سالک این راه، راه عزّت و کمال را می پیماید؛ زیرا حمد و ستایش در برابر کمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 49 - 6،7

6- همه جنبندگان در برابر خداوند منقادند و استکبار نمیورزند .

و لله يسجد ما فى السموت و ما فى الأرض من دابة . . . و هم لا يستكبرون

7- همه فرشتگان ، مطیع و منقاد خداوند بوده و در برابر او امر او تمرد نمی کنند .

و لله يسجد . . . و الملائكة و هم لا يستكبرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 50 - 5،8

5- فرشتگان ، پیوسته از اوامر و دستورات خدا اطاعت کرده و از آن سرپیچی نمی کنند (عصمت از نافرمانی)

و الملائكة . . . و يفعلون ما يؤمرون

8- ترس از خداوند و انجام بی چون و چرای فرمان های او ، اموری پسندیده و مطلوب است .

يخافون ربهم . . . و يفعلون ما يؤمرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- تنها خداوند ، شایسته اطاعت دائمی است .

وله الدین واصبًا

از جمله معنایی که در لغت برای «دین» گفته شده، طاعت است و این برداشت، بر اساس معنای یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 61 - 3

3- همه فرشتگان جز ابلیس ، از امر الهی به سجده بر آدم (ع) اطاعت کردند .

قلنا للملائكة اسجدوا لآدم فسجدوا إلا إبليس

ص: 168

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 116 - 7

7 - آفرینش ملائکه و ابلیس ، بر آفرینش انسان ها مقدم بود .

للملئکه اسجدوا .. إلا إبليس أبى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 8

8- فرمان خداوند ، ملاک عمل رهبران الهی است ؛ نه سلیقه های شخصی آنان و آرا و خواسته های نفسانی مردم .

وجعلنهم أئمة يهدون بأمرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 47 - 3،4

3 - اصرار و تأکید منافقان صدر اسلام ، بر صداقت خویش در ایمان به خدا و رسول و فرمان بری از ایشان

و يقولون ءامنا بالله و بالرسول و أطعنا

مدن فعل مضارع (يقولون) - که دال بر استمرار است - و نیز تکرار «با» در «بالله» و «بالرسول» و تصریح بر فرمان بری و اطاعت، همگی حاکی از اصرار و تأکید فراوان منافقان بر صحت ادعا خویش است.

4 - اطاعت و فرمان بری از خدا و رسولش ، لازمه جداناپذیر ایمان راستین و شرط دین داری است .

و يقولون ءامنا بالله و بالرسول و أطعنا

تأکید و اصرار منافقان بر اطاعت و فرمان بری از خدا و رسول او، پس از اظهار ایمان، حاکی از این است که اطاعت و فرمان بری از خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله) در کنار ایمان، امری مسلم و پذیرفته شده میان همگان بود. از این رو منافقان برای پوشاندن ماهیت پلید خود، مسأله اطاعت و فرمان بری خود را به صراحت اظهار می داشتند. گفتنی است ذیل آیه - که آنان را مؤمن ندانسته است (و ما أولئک بالمؤمنین) - مؤید همین برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 51 - 8

8 - اطاعت و فرمان بری مؤمنان از خدا و رسول او ، آگاهانه و هوشمندانه است .

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَ

برداشت فوق از تقدم «سمعنا» بر «أطعنا» قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 12

12 - جهاد ، مصداق فرمان بری شایسته از خدا و رسول او است .

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَنْ تُخْرَجَنَّ قُلُوبَهُمْ أَنْ يَتَّخِذُوا سَبِيلًا وَمَا كَانُوا عَلَى سَبِيلٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 169

2- مالکیت مطلقه خداوند بر جهان هستی، مقتضی اطاعت بی چون و چرا از او و پرهیز از سرپیچی است.

لا تجعلوا دعاء الرسول .. فليحذر الذين يخافون عن امره ... ألا إن لله ما في الس

برداشت فوق، بر این اساس استوار است که جمله «إِنَّ لله ما في السماوات..» در حکم تعلیل برای جملات پیشین باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 26 - 6، 3، 5

3- تمامی پدیده های هستی، تنها در برابر خداوند، خاضعانه فرمان بردارند.

وله من في السموت و الأرض كل له قنتون

«قنوت» - ریشه «قانتون» - به معنای «اطاعت خاضعانه» است (مفردات راغب).

5- فرمان برداری عالم هستی از خداوند، آگاهانه و عالمانه است.

كل له قنتون

جمع بسته شدن «قانت» با «ون» حکایت از این دارد که اطاعت آنها از خداوند، از روی شعور و فهم است.

6- فرمان برداری محض موجودات عالم از خداوند، دلیل اطاعت انسان ها از ندای او برای زنده شدن مجدد در قیامت است.

إذا دعاكم دعوة .. إذا أنتم تخرجون . و له من في السموت ... كل له قنتون

جمله «كل له قانتون» عطف به جمله «و له من في ..» است و جمله «و له من في...» را می توان به منزله دلیلی برای آیه قبل تلقی کرد. بنابراین، معنای آیه چنین می شود: به دلیل این که همه، از جمله انسان ها تسلیم محض خدایند، با صدور فرمان خداوند به برخاستن از قبر، زنده می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 33 - 12، 13

12 - اطاعت از خدا و پیامبر او، از جمله وظیفه های دینی همسران پیامبر بود.

و أطيعن الله ورسوله

13 - اطاعت از پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) دارای اهمیتی در حدّ اطاعت از خداوند است .

و أطعن الله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 36 - 5، 1

1 - هیچ مرد و زن مؤمنی حق ندارد که در برابر فرمان خداوند و پیامبرش ، تصمیم دیگری بگیرد .

و ما كان لمؤمن ولا مؤمنة إذا قضى الله ورسوله أمراً أن يكون لهم الخيره من أمرهم

5 - مقتضای ایمان ، تسلیم بودن در برابر فرمان های خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

و ما كان لمؤمن ولا مؤمنة إذا قضى الله ورسوله أمراً أن يكون لهم الخيره

ذکر «مؤمن» و «مؤمنه» به عنوان وصف، چه بسا در صدد توجه دادن به این نکته است که ایمان مؤمنان، باید در تسلیم بودن، نقش داشته باشد.

ص: 170

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 66 - 9

9 - اطاعت از پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) به همراه اطاعت از خدا، کارساز است.

یَلِیتُنَا أَطْعِنَا اللّٰهَ وَ أَطْعِنَا الرِّسُولَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 71 - 7

7 - اطاعت از پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله)، در حدّ اطاعت از خداوند، کارساز و با اهمیت است.

و من یطع اللّٰهَ و رِسُولَهُ فَقَدْ فَازَ

عطف «رسول» به «الله» و آوردن یک فعل برای آن، حکایت از کارسازی اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) در حدّ اطاعت از خدا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 21 - 3,4

3- لزوم هماهنگی گفتار و کردار مؤمنان، در راستای طاعت خداوند *

طاعه و قول معروف

در صورتی که «طاعه و قول معروف» مبتدا برای خبر محذوف باشد؛ از مجزا آمدن «طاعه» و «قول معروف» استفاده می شود که آنچه خداوند از انسان می خواهد، صرف طاعت عملی نیست؛ بلکه باید سخن انسان همراه با عمل وی، نیک و پسندیده باشد و در ضمن طاعت، اظهار ناراحتی نکند.

4- جهاد در راه خدا، طاعتی است بزرگ.

طاعه

برداشت بالا بنابر این نکته است که «طاعه» خبر مبتدای محذوف باشد؛ یعنی، «هو طاعه» و ضمیر «هو» به «القتال» - که در آیه قبل یاد شده - باز گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- همه مؤمنان ، موظف به اطاعت از خدا و رسول او

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ و أَطِيعُوا الرَّسُولَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 17 - 5

5 - اطاعت از رسول خدا ، عین اطاعت از خدا است .

و من يطع الله و رسوله يدخله جنّات

از عطف رسول به «الله» - بدون تکرار فعل «يطع» - مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 171

13 - اطاعت کامل از خدا و رسول او ، نمود ره یافت ایمان در قلب

و لما يدخل الإيمن فى قلوبكم و إن تطيعوا الله و رسوله لا يلتكم من أعمالكم شيئاً

با توجه به ارتباط «إن تطيعوا..» با جمله قبلی - که در زمینه ایمان قلبی بود - مطلب بالا استفاده می شود.

16 - اطاعت از خدا و رسول او ، امری متلازم و تفکیک ناپذیر

و إن تطيعوا الله و رسوله لا يلتكم من أعمالكم شيئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 36 - 2

2 - آفرینش آسمان ها و زمین ، نشانی از آفریدگار شایسته عبادت و اطاعت

أم خلقوا السموت و الأرض

خداوند با این پرسش، کافران را به خالقیت خویش توجه داده است؛ تا از این طریق آنان دست از لجاج بردارند و به اطاعت و عبادت او بگردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 6 - 1، 4

1 - گیاهان از بوته ها تا درختان ، در اطاعت و فرمانبری از قوانین الهی

و النجم و الشجر يسجدان

«نجم» در معنای ستاره و گیاه بی ساقه (بوته) به کار می رود و «شجر» به گیاهان ساقه دار گفته می شود (مفردات راغب). قرار گرفتن «نجم» در کنار «شجر» قرینه است بر این که مراد از آن، معنای دوم (بوته) است.

4 - تشویق انسان ها از سوی خداوند ، به سجده و فرمانبری از قوانین الهی ، همچون دیگر موجودات طبیعت

و النجم و الشجر يسجدان

ذکر سجده و فرمانبری ستارگان و گیاهان برای خداوند، می تواند به منظور تشویق و برانگیختن بشر به پیروی از قوانین الهی و خضوع در برابر آن، ادا شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 13 - 9

9- اطاعت از خدا و رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و اجتناب از نافرمانی آنان ، فرمان الهی به مسلمین

و أطیعوا الله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 5 - 7

7- پیروی و تبعیت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) (رهبری الهی) ، پیروی از خداوند است . *

ما قطعتم من لینه . . . فیاذن الله

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مسلمانان در هر قدم، برنامه خویش را از آیات قرآن و وحی به صورت مستقیم

ص: 172

دریافت نمی کرده و صرفاً مطیع پیامبر (صلی الله علیه و آله) بوده اند و خداوند، اذن پیامبر را اذن خود معرفی کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 12 - 1

1 - اطاعت از خدا و رسول او، توصیه الهی به مؤمنان

و أطیعوا الله و أطیعوا الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 13 - 3

3 - اطاعت و فرمان بری، تنها شایسته معبود حقیقی (الله) است.

أطیعوا الله .. الله لا إله إلا هو

جمله «لا إله إلا هو» می تواند تعلیل برای «أطیعوا الله» باشد؛ یعنی، چون معبودی جز الله وجود ندارد، پس باید تنها از او اطاعت کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 16 - 7

7 - اطاعت و فرمان بری، توصیه خداوند به مؤمنان

و أطعیوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 5 - 6

6 - تسلیم در برابر خداوند، ایمان به او، فرمانبری از او، توبه، عبادت و روزه داری، از اوصاف زنان شایسته در نگاه وحی

أزوجًا خیرًا منکرًا مسلمت مؤمنت قنتت تثبت عبتت سئحت

«قنوت» (مصدر «قانتات») به معنای اطاعت همراه با خضوع است (مفردات راغب). «سیاحت» (ماده «سائحات») به معنای سیر در زمین به منظور عبادت است. اهل لغت و مفسران گفته اند: از آن جا که روزه داران، تمام روز را بدون غذا سپری می کنند، به آنان «سائح» می گویند (برگرفته از لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 12 - 14

14 - مریم (س) شخصیتی اطاعت پیشه و فرمانبردار در برابر خداوند

و كانت من القنيتين

«قوت» در معنای طاعت و دعا استعمال می شود و در این آیه به معنای اطاعت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 20 - 4

ص: 173

4- توانمندی برای حرکت در راه اطاعت خداوند، از جمله مقدرات الهی در وجود انسان است.

فقّده . ثمّ السبیل یسّره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 2 - 2، 1

1 - آسمان، مطیع و گوش به فرمان خداوند است.

و أذنت لربّها و حَقَّت

«أذنت»؛ یعنی، «استمعت» (لسان العرب). این فعل ممکن است از «أذن» (گوش) گرفته شده باشد.

2 - آسمان، برای اطاعت از فرمان خداوند، شایستگی و آمادگی لازم را دارد.

و حَقَّت

«حقّ» و «حقیق»؛ یعنی، «جدیر و خلیق» (سزاوار و شایسته). (قاموس) بنابراین «حَقَّت»؛ یعنی، سزاوار شد و اهلیت و لیاقت یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 5 - 4، 1

1 - زمین، مطیع و گوش به فرمان خداوند است.

و أذنت لربّها

4- زمین، برای اطاعت از فرمان خداوند، شایستگی و آمادگی لازم را دارد.

و حَقَّت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 5 - 4

4- لزوم تحقیق درباره منشأ آفرینش انسان و کشف عنصر اصلی در پیدایش جسم او

فلینظر الإنسن ممّ خلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- پرندگان ، مطیع فرمان خداوند و در خدمت اهداف او هستند .

و أرسل علیهم طیراً أبابیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 2 - 12

12 - « قال الباقر (ع) الصمد السید المطاع الذی لیس فوقه آمر و ناه قال : و سئل علی بن الحسین زین العابدین (ع) عن الصمد فقال : الصمد الذی لا شریک له و لا یؤوده حفظ شیء و لا یعزب عنه شیء ;

امام باقر(ع) فرمود: صمد آقایی است که مورد اطاعت است و برتر از او امرکننده و نهی کننده ای نیست و فرمود: از امام سجاده(ع)

ص: 174

درباره «صمد» سؤال شد، آن حضرت فرمود: صمد کسی است که شریکی ندارد و نگه داری چیزی او را خسته نمی کند و هیچ چیز از او مخفی نیست».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 13 - 2,3,4,9

2 - اطاعت از خدا و رسولش ، عامل دخول و جاودانگی در بهشت

و من يطع الله ورسوله يدخله جنّات .. خالدين فيها

3 - اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، اطاعت از خداست .

تلک حدود الله و من يطع الله ورسوله

اضافه شدن «رسول» به ضمیری که به «الله» برمی گردد، بیانگر این است که اطاعت از رسول به این جهت لازم شده که رسول خدا و پیام رسان اوست و در حقیقت اطاعت او، اطاعت خداوند است.

4 - عمل به احکام ارث ، اطاعت از خدا و رسول و عامل دخول در بهشت است .

يوصيكم الله في اولادكم .. و من يطع الله ورسوله يدخله جنّات

از موارد مورد نظر برای «من يطع ..» ، رعایت احکام و قوانین ارث است.

9 - رعایت حدود الهی (احکام و قوانین ارث و ..) و اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) ، رستگاری بزرگ

تلک حدود الله و من يطع الله ورسوله .. و ذلك الفوز العظيم

«ذلک» می تواند اشاره باشد به اطاعت خدا و رسول که از موارد آن رعایت احکام و قوانین ارث و حدود الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 22

22 - احسان به دیگران باید در جهت اطاعت خداوند و دور از تکبر و فخر فروشی به دیگران باشد .

و بالوالدين احساناً .. انّ الله لا يحبّ من كان مختالاً فخوراً

جمله «انّ الله ..» می تواند هشداری به پرستشگران و احسان کنندگان باشد که مبادا عبادت و احسان خویش را با کبرورزی و فخر فروشی ضایع کنند و از جرگه محبوبان الهی خارج شوند.

3 - نساء - 4 - 59 - 27, 29, 13, 11, 9, 2, 1

1 - مؤمنان ، موظف به اطاعت از خدا و رسول و اولوالامر

یا ایها الذین امنوا اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم

2 - اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اولوالأمر ، در طول اطاعت از خداوند

اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم

9 - ادای امانت (واگذاری مقام به اهل آن) و تحقق عدالت ، در پرتو اطاعت از خدا ، رسول و اولوالامر است .

انّ الله یأمرکم ان تؤدّوا الامانات الی اهلها و اذا حکمتم بین الناس ان تحکموا ب

گویا این آیه، اشاره به چگونگی تحقق فرمانهای مطرح شده در آیه قبل است.

11 - تحقق اطاعت کامل از خدا و رسول ، در گرو مراجعه به آنها به هنگام اختلافات و کشمکشها

اطيعوا الله .. فان تنازعتم في شئ

13 - اطاعت همگان از خدا و رسول ، تضمین کننده وحدت جامعه ایمانی

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول .. فردوه الى الله و الرسول

20 - اطاعت از خدا و رسول و اولوالامر ، نشانه ایمان واقعی به خدا و روز قیامت است .

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولی الامر .. ان كنتم تؤمنون بالله و اليوم ال

بنابر اینکه جمله «ان كنتم»، شرط برای جمله «اطيعوا الله» نیز باشد.

27 - اطاعت از خدا و رسول و اولوالامر (تبعیت از قرآن و سنت) ، امری پسندیده و دارای بهترین فرجام

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولی الامر .. ذلك خير و احسن تاويلا

بنابر اینکه «ذلك» اشاره به «اطيعوا الله .. » نیز باشد.

29 - سعادت دنیا و آخرت ، در گرو اطاعت از خدا و رسول و مراجعه به آنها در حل کشمکشها *

اطيعوا الله .. ذلك خير و احسن تاويلا

بدان احتمال که جمله «ذلك خير» مربوط به دنیا و جمله «احسن تاويلا» مربوط به آخرت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 64 - 4

4 - اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در طول اطاعت از خداوند است .

و ما ارسلنا من رسول الا ليطاع باذن الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 66 - 3

3 - تنها گروهی اندک از مردم ، پذیرای حکم خودکشی و ترک خانه و کاشانه در صورت فرمان الهی به آن

و لو اتا کتبنا عليهم ان اقتلوا انفسکم .. ما فعلوه الا قليل منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مصاحبت با پیامبران، صدیقان، شاهدان و گواهان اعمال و صالحان، پاداش اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و من یطع الله و الرسول . . . و الصّالحین

«صدیق»، یعنی بسیار راستگو و شاید مبالغه بودن آن اشاره به صداقت آنان در گفتار و عمل باشد. برخی بر آنند که مقصود از صدیقین، اولین کسانی هستند که پیامبران را تصدیق کردند و شاهدان، یا به معنای کشته شدگان در راه خدا و یا گواهان بر اعمال انسانها و یا عالمان واقعی دین است.

3 - اطاعت رسول خدا (صلی الله علیه و آله)، همان اطاعت خداست .

و من یطع الله و الرسول

6 - پیروان خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، از همنشینان بهشتی پیامبران، صدیقان، شاهدان و صالحان خواهند بود .

و من یطع الله . . . فاولئک مع الذین انعم الله علیهم من النبیّین . . . و الصّالحین

چون مصاحبت و همنشینی با پیامبران برای همه پیروان آنان در دنیا تحقق نمی یابد، بنابراین زمان آن، آخرت و مکانش بهشت

است.

10 - مقام پیروان ، صدیقین ، شاهدان و صالحان بالاتر از مقام اطاعت کنندگان از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و من یطع الله و الرسول فاولئک .. الصالحین

12 - پیامبران ، صدیقین ، شاهدان و صالحان ، رفیقان و همنشینانی نیکو برای پیروان خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و من یطع الله و الرسول .. و حسن اولئک رفیقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 70 - 2

2 - معاشرت و همنشینی با پیامبران ، صدیقان ، شاهدان و صالحان ، تفضلی الهی برای اطاعت کنندگان از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

(آله)

فاولئک مع الذین .. ذلک الفضل من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 71 - 6

6 - آمادگی نظامی و حرکت برای جهاد ، نشانه اطاعت کامل از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و من یطع الله و الرسول .. یا ایّها الذین امنوا خذوا حذرکم فانفروا

ذکر مسأله جهاد پس از بیان لزوم اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، اشاره به اهمّ موارد اطاعت از خدا و رسول (صلی الله

علیه و آله) دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 80 - 1،6،10

1 - اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، اطاعت از خداست .

من یطع الرسول فقد اطاع الله

6 - اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در طول اطاعت از خداوند

من يطع الرسول فقد اطاع الله

10 - اطاعت از رهبر به حق (امام) بر پایه شناخت کامل وی ، اطاعت از خدا و موجب خوشنودی اوست .

من يطع الرسول فقد اطاع الله

امام باقر (ع) فرمود: ... رضی الرحمان الطاعه للامام بعد معرفته انّ الله تبارک و تعالی يقول: «من يطع الرسول فقد اطاع الله ...» ...

کافی، ج 1، ص 185، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 520، ح 420؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 259، ح 202؛ کافی، ج 2، ص 19، ح 5.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 146 - 5، 4، 2

2 - منافقان در صورت توبه ، اصلاح گذشته ، تمسک به خدا و اطاعت خالصانه از او ، در زمره مؤمنان واقعی قرار می گیرند .

الا الذین تابوا .. فأولئک مع المؤمنین

4 - اصلاح و جبران گذشته ، پیروی از فرامین الهی و پرهیز از ریا ، شرط پذیرش و ثمربخش بودن توبه منافقان

ص: 177

الا الذين تابوا و أصلحوا و اعتصموا باللّٰه و أخلصوا دينهم اللّٰه

چنانچه جمله های «اصلحوا» و «اعتصموا» و «اخلصوا»، بیانگر شرایط قبولی توبه منافقان باشد، مراد از «اعتصموا» - با توجه به صفات شمرده شده برای آنان - پیروی از اوامر خداوند و مراد از «اخلصوا» پرهیز از ریا که از ویژگیهای منافقین شمرده شده است، می باشد.

5- اصلاح گذشته، مشروط به توبه و پشیمانی از اعمال نارواست و اطاعت خالصانه از خداوند در گرو اعتصام به اوست.

الا الذين تابوا و أصلحوا و اعتصموا باللّٰه و أخلصوا دينهم

ظاهراً جمله «اصلحوا» و «اعتصموا» و «اخلصوا»، هر یک مترتب بر دیگری است. یعنی بدون بازگشت از نفاق، اصلاح ممکن نیست، و بدون اصلاح، اعتصام به خدا امکان ندارد، و بدون اعتصام به خدا، رهایی از ریا غیر ممکن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 7 - 6، 5، 4

4 - اطاعت مطلق از خداوند، پیمان الهی از مؤمنان

و اذكروا .. میثقه الذی و ائثکم به اذ قلتتم سمعنا و اطعنا

5 - مؤمنان در صدر اسلام، پذیرای پیمان خداوند با اظهار اطاعت از او

میثقه الذی و ائثکم به اذ قلتتم سمعنا و اطعنا

6 - تعهد فطری انسان با خداوند، بر اطاعت کامل از او

و میثقه الذی و ائثکم به اذ قلتتم سمعنا و اطعنا

چون مخاطبان آیه، همه مسلمانان، بلکه همه انسانها تا روز قیامت هستند، مقصود از میثاق، پیمانی است که همه انسانها با خدا دارند و آن لزوم اطاعت از اوست که فطرت و عقل هر انسانی بدان حکم می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 12 - 1

1 - میثاق خداوند از بنی اسرائیل بر اطاعت کامل از فرامین او

و لقد اخذ اللّٰه میثق بنی اسرائیل

به مقتضای ارتباط این آیه با آیه هفتم، معلوم می شود که خداوند از بنی اسرائیل نیز بر اطاعت کامل پیمان گرفته بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 24

24 - تنها گروهی اندک از بنی اسرائیل ، وفادار به پیمان های الهی ، وارسته از تحریفگری و خیانت و پایبند به دستورات خداوند

فبما نقضهم ميثقهم... ولا تزال تطلع على خائنه منهم إلا قليلا

«الا قليلا» استثناء از تمامی صفاتی است که درباره بنی اسرائیل بیان شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 21 - 6

6 - فرمانبری از خداوند و پیامبران او ، سپاس نعمت های الهی است .

ص: 178

اذكروا نعمه الله عليكم .. ادخلوا الارض المقدسه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 35 - 17

17 - ترغيب مؤمنان به انجام فرامين الهی با بيان آثار و فوايد آن ، از روش های قرآن

يأيها الذين ءامنوا اتقوا الله .. و جهدوا في سبيله لعلكم تفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 56 - 6

6 - اطاعت از خدا و رسول و مؤمنان واجد شرايط ، محور تشکل حزب الله

و من يتول الله و رسوله و الذين ءامنوا فان حزب الله هم الغلبون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 92 - 1,2,7,8,9

1 - اهل ايمان وظيفه دار اطاعت از خداوند و رسول او

و اطيعوا الله و اطيعوا الرسول

2 - اطاعت خدا و رسول او و پرهيز از نافرمانی ایشان ، لازمه ايمان

يايها الذين ءامنوا .. و اطيعوا الله و اطيعوا الرسول

مخاطب قرار دادن مسلمانان با عنوان «الذين ءامنوا» برای رساندن اين معنى است كه ايمان به خدا و رسول مستلزم اطاعت و پيروي از آنان است.

7 - فلاح و رستگاری پیامد اطاعت خدا و رسول (صلی الله عليه و آله)

فاجتنبوه لعلكم تفلحون .. و اطيعوا الله و اطيعوا الرسول

8 - رسالت پیامبر (صلی الله عليه و آله) ، اجبار مردم به اطاعت از خداوند نیست .

فان توليتم فاعلموا انما على رسولنا البلغ المبين

بدیهی است که جمله «فاعلموا...» نمی تواند جواب شرط باشد زیرا ضرورت ابلاغ متوقف بر اعراض مردمان نیست، بنابراین جواب شرط مقدر است و جمله «فاعلموا...» جانشین و قرینه آن می باشد. یعنی شما خود مسؤول عواقب اعراض خویش هستید زیرا اجبار شما بر اطاعت، خارج از وظائف رسول ماست.

9- پندار برخی از مسلمانان بر اینکه پیامبران وظیفه دار اجبار مردم به اطاعت از خدا و رسول هستند. *

فاعلموا انما علی رسولنا البلغ المبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 9

9- فراخوانی امت ها به پیروی از فرمان های خداوند سرلوحه رسالت انبیا و یکی از وظایف آنان

یوم یجمع الله الرسل فبقول ماذا اجبتم

ص: 179

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 161 - 15

15 - اطاعت از فرمان های الهی ، احسان و نیک کرداری است .

اسکنوا .. و قولوا حطه و ادخوا الباب سجداً ... سنزید المحسنین

برداشت فوق بر اساس احتمال دیگری که درباره «المحسنین» است استفاده شده ؛ یعنی این کلمه جانشین ضمیر «کم» گرفته شده است تا به این معنا اشاره شود که اطاعت از فرمانهای یاد شده احسان و اطاعت کنندگان آن اوامر از محسنانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 13، 12

12 - لزوم اطاعت از تمامی دستورات خدا و رسول وی

و أطیعوا الله و رسوله

13 - اطاعت از خدا و رسول او ، تلاش برای رفع اختلافات جامعه ایمانی و رعایت تقوا ، لازمه ایمان به خدا و رسول اوست .

فاتقوا الله و أصلحوا .. و أطیعوا الله و رسوله إن كنتم مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 20 - 4، 2، 1

1 - اهل ایمان وظیفه دار اطاعت از خدا و رسول و پرهیز از نافرمانی آن حضرت

يأیها الذین ءامنوا أطیعوا الله و رسوله و لا تولوا عنه

2 - فرمان های خدا و رسولش دارای هویتی واحد ، و پیروی از خداوند در گرو پیروی از رسول اوست .

أطیعوا الله و رسوله و لا تولوا عنه

چون جمله «و لا تولوا عنه» (از رسول خدا و فرمانهای او اعراض نکنید)، توضیح و تأکیدی برای جمله «أطیعوا الله و رسوله» است و در این جمله تنها اعراض از پیامبر (صلی الله علیه و آله) مطرح شده، دو نکته استفاده می شود: یکی اینکه فرمانهای خدا و رسول او دارای هویت واحد است ؛ دوم اینکه اطاعت از خداوند در گرو اطاعت از رسول اوست.

4 - حمایت و نصرت الهی از آن مؤمنانی است که همواره مطیع خدا و رسول او باشند و از دستورات وی تخلف نکنند . *

وَأَنِ اللّٰهُ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ .. أَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنَّهُ

آیه مورد بحث می تواند بیانگر کلمه «المؤمنین» در آیه قبل باشد. یعنی آن وعده حمایت (أَنِ اللّٰهُ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ)، مخصوص مؤمنانی است که از دستورات خدا و رسول او سرپیچی نکنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 1،6

1 - اطاعت از فرمان های خدا و رسول به هنگام رویارویی با دشمنان ، وظیفه ای ضروری بر عهده مسلمانان

و أَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ

6 - اطاعت از خدا و رسول در پی دارنده وحدت و عظمت جامعه اسلامی

و أَطِيعُوا اللّٰهَ .. وَلَا تَنزَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحَكُمْ

برحذر داشتن اهل ایمان از نزاع و اختلاف، پس از فراخوانی آنان به اطاعت از خدا و رسول می تواند اشاره به این معنا داشته باشد

ص: 180

که تنها راه برای دور ماندن از نزاعها و اختلافات، پیروی کردن از خدا و رسول اوست.

55- اطاعت از خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 69 - 2

2- موسی (ع) بر اطاعت کامل خود از خضر (ع) و سرپیچی نکردن از فرمان های او تأکید کرد .

ستجدنی إن شاء الله صابراً ولا أعصى لك أمراً

56- اطاعت از دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 168 - 17

17 - ضرورت پرهیز از متابعت دشمنان و پیروی از خواسته های آنان

ولا تتبعوا خطوت الشيطان إنه لكم عدو مبين

چون دشمنی شیطان با انسان علت برای لزوم پرهیز از متابعت اوست، دانسته می شود که آدمی هر کس و هر چیزی را که دشمن خود یافت باید از پیروی او سرباز زند.

57- اطاعت از دوستان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 121 - 14

14 - اطاعت از شیطان و اولیای آن، شرک است.

وإن أظعموهم إنکم لمشركون

58- اطاعت از دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 232 - 17

17 - لزوم تعبد در برابر احکام الهی ، در عین جهل به حکمت و فلسفه آن

ذلك يوعظ به من كان منكم يؤمن بالله و اليوم الاخر . . . و الله يعلم و انتم لا تعلم

ص: 181

59- اطاعت از دین ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 125 - 11، 2

2 - برترین آیین، پیروی از دین ابراهیم است.

و من احسن دیناً ممن اسلم وجهه لله و هو محسن و اتبع مله ابرهیم حنیفاً

11 - پیروی از آیین ابراهیم (ع) (دین حنیف)، موجب برخوردار شدن از محبت خداوند

و اتبع مله ابرهیم حنیفاً و اتخذ الله ابرهیم خلیلاً

در صورتی که آیین پیراسته از انحراف، باعث دستیابی ابراهیم به مقام دوستی خدا شده باشد، پیروی از آن آیین، برای دیگران نیز می تواند چنان تأثیری داشته باشد و آنان را چون ابراهیم به مقام دوستی خداوند ارتقا دهد.

60- اطاعت از رسوم پیشینیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 4

4 - لزوم پیروی از سنن و قوانین صحیح پیشینیان

و یهدیکم سنن الذین من قبلکم

61- اطاعت از رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 67 - 1

1 - کافران، در حال سوختن در آتش جهنم، اعلام می کنند که مطیع بزرگان و رؤسای گمراه سازشان بودند.

إنّ الله لعن الکفرین... یوم تقلّب... وقالوا ربّنا إنّنا أطعنا سادتنا... فأ

62- اطاعت از رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- ارتباط با خدا، رسیدگی به محرومان جامعه و فرامان بری از رهبری جامعه اسلامی، از مصداق های مهم و بارز اعمال صالح

وعد الله الذين آمنوا منكم وعملوا الصلحت . . . وأقيموا الصلوه وءاتوا الزكوه

برداشت فوق با توجه به این نکته است که فریضه نماز، زکات و اطاعت از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) که جزو اعمال صالح می باشد،

اختصاص

ص: 182

به ذکر یافته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 131 - 4

4 - تبلور تقوا، در اطاعت از پیامبران و رهبران الهی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

عطف «أطيعون» بر جمله قبل می تواند تفسیری باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 150 - 5

5 - تبلور تقوای الهی در اطاعت از پیامبران و رهبران الهی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

براساس این که عطف «أطيعون» عطف تفسیری باشد؛ برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 163 - 5

5 - تبلور تقوای الهی در اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

«أطيعون» می تواند عطف تفسیری برای «اتَّقُوا اللَّهَ» باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

63- اطاعت از رهبران ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 20

20 - عن محمد بن منصور قال: سألت عبدا صالحا عن قول الله عز وجل: «قل إنما حرم ربي الفواحش ما ظهر منها وما بطن» قال: ان القرآن له ظهر وبطن فجميع ما حرم الله في القرآن هو الظاهر والباطن من ذلك ائمه الجور . . .

محمد بن منصور گوید: از امام کاظم (ع) درباره آیه «قل انما حرم . . . » سؤال کردم فرمود: قرآن، دارای ظاهر و باطن است؛ آنچه را خداوند در قرآن تحریم کرده فاحشه آشکار و باطن آن، اطاعت از پیشوایان ستمگر است . . .

64- اطاعت از رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 8

ص: 183

8- گروهی از اهل کتاب ، مطیع و فرمانبردار سران کفر و ضلالت

و عبد الطغوت

65- اطاعت از رهبران گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 8

8- گروهی از اهل کتاب ، مطیع و فرمانبردار سران کفر و ضلالت

و عبد الطغوت

66- اطاعت از رهبران مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 167 - 3,7,12

2- اظهار پشیمانی مشرکان پیرو در صحنه قیامت ، از دوستی با سران شرک و اطاعت از ایشان در دنیا

و قال الذین اتبعوا لو أن لنا کره فنتبرأ منهم

3- ندامت مشرکان پیرو در قیامت از شرک و پیروی آنان از اطاعت سران ، ثمری نداشته و موجب نجات آنان نخواهد شد .

و قال الذین اتبعوا لو أن لنا کره فنتبرأ منهم

چنانچه ندامت از شرک و .. در قیامت برای نجاتشان مؤثر می بود، مشرکان آرزوی بازگشت به دنیا را نمی کردند.

7- قیامت صحنه حسرت و اندوه مشرکان پیرو ، از شرک و پیروی از سران شرک

کذلک یربهم الله أعمالهم حسرت علیهم

12- شرک و پیروی از سران شرک و پیروی از آنان ، عمل های حسرت آفرین و اندوهبار در سرای آخرت برای مشرکان پیرو

کذلک یربهم الله أعمالهم حسرت علیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 169 - 9

9- شیطان ، وادار کننده انسان ها به شرک و شرک و ترغیب کننده آنها به دوستی با سران شرک و پیروی از آنان *

و من الناس من يتخذ من دون الله أنداداً .. إنما يأمرکم بالسوء و الفحشاء

از مصداقهای مورد نظر برای «سوء» و «فحشاء» به قرینه آیات قبل، شرک و شرک و .. است.

ص: 184

67- اطاعت از رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 12

12 - لزوم پیمان گرفتن رهبری جامعه از مردم ، برای پابندی بر تبعیت از وی در جنگ و غیر آن

قال هل عسیتم ان کتب علیکم القتال الا تقاتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 31 - 14، 8

8 - کردار انسان ، نمایانگر علقه ها و گرایش های درونی است .

قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی

14 - پذیرش رهبران الهی و تبعیت از آنان ، زمینه بخشایش گناهان

فاتبعونی . . . و یغفر لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 132 - 2

2 - وجوب تبعیت از فرامین رسول خدا (رهبران الهی)

واطیعوا الله و الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 13، 9

9 - تحقق وعده الهی به پیروزی جامعه ایمانی در گرو اتحاد صفوف ، پایداری و پیروی آنان از رهبری

و لقد صدقکم الله وعده . . . حتی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم

13 - استواری در نبرد ، اتحاد و یکدلی رزمجویان و پیروی از دستورات رهبران الهی ، عامل جلب اذن خداوند برای پیروزی بر دشمن

اذ تحسونهم باذنه حتی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم

کلمه «بازنه» بیانگر این است که پیروزیها در گرو اذن خداوند است و از اینکه مسلمانان در مرحله اول، یعنی قبل از اختلاف و سستی و سرپیچی، مأذون به پیروزی شدند و آنگاه که سستی کردند و اختلاف ورزیدند و سرپیچی نمودند، اذن به پیروزی برداشته شد، معلوم می شود اذن الهی به پیروزی، دایر مدار عملکرد رزمجویان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 21

21 - مقاومت در برابر دشمن بر اساس تقیه و آمادگی برای پیروی از دستورات پیشوایان، وظیفه مؤمنان

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: ... و صابروهم علی التقیه و رابطوا علی من تقتدون به ... .

معانی الاخبار، ص 369، ح 1؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 334، ح 3.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 71 - 6

6- همه انسان ها (خوبان و بدان) در دنیا به ناگزیر امام و پیشوای مخصوص به خود داشته و از او پیروی خواهند کرد .

یوم ندعوا کلّ أناس باممهم

از اینکه خداوند می فرماید: «همه انسانها به امام خود فرا خوانده می شوند» معلوم می شود که در دنیا، همه دارای امام و پیشوا هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 4,5,6,8,9,20

4 - لزوم اطاعت از اوامر حکومتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اولوالامر (حکمرانان و والیان)

اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم

5 - وجوب اطاعت از اولوالامر و والیان ، منوط به ایمان ایشان است .

اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم

کلمه «منکم» (از میان شما مؤمنان) دلالت دارد که اولوالامر و والیانی اطاعتشان واجب است که مؤمن باشند.

6 - وجوب اطاعت از ولیّ خدا ، در صورتی است که در چارچوب اصول مشخص شده از جانب خدا و رسول عمل کند .

اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم

چون اطاعت از اولوالامر در کنار اطاعت خدا و رسول قرار گرفته، نمی تواند شامل دستوراتی شود که در تضاد با اوامر خدا و رسول است ؛ زیرا اطاعت از چنین فرامینی ملازم با اطاعت نکردن از خدا و رسولش می باشد.

8 - اجرای عدالت ، وظیفه حاکمان و اطاعت از آنان ، وظیفه مردم

و اذا حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل . . . یا ایّها الذین امنوا اطیعوا الله و

9 - ادای امانت (واگذاری مقام به اهل آن) و تحقق عدالت ، در پرتو اطاعت از خدا ، رسول و اولوالامر است .

انّ الله یأمرکم ان تؤدّوا الامانات الی اهلها و اذا حکمتم بین الناس ان تحکموا ب

گویا این آیه، اشاره به چگونگی تحقق فرمانهای مطرح شده در آیه قبل است.

20 - اطاعت از خدا و رسول و اولوالامر، نشانه ایمان واقعی به خدا و روز قیامت است.

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولی الامر . . . ان كنتم تؤمنون بالله و اليوم ال

بنابر اینکه جمله «ان كنتم»، شرط برای جمله «اطيعوا الله» نیز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 80 - 10

10 - اطاعت از رهبر به حق (امام) بر پایه شناخت کامل وی، اطاعت از خدا و موجب خوشنودی اوست.

من يطع الرسول فقد اطاع الله

امام باقر (ع) فرمود: . . . رضی الرحمان الطاعه للامام بعد معرفته انّ الله تبارک و تعالی يقول: «من يطع الرسول فقد اطاع الله...» ...

کافی، ج 1، ص 185، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 520، ح 420؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 259، ح 202؛ کافی، ج 2، ص 19، ح 5.

68- اطاعت از رهبری دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 81 - 6

6 - سلامت و سعادت جوامع در گرو پیروی از رهبران الهی و عمل به قوانین دین

و لو كانوا يؤمنون بالله و النبي و ما أنزل إليه ما اتخذوهم أولياء

با توجه به آیات گذشته که در آن جامعه ای منحط از بنی اسرائیل ترسیم گردیده بود، معلوم می شود آیه مورد بحث، رهنمودی است برای نجات جوامع از انحطاط، بنابراین «ما اتخذوهم أولياء» تنها، بیان یکی از نتایج ترک پیروی از رهبران الهی و عمل به قوانین دینی است و نتایج دیگر که از آنها به سلامت و سعادت تعبیر شد با توجه به آیات گذشته به دست می آید.

69- اطاعت از سالکان راه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 17، 13، 10

10 - باید از کسانی پیروی کرد که به سوی خدا حرکت می کنند .

جهداک علی أن تشرك بی . . . فلا تطعهما . . . و اتبع سبیل من أناب إلّیّ

13 - انسان های خداجو، الگویی شایسته برای تبعیت اند .

و اتبع سبیل من أناب إلّیّ

17 - توجه دادن انسان به محاسبه اعمال اش در نزد خداوند، زمینه ساز پابندی وی به توحید و پیروی کردن از انسان های خداجو است .

و إن جهداک علی أن تشرك بی . . . فلا تطعهما . . . و اتبع سبیل من أناب إلّیّ ثمّ إلّیّ

70- اطاعت از سلطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 195 - 17

17 - رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرموده است: « طاعة السلطان واجبه و من ترک طاعة السلطان فقد ترک طاعة الله عز و جل و

دخّل فی نهیه إن اللّٰه عز و جل یقول : و لا تلقوا بأیدیکم إلی تهلکة ؛

اطاعت از سلطان واجب است و هر کس پیروی از سلطان نکند، از خدا اطاعت نکرده و با نهی خداوند مخالفت کرده است. خدای عز

ص: 187

و جل می فرماید: خود را با دست خویش به هلاکت نیندازید».

71- اطاعت از سنت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 104 - 14

14 - خیر ، پیروی نمودن از قرآن و سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

و لتكن منكم امة يدعون الى الخير

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) پس از تلاوت آیه فوق فرمود: الخیر اتباع القرآن و سنتی .

الدر المنثور، ج 2، ص 289.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 27

27 - اطاعت از خدا و رسول و اولوالامر (تبعیت از قرآن و سنت) ، امری پسندیده و دارای بهترین فرجام

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولی الامر . . . ذلك خیر و احسن تاویلا

بنابر اینکه «ذلک» اشاره به «اطيعوا الله . . .» نیز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 115 - 13

13 - حجیت سیره عملی مؤمنان ، در صورتی که مخالفت سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نباشد .

و من يشاقق الرسول . . . و يتبع غير سبيل المؤمنين

جمله «يتبع غير سبيل المؤمنين»، بیانگر حجیت سیره مؤمنان است و جمله «من يشاقق الرسول»، حجیت سیره را مقید می کند به اینکه با

سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یا دلیل شرعی دیگر مخالفت نداشته باشد.

72- اطاعت از شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 179 - 2

2- شعيب (ع)، خواهان اطاعت اصحاب ايکه از او، به دليل آشکار بودن صداقت و امانت داری اش

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

برداشت یاد شده از تفریح «اتَّقُوا..» بر «إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 188

3 - اشراف کفر پیشه مدین با یاد کردن سوگند ، پذیرش رسالت شعیب و پیروی از دستورات او را ، امری زیان آور معرفی می کردند .

لئن اتبعتم شعیباً إنکم إذا لخسرون

6 - مؤمنان به رسالت شعیب (ع) مصمم بر آیین توحید و متابعت شعیب (ع) در خروج از شهر مدین

لئن اتبعتم شعیباً

73- اطاعت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 168 - 8,13,14

8 - ضرورت پرهیز از پیروی شیطان

و لاتتبعوا خطوت الشیطن

13 - تحریم نعمت ها و امکانات زمین بر خویشان ، پیروی از شیطان است .

كلوا مما فی الأرض ... و لاتتبعوا خطوت الشیطن

نهی از متابعت شیطان پس از توصیه به بهره برداری از امکانات و پرهیز از حرامها و پلیدیها، گویای این است که: استفاده نکردن از امکانات و یا خودداری نکردن از حرامها و خبیثها، مصداقی از پیروی شیطان است.

14 - بهره گیری از محرّمات و چیزی های پلید و ناپاک ، پیروی کردن از شیطان است .

كلوا مما فی الأرض حللاً طیباً و لاتتبعوا خطوت الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 8

8 - تقلید های کورکورانه ، از دسیسه های شیطان برای بازداری انسان ها از پیروی قرآن و احکام دین

لاتتبعوا خطوت الشیطن ... و إذا قیل لهم اتبعوا ما أنزل اللّٰه قالوا بل نتبع ما أُل

جمله «بل نتبع ...» که گویای تقلید کورکورانه است - به قرینه آیات قبل - بیانگر مصداقی است برای «خطوات الشیطان». قابل ذکر

است که قید «کورکورانه» از جمله «أولوکان أبأؤهم...» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 208 - 7،10،12

7 - تبعیت از شیطان، عامل اختلاف و تفرقه

ادخلوا فی السلم کافه و لا تتبعوا خطوات الشیطان

ظاهراً جمله «ولا-تبعوا...»، بیانگر مانع صلح و اتحاد در میان جامعه ایمانی است. یعنی تبعیت از شیطان، عامل اختلاف و تفرقه است.

10 - نافرمانی در برابر فرمان خداوند، پیروی از شیطان است.

ص: 189

ادخلوا في السلم كافة ولا تتبعوا خطوات الشيطان

12 - هشدار الهی نسبت به پیروی از شیطان و گام نهادن در راه های وی

ولا تتبعوا خطوات الشيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 11، 3

3 - متابعت از شیطان، لغزش و انحراف است.

ولا تتبعوا خطوات الشيطان... فان زلتم

11 - متابعت از شیطان و ایجاد تفرقه، ضرری به خداوند و دین او نمی زند.

ادخلوا في السلم كافة ولا تتبعوا... فان زلتم... ان الله عزيز حكيم

با توجه به توضیح فیش قبل.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 210 - 11، 1

1 - تسلیم نشدن در برابر اوامر خداوند و پیروی از شیطان، موجب عذاب الهی

ادخلوا في السلم كافة... هل ينظرون الا ان يأتيهم الله في ظلل

«ان يأتيهم الله»، کنایه از عذاب الهی است؛ به قرینه «فان الله عزيز حكيم» در آیه سابق.

11 - تهدید خداوند، نسبت به کسانی که تسلیم فرمان های الهی نیستند و از شیطان پیروی می کنند.

ولا تتبعوا خطوات... هل ينظرون الا ان يأتيهم... والى الله ترجع الامور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 5

5 - دوستی شیطان، زمینه ساز ترس از غیر خدا

انما ذلكم الشيطان يخوف اولياءه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 121 - 14

14 - اطاعت از شیطان و اولیای آن، شرک است.

وإن أظعموهم إنکم لمشركون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 13، 11، 6، 5

5 - حرام شمردن نعمتهای خداوند، بدون دلیل و یا به دلایل واهی، پیروی از راه و گام شیطان است.

ولا تتبعوا خطوت الشیطن

6 - امساک بی بدیل از خوردن گوشت چهارپایان (زهد بیجا) پیروی از راه شیطان است.

ص: 190

و من الأنعم .. كلوا ... و لا تتبعوا خطوات الشيطان

11 - دشمنی شیطان با انسان، فلسفه نهی شدن آدمی از پیروی اوست.

و لا تتبعوا .. إنه لكم عدو مبين

13 - روی عن أبي جعفر و أبي عبدالله(ع): إن من خطوات الشيطان الحلف بالطلاق و النذور في المعاصي و كل يمين بغير الله تعالى.

از امام باقر و امام صادق(ع) روایت شده است: سوگند بر مطلقه شدن همسر و نذر در گناهان و هر سوگندی به غیر نام خدای تعالی، پیروی از گامهای شیطان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 83 - 13

13 - انتشار اخبار امنیتی در جامعه، زمینه گمراهی انبوه مردم و پیروی آنان از شیطان

و اذا جاءهم .. اذاعوا به ... لا تتبعم الشيطان الا قليلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 117 - 7,8

7 - پرستش هر معبودی جز خداوند، در حقیقت شیطان پرستی است.

ان يدعون .. و إن يدعون شيطناً مريداً

8 - اطاعت از شیطان، خاستگاه بت پرستی

ان يدعون من دونه الا اثناً و إن يدعون شيطناً مريداً

چون دو جمله «ان يدعون ..» و «ان يدعون الا شيطناً» دارای حصر است و مفهوم هر یک منطوق دیگر را نفی می کند، برای رفع تنافی می توان گفت جمله دوم بیانگر علت مضمون جمله اول است، یعنی بت پرستی برخاسته از اطاعت شیطان می باشد. گفتنی است بنابراین مبنا «یدعون» در جمله دوم به معنای اطاعت است نه پرستش.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 118 - 8

8 - شرک و بت پرستی، عصیان از بندگی خداوند و پذیرش سلطه شیطان است.

ان يدعون من دونه الا اثناً .. قال لاتخذن من عبادك نصيباً مفروضاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 13،16

13 - انسان های گمراه و در بند آرزو ها ، فرمانبرانی گوش به فرمان شیطان

و لاضلنهم و لامنینهم و لامرنهم فلیبتکن . . . فلیغیرن

با توجه به ترتیب ذکر شده در آیه، معلوم می شود که انسان پس از ضلالت و دل بستگی به آمال و آرزوهای توخالی، مطیع خوبی برای شیطان می شود.

16 - اطاعت از دستورات شیطان ، در حقیقت پذیرش ولایت اوست .

و لامرنهم فلیغیرن خلق الله و من یتخذ الشیطن ولیاً

ص: 191

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 7

7 - انسان ها ، حتی عالمان هدایت یافته ، در خطر پیروی از شیطان و گام نهادن در مسیر گمراهی هستند .

فانسلخ منها فأتبعه الشيطان فكان من الغاوين

74- اطاعت از صادقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 13

13 - « روی المعلى بن خنيس عن ابي عبدالله (ع) في قوله : « كونوا مع الصادقين » : بطاعتهم ؛

معلى بن خنيس از امام صادق (ع) درباره قول خدا که فرموده «با صادقان باشید» روایت کرده: بودن با صادقان به معنای اطاعت از آنان است.»

75- اطاعت از طاغوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 15

15 - فرمانبری از طغیانگران ، ناسازگار با ایمان به خدا و کتب آسمانی

هل تتقون منا الا ان اءامنا بالله .. و عبد الطغوت

توصیف پیشینیان یهود و نصارا به بندگی و اطاعت طاغوت در پاسخ استهزای اهل کتاب نسبت به مؤمنان، حاکی از ناسازگاری ایمان به خدا با اطاعت طاغوت است.

76- اطاعت از طالوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 249 - 4,5

4 - آزمایش فرمانبری از طالوت و نیروی اراده بنی اسرائیل از جانب خداوند به وسیله نهر *

ان الله مبتليكم بنهر

در آیات سابق، تردید فرمانبری بنی اسرائیل را در رویارویی با دشمن مطرح کرد (هل عسیتم ..) بنابراین آزمایش الهی، برای مشخص شدن فرمانبران و نیز میزان فرمانبری آنان بوده است.

5 - همراهی جمعیت انبوهی از بنی اسرائیل با طالوت، در آغاز حرکت وی برای پیکار با متجاوزان

ص: 192

فلماً فصل طالوت بالجنود

کلمه «جُند» به معنای جمعیت انبوه و مترکم است. آوردن این کلمه به صورت جمع (جنود) دلالت بر کثرت لشکریانی دارد که با طالوت بسیج شدند.

77- اطاعت از عصیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 44 - 9

9- اطاعت و پیروی از گنه پیشگان و سرپیچی کنندگان از فرمان خداوند ، امری ناروا و ناسپاسی نعمت های او است .

لاتعبد الشیطن إنّ الشیطن کان للرحمن عصیاً

78- اطاعت از عقیده باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 13

13 - پیروی از افکار و عقاید بدون دلیل و مبتنی بر تمایلات نفسانی ، امری نکوهیده و مورد نهی خداوند

ولا تتبعوا اهواء قوم قد ضلوا

79- اطاعت از علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 116 - 10

10 - جواز پیروی از کسانی که آرای آنها عالمانه و به دور از گمان است.

وإن تطع أكثر من فی الأرض ... إن یتبعون إلا الظن

چون جمله «إن یتبعون ...» بیان فلسفه ممنوعیت اطاعت از اکثر مردم است، در موردی که چنین فلسفه ای موجود نباشد، حکم ممنوعیت نیز وجود نخواهد داشت. به عبارت دیگر چون حکم منصوص العله است، در موردی که آن علت تحقق نیابد حکم نیز به کار نمی آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- تبعیت از اعلم، اصلی ضروری است.

وإن تطع أكثر من فی الأرض یضلوك . . . إن ربك هو أعلم

ص: 193

جمله «هو أعلم» تعلیلی برای لزوم تبعیت از خداوند است و به همین جهت اختصاصی به مورد ندارد، و در همه جا کارساز بوده و می تواند مورد استناد قرار گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 16

16 - تنها عالمان و هدایت یافتگان ، سزاوار پیروی و اطاعت اند

او لو کان ءاباؤهم لایعلمون شیئاً و لایهتدون

80- اطاعت از علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 1

1 - تسلیم و اطاعت بی چون و چرای یهود و نصارا در برابر احبار و راهبان (پیشوایان دینی) خویش

اتخذوا احبارهم و رهبنهم ارباباً

«اتخاذ رب» کنایه از تسلیم و اطاعت بی چون و چراست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 32 - 4

4 - اطاعت محض و تبعیت کورکورانه یهود و نصارا از احبار و راهبانشان ، در راستای مبارزه با قرآن و اسلام

اتخذوا احبارهم و رهبنهم ارباباً . . . یریدون ان یطفئوا نور الله بأفوههم

81- اطاعت از علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 1

1 - تسلیم و اطاعت بی چون و چرای یهود و نصارا در برابر احبار و راهبان (پیشوایان دینی) خویش

اتخذوا احبارهم و رهبنهم ارباباً

«اتخاذ رب» کنایه از تسلیم و اطاعت بی چون و چراست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 32 - 4

4 - اطاعت محض و تبعیت کورکورانه یهود و نصارا از احبار و راهبانشان ، در راستای مبارزه با قرآن و اسلام

اتخذوا أحوارهم ورهنهم أرباباً . . . یریدون أن یطفئوا نور الله بأفوههم

ص: 194

11 - یهودیان و منافقان شتابنده در کفر ، پذیرای سخنان نادرست و سر به فرمانِ سران و عالمان تحریفگر یهود

سمعون للکذب سمعون لقوم ءاخرین لم یأتوک یحرفون الکلم

برداشت فوق بر این مبناست که «سمعون . . .»، علاوه بر توصیف یهودیان، وصف منافقان نیز باشد، و «للکذب» و «لقوم» مفعول به برای «سمعون» باشد. بنابراین معنای «سمعون للکذب» که دارای لحنی مذمت آمیز است، چنین می شود: آنان پذیرای سخنان دروغ هستند، و «سمعون لقوم ءاخرین»، یعنی شنوای دستورات دیگران و مطیع آنانند.

15 - منافقان و یهودیان شتابنده در کفر ، مردمی دروغ پرداز ، جاسوس و فرمانبردار سران و عالمان تحریفگر یهود

سمعون للکذب سمعون لقوم ءاخرین لم یأتوک یحرفون الکلم

برداشت فوق بر این مبناست که «للکذب» و «لقوم» مفعول له برای «سمعون» باشد. بنابراین «سمعون للکذب»، یعنی سخنان تو را می شنوند تا بر تو دروغ ببندند و شایعه سازی کنند و «سمعون لقوم ءاخرین»، یعنی آنان جاسوس دیگرانند و سخنان تو را برای دیگران می شنوند.

82- اطاعت از عیسی (ع)

9 - بنی اسرائیل ، موظف به پیروی از عیسی (ع) در عصر رسالت آن حضرت

و جعلنه مثلاً لبنی اسرائیل

این که عیسی (ع) الگو و مثلی برای بنی اسرائیل قرار داده شده، نشانگر این حقیقت است که آنان موظف به پیروی از آن حضرت بوده اند.

83- اطاعت از غیر خدا

3 - تنها اذن الهی ، مجوّز اطاعت از غیر اوست .

و ما ارسلنا من رسول الا ليطاع باذن الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 121 - 16

16 - پیروی از غیر خداوند در برابر تشریح او نوعی شرک است.

ص: 195

وإن أطمعتموهم إنكم لمشركون

مورد آیه اطاعت از مشرکان و شیاطین در مورد احکام ذبیحه است، ولی ظاهراً خصوصیتی در این مورد نیست و لذا این مسأله در همه موارد مشابه جاری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 3 - 9

9 - اطاعت و پیروی از دیگران در حقیقت پذیرش ولایت آنهاست.

اتبعوا .. و لا تتبعوا من دونه أولیاء

با اینکه کلمه ای مانند «احدا» به جای «أولیاء» می توانست بیانگر معنای مقصود باشد، ولی کلمه «أولیاء» به کار برده شده تا اشاره باشد به اینکه پیروی و فرمانبرداری مساوی با پذیرش ولایت و سرپرستی پیروی شونده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 7

7 - اطاعت بی چون و چرا از هر انسان، به منزله پرستش اوست .

اتخذوا أحبارهم ورهبانهم أرباباً .. و ما أمروا إلا لیعبدوا إلهها وحداً

از اینکه خداوند می فرماید: یهود و نصارا پیشوایان دینی خود را ارباب گرفته و می پرستیدند در حالی که آنان رسماً چنین پرستشی نداشتند و بلکه فقط از آنها اطاعت بی چون و چرا می کردند، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 4

4 - اطاعت از غیر خدا و عبادت غیر او، شرک و ممنوع است .

ألا لله الدين الخالص

84 - اطاعت از فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 97 - 4

4- درباریان و قوم فرعون به فرمان وی ، با رسالت موسی (ع) به مخالفت برخاستند .

فاتبعوا أمر فرعون

بیان مخالفت قوم فرعون با جمله «آنان از فرمان فرعون پیروی کردند» برای رساندن این نکته است که: مخالفت قوم فرعون با رسالت موسی(ع) برخاسته از فرمان فرعون بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 1

ص: 196

1 - فرعون با تبلیغات گمراه کننده ، مردم مصر را تحمیق کرده ، به اطاعت از خویش واداشته بود .

و نادى فرعون فى قومه . . . فاستخفّ قومه

«استخفّ» در آیه شریفه، به معنای سبک مغز ساختن است.

85- اطاعت از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 3 - 10، 1

1 - لزوم تبعیت از قرآن و ترک پیروی از غیر خدا

اتبعوا ما أنزل إليكم من ربكم و لا تتبعوا من دونه أولياء

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر در «من دونه» به «ربکم» برگردانده شود.

10 - پیروی از قرآن، پذیرش ولایت خداوند و فرمانبرداری از اوست.

اتبعوا ما أنزل إليكم من ربكم و لا تتبعوا من دونه أولياء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 20

20- عزّت ، غلبه و کمال ، پیامد پیمودن راه خدا و پیروی از آموزه های قرآن است .

کتب . . . إلى صراط العزيز الحميد

اضافه شدن «صراط» به «العزيز الحميد» اشاره به این نکته دارد که سالک این راه، راه عزّت و کمال را می پیماید؛ زیرا حمد و ستایش در برابر کمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 27 - 7

7- رهنمود های قرآن ، تنها تعالیم شایسته برای پذیرش و اطاعت است .

واتل ما أحيى إليك من كتاب ربك

فعل «اتل» می تواند از مصدر «تلاوه» به معنای قرائت باشد و ممکن است مصدر آن «تلو» به معنای تبعیت در نظر گرفته شود. برداشت بالای براساس معنای دوم است. مقابله «اتل» - در این آیه - با «لاتطع» - در آیه بعد - این احتمال را تقویت کرده و بر حصر نیز دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 104 - 14

14 - خیر ، پیروی نمودن از قرآن و سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

ولتكن منكم امة يدعون الى الخير

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) پس از تلاوت آیه فوق فرمود: الخیر اتباع القرآن و سنتی.

ص: 197

الدر المنثور، ج 2، ص 289.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 27

27 - اطاعت از خدا و رسول و اولوالامر (تبعیت از قرآن و سنت) ، امری پسندیده و دارای بهترین فرجام

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولى الامر . . . ذلك خير و احسن تاويلا

بنابر اینکه «ذلک» اشاره به «اطيعوا الله . . .» نیز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 1،2،4

1 - فراخوانی خداوند کفرپیشگان را به پیروی از قرآن و رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

و إذا قيل لهم تعالوا إلى ما أنزل الله و إلى الرسول

2 - ارزش و تعالی انسان در سایه پیروی از قرآن و رسول خدا (صلی الله علیه و آله) است .

و إذا قيل لهم تعالوا

به کارگیری کلمه «تعالوا» که از ریشه «علو» به معنای بالا است می تواند اشاره به این باشد که تعالی واقعی انسان با گرایش به دستورات خدا و رسول او امکان پذیر است.

4 - پیروی از قرآن و رسول خدا عامل رهایی از افکار و اندیشه های خرافی

ما جعل الله من بحيره . . . تعالوا إلى ما أنزل الله و إلى الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 2

2 - پاسداری از ایمان با پیروی از تعالیم قرآن و دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، توصیه و فرمان خداوند به مسلمانان

تعالوا إلى ما أنزل الله و إلى الرسول . . . یا ایها الذین ءامنوا علیکم انفسکم

مراد از فرمان به مراقبت از ایمان - به قرینه آیه قبل - همان روی آوردن به قرآن و تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

86- اطاعت از کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 102 - 2

2- پرهیز از اطاعت کافران و بر حذر بودن از نزاع و تفرقه، نشانه تقوای اهل ایمان

ان تطيعوا فريقاً من الذين أوتوا الكتاب .. اتقوا الله حق تقاته

پرهیز از تفرقه و نزاع، از شأن نزول آیه «ان تطيعوا ..» استفاده شده است.

ص: 198

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 150 - 2,5

2 - اطاعت از کفرپیشگان ، نشانه پذیرش ولایت و سرپرستی آنان

ان تطيعوا الذين كفروا... بل الله مولیکم

کلمه «بل» برای اضراب و نفی ولایت غیر خداوند است و چون در آیه قبل سخن از ولایت و پذیرش آن نیامده که با «بل» آن را نفی کند، معلوم می شود که همان اطاعت از کافران، در حقیقت پذیرش ولایت آنان است.

5 - اطاعت و پیروی جامعه ایمانی از کفرپیشگان ، موجب خروج از ولایت خداوند و محرومیت از یاری او

ان تطيعوا الذين كفروا... بل الله مولیکم و هو خيرُ الناصرين

87- اطاعت از گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 8

8 - پیروی اهل کتاب از پیشینیان گمراه و هواپرست خویش ، منشأ غلو و گزافه بستن آنان به دین

يا اهل الكتب لا تغلوا... و لا تتبعوا اهواء قوم قد ضلوا من قبل

بنابر اینکه مخاطبان «یا اهل الكتب» نصارا و یهود در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشند، به نظر می رسد مراد از «قوم قد ضلوا من قبل» پیشینیانی از خود اهل کتاب باشد و مصداق مورد نظر در ضلالت آن قوم، غلو و تجاوزشان در طرح مسائل دینی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 18

18 - ناپسندی تقلید و پیروی از جاهلان و گمراهان امری وجدانی و روشن

او لو کان ءاباؤهم لایعلمون شیئاً و لایهتدون

استفهام در «او لو کان...» برای تقریر است و حکایت از آن دارد که ناپسندی تقلید از جاهلان امری است که وجدان هر انسانی بدان اعتراف دارد.

88- اطاعت از گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 44 - 9

9- اطاعت و پیروی از گنه پیشگان و سرپیچی کنندگان از فرمان خداوند ، امری ناروا و ناسپاسی نعمت های او است .

لاتعبد الشیطن إنّ الشیطن کان للرحمن عصیاً

ص: 199

89- اطاعت از لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 163 - 4

4- لوط (ع)، خواهان اطاعت قومش از او به دلیل آشکار بودن صداقت و امانت داری وی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تفریح «اتَّقُوا اللَّهَ» بر «إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ» بیانگر مطلب یاد شده است.

90- اطاعت از محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 104 - 10

10 - پذیرش فرمان های پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه ای بر عهده اهل ایمان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا... اَسْمَعُوا

برداشت فوق بر این اساس است که «سمع» به معنای اطاعت کردن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 143 - 16

16 - لزوم تبعیت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تسلیم شدن در برابر احکام الهی

مَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ... إِلَّا لَنَعْلَمَ مِنْ يَتَّبِعَ الرَّسُولَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 31 - 18، 20، 10، 5، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور فراخوانی دوستانه خدا به پیروی از خویش

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي

5 - لزوم پیروی از پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل ان كنتم تحبون الله فاتبعوني

10 - پیروی از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، عامل جلب محبت خداوند و آمرزش همه گناهان

فاتَّبِعُونِي يَحَبِّبْكُمْ اللَّهُ وَيُغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ

جمع مضاف در «ذنوبكم»، افاده عموم می کند.

18 - تشویق خداوند به تبعیت و تصدیق و قبول دعوت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

قل ان كنتم تحبون الله فاتَّبِعُونِي

امیر المؤمنین (ع): . . . فقال تبارک و تعالی فی التحریض علی اتباعه و الترغیب فی تصدیقه و القبول لدعوته «قل ان كنتم تحبون الله فاتَّبِعُونِي».

کافی، ج 8، ص 26، ح 4؛ نورالثقلین، ج 1، ص 326، ح 87.

20 - تبعیت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در نیکوکاری، تقوا، تواضع و خضوع، موجب جلب محبت خداوند

قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) درباره آیه فوق فرمود: علی البرّ و التقوی و التواضع و ذلّه النفس.

الدرّ المنثور، ج 2، ص 178.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 32 - 8، 4، 3، 2، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور دعوت مردم، به اطاعت از خدا و رسول

قل اطیعوا الله و الرسول

2 - لزوم اطاعت از خدا و رسول

قل اطیعوا الله و الرسول

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، دارای دستورات و اوامری غیر از آنچه در وحی و قرآن آمده است.

قل اطیعوا الله و الرسول

اگر پیامبر (صلی الله علیه و آله) دستور و امری غیر از آنچه در قرآن آمده، نداشت؛ الزام به اطاعت از رسول بی معنا بود.

4 - اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، اطاعت از خداست.

قل اطیعوا الله و الرسول

8 - تنها فرمانبران امر خدا و رسول، محبوب خدایند.

اطیعوا الله و الرسول فان تولّوا فانّ الله لا یحب الکافرین

حصر، از مقابله فرمانبران و کافران و محروم نمودن کافران از محبت خدا، استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - یادآوری امتیاز و برتری انبیای گذشته، عامل تسهیل پذیرش اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

اطيعوا الله و الرسول . . ان الله اصطفى

پس از امر به اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، امتیاز انبیای گذشته را یادآور می شود تا بفهماند که امتهای گذشته نیز مأمور به اطاعت بودند؛ باشد که از این طریق، اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، آسان گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 132 - 3, 5, 6, 1

1 - نیل به رحمت الهی، در گرو اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و اطيعوا الله و الرسول لعلکم ترحمون

3 - پیروی از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، موجب مصون ماندن از آتش دوزخ

و اتقوا النار . . و اطيعوا الله و الرسول لعلکم ترحمون

ص: 201

جمله «اطيعوا الله ..»، پس از بیان عاقبت کفر (گرفتار آمدن به آتش)، برای راهنمایی انسان به خلاصی از چنین عاقبتی است.

5- امید برخورداری از رحمت الهی، برانگیزاننده مردم برای پیروی خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و اطيعوا الله و الرسول لعلکم ترحمون

6- نتیجه پیروی از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، به خود انسان برمی گردد، نه به خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و اطيعوا الله و الرسول لعلکم ترحمون

چون برخورداری خود انسانها از رحمت الهی (ترحمون)، هدف و غایت اطاعت خدا و رسول قرار داده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 133 - 6,10,15,18

6- نیل به آمرزش الهی و بهشت تقوایبندگان، برانگیزنده اهل ایمان به اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

يا ايها الذين امنوا .. و اطيعوا الله و الرسول ... سارعوا الي مغفرة من ربك

جمله «سارعوا الي ...»، بعد از امر به اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، برای ایجاد انگیزه و نیز تشویق مؤمنان به پیروی از خدا و پیامبرش است.

10- آمرزش گناهان و درآمدن به بهشت، در گرو اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و اطيعوا الله و الرسول .. سارعوا الي مغفرة من ربكم و جته

آمرزش گناهان، فعل خدا و در اختیار اوست. بنابراین مراد از شتاب به سوی مغفرت، انجام اعمالی است که موجبات آمرزش الهی را فراهم می سازد، که به قرینه عطف شدن «سارعوا» بر «اطيعوا الله و الرسول»، همان پیروی از خدا و پیامبرش است.

15- اطاعت خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، جلب رحمت الهی و آمرزش گناهان، مراحل در طول هم برای ورود به بهشت متقین

و اطيعوا الله و الرسول لعلکم ترحمون. و سارعوا الي مغفرة من ربكم و جته عرضها

18- نیل به تقوا، در گرو اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) و فراهم آوردن زمینه آمرزش گناهان

و اطيعوا الله و الرسول .. و سارعوا الي مغفرة من ربكم و جته ... اعدت للمت

معنای اینکه به سوی بهشت متقین بشتابید، این است که از زمره متقین شوید و مخاطبین این دعوت کسانی هستند که به اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) و فراهم ساختن موجبات آمرزش، فراخوانده شدند. بنابراین از زمره اهل تقوا شدن به این است که از خدا و

رسول او پیروی کرده و کاری کنند که گناهشان آمرزیده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 138 - 9

9 - بیان احکام الهی (لزوم پرهیز از رباخواری ، پیروی از خدا و رسول و . . .) ، روشننگر مردم و پندی برای تقوایندگان و هدایت کننده آنان

یا ایها الذین امنوا . . . هذا بیان للناس و هدی و موعظه للمتقین

برخی برآند که «هذا»، اشاره به کلیه مسائل و معارفی است که در آیات 130 تا 137 تبیین شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 7,21

7 - سستی ، اختلاف در کار جنگ و سرپیچی از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از عوامل شکست مسلمانان در پیکار احد

ص: 202

حتی اذافشلتتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم

21 - پایداری در نبرد، وحدت و پیروی از تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نشانگر آخرت خواهی مؤمنان مجاهد

حتی اذافشلتتم .. منکم من یرید الاخره

بنابر اینکه دنیاطلبی (منکم من یرید الدنیا)، دلیل «اذافشلتتم ..» باشد، صفات مقابل اینها ویژگی آخرت جوین خواهد بود؛ یعنی آخرت خواهان در نبرد نه سستی خواهند کرد و نه ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 21، 16، 11، 4، 1

1 - پادشاه بزرگ الهی برای آنان که علی رغم تحمّل جراحت های نبرد پیشین، دعوت خدا و رسولش را برای نبردی دیگر اجابت کردند.

الذین استجابوا لله و الرسول من بعد ما اصابهم القرع .. اجر عظیم

چون آیات پیشین و نیز آیات بعد درباره نبرد و جهاد است، معلوم می شود که فرمان اجابت شده (استجابوا)، فرمان جنگ و مبارزه بوده است.

4 - پادشاه بزرگ الهی برای اجابت کنندگان دعوت خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) به نبردی دیگر در عین تحمّل جراحت نبرد احد، مشروط به احسان و تقوای آنان است.

الذین استجابوا .. للذین احسنوا منهم و اتقوا اجر عظیم

مفسران برآنند که نبرد پیشین که مسلمانان در آن جراحتها دیدند، همان نبرد احد است. به دلیل وقوع این آیه پس از بیان نبرد احد و اینکه سخن از قرع به میان آورده است؛ چنانچه درباره نبرد احد نیز فرموده بود: «ان یمسکم قرع».

11 - ارزش والای ثبات بر ایمان و پذیرش دعوت خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، پس از تحمّل شدائد و مشکلات

ان الله لا یضیع اجر المؤمنین. الذین استجابوا لله و الرسول من بعد ما اصابهم ا

16 - اطاعت از دستورات خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله)، علی رغم تحمّل سختی ها و شدائد، از مصادیق احسان و تقوا

الذین استجابوا لله .. للذین احسنوا منهم و اتقوا اجر عظیم

در برداشت فوق، «من» در «منهم»، بیایه گرفته شده، یعنی محسنان و تقواییشان همان اجابت کنندگان دعوت پیامبرند و برای آنان پاداشی بزرگ است.

21 - پادشاه بزرگ امیرالمؤمنین (ع) به خاطر احسان و تقوا و اجابت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) پس از مجروح شدن در جنگ

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ .. اجر عظيم

امام صادق (ع): ان رسول الله بعث علياً في عشره «استجابوا لله و الرسول من بعد ما اصابهم القرح» الى «اجر عظيم». انما نزلت في امير المؤمنين (ع).

تفسير عياشى، ج 1، ص 206، ح 153 ; تفسير برهان، ج 1، ص 326، ح 4.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 13، 1

1 - پاسخگویان به دعوت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) پس از نبرد احد برای جهاد، کسانی بودند که از شایعه حمله دشمن نترسیدند و ایمانشان افزون گردید .

ص: 203

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ .. الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ ... فزادهم ايمانا

13 - دستیابی به صفت توکل و اعتماد کامل به کفایت خداوند ، در گرو اطاعت از خدا و رسول ، پیشه ساختن صبر و تقوا و نیکوکاری است .

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ .. لِلَّذِينَ احسنوا منهم و اتَّقوا ... و قالوا حسبنا الله و

به نظر می رسد صفات یاد شده در آیه قبل ، رهنمودی باشد برای رسیدن آدمی به مقامی که خداوند را وکیل خود دانسته و به کفایت او مطمئن گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 174 - 10، 14، 3،

3 - اجابت مؤمنان به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای شرکت در غزوه حمراء الاسد یا بدر صغرا

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ و الرَّسُولِ .. فانقلبوا بنعمه من الله و فضل

10 - اجابت دعوت خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای شرکت در جنگ ، موجب جلب رضایت الهی

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ و الرَّسُولِ .. و اتبعوا رضوان الله

14 - ایمان به خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اطاعت از آنان ، صبر و جهاد ، تقوا و احسان و توکل ، موجب رضایت کامل الهی و برخورداری از فضل بزرگ وی

المؤمنين. الَّذِينَ اسْتَجَابُوا ... و اتبعوا رضوان الله و الله ذو فضل عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 26

26 - استحقاق اجر عظیم الهی ، در گرو ایمان به خدا و رسول و پرهیز از مخالفت با آنان

و ان تؤمنوا و تتقوا فلکم اجر عظیم

چون کلمه «اجر»، ظهور در پاداش استحقاقی دارد، در برداشت فوق، کلمه استحقاق آورده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 10، 17

10 - اقامه نماز ، پرداخت زکات و اطاعت از خدا و رسول ، از نشانه های بارز مؤمنان

و المؤمنون و المؤمنات .. و یقیمون الصلوه و یؤتون الزکوه

17 - مؤمنان راستین ، فرمانبران خدا و رسول از روی میل و رغبت و نه از روی اکراه و بی میلی

و یطیعون الله و رسوله

واژه «اطاعه» (مصدر یطیعون) به معنای فرمانبرداری از روی رغبت و میل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 15

15 - دفاع از جان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تحمل سختی در راه اطاعت از آن حضرت ، حرکت در راه خدا و عمل صالح است .

و لا یرغبوا بأنفسهم عن نفسه ذلک بأنهم لا یصیبهم ظمأ و .. فی سبیل الله ... إلا

ص: 204

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 47 - 3،4

3 - اصرار و تأکید منافقان صدر اسلام ، بر صداقت خویش در ایمان به خدا و رسول و فرمان بری از ایشان

و يقولون ءامنّا بالله وبالرسول و اطعنا

مدن فعل مضارع (يقولون) - که دال بر استمرار است - و نیز تکرار «با» در «بالله» و «بالرسول» و تصریح بر فرمان بری و اطاعت، همگی حاکی از اصرار و تأکید فراوان منافقان بر صحت ادعا خویش است.

4 - اطاعت و فرمان بری از خدا و رسولش ، لازمه جداناپذیر ایمان راستین و شرط دین داری است .

و يقولون ءامنّا بالله وبالرسول و اطعنا

تأکید و اصرار منافقان بر اطاعت و فرمان بری از خدا و رسول او، پس از اظهار ایمان، حاکی از این است که اطاعت و فرمان بری از خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله) در کنار ایمان، امری مسلم و پذیرفته شده میان همگان بود. از این رو منافقان برای پوشاندن ماهیت پلید خود، مسأله اطاعت و فرمان بری خود را به صراحت اظهار می داشتند. گفتنی است ذیل آیه - که آنان را مؤمن ندانسته است (و ما أولئک بالمؤمنین) - مؤید همین برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 51 - 8

8 - اطاعت و فرمان بری مؤمنان از خدا و رسول او ، آگاهانه و هوشمندانه است .

إِثْمًا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَ

برداشت فوق از تقدم «سمعنا» بر «أطعنا» قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 12

12 - جهاد ، مصداق فرمان بری شایسته از خدا و رسول او است .

و أقسموا بالله جهد أيمانهم لئن أمرتهم ليخرجنّ قل لا تقسموا طاعة معروفة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 33 - 14، 12

12 - اطاعت از خدا و پیامبر او، از جمله وظیفه های دینی همسران پیامبر بود.

و أطعن الله ورسوله

14 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) دارای اوامر و فرمان هایی واجب الاتباع، غیر از فرمان های خداوند است.

و أطعن الله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 36 - 5، 2، 1

1 - هیچ مرد و زن مؤمنی حق ندارد که در برابر فرمان خداوند و پیامبرش، تصمیم دیگری بگیرد.

ص: 205

و ما كان لمؤمن ولا مؤمنة إذا قضى الله ورسوله أمراً أن يكون لهم الخيره من أمرهم

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) غیر از اوامر و نواهی خداوند، دارای اوامر و نواهی ولایی لازم الاتباع است.

و ما كان لمؤمن ولا مؤمنة إذا قضى الله ورسوله أمراً أن يكون لهم الخيره من أمرهم

5 - مقتضای ایمان، تسلیم بودن در برابر فرمان های خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

و ما كان لمؤمن ولا مؤمنة إذا قضى الله ورسوله أمراً أن يكون لهم الخيره

ذکر «مؤمن» و «مؤمنه» به عنوان وصف، چه بسا در صدد توجه دادن به این نکته است که ایمان مؤمنان، باید در تسلیم بودن، نقش داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 56 - 11

11 - مؤمنان، باید در مقابل فرمان های پیامبر (صلی الله علیه و آله) تسلیم و منقاد باشند.

و سلموا تسليماً

بنابراین احتمال که «سلموا» به معنای «انقیاد و تسلیم بودن» باشد، نکته بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 66 - 9، 12

9 - اطاعت از پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) به همراه اطاعت از خدا، کارساز است.

يَلِيْتَنَا اطْعِنَا اللّٰهَ و اطْعِنَا الرّسولَا

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) غیر از ابلاغ فرمان های خداوند به مردم، خود نیز فرمان های لازم الاطاعه دارد.

يَلِيْتَنَا اطْعِنَا اللّٰهَ و اطْعِنَا الرّسولَا

جدا ذکر شدن اطاعت از رسول خدا (صلی الله علیه و آله)، از اطاعت خدا، حکایت می کند که آن حضرت، فرمان هایی غیر از فرمان های خداوند دارد، وگرنه، اطاعت از آن حضرت معنا نداشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- پیروی راستین از پیامبران پیشین ، تجلّی یافته در تبعیت از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

و لقد أرسلنا موسى . . . و لما ضرب ابن مريم . . . و اتبعون هذا صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 33 - 1,6

1- همه مؤمنان ، موظف به اطاعت از خدا و رسول او

يأيتها الذين ءامنوا أطيعوا الله و أطيعوا الرسول

6- فرمان های صادر شده از شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همانند فرمان های وحی واجب الاتباع است . *

أطيعوا الله و أطيعوا الرسول

فرمان به اطاعت رسول (صلی الله علیه و آله)، پس از فرمان به اطاعت از خدا - بدون هیچ قید و تمایز - بیانگر معنای یادشده است.

ص: 206

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 3

3 - وجود پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عنوان فرستاده خدا در میان امت ، مقتضی تبعیت مردم از آن حضرت و نه تحمیل آرای عمومی بر ایشان

و اعلموا أنّ فیکم رسول اللّٰه لو یطیعکم . . . لعنتّم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 14 - 16، 13

13 - اطاعت کامل از خدا و رسول او ، نمود ره یافت ایمان در قلب

و لمّا یدخل الإیمن فی قلوبکم و إن تطیعوا اللّٰه و رسوله لایلتکم من أعملکم شیئاً

با توجه به ارتباط «إن تطیعوا...» با جمله قبلی - که در زمینه ایمان قلبی بود - مطلب بالا استفاده می شود.

16 - اطاعت از خدا و رسول او ، امری متلازم و تفکیک ناپذیر

و إن تطیعوا اللّٰه و رسوله لایلتکم من أعملکم شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 13 - 9

9 - اطاعت از خدا و رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و اجتناب از نافرمانی آنان ، فرمان الهی به مسلمین

و أطیعوا اللّٰه و رسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 14

14 - اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) در تمامی رهنمود های آن حضرت ، از لوازم ایمان

و لایعصینک فی معروف

از این که بیعت با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و سرآغاز ایمان آوردن - علاوه بر اصلاح عقیده - عمل به اطاعت از آن حضرت مشروط

شده است، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 12 - 1

1 - اطاعت از خدا و رسول او ، توصیه الهی به مؤمنان

و أطیعوا الله و أطیعوا الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 13 - 4, 9, 3, 2

2 - اطاعت از خدا و رسولش ، عامل دخول و جاودانگی در بهشت

ص: 207

و من يطع الله ورسوله يدخله جنات .. خالدين فيها

3- اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، اطاعت از خداست .

تلك حدود الله و من يطع الله ورسوله

اضافه شدن «رسول» به ضمیری که به «الله» برمی گردد، بیانگر این است که اطاعت از رسول به این جهت لازم شده که رسول خدا و پیام رسان اوست و در حقیقت اطاعت او، اطاعت خداوند است.

4- عمل به احکام ارث، اطاعت از خدا و رسول و عامل دخول در بهشت است .

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ .. و من يطع الله ورسوله يدخله جنات

از موارد مورد نظر برای «من يطع ..»، رعایت احکام و قوانین ارث است.

9- رعایت حدود الهی (احکام و قوانین ارث و ..) و اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، رستگاری بزرگ

تلك حدود الله و من يطع الله ورسوله .. و ذلك الفوز العظيم

«ذلك» می تواند اشاره باشد به اطاعت خدا و رسول که از موارد آن رعایت احکام و قوانین ارث و حدود الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 42 - 7

7- لزوم تبعیت از اوامر حکومتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) .

وعصوا الرسول

در صورتی نافرمانی از رسول خدا مصداق پیدا می کند که آن حضرت غیر از دستوراتی که از جانب خدا ابلاغ می کند خود نیز دارای اوامری باشد که از آنها به اوامر حکومتی تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 46 - 16, 17

16 - خیر و صلاح یهود در گوش سپردن به گفته های پیامبر (صلی الله علیه و آله) و فرمانبرداری از آن حضرت

ولو انهم قالوا سمعنا و اطعنا .. لكان خيراً لهم

17 - گوش سپردن به سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اطاعت از او ، مایه سعادت و قوام انسانها

و لو انهم قالوا سمعنا و اطعنا .. لكان خيراً لهم و اقوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 27, 29, 20, 13, 11, 9, 4, 2, 1

1 - مؤمنان ، موظف به اطاعت از خدا و رسول و اولوالامر

یا ایها الذین امنوا اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم

2 - اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اولوالأمر ، در طول اطاعت از خداوند

اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم

4 - لزوم اطاعت از اوامر حکومتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اولوالامر (حکمرانان و والیان)

اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم

9 - ادای امانت (واگذاری مقام به اهل آن) و تحقق عدالت ، در پرتو اطاعت از خدا ، رسول و اولوالامر است .

ص: 208

انّ الله يأمرکم ان تؤدّوا الامانات الی اهلها و اذا حکمتم بین الناس ان تحکموا ب

گویا این آیه، اشاره به چگونگی تحقق فرمانهای مطرح شده در آیه قبل است.

11 - تحقق اطاعت کامل از خدا و رسول، در گرو مراجعه به آنها به هنگام اختلافات و کشمکشها

اطیعوا الله... فان تنازعتم فی شیء

13 - اطاعت همگان از خدا و رسول، تضمین کننده وحدت جامعه ایمانی

اطیعوا الله و اطیعوا الرسول... فردّوه الی الله و الرسول

20 - اطاعت از خدا و رسول و اولوالامر، نشانه ایمان واقعی به خدا و روز قیامت است.

اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر... ان کنتم تؤمنون بالله و الیوم ال

بنابر اینکه جمله «ان کنتم»، شرط برای جمله «اطیعوا الله» نیز باشد.

27 - اطاعت از خدا و رسول و اولوالامر (تبعیت از قرآن و سنت)، امری پسندیده و دارای بهترین فرجام

اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر... ذلک خیر و احسن تاویلا

بنابر اینکه «ذلک» اشاره به «اطیعوا الله...» نیز باشد.

29 - سعادت دنیا و آخرت، در گرو اطاعت از خدا و رسول و مراجعه به آنها در حل کشمکشها*

اطیعوا الله... ذلک خیر و احسن تاویلا

بدان احتمال که جمله «ذلک خیر» مربوط به دنیا و جمله «احسن تاویلا» مربوط به آخرت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 64 - 8

4 - اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در طول اطاعت از خداوند است.

و ما ارسلنا من رسول الا لیطاع باذن الله

8 - گذشت از گناه نقض حاکمیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در گرو پذیرفتن حاکمیت کامل آن حضرت است.

یریدون ان یتحاکمو... و لو اثم اذ ظلموا انفسهم جاؤک فاستغفروا الله

مراجعه منافقان به طاغوت، نقض حاکمیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، و جمله «جاؤک . . .»، کنایه از پذیرفتن حاکمیت پیامبر است؛ چون ظاهراً صرف آمدن نزد رسول خدا، موضوعیت ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 69 - 10، 12، 6، 3

3 - اطاعت رسول خدا (صلی الله علیه و آله)، همان اطاعت خداست .

و من یطع الله و الرسول

6 - پیروان خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، از همنشینان بهشتی پیامبران، صدیقان، شاهدان و صالحان خواهند بود .

و من یطع الله . . . فاولئک مع الذین انعم الله علیهم من النبیین ... و الصالحین

چون مصاحبت و همنشینی با پیامبران برای همه پیروان آنان در دنیا تحقق نمی یابد، بنابراین زمان آن، آخرت و مکانش بهشت است.

10 - مقام پیروان، صدیقین، شاهدان و صالحان بالاتر از مقام اطاعت کنندگان از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و من یطع الله و الرسول فاولئک . . . الصالحین

ص: 209

12 - پیامبران ، صدیقین ، شاهدان و صالحان ، رفیقان و همنشینانی نیکو برای پیروان خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و من یطع الله و الرسول . . . و حسن اولئک رفیقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 70 - 2

2 - معاشرت و همنشینی با پیامبران ، صدیقان ، شاهدان و صالحان ، تفضلی الهی برای اطاعت کنندگان از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

فاولئک مع الّذین . . . ذلک الفضل من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 71 - 6

6 - آمادگی نظامی و حرکت برای جهاد ، نشانه اطاعت کامل از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و من یطع الله و الرسول . . . یا ایّها الذین امنوا خذوا حذرکم فانفروا

ذکر مسأله جهاد پس از بیان لزوم اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، اشاره به اهمّ موارد اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 80 - 6، 4، 1

1 - اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، اطاعت از خداست .

من یطع الرسول فقد اطاع الله

4 - لزوم پیروی و اطاعت از اوامر حکومتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

من یطع الرسول فقد اطاع الله

مراد از اطاعت دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله)، اطاعت از اوامری نیست که آن حضرت از جانب خدا ابلاغ می کند؛ چون در این مورد بدیهی است که اطاعت رسول، اطاعت خداست و لازم به تذکر نیست. بنابراین مقصود از آن، اوامری است که از جانب خود رسول خدا صادر می شود.

6 - اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در طول اطاعت از خداوند

من يطع الرسول فقد اطاع الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 81 - 1

1 - اظهار اطاعت کامل در پیشگاه رسول خدا و چاره اندیشی برای مخالفت با وی در جلسات سری ، شیوه گروهی از مسلمانان صدر اسلام

و يقولون طاعه فاذا برزوا من عندك بيّت طائفه منهم غير الذي تقول

«طاعه» خبر برای مبتدای محذوف می باشد ; یعنی «امرنا طاعه» (کار ما اطاعت از توست). فعل مضارع «يقولون» و «يبیتون» دلالت بر استمرار دارد و حاکی از شیوه آنهاست. «يبیتون»، از مصدر «تبییت»، به معنای تدبیر امور است «غير الذي تقول» به معنای مخالفت امر پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

ص: 210

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 115 - 3

3 - پیروی کامل از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، نشانه ایمان

و من یشاقق الرسول من بعد ما تبین له الهدی و یتبع غیر سبیل المؤمنین

بنابر اینکه جمله «یتبع . . .» تفسیری برای مضمون جمله «و من یشاقق . . .» باشد، معلوم می شود که راه و روش اهل ایمان هیچگاه مخالفت کردن با رسول خدا نیست؛ بنابراین، مؤمن کسی است که همواره از رسول خدا پیروی کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 7 - 7

7 - پیمان مؤمنان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بر اطاعت کامل از وی

اذکروا . . . میثقه الذی و اثقکم به اذ قلتم سمعنا و اطعنا

برخی برآنند که مراد از «میثاق» در این آیه، به قرینه دو جمله «سمعنا و اطعنا»، پیمانهایی است که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) به هنگام بیعت عقبه و بیعت رضوان و . . . از مؤمنان گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 56 - 6

6 - اطاعت از خدا و رسول و مؤمنان واجد شرایط ، محور تشکل حزب الله

و من یتول الله و رسوله و الذین ءامنوا فان حزب الله هم الغلبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 92 - 7، 1، 2

1 - اهل ایمان وظیفه دار اطاعت از خداوند و رسول او

و اطیعوا الله و اطیعوا الرسول

2 - اطاعت خدا و رسول او و پرهیز از نافرمانی ایشان ، لازمه ایمان

يايها الذين ءامنوا .. واطيعوا الله واطيعوا الرسول

مخاطب قرار دادن مسلمانان با عنوان «الذين ءامنوا» برای رساندن این معنی است که ایمان به خدا و رسول مستلزم اطاعت و پیروی از آنان است.

7- فلاح و رستگاری پیامد اطاعت خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

فاجتنبوه لعلکم تفلحون .. واطيعوا الله واطيعوا الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 104 - 1،2،4

1 - فراخوانی خداوند کفرپیشگان را به پیروی از قرآن و رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

وإذا قيل لهم تعالوا إلى ما أنزل الله وإلى الرسول

2 - ارزش و تعالی انسان در سایه پیروی از قرآن و رسول خدا (صلی الله علیه و آله) است .

ص: 211

و إذا قيل لهم تعالوا

به کارگیری کلمه «تعالوا» که از ریشه «علو» به معنای بالا است می تواند اشاره به این باشد که تعالی واقعی انسان با گرایش به دستورات خدا و رسول او امکان پذیر است.

4- پیروی از قرآن و رسول خدا عامل رهایی از افکار و اندیشه های خرافی

ما جعل الله من بحيره .. تعالوا إلى ما أنزل الله و إلى الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 105 - 2

2- پاسداری از ایمان با پیروی از تعالیم قرآن و دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، توصیه و فرمان خداوند به مسلمانان

تعالوا إلى ما أنزل الله و إلى الرسول .. یا ایها الذین ءامنوا علیکم انفسکم

مراد از فرمان به مراقبت از ایمان - به قرینه آیه قبل - همان روی آوردن به قرآن و تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 157 - 10، 3

3- پیروی از رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) ، نمود ایمان به آیات الهی است .

الذین هم بایتنا یؤمنون. الذین یتبعون الرسول

10 - ایمان به رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و پیروی از او وظیفه ای الهی بر عهده یهود و نصارا و ثبت شده در تورات و انجیل

الذین یتبعون الرسول النبی الاممی الذی یجدونه مکتوبا عندهم فی التوریه و الإنجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 158 - 20

20 - همگان ، حتی یهود و نصارا ، باید از پیامبر اسلام تبعیت کنند .

و اتبعوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - لزوم اطاعت از تمامی دستورات خدا و رسول وی

و أطيعوا الله و رسوله

13 - اطاعت از خدا و رسول او، تلاش برای رفع اختلافات جامعه ایمانی و رعایت تقوا، لازمه ایمان به خدا و رسول اوست.

فاتقوا الله و أصلحوا .. و أطيعوا الله و رسوله إن كنتم مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 20 - 4، 2، 1

1 - اهل ایمان وظیفه دار اطاعت از خدا و رسول و پرهیز از نافرمانی آن حضرت

يأيتها الذين ءامنوا أطيعوا الله و رسوله و لا تولوا عنه

ص: 212

2- فرمان های خدا و رسولش دارای هویتی واحد ، و پیروی از خداوند در گرو پیروی از رسول اوست .

أطيعوا الله ورسوله ولا تولوا عنه

چون جمله «و لا تولوا عنه» (از رسول خدا و فرمانهای او اعراض نکنید)، توضیح و تأکیدی برای جمله «أطيعوا الله ورسوله» است و در این جمله تنها اعراض از پیامبر (صلی الله علیه و آله) مطرح شده، دو نکته استفاده می شود: یکی اینکه فرمانهای خدا و رسول او دارای هویت واحد است؛ دوم اینکه اطاعت از خداوند در گرو اطاعت از رسول اوست.

4- حمایت و نصرت الهی از آن مؤمنانی است که همواره مطیع خدا و رسول او باشند و از دستورات وی تخلف نکنند . *

وأن الله مع المؤمنين . . . أطيعوا الله ورسوله ولا تولوا عنه

آیه مورد بحث می تواند بیانگر کلمه «المؤمنین» در آیه قبل باشد. یعنی آن وعده حمایت (أن الله مع المؤمنين)، مخصوص مؤمنانی است که از دستورات خدا و رسول او سرپیچی نکنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 1,6

1 - اطاعت از فرمان های خدا و رسول به هنگام رویارویی با دشمنان ، وظیفه ای ضروری بر عهده مسلمانان

و أطيعوا الله ورسوله

6 - اطاعت از خدا و رسول در پی دارنده وحدت و عظمت جامعه اسلامی

و أطيعوا الله . . . و لا تنزعوا فتشعلوا و تذهب ریحکم

برحذر داشتن اهل ایمان از نزاع و اختلاف، پس از فراخوانی آنان به اطاعت از خدا و رسول می تواند اشاره به این معنا داشته باشد که تنها راه برای دور ماندن از نزاعها و اختلافات، پیروی کردن از خدا و رسول اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 64 - 8

8 - پیروی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و عمل به دستورات او نشان برخورداری آدمی از ایمانی راستین

و من اتبعك من المؤمنين

حرف «من» در «من المؤمنين» می تواند بیانیه باشد و می تواند برای تبعیض باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است. در این صورت مراد از «المؤمنین» مؤمنان راستین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 36، 19، 18، 17، 16، 13

13 - همسران شایسته ، مطیع شوهران خویش هستند .

فالصّالحات قانتات

«قنوت» به معنی اطاعت همیشگی است که به دلیل بخش بعدی آیه (والتی تخافون ..) مقصود، اطاعت از شوهر است. بنابراین مراد از «الصالحات»، همسران صالح و شایسته هستند. برداشت فوق را فرمایش امام باقر (ع) تأیید می کند که در مورد «قانتات»

ص: 213

تفسیر قمی، ج 1، ص 137؛ نورالثقلین، ج 1، ص 477، ح 229.

16 - لزوم اطاعت زنان از شوهر خویش و حفظ حقوق آنان

فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ

17 - لزوم اطاعت زن از شوهر و حفظ حقوق وی، مشروط به تأمین زندگی او از سوی مرد

و بما انفقوا من اموالهم فالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ

ظاهراً «فَالصَّالِحَاتُ ..» نتیجه ای است مترتب بر جمله «الرجال ... بما انفقوا». بنابراین اطاعت زن از شوهر در موردی است که شوهر، زندگی او را تأمین کند.

18 - سلامت خانواده در گرو مدیریت مرد، تأمین زندگی از سوی او، و اطاعت و حفظ حقوق شوهر از سوی زن است.

الرجال قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ .. و بما انفقوا ... فالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ

چون در ذیل آیه و آیات بعد به مسأله اختلافات خانوادگی پرداخته است، معلوم می شود که توصیه ها و قوانین مطرح شده برای جلوگیری از اختلافات و به خطر افتادن سلامت خانواده است.

19 - اطاعت از شوهر و حفظ حقوق وی، وظیفه زن در برابر حق سرپرستی و تأمین زندگی وی از سوی مرد است.

الرجال قَوَّامُونَ .. و بما انفقوا ... فالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ

مراد از «بما حفظ الله»، حقوقی است که خداوند برای زنان مقرر کرده و آنها را بر عهده مردان قرار داده است. و «باء» مقابله در «بما حفظ» می رساند که لزوم اطاعت و حفظ حقوق شوهران در مقابل تعهداتی است که خداوند بر عهده شوهران قرار داده است.

21 - مسؤلیت زن در حفظ حقوق شوهر و اطاعت از او، در چهارچوب قوانین الهی است. *

قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ

بر این مبنا که مراد از «ما حفظ الله» قوانین الهی و «باء» در «بما حفظ الله» برای مصاحبت باشد، معنای آیه چنین می شود: زنان باید با رعایت قوانین الهی، از شوهران خویش اطاعت و حقوق آنان را حفظ کنند.

36 - زن در صورت اطاعت نکردن از شوهر خویش، ناشزه است.

والتى تخافون نشوزهنّ .. فان اطعنكم فلا تبغوا عليهنّ سبيلاً

92- اطاعت از مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 116 - 2

2 - انبیا، پیرو حکم خداوند هستند، نه آرای مردم

وإن تطع أكثر من فی الأرض

93- اطاعت از مسرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 214

1 - اطاعت ثمودیان، از اشراف و رؤسای اسراف گر و متجاوز خویش

و لا تطیعوا امر المسرفین

«اسراف» (مصدر «مصرفین») به معنای افراط کردن و از حد اعتدال خارج شدن است. بنابراین «مصرفین»؛ یعنی، افراط گران و متجاوزان.

94- اطاعت از مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 10

10 - باید از کسانی پیروی کرد که به سوی خدا حرکت می کنند .

جهداک علی أن تشرک بی . . . فلا تطعهما ... و اتبع سبیل من أناب إلیّ

95- اطاعت از معبود راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 13 - 3

3- اطاعت و فرمان بری، تنها شایسته معبود حقیقی (الله) است .

أطیعوا الله . . . الله لا إله إلا هو

جمله «لا إله إلا هو» می تواند تعلیل برای «أطیعوا الله» باشد؛ یعنی، چون معبودی جز الله وجود ندارد، پس باید تنها از او اطاعت کرد.

96- اطاعت از معلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 69 - 7

7- شکیبا بودن و اطاعت از معلم، ادب و شرط تعلّم است .

و لا أعصی لک أمراً

97- اطاعت از ملکه سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 215

4 - اظهار آمادگی درباریان سبا برای پذیرش هرگونه تصمیم ملکه ، در عین آمادگی برای نبرد

قالوا نحن أولوا قوه . . . و الأمر إليك

درباریان سبا با این که آمادگی خود را برای نبرد یادآور شدند، در عین حال کار تصمیم گیری را به خود ملکه واگذار کردند.

98- اطاعت از منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 48 - 21

21 - پیروی از تمایلات منحرفان ، زمینه انحراف از حق

و لا تتبع اهواءهم عما جاءك من الحق

99- اطاعت از موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 93 - 7

7- هارون (ع) در عین دارا بودن مقام نبوت ، موظف به پیروی از موسی (ع) و فرمان های او بود .

ما منعك . . . ألا تتبعن أفعصيت أمري

«ألا تتبعن» خطاب به هارون(ع) و دال براین نکته است که او در عین نبوت، موظف به پیروی از فرمان های موسی(ع) بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 8

8 - موسی (ع) ، رهبری پذیرفته شده و مورد اطاعت بنی اسرائیل ، حتی پیش از ترک مصر

و أوحينا إلى موسى أن أسر بعبادي إنكم متبعون

فرمان الهی به کوچاندن شبانه بنی اسرائیل، در صورتی عملی بود که مجموعه بنی اسرائیل مطیع موسی(ع) بودند و این حرکت مخاطره آمیز را به خاطر اطاعت از وی به جان می خریدند.

100- اطاعت از مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 56 - 6

6 - اطاعت از خدا و رسول و مؤمنان واجد شرایط ، محور تشکل حزب الله

ص: 216

و من يتول الله ورسوله و الذين ءامنوا فان حزب الله هم الغلبون

101- اطاعت از مهتدين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 90 - 5,6

5 - تقليد از هدايت شدگان ضروري است.

أولئك الذين هدى الله فبهداهم اقتده

6 - پيروي از كسانی شايسته است كه خداوند آنان را هدايت کرده باشد.

أولئك الذين هدى الله فبهداهم اقتده

توصيف انبيای سلف با جمله «هدى الله» تمهيدی برای فرمان به اقتداست. لذا خداوند معياری را برای تبعيت تبیین کرده و آن معيار هدايت شدن از جانب اوست.

102- اطاعت از نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 108 - 5

5 - نوح (ع) ، خواهان اطاعت قومش از او به خاطر صداقت و امانت داری وی

إني لكم رسول أمين . فاتقوا الله و أطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 110 - 1

1 - نوح (ع) ، خواهان گرایش قومش به اطاعت از وی و رعایت تقوای الهی

فاتقوا الله و أطيعون

103- اطاعت از نياکان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - تصور رشد رسانی و بهروزی در پیروی از سنت اجدادی عامل رویگردانی از احکام قرآن و تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إذا قيل لهم تعالوا... قالوا حسبنا ما وجدنا عليه آباءنا

ص: 217

104- اطاعت از والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 8 - 4

4 - پدر و مادر ، بر فرزندان حق اطاعت کردن دارند .

وإن جهداك لتشرك بي... فلا تطعهما

105- اطاعت از والدین مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 11

11 - پیروی از پدر و مادری که مسیرشان خدایی است ، لازم است .

و صاحبهما فی الدنيا .. و اتبع سبیل من اناب

«و اتبع سبیل من ..» اشاره دارد به این که اگر والدین به سوی خدا حرکت می کنند، از آنان تبعیت کن و گرنه از کسی که دارای چنین صفتی است، پیروی بنما.

106- اطاعت از هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 15، 14

14 - هارون ، دارای حق ولایت و اطاعت بر بنی اسرائیل در زمان غیبت موسی (ع) بود .

و لقد قال لهم هرون .. فاتبعونی و اطیعوا امری

فرمان هارون(ع) به پیروی و اطاعت مردم از او، حاکی از ثبوت حق ولایت و اطاعت او، بر عهده بنی اسرائیل است.

15 - هارون در غیاب موسی (ع) ، بنی اسرائیل را به ترک تبعیت سامری ، و پیروی و اطاعت از خود فرا خواند .

لقد قال لهم هرون من قبل .. فاتبعونی و اطیعوا امری

107- اطاعت از هدایتگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 35 - 11، 8

8 - تنها هدایت کننده به حق ، شایسته اطاعت و پیروی کردن است .

أفمن يهدى إلى الحق أن يتبع أمن لا يهدى إلا أن يهدى

ص: 218

11 - عقل هر انسانی بر تبعیت از کسی که به سوی حق هدایت می کند ، فرمان می دهد .

أفمن يهدى إلى الحق أحق أن يتبع أمن لايهدى إلا أن يهدى

108- اطاعت از هواپرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 27 - 7

7- پیروی از آراء و اندیشه های هواپرستان ، مایه دوری از رحمت الهی

و الله يريد ان يتوب عليكم و يريد الذين يتبعون الشهوات ان تميلوا ميلاً عظيماً

از تقابل اراده الهی به رحمت با اراده هواپرستان به انحراف، استفاده می شود که پیروی از هواپرستان عامل دوری از رحمت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 49 - 10

10 - دست شستن از تعالیم قرآن - حتی اندکی از آن - ، حرام و نشانه پیروی از اندیشه های هواپرستان

و لا تتبع اهواءهم و احذرهم ان يفتنوك عن بعض ما أنزل الله إليك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 8

8 - پیروی اهل کتاب از پیشینیان گمراه و هواپرست خویش ، منشأ غلو و گزافه بستن آنان به دین

يا اهل الكتب لا تغلوا . . . و لا تتبعوا اهواء قوم قد ضلوا من قبل

بنابر اینکه مخاطبان «یا اهل الكتب» نصارا و یهود در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشند، به نظر می رسد مراد از «قوم قد ضلوا من

قبل» پیشینیانی از خود اهل کتاب باشد و مصداق مورد نظر در ضلالت آن قوم، غلو و تجاوزشان در طرح مسائل دینی است.

109- اطاعت از هوای نفس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 30 - 15

15 - پیروان هوای نفس ، در معرض خسارت و زیان

فطوعت له نفسه قتل اخیه فقتله فاصبح من الخسرین

ص: 219

110- اطاعت از هود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 126 - 2

2- هود (ع)، خواهان اطاعت قومش از او، به دلیل آشکار بودن صداقت و امانت داری وی

إِتَى لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تفریح «اتقوا الله وأطيعون» بر «إِتَى لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ» مفید مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 131 - 1

1- دعوت مجدد هود (ع) از قوم عاد، برای اطاعت از وی، رعایت تقوای الهی و پرهیز از بیهودگی، غرور و خشونت

أَتَيْنُونَ... تَعْبَثُونَ... بَطْشَتُمْ جَبَّارِينَ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

111- اطاعت از یعقوب(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- یوسف - 12 - 68 - 13، 3، 2

2- فرزندان یعقوب براساس فرمان آن حضرت، در آستانه ورود به مصر متفرق شدند و از دروازه های متعدد به آن دیار وارد گشتند.

وَادْخَلُوا مِنْ أَيْبَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ... و لَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمْرَهُمْ أَبُوهُمْ

«حیث» اسم مکان و به معنای جا و محل است.

3- اطاعت فرزندان یعقوب از پدر خویش

و لَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمْرَهُمْ أَبُوهُمْ

13- اطاعت فرزندان یعقوب از او در مورد ورودشان از دروازه های متعدد، به توفیق الهی بود.

و لَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمْرَهُمْ أَبُوهُمْ... إِلَّا حَاجَهُ فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضِيهَا

از یک سو برآورده شدن خواسته یعقوب(ع) (ورود فرزندان از دربهای متعدد) به خود آنان نسبت داده شده (و لَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمْرَهُمْ)

و از سویی بیان شده که خداوند خواسته او را برآورده ساخته است. از این دو بیان معلوم می شود که توفیق خدا و اراده او موجب شد که فرزندان یعقوب به آنچه پدرشان توصیه کرده بود، موفق شوند.

112- اطاعت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 6 - 4

4- تشویق انسان ها از سوی خداوند ، به سجده و فرمانبری از قوانین الهی ، همچون دیگر موجودات طبیعت

ص: 220

ذکر سجده و فرمانبری ستارگان و گیاهان برای خداوند، می تواند به منظور تشویق و برانگیختن بشر به پیروی از قوانین الهی و خضوع در برابر آن، ادا شده باشد.

113- اطاعت برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 68 - 13، 2، 3

2- فرزندان یعقوب براساس فرمان آن حضرت ، در آستانه ورود به مصر متفرق شدند و از دروازه های متعدد به آن دیار وارد گشتند .

وادخلوا من أبواب متفرقه . . . و لما دخلوا من حیث أمرهم أبوهم

«حیث» اسم مکان و به معنای جا و محل است.

3- اطاعت فرزندان یعقوب از پدر خویش

و لما دخلوا من حیث أمرهم أبوهم

13- اطاعت فرزندان یعقوب از او در مورد ورودشان از دروازه های متعدد ، به توفیق الهی بود .

و لما دخلوا من حیث أمرهم أبوهم . . . إلا حاحه فی نفس یعقوب قضیها

از یک سو برآورده شدن خواسته یعقوب(ع) (ورود فرزندان از دربهای متعدد) به خود آنان نسبت داده شده (و لما دخلوا من حیث أمرهم) و از سویی بیان شده که خداوند خواسته او را برآورده ساخته است. از این دو بیان معلوم می شود که توفیق خدا و اراده او موجب شد که فرزندان یعقوب به آنچه پدرشان توصیه کرده بود، موفق شوند.

114- اطاعت بوته ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 6 - 1

1 - گیاهان از بوته ها تا درختان ، در اطاعت و فرمانبری از قوانین الهی

و النجم و الشجر يسجدان

«نجم» در معنای ستاره و گیاه بی ساقه (بوته) به کار می رود و «شجر» به گیاهان ساقه دار گفته می شود(مفردات راغب). قرار گرفتن

«نجم» در کنار «شجر» قرینه است بر این که مراد از آن، معنای دوم (بوته) است.

115- اطاعت پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 221

10 - باید از کسانی پیروی کرد که به سوی خدا حرکت می کنند .

جهداک علی أن تشرک بی . . . فلا تطعهما . . . و اتبع سبیل من أناب إلّی

116- اطاعت حرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 19 - 7

7 - حرمت اطاعت ، از فرمان ترک نماز

ینهی . عبداً إذا صلّى . . . کلاً لا تطعه

117- اطاعت خالصانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 146 - 1,2

1 - منافقان در صورت توبه ، اصلاح گذشته ، تمسک به خدا و اطاعت خالصانه ، به آتش دوزخ گرفتار نخواهند شد .

إنّ المنفقین . . . الا الذین تابوا و أصلحوا و اعتصموا باللّهِ و أخلصوا دینهم

2 - منافقان در صورت توبه ، اصلاح گذشته ، تمسک به خدا و اطاعت خالصانه از او ، در زمره مؤمنان واقعی قرار می گیرند .

الا الذین تابوا . . . فأولئک مع المؤمنین

118- اطاعت در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 17

17 - اهمیّت و ارزش اطاعت از فرامین الهی به هنگام گرفتاری در شدائد

الذین استجابوا للّهِ و الرسول من بعد ما أصابهم القرح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- لزوم اطاعت و پیروی از رهنمود های پیامبر (صلی الله علیه و آله) و عمل بر طبق موازین شرع ، در سخت ترین شرایط

لقد تاب الله على النبي . . . اتبعوه في ساعه العسره

ص: 222

119- اطاعت درختان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 6 - 1

1 - گیاهان از بوته ها تا درختان ، در اطاعت و فرمانبری از قوانین الهی

و النجم و الشجر یسجدان

«نجم» در معنای ستاره و گیاه بی ساقه (بوته) به کار می رود و «شجر» به گیاهان ساقه دار گفته می شود (مفردات راغب). قرار گرفتن «نجم» در کنار «شجر» قرینه است بر این که مراد از آن، معنای دوم (بوته) است.

120- اطاعت قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 151 - 2، 1

1 - اطاعت ثمودیان ، از اشراف و رؤسای اسراف گر و متجاوز خویش

و لاتطیعوا أمر المسرفین

«اسراف» (مصدر «مصرفین») به معنای افراط کردن و از حد اعتدال خارج شدن است. بنابراین «مصرفین»؛ یعنی، افراط گران و متجاوزان.

2 - تلاش صالح (ع) برای بازداشتن قوم خویش از اطاعت اسراف گران و متجاوزان

و لاتطیعوا أمر المسرفین

121- اطاعت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 67 - 1

1 - کافران ، در حال سوختن در آتش جهنم ، اعلام می کنند که مطیع بزرگان و رؤسای گمراه سازشان بودند .

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكُفْرِينَ ... يَوْمَ تَقَلَّبُ ... وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا ... فَأَ

122- اطاعت کورکورانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 8 - 5

5 - پیروی بی دلیل و کور از دیگران ، امر ناشایستی است .

ص: 223

وإن جهداك لشرک بی ما لیس لک به علم فلا تطعهما

123- اطاعت گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 6 - 1

1 - گیاهان از بوته ها تا درختان ، در اطاعت و فرمانبری از قوانین الهی

و النجم و الشجر یسجدان

«نجم» در معنای ستاره و گیاه بی ساقه (بوته) به کار می رود و «شجر» به گیاهان ساقه دار گفته می شود (مفردات راغب). قرار گرفتن «نجم» در کنار «شجر» قرینه است بر این که مراد از آن، معنای دوم (بوته) است.

124- اطاعت محسنان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 161 - 16

16 - خداوند نیکوکاران بنی اسرائیل را در صورت اطاعت از فرمان های الهی ، علاوه بر بخشایش گناهان ، به پاداش افزونتر نوید داد .

سنزید المحسنین

در برداشت فوق محسنان مقابل گناهکاران قرار داده نشده، بلکه به معنای لغوی آن (نیکوکاران) گرفته شده است. بر این مبنا آیه شریفه ناظر به تقسیم بنی اسرائیل به دو گروه گنهگار و پاکدامن نیست، بلکه آنان را به دو گروه محسنان و غیر محسنان تقسیم کرده است. جمله «نغفر لکم ...» می رساند که خدا گناه همگان - چه محسن و چه غیر محسن - را خواهد بخشید، ولی به نیکوکاران پاداشی افزونتر عنایت خواهد کرد.

125- اطاعت مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 12 - 14، 15

14 - مریم (س) شخصیتی اطاعت پیشه و فرمانبردار در برابر خداوند

و كانت من القننین

«قوت» در معنای طاعت و دعا استعمال می شود و در این آیه به معنای اطاعت است.

15 - مریم (س)، از تبار طاعت پیشگان و از نسل نیکان و خداپرستان

و کانت من القنتین

ص: 224

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «من» در «من القانتین» نشویه باشد؛ یعنی، مریم(س) برآمده از قانتان بود.

126- اطاعت مصریان باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 1

1 - فرعون با تبلیغات گمراه کننده، مردم مصر را تحمیق کرده، به اطاعت از خویش واداشته بود.

و نادى فرعون فى قومه .. فاستخفّ قومه

«استخفّ» در آیه شریفه، به معنای سبک مغز ساختن است.

127- اطاعت ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 61 - 3

3- همه فرشتگان جز ابلیس، از امر الهی به سجده بر آدم (ع) اطاعت کردند.

قلنا للملائكة اسجدوا لآدم فسجدوا إلا إبليس

128- اطاعت ممنوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 15

15 - جاهلان و گمراهان هرگز شایسته پیروی نمی باشند.

اولو کانءاباؤهم لایعلمون شیئاً و لایهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 11، 3

3- ممنوعیت اطاعت رهبران دینی در آنچه بیرون از فرمان و رضایت خداست.

اتخذوا أحبارهم و رهبنهم أرباباً من دون الله

11 - اطاعت از رهبران دینی ، در آنچه بیرون از فرمان و رضایت خدا باشد ، شرک است .

اتخذوا أحبارهم ورهبانهم أرباباً من دون الله . . . سبحنه عما يشركون

خداوند اهل کتاب را به خاطر اینکه رهبران دینی خود را به جای خدا «رب» قرار می دادند و از آنان اطاعت می کردند، محکوم کرده و آنان را مشرک خوانده است. بنابراین رب قرار دادن رهبران دینی و اطاعت از آنان به جای اطاعت از فرمانهای الهی، شرک

ص: 225

خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 48 - 3

3- اطاعت از پدر در صورت مخالفت فرمان او با توحید و یکتاپرستی جایز نیست . *

لئن لم تنته لأرجمنک . . . وأعتزلکم و ما تدعون

آزر در جمله «لئن لم تنته» صریحاً ابراهیم(ع) را از یکتاپرستی و مبارزه با شرک بر حذر داشته و نهی کرده است، ولی ابراهیم(ع) در عین نهی او راه خود را ادامه داده و از تبعیت پدر در شرک سرباز زده است. لازم به ذکر است این برداشت مبتنی بر آن است که آزر پدر ابراهیم(ع) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 3، 1

1 - فرزندان - به رغم موظف بودن به رعایت حقوق والدین - در صورت تلاش پیگیر پدر و مادر به ایجاد انحراف عقیدتی (شرک) در آنان ، نباید تسلیم خواست آنان شوند .

و وصینا الإنسن بولدیه . . . وإن جهداک علی أن تشرک بی ... فلاتطعهما

متعدی شدن «جاهدا» با «علی» دلالت بر مجاهده و تلاش قوی و پیگیر می کند.

3 - مرز اطاعت از پدر و مادر ، عدم تعارض با عقیده توحیدی ، است .

و وصینا الإنسن بولدیه . . . وإن جهداک علی أن تشرک ... فلاتطعهما

129- اطاعت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 6 - 4

4 - تشویق انسان ها از سوی خداوند ، به سجده و فرمانبری از قوانین الهی ، همچون دیگر موجودات طبیعت

و النجم و الشجر یسجدان

ذکر سجده و فرمانبری ستارگان و گیاهان برای خداوند، می تواند به منظور تشویق و برانگیختن بشر به پیروی از قوانین الهی و خضوع در

برابر آن، ادا شده باشد.

130- اطاعت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 56 - 6

6 - مؤمنان نیکوکار در سایه برپایی نماز، پرداخت زکات و اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) مشمول رحمت خدا هستند.

ص: 226

وعد الله الذين آمنوا منكم و عملوا الصلحت. .. و أقيموا الصلوه و ءاتوا الزكوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 16

16 - حرکت مؤمنان راستین در طریق ایمان و اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، براساس عشق و محبت به دین و نه تحمیل و تحکم

و لكنّ الله حبّب إليكم الإيمن و زينه في قلوبكم

از این که خداوند در باز داشتن مؤمنان از تحمیل آرای شخصی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به «حبّب إليكم الإیمان» تکیه کرده است؛ استفاده می شود که نیرو و جاذبه محبت، اصلی ترین و نیرومندترین محرک مؤمنان برای حرکت به سمت ایمان و اطاعت از رسول الله است.

131- اطاعت ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 168 - 8

8 - ضرورت پرهیز از پیروی شیطان

و لا تتبعوا خطوت الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 0

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 8 - 5

5 - پیروی بی دلیل و کور از دیگران، امر ناشایستی است .

وإن جهداک لتشرك بی ما لیس لک به علم فلا تطعهما

132- اطاعت نگهبانان جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 6 - 12، 13

12 - فرشتگان نگهبان دوزخ، تسلیم محض خدا هستند و هرگز از فرمان او سرپیچی نمی کنند و از چارچوب آن خارج نمی شوند.

لايعصون الله ما امرهم

13 - برخورد خشن و سختگیرانه نگهبانان دوزخ، به فرمان الهی بوده و هرگز از آن نمی کاهند و یا متوقف نمی شوند.

ص: 227

عليها ملئكة غلاظ شداد لا يعصون الله ما أمرهم ويفعلون ما يؤمرون

یادآوری عصمت و فرمانبری فرشتگان - پس از ذکر برخورد خشن و سختگیرانه آنان با دوزخیان - می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

133- اطاعت واجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 5,6

5- وجوب اطاعت از اولوالاامر و والیان ، منوط به ایمان ایشان است .

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولی الامر منكم

کلمه «منکم» (از میان شما مؤمنان) دلالت دارد که اولوالاامر و والیانی اطاعتشان واجب است که مؤمن باشند.

6- وجوب اطاعت از ولیّ خدا ، در صورتی است که در چارچوب اصول مشخص شده از جانب خدا و رسول عمل کند .

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولی الامر منكم

چون اطاعت از اولوالاامر در کنار اطاعت خدا و رسول قرار گرفته، نمی تواند شامل دستوراتی شود که در تضاد با اوامر خدا و رسول است ؛ زیرا اطاعت از چنین فرامینی ملازم با اطاعت نکردن از خدا و رسولش می باشد.

134- اهمیت اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 285 - 13

13 - لازمه ایمان ، پذیرش و اطاعت و تسلیم است .

لا نفرّق بين احد من رسله و قالوا سمعنا و اطعنا

«سمعنا» از سمع به معنای شنیدن، کنایه از پذیرش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 132 - 1,2,3

1 - نیل به رحمت الهی ، در گرو اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و اطيعوا الله و الرسول لعلكم ترحمون

2- وجوب تبعیت از فرامین رسول خدا (رهبران الهی)

و اطيعوا الله و الرسول

3- پیروی از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، موجب مصون ماندن از آتش دوزخ

و اتقوا النار . . . و اطيعوا الله و الرسول لعلكم ترحمون

جمله «اطيعوا الله . . .»، پس از بیان عاقبت کفر (گرفتار آمدن به آتش)، برای راهنمایی انسان به خلاصی از چنین عاقبتی است.

ص: 228

135- اهمیت اطاعت از امام علی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 58 - 7

7 - « عن ابی حمزه عن ابی جعفر (ع) قال : قلت : « قل بفضل الله و برحمته فبذلک فلیفرحوا هو خیر مما یجمعون » فقال : الاقرار بنبوه محمد (صلی الله علیه و آله) و الایتمام بامیرالمؤمنین (ع) هو خیر مما یجمع هؤلاء فی دنیاہم ;

از ابو حمزه نقل شده که گفت: [در حضور امام باقر (ع) این آیه را تلاوت کردم] « قل بفضل الله .. » امام فرمود: اقرار به نبوت محمد (صلی الله علیه و آله) و اقتدا به امیرالمؤمنین (ع) بهتر است از چیزهایی که اینان در دنیای خود جمع می کنند».

136- اهمیت اطاعت از انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 90 - 13، 4

4 - ضرورت شناسایی رهنمودهای انبیای پیشین و اقتدای به آن برای همه مردم

أولئک الذین ہدی اللہ فبہدہم اقتدہ

13 - ضرورت تبعیت از روشهای پیامبران الهی در برخوردها و روش تبلیغ دین

فبہدہم اقتدہ قل لأستلکم علیہ اجرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 35 - 4

4 - ضرورت گوش سپاری به سخنان پیامبران و پرهیز از تکذیب آیات الهی

رسل منکم یقصون علیکم ءایتی فمن اتقی

تقوای مورد نظر در جمله «فمن اتقی»، به قرینه آیه بعد، پرهیز از تکذیب انبیا و آیات الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 47 - 2

2 - مردم هر عصری ، باید تابع شریعت رسول الهی همان عصر باشند .

و لكل أمة رسول فإذا جاء رسولهم

از آیه شریفه استفاده می شود که: اولاً، جوامع گوناگون بین دو «رسول» یک امت را تشکیل می دهند. ثانیاً، هر امتی باید تابع رسول همان دوره باشد و تبعیتش از رسول دوره پیش، صحیح نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 229

12 - پیام رسولان الهی، رعایت تقوا و اطاعت از آنها است.

فاتقوا الله و اطیعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 8 - 4

4 - لزوم اطاعت و فرمانبری، از فرمان های پیامبران

عتت عن أمر ربّها و رسله

137- اهمیت اطاعت از ائمه (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 37 - 21

21- «عن أبي جعفر (ع) قال: أنظر إلى الناس يطوفون حول الكعبة، فقال: هكذا كانوا يطوفون في الجاهلية انما امروا أن يطوفوا ثم ينفروا إلينا... ثم قرأ هذه الآية: «فاجعل أفئدة من الناس تهوى إليهم» فقال آل محمد آل محمد ثم قال: إلينا إلينا؛

از امام باقر(ع) روایت شده است که فرمود: به مردمی که اطراف کعبه طواف می کنند بنگر؛ پس فرمود: در جاهلیت این چنین طواف می کردند. همانا به اینان امر شده است که طواف کنند، سپس به سوی ما بازگردند... سپس امام(ع) این آیه را تلاوت فرمود: «فاجعل أفئدة من الناس تهوى إليهم» بعد فرمود: آل محمد، آل محمد. سپس فرمود: به سوی ما به سوی ما».

138- اهمیت اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 133 - 14

14 - ضرورت اطاعت کامل از خدا و پرهیز از تسلیم شدن در برابر غیر او

و نحن له مسلمون

تقدیم «له» بر «مسلمون» دلالت بر حصر دارد. بنابراین جمله «نحن له مسلمون»؛ یعنی، فقط در برابر او تسلیم هستیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - کمی رھپویان راہ خدا نباید موجب تزلزل رھپویان در برابر اکثریت مردم گمراہ گردد.

وإن تطع أكثر من فی الأرض یضلوك

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 230

23- انسان، نباید به بهانه سپاس از مردمان و پاسخ گویی به اکرام آنان، خداوند را معصیت کند.

اَکْرَمِ مَثْوِيَةٍ .. قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 9

9- ضرورت به کارگیری امکانات و موهبت های خداوند در جهت تعیین شده از جانب او

و أَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذْ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا .. ثُمَّ كَلَى مِنَ كَلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 77 - 5

5- لزوم اطاعت بی چون و چرا از فرمان های خداوند

و اعبدوا ربکم

«عباده و عبودیه» (مصدر «اعبدوا»)، به معنای طاعت و بندگی کردن است. بنابراین «و اعبدوا ربکم»؛ یعنی، پروردگارتان را بندگی کنید. مقصود این که خدا، بدان جهت که «پروردگار» است، مؤمنان باید خود را عبد و بنده او قرار دهند و مطیع و فرمانبردار بی چون و چرای فرمان ها و دستورات او باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 56 - 4

4- مؤمنان، وظیفه دار اطاعت و فرمان بری همه جانبه از فرمان های رسول خدا

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ

حذف متعلق «أطيعوا» دلیل اطلاق آن است؛ یعنی، اطاعت از رسول (صلی الله علیه و آله) شامل تمامی اوامر و نواهی او می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 8

8 - جوامع بشری ، موظف به پیروی از دستورات الهی و تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و اتبعون هذا صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 17 - 11

11 - لزوم تلاش در اجرای فرمان الهی در حد توان ، حتی با معاف بودن از برخی مراتب آن *

لیس علی الأعمی حرج... و من یطع الله ورسوله یدخله جنّات

بیان «من یطع..» - پس از «لیس علی الأعمی...» - ممکن است بیانگر این نکته باشد که: گر چه افراد ناتوان، از شرکت در جنگ معاف اند؛ اما آنان با زنده داشتن روح اطاعت و تلاش در اجرای فرمان های الهی و شرکت در خدمات پشت جبهه، می توانند به فیض و پاداش جهاد دست یابند.

ص: 231

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 13 - 12، 10

10 - اقامه نماز، پرداخت زکات و فرمانبرداری از خدا و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، ارکان عملی اسلام

فَأَقِمْوَا الصَّلٰوةَ وَءَاتُوا الزَّكٰوةَ وَ اطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ

12 - مسلمانان، باید بر اقامه نماز، پرداخت زکات و اطاعت از خدا و رسول او، پایبند بوده و از سهل انگاری درباره آنها کیداً پرهیز نمایند.

فَأَقِمْوَا الصَّلٰوةَ . . . وَ اطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ

ارتباط صدر و ذیل آیه شریفه، بیانگر این حقیقت است که خداوند، هر چند درباره مسأله صدقه نجوا از کسانی که نسبت به آن کوتاهی نمودند، سخت گیری نکرد؛ لکن نسبت به اقامه نماز، پرداخت زکات و . . هرگز تسامح نمی کند.

139- اهمیت اطاعت از رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 93 - 8

8 - لزوم پیروی از مدیریت و رهبری واحد در جامعه

مَا مَنَعَكَ . . . اَلَّا تَتَّبِعَنِ اَفْعَصَيْتَ اَمْرِي

140- اهمیت اطاعت از محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 18

18 - اطاعت از دستورات رسول خدا - در فرمان های حکومتی و . . . - همانند اطاعت از خدا لازم است .

وَ يَطِيعُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ

جدا آمدن اطاعت رسول از اطاعت خدا، مشعر به متفاوت بودن مواد و موضوعات مورد دستور است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 5

5- لزوم اطاعت و پیروی از رهنمود های پیامبر (صلی الله علیه و آله) و عمل بر طبق موازین شرع ، در سخت ترین شرایط

لقد تاب الله على النبي . . . اتبعوه في ساعه العسره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 56 - 4

ص: 232

4 - مؤمنان ، وظیفه دار اطاعت و فرمان بری همه جانبه از فرمان های رسول خدا

وعد الله الذين آمنوا. .. وأطيعوا الرسول

حذف متعلق «أطيعوا» دلیل اطلاق آن است؛ یعنی، اطاعت از رسول(صلی الله علیه و آله) شامل تمامی اوامر و نواهی او می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 215 - 2

2 - تبلور ایمان به خدا ، در پیروی از پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لمن اتبعك من المؤمنين

تعبیر «لمن اتبعك من المؤمنين» به جای «و اخفض جناحك للمؤمنين»، بیانگر این نکته است که ملاک ایمان به خدا، پیروی از پیامبر(صلی الله علیه و آله) است و کسی که حاضر به تبعیت از پیامبر نباشد، از زمره مؤمنان به شمار نمی آید؛ هر چند که در عقیده یکتاپرست باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 33 - 13

13 - اطاعت از پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) دارای اهمیتی در حدّ اطاعت از خداوند است .

و أطيعن الله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 71 - 7

7 - اطاعت از پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) ، در حدّ اطاعت از خداوند ، کارساز و با اهمیت است .

و من يطع الله ورسوله فقد فاز

عطف «رسول» به «الله» و آوردن یک فعل برای آن، حکایت از کارسازی اطاعت از پیامبر(صلی الله علیه و آله) در حدّ اطاعت از خدا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 8

8 - جوامع بشری ، موظف به پیروی از دستورات الهی و تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و اتبعون هذا صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 1 - 5

5 - فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همانند فرمان خداوند ، لازم الاتباع است .

لا تقدموا بين يدي الله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 28 - 3,5

ص: 233

3 - تقوای پیشگی، در صورتی ارزشمند است که با پیروی کامل از دستورات، سیره و سلوک پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) همراه باشد.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وءامنوا برسوله

برخی از مفسران، مقصود از «آمنوا برسوله» را، تبعیت تام و اطاعت کامل از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) دانسته اند؛ به دلیل آن که خطاب در آن متوجه کسانی است که به خدا و رسول او ایمان دارند. بر این اساس، عطف «آمنوا برسوله» بر «اتَّقُوا اللَّهَ» بیانگر برداشت یاد شده است.

5 - پیشه کردن تقوای الهی و پیروی تام از دستورات، سیره و سلوک پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، نشانه ایمان راستین و کامل

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وءامنوا برسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 13 - 12، 10

10 - اقامه نماز، پرداخت زکات و فرمانبرداری از خدا و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، ارکان عملی اسلام

فأقيموا الصلوه وءاتوا الزكوه و أطيعوا اللَّه ورسوله

12 - مسلمانان، باید بر اقامه نماز، پرداخت زکات و اطاعت از خدا و رسول او، پایبند بوده و از سهل انگاری درباره آنها کیداً پرهیز نمایند.

فأقيموا الصلوه . . . و أطيعوا اللَّه ورسوله

ارتباط صدر و ذیل آیه شریفه، بیانگر این حقیقت است که خداوند، هر چند درباره مسأله صدقه نجوا از کسانی که نسبت به آن کوتاهی نمودند، سخت گیری نکرد؛ لکن نسبت به اقامه نماز، پرداخت زکات و . . هرگز تسامح نمی کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 7 - 13

13 - ضرورت پیروی بی چون و چرا، از پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ما ءاتیکم الرسول فخذوه و ما نهیکم عنه فانهوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 158 - 23

23 - ایمان به خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بدون پیروی از فرمان های آن حضرت هدایت آفرین نبوده و موجب رستگاری نخواهد شد .

فامنوا بالله ورسوله . . . و اتبعوه لعلکم تهتدون

141- اهمیت اطاعت از والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 11

11 - پیروی از پدر و مادری که مسیرشان خدایی است ، لازم است .

و صاحبهما فی الدنيا . . . و اتبع سبیل من أناب

ص: 234

«و اتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ..» اشاره دارد به این که اگر والدین به سوی خدا حرکت می کنند، از آنان تبعیت کن و گرنه از کسی که دارای چنین صفتی است، پیروی بنما.

142- اهمیت صبر در اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 7

7- لزوم شکیبایی و پایداری در عبادت و اطاعتِ خداوند یگانه و پرهیز از هرگونه شرک

فاعبده واصطبر لعبده هل تعلم له سمياً

«اصطبار» نوعاً با «علی» متعدی می شود. تعدیه آن به «لام» در این آیه، به جهت تضمین معنای «ثبات» است. جمله «هل تعلم» نیز قرینه است بر این که مراد از «واصطبر...»، صبر بر توحید در عبادت و اجتناب از پرستش غیر او است.

143- پاداش اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 26

26 - استحقاق اجر عظیم الهی، در گرو ایمان به خدا و رسول و پرهیز از مخالفت با آنان

و ان تؤمنوا و تتقوا فلکم اجر عظیم

چون کلمه «اجر»، ظهور در پاداش استحقاقی دارد، در برداشت فوق، کلمه استحقاق آورده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 29

29 - سعادت دنیا و آخرت، در گرو اطاعت از خدا و رسول و مراجعه به آنها در حل کشمکشها *

اطيعوا الله... ذلك خير و احسن تاويلا

بدان احتمال که جمله «ذلك خير» مربوط به دنیا و جمله «احسن تاويلا» مربوط به آخرت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 69 - 1

1 - مصاحبت با پیامبران ، صدّیقان ، شاهدان و گواهان اعمال و صالحان ، پاداش اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و من یطع الله و الرسول . . . و الصّالحین

«صدّیق»، یعنی بسیار راستگو و شاید مبالغه بودن آن اشاره به صداقت آنان در گفتار و عمل باشد. برخی بر آنند که مقصود از صدیقین، اولین کسانی هستند که پیامبران را تصدیق کردند و شاهدان، یا به معنای کشته شدگان در راه خدا و یا گواهان بر اعمال انسانها و یا عالمان واقعی دین است.

ص: 235

144- پاداش اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 15

15 - بهشت جاودان ، بوستان های پوشیده از درخت ، خانه های دلپذیر و خشنودی خدا ، پاداش الهی به مؤمنان در برابر امر به معروف و نهی از منکر ، اقامه نماز ، پرداخت زکات و اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و المؤمنون و المؤمنات ... یأمرون بالمعروف ... و یطیعون الله و رسوله ... وعد الل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 28

28 - عمل کنندگان به میثاق و فرمان های الهی ؛ هر یک بهره مند از بهشتی خاص هستند .

لقد اخذ الله میثقی ... لئن اقمتم الصلوه ... لادخلنکم جنت

بهره گیری عمل کنندگان به فرمانهای الهی از بهشتهای متعدد (جنت)، می تواند به این صورت باشد که هر کس به بهشت مخصوص خویش راه می یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 161 - 17

17 - اطاعت کنندگان از دستور های خدا در صورت نیکوکار بودن از پاداشی بیش از دیگر مطیعان بهره مند خواهند شد .

سنزید المحسنین

145- پاداش اطاعت از محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 15

15 - بهشت جاودان ، بوستان های پوشیده از درخت ، خانه های دلپذیر و خشنودی خدا ، پاداش الهی به مؤمنان در برابر امر به معروف و نهی از منکر ، اقامه نماز ، پرداخت زکات و اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و المؤمنون و المؤمنات ... یأمرون بالمعروف ... و یطیعون الله و رسوله ... وعد الل

146- تداوم اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 236

7 - توبه - 9 - 71 - 12

12 - مداومت بر اقامه نماز ، پرداخت زکات و اطاعت از خدا و رسول از ویژگی های مؤمنان راستین

و یقیمون الصلوه و یؤتون الزکوه و یطیعون الله و رسوله

به کارگیری فعل مضارع (یقیمون، یؤتون و یطیعون) بیانگر تداوم و استمرار است.

147- تداوم اطاعت از محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 12

12 - مداومت بر اقامه نماز ، پرداخت زکات و اطاعت از خدا و رسول از ویژگی های مؤمنان راستین

و یقیمون الصلوه و یؤتون الزکوه و یطیعون الله و رسوله

به کارگیری فعل مضارع (یقیمون، یؤتون و یطیعون) بیانگر تداوم و استمرار است.

148- ترک اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 3 - 1

1 - لزوم تبعیت از قرآن و ترک پیروی از غیر خدا

اتبعوا ما أنزل إلیکم من ربکم و لاتتبعوا من دونه أولیاء

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر در «من دونه» به «ربکم» برگردانده شود.

149- ترک اطاعت از غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 153 - 9

9 - ضرورت پرهیز از احکام و قوانین غیر الهی

و لا تتبعوا السبیل

مراد از «سبیل»، به دلیل اینکه در مقابل «صراطی مستقیماً» - که همان قوانین الهی است - قرار گرفته، مقررات و احکام غیر الهی است.

ص: 237

150- ترک اطاعت از مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 12

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) تنها تابع وحی الهی است، نه تابع در خواسته‌های مشرکان.

إن أتبع إلا ما يوحى إليّ

151- تزلزل در اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 11

11 - قرار گرفتن مؤمن در ورطه تزلزل نسبت به انجام وظیفه، نیازمند توبه است.

كاد يزيغ قلوب فريق منهم ثم تاب عليهم

152- تشویق به اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 8

8 - لزوم بهره‌گیری از ابزارهای تشویق (پاداش و...) در گرایش دادن انسان‌ها به اطاعت خدا و هر کار نیک

إن الله اشترى... بأن لهم الجنة

اینکه خداوند مؤمنان را با نوید بهشت، به جهاد تشویق کرده است، برداشت فوق به دست می‌آید.

153- توصیه به اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 12 - 1

1 - اطاعت از خدا و رسول او، توصیه الهی به مؤمنان

و أطيعوا الله و أطيعوا الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 16 - 7

7 - اطاعت و فرمان بری ، توصیه خداوند به مؤمنان

وأطعوا

ص: 238

154- حرمت اطاعت از بداخلاقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 13 - 2

2 - اطاعت و اجابت خواسته های افراد درشت خوی و بدخلق ، ممنوع و حرام است .

و لاتطع کلّ . . . عتلاً

155- حرمت اطاعت از زنازاده ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 13 - 6

6 - اطاعت و اجابت خواسته های افراد بی تبار و بی ریشه و اصل ، ممنوع و حرام است .

و لاتطع کلّ . . . زنیماً

156- حرمت اطاعت از سخن چینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 5

5 - اطاعت و اجابت خواسته های سخن چینان ، ممنوع و حرام است .

و لاتطع کلّ . . . مشاء بنمیماً

157- حرمت اطاعت از سوگندخورندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 10 - 2

2 - اطاعت و اجابت خواسته های سوگند یادکنندگان بی مبالا ، ممنوع و حرام است .

و لاتطع کلّ حلاّف

158- حرمت اطاعت از عیب جویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 2

2 - اطاعت و اجابت خواسته های افراد عیب جو ، ممنوع و حرام است .

و لاتطع کلّ . . . همّاز

159- حرمت اطاعت از فرومایگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 10 - 5

5 - اطاعت و اجابت خواسته های فرومایگان ، ممنوع و حرام است .

و لاتطع کلّ . . . مهین

160- حرمت اطاعت از کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 52 - 3

3 - اطاعت از کافران و تن دادن به خواسته های کفر آمیزشان ، حرام است .

فلاتطع الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 8 - 4

4 - اطاعت از کافران تکذیب گر و اجابت خواسته های آنان ، ممنوع و حرام است .

فلاتطع المکذّبین

161- حرمت اطاعت از گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- اطاعت و اجابت خواسته های گناه پیشگان ، ممنوع و حرام است .

و لاتطع کلّ . . . اثم

ص: 240

162- حرمت اطاعت از مانعان خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 12 - 3

3 - اطاعت و اجابت خواسته های کسانی که بخیل و مانع خیراند ، ممنوع و حرام است .

و لا تطع کلّ . . . متّاع للخیر

163- حرمت اطاعت از متجاوزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 12 - 6

6 - اطاعت و اجابت خواسته های متجاوزان ، ممنوع و حرام است .

و لا تطع کلّ . . . معتد

164- حق اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 8 - 4

4 - پدر و مادر ، بر فرزندان حق اطاعت کردن دارند .

و إن جهداک لشّرك بی . . . فلا تطعهما

165- حقیقت اطاعت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 60 - 3

3 - اطاعت از شیطان ، به منزله عبادت او است .

ألم أعهد إلیکم بینی ءادم أن لا تعبدوا الشیطن

166- خضوع در اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 241

13 - اطاعت خاضعانه از خدا و صداقت ، سبب می شود که فرد ، مشمول آمرزش خداوند شوند .

و القنتین . . . و الصدقین ... أعدّ الله لهم مغفرة

167- درخواست اطاعت از صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 144 - 2

2- صالح (ع) ، خواهان اطاعت ثمودیان از او به دلیل آشکار بودن صداقت و امانت داری وی

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تفریح «اتَّقُوا اللَّهَ» بر «إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ» می تواند مفید این مطلب باشد.

168- دعوت به اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 9

9 - خداوند ، منافقان را به فرمان بری شایسته - به جای سوگند بر انجام کار خیر - فراخوانده است .

و أقسموا بالله جهد أيمانهم لئن أمرتهم ليخرجنّ قل لا تقسموا

«طاعه معروفه» یا مبتدا برای خبر محذوفی همچون «خير من قسمكم» و یا خبر برای مبتدای محذوفی مانند «أمرنا» است. در هر صورت

این جمله نوعی فراخوانی از جانب پروردگار است.

169- دعوت به اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 11

11 - خداوند ، همگان را به فرمان بری شایسته از خدا و رسول او - به جای اظهار مکرر ایمان - فراخوانده و تشویق کرده است .

و أقسموا بالله جهد أيمانهم ... قل لا تقسموا طاعه معروفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 54 - 1

1 - خداوند ، فراخوان منافقان به اطاعت از خدا و رسول او و پرهیز از سرپیچی فرمان های ایشان

قل أطيعوا الله و أطيعوا الرسول فإن تولّوا

ص: 242

170- دعوت به اطاعت از محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 11

11 - خداوند ، همگان را به فرمان بری شایسته از خدا و رسول او - به جای اظهار مکرر ایمان - فراخوانده و تشویق کرده است .

و أقسموا باللّٰه جهد أیمنهم .. قل لا تقسموا طاعه معروفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 54 - 1

1 - خداوند ، فراخوان منافقان به اطاعت از خدا و رسول او و پرهیز از سرپیچی فرمان های ایشان

قل أطيعوا اللّٰه و أطيعوا الرسول فإن تولّوا

171- دعوت به اطاعت از نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 3 - 1

1 - حضرت نوح (ع) ، مردم را به عبادت خدا ، تقوی الهی و اطاعت از خود ، فرا می خواند .

أن اعبدوا اللّٰه و اتّقوه و أطيعون

172- دلایل اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 6 - 8

8 - خداوند ، به دلیل رفتار مدبرانه و کریمانه با انسان ، سزاوار اطاعت و ترک گستاخی و بی پروایی در برابر او است .

ما غرّک برّیک الکریم

173- دوستی و اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 166 - 10

10 - دوستی و اطاعت دارای ارتباطی تنگاتنگ

ص: 243

يحبونهم كحب الله .. إذ تبرا الذين اتبعوا من الذين اتبعوا

آیه قبل محبت و دوستی را پایه ارتباط میان سران و پیروان دانست. - البته بنابراین تفسیر که مراد از «أنداد» سران باشد - و آیه مورد بحث رابطه میان آنان را رابطه تابع و متبوع معرفی کرد تا به این نکته اشاره کند که محبت و اطاعت ملازم یکدیگرند؛ یعنی، هر کجا محبت هست اطاعت نیز می باشد.

174- روش تشویق به اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 51 - 7

7- مستدل و منطقی کردن دستورات ، شیوه ای مطلوب و پسندیده و روشی برای ایجاد رغبت در پایبندی به آن

لا تتخذوا إلهين إثنين إنما هو إله واحد

تعلیل «إنما هو إله واحد» برای نهی «لا تتخذوا» می تواند مشعر به نکته یاد شده باشد.

175- زمینه اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 32 - 5

5 - اطاعت ، لازمه محبت

ان كنتم تحبون الله .. اطيعوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 53 - 4

4 - ایمان به خداوند و تسلیم در برابر او ، مستلزم ایمان به آنچه فرءوف رستاده و نیز مستلزم پیروی از پیامبر اوست . *

امنا بالله .. ربنا امنا بما انزلت و اتبعنا الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 10 - 13

13 - یادآوری نعمتهای الهی راهی برای توجه دادن انسانها به آیات خدا و ایجاد روحیه تسلیم در برابر احکام او

ولقد مكنكم فى الأرض . . . قليلا ما تشكرون

ص: 244

176- زمینه اطاعت از انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 10 - 12

12 - باور به خدادادی بودن امکانات زمین و اسباب معیشت، زمینه ساز ایمان به آیات الهی و پیروی از انبیاست.

و لقد مکنکم فی الأرض و جعلنا لکم فیها معیش

چون بیان نعمتهای یاد شده و تذکر به خدادادی بودن آنها، پس از فرمان دادن به تبعیت از قرآن (اتبعوا...) و پیروی از رسولان الهی (فلنستلن الذین أرسل الیهم) ایراد شده، اشاره به این حقیقت دارد که انسانها در صورت توجه به نعمتها و باور به خدادادی بودن آنها، از انبیا پیروی کرده و به آیات خدا ایمان می آورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 108 - 2

2 - تقوای الهی، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا

تقدیم «اتَّقوا» بر «أَطِيعُوا» می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 126 - 3

3 - تقوای الهی، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا

تقدم «اتَّقوا» بر «أَطِيعُوا» می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 131 - 2

2 - تقوای الهی، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

مقدم آمدن «اتَّقُوا» بر «أَطِيعُوا» می تواند رساننده این معنا باشد که تا انسان به زینت تقوا آراسته نشود، آمادگی برای پیروی از پیامبران در او پیدا نخواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 144 - 3

3 - تقوای الهی ، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دین

فاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

مقدم آمدن «اتَّقُوا» بر «أَطِيعُوا»، می تواند بیانگر مطلب یادشده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 245

13 - شعراء - 26 - 146 - 4

4 - توجه به ناپایداری رفاه و امنیت ، زمینه ساز گرایش به تقوا و پیروی از انبیا

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا... أَتَتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا آمَنِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 150 - 3

3 - تقوای الهی ، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

مقدم آوردن «اتَّقوا» بر «أطيعوا» می تواند بیانگر مطلب یادشده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 163 - 2

2 - تقوای الهی ، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

مقدم آمدن فعل «اتَّقوا» بر «أطيعوا»، می تواند بیانگر این مطلب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 179 - 3

3 - تقوای الهی ، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تقدم «اتَّقوا» بر «أطيعوا» می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

177- زمینه اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 34 - 6

6 - هدف از طرح خلافت آدم (ع) برای فرشتگان و اثبات فضیلت و برتری او، ایجاد رغبت در فرشتگان برای اجرای فرمان الهی (سجده بر آدم (ع)) بود.

و إذ قال ربك للملكة إني جاعل في الأرض خليفة .. و إذ قلنا للملكة اسجدوا لآدم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 131 - 8

8 - باور به ربوبیت خدا بر جهان آفرینش، وادار کننده آدمی به تسلیم و اطاعت خدا

أسلمت لرب العلمین

ص: 246

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 186 - 10

10 - باور به نزدیک بودن خدا به بندگان و توان او بر اجابت درخواست ها ، گرایش دهنده آدمی به ایمان و اطاعت از اوست .

فإني قرب أجيب دعوه الداع .. فليستجيبوا لي و ليؤمنوا بي

برداشت فوق از «فا»ی تفریع در «فلیستجیبوا» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 50 - 7

7- ترس از خداوند ، زمینه ساز انجام فرمان های اوست .

يخافون ربهم .. و يفعلون ما يؤمرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 77 - 6

6 - اقتضای ایمان و قبول پروردگاری خداوند ، بنده او شدن و دستورات او را بی چون و چرا و از سر تسلیم انجام دادن است .

يأيتها الذين آمنوا .. و اعبدوا ربكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 33 - 2

2- ایمان واقعی ، مستلزم عمل به فرمان های خدا و رسول او

يأيتها الذين آمنوا أطيعوا الله و أطيعوا الرسول

از فرمان «أطيعوا»، استفاده می شود که صرف اقرار قلبی و لفظی به ایمان کافی نیست؛ بلکه باید اقرار و اعتقاد را با عمل در راستای فرمان های خدا و رسول او، همراه ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 36 - 3

3 - توجه و ایمان به آفرینش هستی به وسیله خداوند ، مقتضی گردن نهادن به دستورات او

أم خلقوا السموت و الأرض

خداوند، برای به اطاعت واداشتن کافران، آنان را به خالقیت خویش تذکر داده است؛ زیرا پذیرش خالقیت خداوند، مسلتزم اطاعت او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 37 - 5

5 - توجه انسان به فقر و مقهور بودن خویش در برابر خداوند ، مقتضی سرنهادن به فرمان او

أم عندهم خزائن ربك أم هم المصيطرون

ص: 247

پرسش های انکاری، درصدد به رخ کشیدن فقر و مقهوریت انسان در برابر خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 18 - 1

1 - سپاسداری، بردباری، آگاهی از نهان و آشکار، عزّت و حکمت خداوند، مقتضی تقوای پیشگی، حرف شنوی، فرمان بری و انفاق در راه او است.

فاتّقوا الله... اسمعوا و اطيعوا و أنفقوا... و الله شكور حلیم... العزيز الح

برخی از مفسران، بر این عقیده اند که میان ذکر اوصاف خداوند در دو آیه پایانی، با فرمان الهی به تقوای پیشگی، فرمان بری و انفاق، ارتباط وجود دارد. این مطلب می تواند اشاره به برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 21 - 4

4 - بیان نعمت ها و امکانات خدادادی، زمینه ایجاد انگیزه فرمانبری از خداوند

اذ جعل فيكم انبياء و جعلكم ملوكاً... ادخلوا الارض المقدسه

به نظر می رسد موسی(ع) به منظور ایجاد انگیزه فرمانبری از خداوند، نعمتهای الهی را به بنی اسرائیل یادآوری می کند.

178- زمینه اطاعت از رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 108 - 2

2 - تقوای الهی، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فاتّقوا الله و اطيعون

تقديم «اتّقوا» بر «اطيعوا» می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 126 - 3,6

3 - تقوای الهی ، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تقدم «اتقوا» بر «اطيعوا» می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

6 - برخورداری رهبران از صداقت و امانت ، شرط اطاعت و فرمان برداری از آنان

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 131 - 2

ص: 248

2- تقوای الهی، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

مقدم آمدن «اتَّقُوا» بر «أَطِيعُوا» می تواند رساننده این معنا باشد که تا انسان به زینت تقوا آراسته نشود، آمادگی برای پیروی از پیامبران در او پیدا نخواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 144 - 3

3- تقوای الهی، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دین

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

مقدم آمدن «اتَّقُوا» بر «أَطِيعُوا»، می تواند بیانگر مطلب یادشده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 150 - 3

3- تقوای الهی، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

مقدم آوردن «اتَّقُوا» بر «أَطِيعُوا» می تواند بیانگر مطلب یادشده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 163 - 2,6

2- تقوای الهی، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

مقدم آمدن فعل «اتَّقُوا» بر «أَطِيعُوا»، می تواند بیانگر این مطلب باشد.

6- برخورداری رهبران از صداقت و امانت، شرط اطاعت و فرمان برداری از آنان است.

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 179 - 3

3 - تقوای الهی ، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فاتقوا الله و أطيعون

تقدم «اتقوا» بر «أطيعوا» می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

179- زمینه اطاعت از محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 249

10 - توجه به خصلت های والای پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، زمینه ساز سر نهادن انسان ها به اطاعت او

لقد جاءكم رسول من أنفسكم . . . بالمؤمنين رءوف رحيم

برداشت فوق بر این اساس است که هدف خداوند از بیان صفات والای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تذکر به آنها به انسانها، گرایش دادن آنان به حق پذیری و اطاعت از آن حضرت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 33 - 2

2- ایمان واقعی ، مستلزم عمل به فرمان های خدا و رسول او

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ و أَطِيعُوا الرَّسُولَ

از فرمان «أطيعوا»، استفاده می شود که صرف اقرار قلبی و لفظی به ایمان کافی نیست؛ بلکه باید اقرار و اعتقاد را با عمل در راستای فرمان های خدا و رسول او، همراه ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 15، 16

15 - محبت واقعی به ایمان ، مقتضی اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لو يطيعكم . . . لعنتم و لكنّ الله حبّب إليكم الإيمان و زينه في قلوبكم

16 - حرکت مؤمنان راستین در طریق ایمان و اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، براساس عشق و محبت به دین و نه تحمیل و تحکم

و لكنّ الله حبّب إليكم الإيمان و زينه في قلوبكم

از این که خداوند در باز داشتن مؤمنان از تحمیل آرای شخصی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به «حبّب إليكم الإيمان» تکیه کرده است؛ استفاده می شود که نیرو و جاذبه محبت، اصلی ترین و نیرومندترین محرک مؤمنان برای حرکت به سمت ایمان و اطاعت از رسول الله است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 7 - 18

18 - توجه به کیفر های شدید الهی ، زمینه ساز گرایش به تقوا و عدم مخالفت با خدا و رسول او

و ما اتيكم الرسول . . . و اتقوا الله إنّ الله شديد العقاب

از این که خداوند پس از «اتقوا الله» شدت عقاب خویش را یادآور شده است؛ نکته بالا استفاده می شود.

180- زمینه اطاعت در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 120 - 23

23 - ایمان و آگاهی به پاداش الهی ، زمینه عدم تخلف از وظایف دشوار دینی

ص: 250

ذلك بأنهم لا يصيبهم ظمأ و... إن الله لا يضيع أجر المحسنين

181- زمینه ترک اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 66 - 3

3- استبعاد و انکار معاد ، از زمینه های گریز از عبادت و اطاعت خدای یگانه

واصطبر لعبده . . . و يقول الإنسن أءذا ما متّ لسوف أخرج حياً

از جمله وجوهی که در بیان ارتباط این آیه با آیات پیشین می توان ارائه کرد، این است که: پس از فرمان به عبادت و صبر بر آن، گویا این آیه، سؤال مقدری را مطرح کرده و پاسخ گفته است. سؤال مقدر این است کهک: عبادت و اطاعت خداوند چه نتیجه ای دارد؟ ما که پس از مرگ حیاتی نداریم تا حالات و اعمال ما در دنیا در آن تفاوتی ایجاد کند! این آیه و آیات بعد این سؤال را پاسخ داده و عبادت را ضروری شمرده است.

182- زمینه های اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 132 - 5

5- امید برخورداری از رحمت الهی ، برانگیزاننده مردم برای پیروی خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و اطیعوا الله و الرسول لعلکم ترحمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 133 - 6

6- نیل به آمرزش الهی و بهشت تقواییشان ، برانگیزنده اهل ایمان به اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

یا ایها الذین امنوا . . . و اطیعوا الله و الرسول ... سارعوا الی مغفره من ربّک

جمله «سارعوا الی . . .»، بعد از امر به اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، برای ایجاد انگیزه و نیز تشویق مؤمنان به پیروی از خدا و پیامبرش است.

183- سختی اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 6

6- توحید در عبادت و اطاعت خداوند ، امری دشوار و نیازمند صبر و تحمل است .

ص: 251

فاعبده واصطبر لعبدته هل تعلم له سمياً

«اصطبار»؛ یعنی، برای چیزی صبر قراردادن (لسان العرب). فرمان به کارگیری صبر برای عبادت، گویای مشکلات و موانعی است که بر سر راه عبادت خداوند وجود دارد و گذر از آن، نیازمند بهره گرفتن از صبر است.

184- سختی در اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 33 - 3

3- رنج و محنت در راستای اطاعت خدا و حفظ حریم عفت، امری محبوب و ارزشمند برای یوسف (ع) و بندگان خالص خداوند

رب السجن أحب إلي مما يدعونني إليه

185- سرزنش اطاعت از دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 60 - 11

11 - اطاعت از دشمن، امری است مذموم و ناپسند.

ألم أعهد إليكم . . . إنّه لكم عدو مبين

186- سرزنش اطاعت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 8

8 - خوردن روزی خداوند و پیروی کردن از شیطان، کاری است ناشایست و نکوهیده.

كلوا مما رزقكم الله و لا تتبعوا خطوات الشيطان

187- سرزنش اطاعت از هواپرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 31

31- آرا و پیشنهاد های هواپرستان ، بی ارزش ، و اطاعت از آن ناروا است .

و لاتطع من . . . اتبع هویه

ص: 252

188- شرایط اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 6، 5

5 - وجوب اطاعت از اولوالامر و والیان ، منوط به ایمان ایشان است .

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولی الامر منکم

کلمه «منکم» (از میان شما مؤمنان) دلالت دارد که اولوالامر و والیانی اطاعتشان واجب است که مؤمن باشند.

6 - وجوب اطاعت از ولیّ خدا ، در صورتی است که در چارچوب اصول مشخص شده از جانب خدا و رسول عمل کند .

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولی الامر منکم

چون اطاعت از اولوالامر در کنار اطاعت خدا و رسول قرار گرفته، نمی تواند شامل دستوراتی شود که در تضاد با اوامر خدا و رسول است ؛ زیرا اطاعت از چنین فرامینی ملازم با اطاعت نکردن از خدا و رسولش می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 90 - 6

6 - پیروی از کسانی شایسته است که خداوند آنان را هدایت کرده باشد.

أولئك الذين هدى الله فبهداهم اقتده

توصیف انبیای سلف با جمله «هدی الله» تمهیدی برای فرمان به اقتداست. لذا خداوند معیاری را برای تبعیت تبیین کرده و آن معیار هدایت شدن از جانب اوست.

189- شرایط اطاعت از رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 108 - 6

6 - برخورداری رهبران از صداقت و امانت ، شرط اطاعت و فرمان برداری از آنان است .

إتی لکم رسول أمين . فاتقوا الله و اطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 144 - 6

6- برخورداری رهبران از صداقت و امانت ، شرط اطاعت و فرمان برداری از ایشان

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 179 - 6

ص: 253

6- برخورداری رهبران از صداقت و امانت ، شرط اطاعت و فرمانبری از ایشان

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 16

16 - عدم جواز پیروی از رهبران اجتماعی در امور ناپسند (غیر معروف)

و لا يعصينك في معروف

در صورتی که بیعت نظر به منصب رهبری داشته باشد، تعبیر «معروف» نظر به این جهت می تواند داشته باشد که لزوم اطاعت از رهبری، منوط به «معروف» بودن دستورهای او است.

190- صبر در اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 115 - 6

6- آنان که بر اطاعت فرمان های خدا صبوری کنند ، از محسنانند .

واصبر فإن الله لا يضيع أجر المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 24 - 6

6- عاقبت و فرجام حیات دنیا (بهشت) برای صبر پیشگان بر طاعت خدا عاقبتی خوش و نیکوست .

فنعلم عقبى الدار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 16

16 - قال رسول الله (صلى الله عليه وآله): . . . . . يابن مسعود قول الله . . . « و لنبلونكم بشيء من الخوف . . . و بشر الصابرين » قلنا يا رسول الله فمن الصابرون؟ قال: الذين يصبرون على طاعة الله واجتنبوا معصية، الذين كسبوا طيباً و انفقوا قصداً و قدموا فضلاً فافلحوا . . .

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده . . . که فرمود: ای پسر مسعود ... سخن خداوند است: «و لنبلونکم بشیء من الخوف ... و بشر الصابین»، به آن حضرت عرض کردیم: صابران چه کسانی هستند؟ فرمود: کسانی که بر اطاعت خدا صبر می نمایند و از گناهان دوری کرده اند، کسانی که روزی پاکیزه کسب کرده و در انفاق میانه رو هستند و زیادی درآمد خود را انفاق نموده اند، پس آنان رستگار گشته اند.

ص: 254

191- صبر در اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 6

6- توحید در عبادت و اطاعت خداوند ، امری دشوار و نیازمند صبر و تحمل است .

فاعبده واصطبر لعبدته هل تعلم له سمياً

«اصطبار»؛ یعنی، برای چیزی صبر قراردادن (لسان العرب). فرمان به کارگیری صبر برای عبادت، گویای مشکلات و موانعی است که بر سر راه عبادت خداوند وجود دارد و گذر از آن، نیازمند بهره گرفتن از صبر است.

192- علم به اطاعت بندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 8

8- خداوند ، به عبادت و اطاعت بندگان آگاه است و هرگز آن را فراموش نمی کند .

و ما كان ربك نسياً . . . واصطبر لعبدته

193- عوامل اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 43 - 6

6 - برخورداری از نعمت های الهی ، مستلزم اطاعت خاضعانه در برابر او

ان الله اصطفيك . . . یا مریم اقتتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 16

16- مقام ربوبیت ، مقتضی ارائه رهنمود و خواستن اطاعت است .

قلنا للملائكة اسجدوا . . . أمر ربّه

194- عوامل اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 6

6 - محبت عمیق به خدا و رسول ، برانگیزنده انسان به اطاعت از آنان

ص: 255

قل إن كان ءاباؤکم . . أحب إليکم من اللّٰه ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 91 - 11

11- اعتقاد و توجه به علم خداوند به همه اعمال آدمیان ، پشتوانه اجرای فرمان های اوست .

و أوفوا بعهد اللّٰه . . . إن اللّٰه يعلم ما تفعلون

برداشت فوق، از تعلیل «إن اللّٰه يعلم ما تفعلون» به دست می آید؛ یعنی، به عهد و پیمان خود با خدا وفادار باشید؛ چون که خدا از اعمال شما آگاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 17

17 - توجه و اعتقاد انسان ها به آگاهی همه جانبه خداوند از اعمال و رفتار تمامی موجودات ، بر انگیزنده آنان به اطاعت و فرمانبری از او

ألم تر أنّ اللّٰه یسبّح له من فی السموت . . . واللّٰه علیم بما یفعلون

یادآوری علم همه جانبه خداوند برای انسان ها در پایان آیه شریفه، می تواند حاکی از برداشت یاد شده باشد.

195- عوامل اطاعت از محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 6

6 - محبت عمیق به خدا و رسول ، برانگیزنده انسان به اطاعت از آنان

قل إن کان ءاباؤکم . . أحب إليکم من اللّٰه ورسوله

196- فرجام اطاعت از فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 98 - 3

3- حرکت فرعونیان به سوی دوزخ به رهبری و پیشاهنگی فرعون ، نمود برنامه های ناصواب او در دنیا است .

و ما أمر فرعون برشيد. يقدم قومه يوم القيمة فأوردهم النار

جمله «يقدم قومه . . .» بیانگر فرجام پیروی از فرعون است و به منزله تفسیری برای «و ما أمر فرعون برشيد» می باشد.

ص: 256

197- فلسفه اطاعت از محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 4

4- رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خداوند، مستلزم اطاعت بی چون و چرا از آن حضرت

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

از به کارگیری عنوان «رسول الله» استفاده می شود که این حیثیت (رسالت خدا) مستلزم اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) است به نحوی که تخلف از آن، آتش دوزخ را در پی دارد.

198- کیفر اطاعت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 16

16 - سرانجام رویگردانی از آن چه که خداوند نازل کرده و گردن نهادن به راه شیطان، آتش شعلهور است.

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله .. أو لو كان الشيطان يدعوهم إلى عذاب السع

199- کیفر اطاعت از قوانین ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 37 - 15

15- پیروی از آرا و قوانین برخاسته از هواهای نفسانی، با وجود احکام و قوانین قرآن، موجب گرفتار شدن به عقوبتهایی از ناحیه خداوند است.

ولئن اتبعت أهواءهم بعد ما جاءك من العلم مالک من الله من ولیّ و لاواق

200- گناه اطاعت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 4

4- بت پرستی و اطاعت از شیطان، گناهی بزرگ است.

لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ . . . لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ ... إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابُ مِنَ الرَّحْمَنِ

نسبت دادن «عذاب» به خدای رحمان - که دارای رحمت وسیع است - می تواند بیانگر این نکته باشد که گناه بت پرستی به قدری شدید است که مظهر رحمت و مهربانی را نیز به خشم می آورد.

ص: 257

201- گناه اطاعت از طاغوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 12

12 - پیروی از طاغوت ، گناه و فسق است .

فأطاعوه . . . إثم كانوا قومًا فسقين

202- محدوده اطاعت از پدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 48 - 3

3- اطاعت از پدر در صورت مخالفت فرمان او با توحید و یکتاپرستی جایز نیست . *

لئن لم تنته لأرجمنك . . . وأعتزلكم و ما تدعون

آزر در جمله «لئن لم تنته» صریحاً ابراهیم(ع) را از یکتاپرستی و مبارزه با شرک بر حذر داشته و نهی کرده است، ولی ابراهیم(ع) در عین نهی او راه خود را ادامه داده و از تبعیت پدر در شرک سرباز زده است. لازم به ذکر است این برداشت مبتنی بر آن است که آزر پدر ابراهیم(ع) باشد.

203- محدوده اطاعت از رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 11، 3

3 - ممنوعیت اطاعت رهبران دینی در آنچه بیرون از فرمان و رضایت خداست .

اتخذوا أحبارهم ورهبانهم أرباباً من دون الله

11 - اطاعت از رهبران دینی ، در آنچه بیرون از فرمان و رضایت خدا باشد ، شرک است .

اتخذوا أحبارهم ورهبانهم أرباباً من دون الله . . . سبحنه عما يشركون

خداوند اهل کتاب را به خاطر اینکه رهبران دینی خود را به جای خدا «رب» قرار می دادند و از آنان اطاعت می کردند، محکوم کرده و آنان را مشرک خوانده است. بنابراین رب قرار دادن رهبران دینی و اطاعت از آنان به جای اطاعت از فرمانهای الهی، شرک خواهد بود.

204- محدودہ اطاعت از والدین

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 258

1 - فرزندان - به رغم موظف بودن به رعایت حقوق والدین - در صورت تلاش پیگیر پدر و مادر به ایجاد انحراف عقیدتی (شرک) در آنان ، نباید تسلیم خواست آنان شوند .

و وصینا الإنسن بولدیه . . . و إن جهداک علی أن تشرک بی ... فلا تطعهما

متعدی شدن «جاهدا» با «علی» دلالت بر مجاهده و تلاش قوی و پیگیر می کند.

3 - مرز اطاعت از پدر و مادر ، عدم تعارض با عقیده توحیدی ، است .

و وصینا الإنسن بولدیه . . . و إن جهداک علی أن تشرک ... فلا تطعهما

205- مشکلات اطاعت از محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 18

18 - پیروی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حرکت در راه خدا ، به دنبال دارنده سختی ها و مرارتها

ما کان . . . أن یتخلفوا عن رسول الله ... ذلک بأنهم لا یصیبهم ظمأ و لا نصب و لا م

شمرده شدن سختیها و رنجها در آیه و ترغیب مؤمنان به تحمل آنها، بیانگر این حقیقت است که حرکت در راه دین دربردارنده رنج و زحمت می باشد و ایمان واقعی، مستلزم تحمل آن است.

206- ممانعت از اطاعت مسرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 151 - 2،3

2 - تلاش صالح (ع) برای بازداشتن قوم خویش از اطاعت اسراف گران و متجاوزان

و لاتطیعوا أمر المسرفین

3 - پیروی از متجاوزان و اسراف گران ، ناسازگار با تقوای الهی و خط پیامبران

فاتقوا الله و أطيعون . و لاتطیعوا أمر المسرفین

207- ممنوعیت اطاعت از بداخلاقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 13 - 2

2 - اطاعت و اجابت خواسته های افراد درشت خوی و بدخلق ، ممنوع و حرام است .

و لا تطع کلّ .. . عتّلّ

ص: 259

208- ممنوعیت اطاعت از دنیاطلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 27 - 11

11 - پیروی از دنیاگرایان و آخرت گریزان ، ممنوع است .

و لا تطع منهم . . . إنّ هؤلاء يحبّون العاجله و يذرون وراءهم يوماً ثقیلاً

209- ممنوعیت اطاعت از زنازاده ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 13 - 6

6 - اطاعت و اجابت خواسته های افراد بی تبار و بی ریشه و اصل ، ممنوع و حرام است .

و لا تطع کلّ . . . زنیم

210- ممنوعیت اطاعت از سخن چینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 5

5 - اطاعت و اجابت خواسته های سخن چینان ، ممنوع و حرام است .

و لا تطع کلّ . . . منّاء بنمیم

211- ممنوعیت اطاعت از سوگندخورندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 10 - 2

2 - اطاعت و اجابت خواسته های سوگند یادکنندگان بی مبالا ، ممنوع و حرام است .

و لا تطع کلّ حلاف

212- ممنوعیت اطاعت از عیب جویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 2

2 - اطاعت و اجابت خواسته های افراد عیب جو ، ممنوع و حرام است .

و لاتطع کلّ . . . همّاز

213- ممنوعیت اطاعت از فرومایگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 10 - 5

5 - اطاعت و اجابت خواسته های فرومایگان ، ممنوع و حرام است .

و لاتطع کلّ . . . مهین

214- ممنوعیت اطاعت از کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 24 - 7

7 - ممنوعیت اطاعت از گناه پیشگان و ناسپاسان کافر

و لاتطع منهم ءاثمًا أو کفورًا

215- ممنوعیت اطاعت از کفران کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 24 - 7

7 - ممنوعیت اطاعت از گناه پیشگان و ناسپاسان کافر

و لاتطع منهم ءاثمًا أو کفورًا

216- ممنوعیت اطاعت از گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 8 - 2

ص: 261

2- اطاعت از عناصر گمراه و اجابت خواسته های آنان ، ممنوع است .

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ .. فَلَاتَطِعِ الْمَكْذِبِينَ

مطلب یاد شده، از تفریع «فلا تطع» بر «إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ» استفاده می شود.

217- ممنوعیت اطاعت از گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 12 - 9

9- اطاعت و اجابت خواسته های گناه پیشگان ، ممنوع و حرام است .

و لا تطع كلّ .. اثمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 24 - 7

7- ممنوعیت اطاعت از گناه پیشگان و ناسپاسان کافر

و لا تطع منهم ءاثمًا أو كفورًا

218- ممنوعیت اطاعت از مانعان خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 12 - 3

3- اطاعت و اجابت خواسته های کسانی که بخیل و مانع خیراند ، ممنوع و حرام است .

و لا تطع كلّ .. متاع للخیر

219- ممنوعیت اطاعت از متجاوزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 12 - 6

6- اطاعت و اجابت خواسته های متجاوزان ، ممنوع و حرام است .

و لاتطع كلّ ... معتد

ص: 262

220- ممنوعیت اطاعت از معرضان از آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 27 - 11

11 - پیروی از دنیاگرایان و آخرت گریزان ، ممنوع است .

و لا تطع منهم . . . إنّ هؤلاء يحبّون العاجله و يذرون وراءهم يوماً ثقیلاً

221- منشأ سهولت اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 20 - 1

1 - خداوند ، پیمودن راه طاعت و حرکت در راه راست را ، برای انسان ها آسان ساخته است .

ثمّ السبیل یسرّه

«ال» در «السبیل» بیانگر ماهیت است. کلمه «السبیل» گرچه مطلق است، ولی به قرینه سیاق آیه - که در مقام بیان معذور نبودن کافران است - مراد راه طاعت خداوند است.

222- موارد اطاعت از پدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 21 - 8

8 - تبعیت در ایمان ، محوری بایسته پیروی از پدران

و اتبعتم ذرّیّتهم بایمن

در قرآن، معمولاً پیروی از پدران منفی شمرده شده است؛ ولی در این آیه یکی از محورهایی که پیروی از پدران ارزش به شمار آمده، محور ایمان است.

223- موارد اطاعت از رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 15

15 - لزوم اطاعت از رهبری اجتماعی ، در رهنمود های ارزشی او

و لایعصینک فی معروف

بیعت یاد شده در آیه شریفه، می تواند از آن جهت با پیامبر (صلی الله علیه و آله) صورت گرفته باشد که آن حضرت علاوه بر پیامبری، منصب رهبری اجتماعی را نیز بر عهده داشته است.

ص: 263

224- موانع اطاعت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 83 - 22، 20، 17

17 - رهایی اکثریت مسلمانان از پیروی شیطان، مرهون فضل و رحمت خاص الهی است.

لولا فضل الله عليكم ورحمته لاتبعتم الشيطان الا قليلا

با توجه به زمینه آیات این بخش از سوره، که درباره غزوه بدر صغراست، معنای آیه با عنایت به استثنا، چنین است: تنها گروهی اندک از مسلمانان بدون هدایت ویژه خداوند به حکم ضرورت دفاع از اسلام، راهی نبرد شدند و شایعات توانمندی دشمن، آنان را از انجام وظیفه بازداشت، بر خلاف بسیاری از آنان که به سبب آن شایعات تصمیمی بر شرکت در نبرد نداشتند، ولی ارشادات پیامبر (صلی الله علیه و آله) عامل حرکت آنان شد.

20 - نقش مؤثر رهبری در جلوگیری از انحرافات و پیروی از شیطان

و لو ردّوه الى الرسول و الى اولى الامر منهم و لو لا فضل الله عليكم ورحمته لات

22 - رهایی مسلمانان از پیروی شیطان در اکثر امور، مرهون فضل و رحمت خاص الهی

و لو لا فضل الله عليكم ورحمته لاتبعتم الشيطان الا قليلا

بنابر اینکه «قلیلا» صفت برای مصدر محذوف «اتباعاً» باشد.

225- موانع اطاعت از گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 122 - 7

7 - توجه دادن مؤمنان به حیات معنوی خود و برخورداری از نور الهی، بازدارنده آنان از اطاعت مشرکان و گمراهان

و إن اطعتموهم إنکم لمشركون. أو من كان میتا فأحیینه و جعلنا له نورا یمشی به فی ال

تمثیل مذکور برای بر حذر داشتن مسلمانان از اطاعت مشرکان است.

226- موانع اطاعت از مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توجه دادن مؤمنان به حیات معنوی خود و برخورداری از نور الهی، بازدارنده آنان از اطاعت مشرکان و گمراهان

وإن أطعموهم إنکم لمشركون. أو من كان میتا فأحیینه و جعلنا له نورا یمشی به فی ال

تمثیل مذکور برای بر حذر داشتن مسلمانان از اطاعت مشرکان است.

ص: 264

227- موجبات اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 23 - 8

8 - ترس از خداوند ، موجب تسلیم شدن در برابر انبیای الهی و فرمانبری از آنان

قال رجالان من الذين يخافون انعم الله عليهما ادخلوا عليهم الباب

228- نشانه های اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 172 - 11

11 - سپاسگزاری به درگاه الهی ، نشانه بندگی و توحید در عبادت و اطاعت خداوند است .

واشكروا لله إن كنتم إياه تعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 48 - 6

6 - پذیرش داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبران الهی ، نشانه ایمان راستین به خدا و رسول او و فرمان بری از ایشان و التزام عملی به دین است .

و يقولون ءامنا بالله وبالرسل و أطعنا ثم يتولى . . . و ما أولئك بالمؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 52 - 3

3 - تسلیم حکم پیامبر بودن و پذیرش داوری بر مبنای تعالیم دین ، نشانه خدا ترسی ، تقوای پیشگی و مطیع خدا و رسول بودن است .

إذا دعوا إلى الله ورسوله ليحكم بينهم أن يقولوا سمعنا و أطعنا . . . و من يطع الله

برداشت یاد شده، از ارتباط میان دو آیه فوق استفاده گردیده است.

229- نشانه های اطاعت از محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

12 - نور - 24 - 48 - 6

ص: 265

6 - پذیرش داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبران الهی ، نشانه ایمان راستین به خدا و رسول او و فرمان بری از ایشان و التزام عملی به دین است .

و يقولون ءامنّا بالله و بالرسول و أطعنا ثم یتولّی . . . و ما أولئك بالمؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 52 - 3

3 - تسلیم حکم پیامبر بودن و پذیرش داوری بر مبنای تعالیم دین ، نشانه خدا ترسی ، تقوایبشگی و مطیع خدا و رسول بودن است .

إذا دعوا إلى الله و رسوله لیحکم بینهم أن یقولوا سمعنا و أطعنا . . . و من یطع الله

برداشت یاد شده، از ارتباط میان دو آیه فوق استفاده گردیده است.

230- نهی از اطاعت دروغگویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 19 - 6

6 - اطاعت از دستورات دروغ گویان و گنه پیشگان ، مورد نهی خداوند

ناصیه کذبہ خاطئه . . . کلاً لا تطعه

231- نهی از اطاعت گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 19 - 6

6 - اطاعت از دستورات دروغ گویان و گنه پیشگان ، مورد نهی خداوند

ناصیه کذبہ خاطئه . . . کلاً لا تطعه

232- وجوب اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 17 - 13

13 - « قال الصادق (ع) : في قوله عزّوجلّ : « وأما ثمود فهديناهم فاستحبوا العمى على الهدى » قال : وجوب الطاعات و تحريم المعاصي ... » ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند عزوجلّ كه فرموده «وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى» روايت شده كه

ص: 266

فرمود: [هدایت در این جا] بیان کردن وجوب طاعات و حرمت گناهان است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 2 - 8

8 - خداوند ، محکوم هیچ فرمانی نبوده و فرمان او لازم الاجرا است .

اللّٰهُ الصّٰمِد

«صمد»؛ یعنی، بزرگواری که فرمان او مطاع باشد و بدون خواست او کاری فیصله نیابد. (لسان العرب). و هیچ فرمان دهنده و نهی کننده ای، بر او تفوق نیابد. (مجمع البیان)

ص: 267

7- اطعام

1- آثار اطعام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 125 - 15

15 - اطعام مردم و نماز شب ، موجب برگزیده شدن ابراهیم (ع) به عنوان خلیل ، از سوی خداوند

و اتخذ الله إبرهیم خلیلا

رسول خدا(صلی الله علیه و آله): ما اتخذ الله ابراهیم خلیلا الا لاطعامه الطعام و صلوته باللیل و الناس نیام.

علل الشرایع، ص 35، ح 4، ب 32؛ نورالثقلین، ج 1، ص 555، ح 586.

2- آثار اطعام به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 3 - 8

8 - تغذیه تهی دستان و دعوت مردم به فقرزدایی از جامعه ، لازمه پذیرش روز جزا و نشانه کام یابی در آن روز است .

یکذب بالذین . . . و لایحض علی طعام المسکین

3- آثار ترک اطعام به مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 44 - 2، 1

ص: 268

1 - اطعام نکردن به مساکین و بینوایان ، از عوامل دوزخی شدن

ما سلککم فی سقر . . . و لم نک نطعم المسکین

2 - اطعام نکردن به مساکین و گرسنه رها کردن آنان در جامعه ، جرمی بزرگ و نابخشودنی است .

عن المجرمین . . . و لم نک نطعم المسکین

4- آثار ترک اطعام مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 48 - 1

1 - ترک فریضه نماز ، اطعام مساکین ، گذراندن عمر به بطالت و تکذیب روز جزا ، از عوامل محرومیت انسان از شفاعت در قیامت

قالوا لم نک من المصلّین . . . و کنا نکذب بیوم الدین . . . فما تنفعهم شفاعه الشفع

5- احکام اطعام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 27

27 - سدیر صیرفی گوید : « قلت لأبی عبداللّٰه (ع) اطعم سائلا لا اعرفه مسلماً؟ فقال : نعم اعط من لاتعرفه بولایه و لاعداوه للحق ان اللّٰه عز و جل یقول : و قولوا للناس حسناً و لاتطعم من نصب لشیء من الحق او دعا الی شیء من الباطل ;

به امام صادق(ع) گفتم: آیا سائلی را که نمی دانم مسلمان است یا نه طعام دهم؟ امام فرمود: بله، طعام بده به کسی که نمی شناسی اهل ولایت است یا دشمن حق. خداوند عز و جل می فرماید: «وقولوا للناس حسناً» ولی اطعام نکن کسی را که بنای دشمنی با حق گذاشته و یا دعوت به باطل می نماید».

6- ارزش اطعام به مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 95 - 13

13 - ارزش والاتر قربانی بر اطعام مساکین ، و اطعام مساکین بر روزه ، در کفاره صید .

فجزاء مثل ما قتل من النعم . . . او کفره طعام مسکین او عدل ذلک صیاماً

برداشت فوق از تقدیم ذکری قربانی بر اطعام و تقدیم اطعام بر روزه استفاده شده است.

ص: 269

7- اطعام ابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 8 - 1, 2

1 - اطعام ایثارگرانه به نیازمندان ، یتیمان و اسیران ، از ویژگی های ابرار

إِنَّ الْأَبْرَارَ... وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا

«علی حبه» حال برای فاعل «یطعمون» است و ضمیر آن به «طعام» بازمی گردد. مقصود از دوست داشتن غذا (علی حبه)، نیاز داشتن به آن است؛ چون انسان در وقت نیاز به چیزی، دوست دارد که به آن دست یابد تا با آن رفع نیاز کند. از این رو اطعام ابرار، نوعی ایثار از سوی آنان است.

2- رفع نیاز های غذایی مستمندان ، یتیمان و اسیران در حد ایثار ، سیره و برنامه ابرار در زندگی است .

و يطعمون الطعام .. أسیرًا

آمدن فعل «یطعمون» به صیغه مضارع، بر استمرار دلالت دارد؛ یعنی، کار اطعام، عملی است مستمر و از برنامه های زندگی ابرار محسوب می شود.

8- اطعام ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 69 - 4

4- ابراهیم (ع) ، سلام فرشتگان را پاسخ گفت و برای تدارک غذا از حضور آنان بیرون رفت .

قال سلم فما لبث أن جاء بعجل حنيد

9- اطعام ابن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 77 - 6

6- میزبانی مسافران و اطعام « در راه ماندگان » کاری شایسته است .

استطعما أهلها فأبوا أن يضيفوهما

موسی و خضر(ع) فقط، طلب غذا کردند، ولی قرآن، مردم آن شهر را توصیف کرد به این که از پذیرایی میهمان سرباز زدند؛ یعنی، سزاوار بود که مردم، آن دورا میهمان خود می ساختند و حتی از غیر غذا نیز مضایقه نمی کردند.

10- اطعام از قربانی حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 270

12 - لزوم اطعام مستمندان از گوشت قربانی در حج؛ چه خودشان درخواست کنند و چه روی درخواست کردن نداشته باشند.

فكلوا منها و أطمعوا القانع و المعتّر

«قانع» به کسی گفته می شود که درخواست کمک می کند (سائل و گدا) و «معتّر»؛ یعنی، نیازمندی که طالب کمک است؛ لکن روی سؤال کردن ندارد. بنابراین معنای جمله فوق چنین می شود: بخشی از گوشت قربانی را خودتان بخورید و بقیه آن را به نیازمندان بخورانید؛ چه نیازشان را بر زبان جاری کنند و چه بر زبان نیاورند.

18 - «عن أبي عبد الله (ع) في قول الله عز وجل... «و أطمعوا القانع و المعتّر» قال: القانع الذي يرضى بما أعطته و لا يسخط و لا يكلح و لا يلوى شدة غضباً و المعتّر المازّ بك لتطعمه»؛

از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند عزوجل... «و أطمعوا القانع و المعتّر» فرمود: «قانع» کسی است که راضی می شود به آنچه که به او می دهی و نسبت به آن ناراحتی، ترش رویی و دهن کجی نمی کند و «معتّر» رهگذری است که بر تو می گذرد تا او را اطعام کنی».

11- اطعام اسیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 8 - 7، 2، 1

1 - اطعام ایثارگرانه به نیازمندان، یتیمان و اسیران، از ویژگی های ابرار

إِنَّ الْأَبْرَارَ... و يطعمون الطعام على حبه مسكيناً و یتیمًا و أسیراً

«علی حبه» حال برای فاعل «یطعمون» است و ضمیر آن به «طعام» بازمی گردد. مقصود از دوست داشتن غذا (علی حبه)، نیاز داشتن به آن است؛ چون انسان در وقت نیاز به چیزی، دوست دارد که به آن دست یابد تا با آن رفع نیاز کند. از این رو اطعام ابرار، نوعی ایثار از سوی آنان است.

2 - رفع نیاز های غذایی مستمندان، یتیمان و اسیران در حد ایثار، سیره و برنامه ابرار در زندگی است.

و يطعمون الطعام... أسیراً

آمدن فعل «یطعمون» به صیغه مضارع، بر استمرار دلالت دارد؛ یعنی، کار اطعام، عملی است مستمر و از برنامه های زندگی ابرار محسوب می شود.

7 - «عن أبي عبد الله (ع) قال: كان عند فاطمه (عليها السلام) شعيرٌ فجعلوه عصيدةً فلما انضحوها و وضعوها بين أيديهم جاء مسكين... فقام علی (ع) فأعطاه ثلثَها فما لبثَ أن جاء یتیم... فأعطاه ثلثها الثانی... فلما لبث أن جاء أسیر... فأعطاه الثلث الباقي و ما

ذاقوها فأنزل الله فيهم هذه الآية إلى قوله «وكان سعيكم مشكوراً»؛

از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: نزد فاطمه (س) مقداری جو بود که آن را حلوا کردند. پس از این که آن را پختند و برای خوردن آوردند، مسکینی آمد... حضرت علی (ع) برخاست و ثلث آن را به او داد. زمانی نگذشت که یتیمی آمد... حضرت ثلث دیگرش را به او داد... زمانی نگذشت که اسیری آمد... و ثلث باقی مانده را به او عطا فرمود و خود هیچ از آن حلوا نچشیدند. پس خداوند درباره آنان آیه «و يطعمون الطعام...» تا آیه «وكان سعيكم مشكوراً» را نازل کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 271

1 - اطعام و انفاق ابرار به مستمندان، یتیمان و اسیران، کاملاً خالصانه و تنها برای جلب رضای خداوند است.

و يطعمون... و أسیرًا. إنما نطعمکم لوجه الله

12- اطعام امام علی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 8 - 7

7 - « عن أبي عبد الله (ع) قال: كان عند فاطمه (عليها السلام) شعيرٌ فجعلوه عصيدةً فلما انضجوها و وضعوها بين أيديهم جاء مسكين . . . فقام علي (ع) فأعطاه ثلثَها فما لبثَ أن جاء یتیم . . . فأعطاه ثلثها الثاني . . . فلما لبثَ أن جاء أسیر . . . فأعطاه الثلث الباقي و ما ذاقوها فأنزل الله فيهم هذه الآية إلى قوله « و كان سعيكم مشكوراً » ;

از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: نزد فاطمه (س) مقداری جو بود که آن را حلوا کردند. پس از این که آن را پختند و برای خوردن آوردند، مسکینی آمد ... حضرت علی (ع) برخاست و ثلث آن را به او داد. زمانی نگذشت که یتیمی آمد ... حضرت ثلث دیگرش را به او داد ... زمانی نگذشت که اسیری آمد ... و ثلث باقی مانده را به او عطا فرمود و خود هیچ از آن حلوا نچشیدند. پس خداوند درباره آنان آیه «و يطعمون الطعام...» تا آیه «كان سعيكم مشكوراً» را نازل کرد.

13- اطعام به اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 5 - 18

18 - اهتمام اسلام به خانواده و سلامت اعتقادی و روانی آن

و المحصنت من المؤمنت و المحصنت من الذین اوتوا الکتب

14- اطعام به خویشاوندان یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 15 - 2

2 - رساندن غذا به خویشاوندان یتیم خود، بر تغذیه دیگر نیازمندان مقدم است.

«مقربه» مصدر و با «قرايه» (خويشاوندی) به يك معنا است. (صحاح اللغه)

ص: 272

15- اطعام به سائلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 27

27 - سدیر صیرفی گوید: « قلت لأبی عبداللہ (ع) اطعم سائلا لا اعرفه مسلماً؟ فقال: نعم اعط من لا تعرفه بولایه و لاعداوه للحق ان اللہ عز و جل یقول: و قولوا للناس حسناً و لاتطعم من نصب لشیء من الحق او دعا الی شیء من الباطل؛

به امام صادق(ع) گفتم: آیا سائلی را که نمی دانم مسلمان است یا نه طعام دهم؟ امام فرمود: بله، طعام بده به کسی که نمی شناسی اهل ولایت است یا دشمن حق. خداوند عز و جل می فرماید: «وقولوا للناس حسناً» ولی اطعام نکن کسی را که بنای دشمنی با حق گذاشته و یا دعوت به باطل می نماید».

16- اطعام به مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 184 - 13

13 - فدیة و كفارة هر روزه ماه رمضان برای کسانی که به خاطر مشقت روزه نمی گیرند ، یک وعده غذاست که باید به مسکین پرداخت کنند .

و علی الذین یطیقونه فدیة طعام مسکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 89 - 32، 29، 8، 7

7 - تغذیه ده مسکین و یا تهیه پوشاک برای آنان و یا آزاد کردن یک برده كفارة شکستن سوگند

فکفّرتہ اطعام عشره مسکین .. اهلیکم او کسوتهم او تحریر رقبه

8 - شکننده قسم ، مخیر در برگزیدن هر یک از انواع سه گانه كفارة قسم (تغذیه مساکین ، تهیه پوشاک برای آنان و آزاد کردن برده)

فکفّرتہ اطعام عشره مسکین .. او کسوتهم او تحریر رقبه

تفریح جمله «فمن لم یجد» بر جملات پیشین تصریح به این دارد که مکلف در انتخاب هر یک از موارد سه گانه مخیر است چنانچه فرموده بود «او صیام ثلثه ایام» احتمال لزوم مراعات ترتیب بین آن موارد وجود داشت.

29 - اطعام ده مسکین ، هر نفر به مقدار یک مُدّ (ده سیر) ، كفارة شکستن قسم

فكفرتة اطعام عشره مسكين من اوسط ما تطعمون اهليكم

امام صادق(ع) در توضیح «اوسط ما تطعمون» در آیه فوق فرمود: هو كما يكون انه يكون في البيت من يأكل اكثر من المدد و منهم من يأكل اقل من المدد فبين ذلك . . .

کافی، ج 7، ص 453، ح 7؛ نورالثقلین، ج 1، ص 667، ح 333.

32 - یک نوبت غذای سیر یا یک تن پوش ، حداقل کفاره قسم که به هر یک از ده مسکین داده می شود .

فكفرتة اطعام عشره مسكين من اوسط ما تطعمون اهليكم او كسوتهم

ص: 273

امام باقر(ع) در توضیح معنی «اوسط» در آیه فوق فرمود: . . . تشبعم به مره واحده. قلت: کسوتهم؟ قال: ثوب واحد.

کافی، ج 7، ص 454، ح 14؛ نورالثقلین، ج 1، ص 667، ح 334.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 95 - 10,11

10 - قربانی، اطعام مساکین و روزه، کفارات تخییری در کشتن صید در حرم و نیز در حال احرام

فجزاء مثل ما قتل من النعم . . . او کفره طعام مسکین او عدل ذلک صیاماً

مؤید برداشت فوق فرمایش منقول از امام صادق(ع) است که فرمود: . . . و کل شیء من القرآن «او» فصاحبه بالخیار ما یشاء . . . دو روایت مدرک برداشت شماره 10 و 27 با هم معارض و حل تعارض بین آن دو موکول به اجتهاد است.

کافی، ج 4، ص 358، ح 2؛ نورالثقلین، ج 1، ص 504، ح 14.

11 - تهیه غذا برای مساکین، بایستی در حد قیمت شکار صید شده باشد

او کفره طعام مسکین

برداشت فوق بر این اساس است که «کفره» خبر برای مبتدای محذوف (هی) باشد بر این مبنا جمله «هی کفاره» عطف بر محل «من النعم» می شود و در حقیقت وصف و توضیحی دیگر است برای «جزاء مثل ما قتل» یعنی بر عهده شکار کننده سزایی است همسان با شکار، که باید به عنوان کفاره و بصورت طعام به مساکین داده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 8 - 7، 2، 1

1 - اطعام ایثارگرانه به نیازمندان، یتیمان و اسیران، از ویژگی های ابرار

إِنَّ الْأَبْرَارَ . . . وَ يُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حَبِّهِ مَسْكِينًا وَ يَتِيمًا وَ أُسِيرًا

«علی حبّه» حال برای فاعل «یطعمون» است و ضمیر آن به «طعام» بازمی گردد. مقصود از دوست داشتن غذا (علی حبّه)، نیاز داشتن به آن است؛ چون انسان در وقت نیاز به چیزی، دوست دارد که به آن دست یابد تا با آن رفع نیاز کند. از این رو اطعام ابرار، نوعی ایثار از سوی آنان است.

2- رفع نیاز های غذایی مستمندان ، یتیمان و اسیران در حد ایثار ، سیره و برنامه ابرار در زندگی است .

و يطعمون الطعام .. أسيراً

آمدن فعل «يطعمون» به صیغه مضارع، بر استمرار دلالت دارد؛ یعنی، کار اطعام، عملی است مستمر و از برنامه های زندگی ابرار محسوب می شود.

7- «عن أبي عبد الله (ع) قال: كان عند فاطمه (عليها السلام) شعيرٌ فجعلوه عصيداً فلما انضجوها و وضعوها بين أيديهم جاء مسكين . . فقام على (ع) فأعطاه ثلثَها فما لبثَ أن جاء یتیم . . . فأعطاه ثلثها الثاني . . . فلما لبثَ أن جاء أسير . . . فأعطاه الثلث الباقي و ما ذاقوها فأنزل الله فيهم هذه الآية إلى قوله «وكان سعيكم مشكوراً» ;

از امام صادق(ع) روایت شده که فرمود: نزد فاطمه(س) مقداری جو بود که آن را حلوا کردند. پس از این که آن را پختند و برای خوردن آوردند، مسکینی آمد ... حضرت علی(ع) برخاست و ثلث آن را به او داد. زمانی نگذشت که یتیمی آمد ... حضرت ثلث دیگرش را به او داد ... زمانی نگذشت که اسیری آمد ... و ثلث باقی مانده را به او عطا فرمود و خود هیچ از آن حلوا نچشیدند. پس خداوند درباره آنان آیه «و يطعمون الطعام...» تا آیه «وكان سعيكم مشكوراً» را نازل کرد.

ص: 274

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 9 - 1

1 - اطعام و انفاق ابرار به مستمندان ، یتیمان و اسیران ، کاملاً خالصانه و تنها برای جلب رضای خداوند است .

و يطعمون . . . و أسیرًا . إنما نطعمکم لوجه الله

17- اطعام به ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 69 - 4,8

4- ابراهیم (ع) ، سلام فرشتگان را پاسخ گفت و برای تدارک غذا از حضور آنان بیرون رفت .

قال سلم فما لبث أن جاء بعجل حنید

8- ابراهیم (ع) ، در فاصله ای کوتاه پس از آمدن فرشتگان بشارت ، گوساله ای بریان شده برای آنان آورد .

فما لبث أن جاء بعجل حنید

ضمیر در «لبث» به ابراهیم(ع) برمی گردد و «أن جاء» به تقدیر «فی» متعلق به «لبث» است. «عجل» به گوساله نر که بیش از یک ماه نداشته باشد، گفته می شود و «حنید» به معنای بریان شده است. بنابراین «فما لبث ...»؛ یعنی، ابراهیم(ع) در آوردن گوساله ای بریان شده درنگی نکرد.

18- اطعام به مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 32 - 34

34 - خودداری از اطعام مؤمن گرسنه ، به منزله کشتن وی و غذا دادن به او به منزله احیای اوست .

و من احیایها فکانما احیا الناس جمیعاً

از امام صادق(ع) روایت شده که درباره اطعام مؤمن فرمود: . . . من احیی مؤمن فکانما احیا الناس جمیعاً، فان لم تطعموه فقد اتمموه و ان اطعمتموه فقد احییتموه.

كافى، ج 2، ص 20، ح 20؛ نورالثقلين، ج 1، ص 619، ح 152.

19- اطعام به يتيم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - انسان - 76 - 8 - 7 - 1,2

ص: 275

1 - اطعام ایثارگرانه به نیازمندان ، یتیمان و اسیران ، از ویژگی های ابرار

إِنَّ الْأَبْرَارَ .. وَ يَطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مَسْكِينًا وَ يَتِيمًا وَ أُسِيرًا

«علی حبّه» حال برای فاعل «یطعمون» است و ضمیر آن به «طعام» بازمی گردد. مقصود از دوست داشتن غذا (علی حبّه)، نیاز داشتن به آن است؛ چون انسان در وقت نیاز به چیزی، دوست دارد که به آن دست یابد تا با آن رفع نیاز کند. از این رو اطعام ابرار، نوعی ایثار از سوی آنان است.

2 - رفع نیاز های غذایی مستمندان ، یتیمان و اسیران در حد ایثار ، سیره و برنامه ابرار در زندگی است .

وَ يَطْعَمُونَ الطَّعَامَ .. أُسِيرًا

آمدن فعل «یطعمون» به صیغه مضارع، بر استمرار دلالت دارد؛ یعنی، کار اطعام، عملی است مستمر و از برنامه های زندگی ابرار محسوب می شود.

7 - «عن أبي عبد الله (ع) قال : كان عند فاطمه (عليها السلام) شعيرٌ فجعلوه عصيدةً فلما انضجوها و وضعوها بين أيديهم جاء مسكين . . . فقام علي (ع) فأعطاه ثلثَها فما لبثَ أن جاء يتيماً . . . فأعطاه ثلثها الثاني . . . فلما لبثَ أن جاء أُسيراً . . . فأعطاه الثلث الباقي و ما ذاقوها فأنزل الله فيهم هذه الآية إلى قوله « و كان سعيكم مشكوراً » ؛

از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: نزد فاطمه (س) مقداری جو بود که آن را حلوا کردند. پس از این که آن را پختند و برای خوردن آوردند، مسکینی آمد ... حضرت علی (ع) برخاست و ثلث آن را به او داد. زمانی نگذشت که یتیمی آمد ... حضرت ثلث دیگرش را به او داد ... زمانی نگذشت که اسیری آمد ... و ثلث باقی مانده را به او عطا فرمود و خود هیچ از آن حلوا نچشیدند. پس خداوند درباره آنان آیه «و یطعمون الطعام...» تا آیه «کان سعيکم مشکوراً» را نازل کرد.

20- اطعام در کفاره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 89 - 14، 32، 8، 7

7 - تغذیه ده مسکین و یا تهیه پوشاک برای آنان و یا آزاد کردن یک برده کفاره شکستن سوگند

فكفّرتَه اطعام عشره مسکین . . . اهلیکم او کسوتهم او تحریر رقبه

8 - شکننده قسم ، مخیر در برگزیدن هر یک از انواع سه گانه کفاره قسم (تغذیه مساکین ، تهیه پوشاک برای آنان و آزاد کردن برده)

فكفّرتَه اطعام عشره مسکین . . . او کسوتهم او تحریر رقبه

تفریع جمله «فمن لم یجد» بر جملات پیشین تصریح به این دارد که مکلف در انتخاب هر یک از موارد سه گانه مخیر است چنانچه

فرموده بود «اوصیام ثلثه ایام» احتمال لزوم مراعات ترتیب بین آن موارد وجود داشت.

14 - كفاره شكستن سوگند - در صورت ناتوانی از اطعام ده مسکین و یا تهیه پوشاک برای آنان و یا آزاد کردن برده - ، سه روز روزه گرفتن است .

فمن لم یجد فصیام ثلثه ایام

32 - یک نوبت غذای سیر یا یک تن پوش ، حداقل كفاره قسم که به هر یک از ده مسکین داده می شود .

فکفرته اطعام عشره مسکین من اوسط ما تطعمون اهلیکم او کسوتهم

امام باقر(ع) در توضیح معنی «اوسط» در آیه فوق فرمود: ... تشبعهم به مره واحده. قلت: کسوتهم؟ قال: ثوب واحد.

ص: 276

کافی، ج 7، ص 454، ح 14؛ نورالثقلین، ج 1، ص 667، ح 334.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 4 - 5، 14

5 - در صورتی که گرفتن روزه برایظهارکننده مقذور نباشد، باید شصت مسکین را اطعام کند .

فمن لم يستطع فإطعام ستین مسکیناً

14 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله عزّوجلّ . . . « و من لم يستطع فإطعام ستین مسکیناً » قال : من مرض أو عطاش ؛

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند عزّوجلّ . . . « و من لم يستطع فإطعام ستین مسکیناً » روایت شده که فرمود: [مراد، عدم استطاعت بر صوم]، ناشی از مرض یا بیماری تشنگی است.».

21- اطعام فاطمه(س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 8 - 7

7 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : كان عند فاطمه (عليها السلام) شعيرٌ فجعلوه عصيدةً فلما انضجوها و وضعوها بين أيديهم جاء مسكين . . . فقام على (ع) فأعطاه ثلثَها فما لبثَ أن جاء يتيماً . . . فأعطاه ثلثها الثاني . . . فلما لبث أن جاء أسير . . . فأعطاه الثلث الباقي و ما ذاقوها فأنزل الله فيهم هذه الآية إلى قوله « و كان سعيكم مشكوراً » ؛

از امام صادق(ع) روایت شده که فرمود: نزد فاطمه(س) مقداری جو بود که آن را حلوا کردند. پس از این که آن را پختند و برای خوردن آوردند، مسکینی آمد ... حضرت علی(ع) برخاست و ثلث آن را به او داد. زمانی نگذشت که یتیمی آمد ... حضرت ثلث دیگرش را به او داد ... زمانی نگذشت که اسیری آمد ... و ثلث باقی مانده را به او عطا فرمود و خود هیچ از آن حلوا نچشیدند. پس خداوند درباره آنان آیه «و يطعمون الطعام...» تا آیه «كان سعيكم مشكوراً» را نازل کرد.».

22- اطعام فقرا از قربانی حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 28 - 17

17 - لزوم اطعام مستمندان تنگدست از گوشت قربانی در حج

وأطعموا البائس الفقير

23- اطعام محمد (صلى الله عليه و آله)

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فيش

ص: 277

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به مؤمنان اطعام می کرد و برای آنان، میهمانی ترتیب می داد.

و لكن إذا دعيتم فادخلوا فإذا طعمتم فانتشروا

24- اطعام مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 3 - 4

4 - مسکین، دارای سهم غذا در اموال مردم *

طعام المسکین

اضافه «طعام» به «مسکین»، نشانگر استحقاق است، زیرا دلالت می کند که آن غذا، طعام خود مسکین است.

25- اطعام یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 9 - 1

1 - اطعام و انفاق ابرار به مستمندان، یتیمان و اسیران، کاملاً خالصانه و تنها برای جلب رضای خداوند است.

و يطعمون... و أسیرًا. إنما نطعمکم لوجه الله

26- اولویت اطعام فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 7

7 - رسیدگی به امور تغذیه گرسنگان و بینوایان، برخوردار از اولویت نخستین در مقایسه با دیگر تکالیف حمایتی از آنان

و لایحض علی طعام المسکین

برداشت یاد شده، از اختصاص به ذکر یافتن مسأله تغذیه گرسنگان و بینوایان - از میان مجموعه نیازمندی های این قشر - به دست می آید.

27- اولویت اطعام مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 7

ص: 278

7- رسیدگی به امور تغذیه گرسنگان و بینوایان ، برخوردار از اولویت نخستین در مقایسه با دیگر تکالیف حمایتی از آنان

و لایحِصَّ علی طعام المسکین

برداشت یاد شده، از اختصاص به ذکر یافتن مسأله تغذیه گرسنگان و بینوایان - از میان مجموعه نیازمندی های این قشر - به دست می آید.

28- اهمیت به اطعام فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 6

6- اهمیت شدید اسلام ، به رفع گرسنگی در جامعه و تغذیه بینوایان

إنَّه کان لایؤمن بالله العظیم . و لایحِصَّ علی طعام المسکین

از این که تکلیف تغذیه بینوایان و گرسنگان، در ردیف ایمان به خدا و به عنوان عامل عذاب الهی قرار گرفته است؛ می توان به حقیقت یاد شده پی برد.

29- اهمیت اطعام فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 8

8 - مال دوستان و حرام خواران ، در آخرت به ارزش حقیقی ثروت و لزوم مصرف آن در اطعام گرسنگان و فواید بزرگداشت یتیمان ، پی خواهند برد .

لا تکرمون ... و لاتحِصَّون ... تأکلون ... تحبَّون ... کلاً ... یومئذ یتذکَّر الإنس -

30- اهمیت اطعام مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 3 - 3

3 - تأمین غذای نیازمندان و ترویج فرهنگ یاری رسانی به تهی دستان ، تکلیفی الهی است .

و لایحِصَّ علی طعام المسکین

«مسکین»، کسی است که چیزی ندارد؛ یا آنچه دارد، برای او کافی نیست و یا کسی است که فقر، او را ساکن و کم تحرک ساخته است.

(قاموس)

ص: 279

31- برکت اخروی اطعام به یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 18 - 1

1 - آزادکنندگان برده و غذادهندگان به یتیمان و مستمندان ، در صورت ایمان آوردن و توصیه به صبر و رحمت ، در آخرت قرین نیک بختی و سرشار از خیر و برکت خواهند بود .

أولئك أصحاب الميمنه

«يُؤْمِنُ» و «مِيمَنَه» به معنای برکت است (قاموس). مصاحبت با برکت، کنایه از سرشاری و تداوم آن است.

32- پاداش اطعام به مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 184 - 16

16 - روزه گرفتن و فدیة دادن به مسکین ، چنانچه با میل و رغبت باشد ، ثوابی افزونتر دارد .

کتب علیکم الصیام .. و علی الذین یطیقونه فدیة ... فمن تطوع خیراً فهو خیر له

مصدق مورد نظر برای «خیراً» به دلیل فرازهای قبل، روزه گرفتن و در صورت مشقت بار بودن روزه، فدیة دادن است.

33- ترک اطعام فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 36 - 2

2 - ایمان نیاوردن به خدا و تغذیه نکردن بینوایان ، موجب عذاب شدن انسان به وسیله غذا های بسیار ناگوار و نفرت آور در قیامت

إنه کان لایؤمن بالله العظیم .. و لا طعام إلا من غسلین

34- ترک اطعام مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 47 - 1

1 - دوزخیان، در سراسر عمرشان، هرگز به تکلیف نماز و اطعام مساکین نپرداخته اند و عمر خود را به بطلالت و تکذیب روز جزا گذرانده اند.

قالوا لم نک من المصلّین . . . و کنا نکذّب بیوم الدین . حتّی أتینا الیقین

مقصود از «یقین» مرگ است که حقیقتی یقینی و تردیدناپذیر برای تمامی انسان ها است. آمدن فعل های «لم نک»، «نخوض» و «نکذّب» - به صورت فعل مضارع - اشعار دارد که این اعمال از سوی دوزخیان، امری مستمر و مکرر بوده است.

ص: 280

35- ترک تشویق به اطعام فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 2، 1

1 - ترغیب نکردن دیگران به تغذیه بینوایان و گرسنگان ، از علّت های عذاب شدن کافران صاحب زر و زور (اصحاب الشمال)

و لایحضّ علی طعام المسکین

2 - ترغیب نکردن به تغذیه بینوایان و گرسنگان ، از موجبات عذاب الهی در قیامت

و لایحضّ علی طعام المسکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 35 - 2

2 - ایمان نیاوردن و ترغیب نکردن دیگران به تغذیه گرسنگان و بینوایان ، سبب محرومیت از حمایت نزدیکان و دوستان صمیمی در

قیامت

إِنَّهٗ كَانَ لَا يُؤْمِنُ . . . فلیس له الیوم ههنا حمیم

36- ترک تشویق به اطعام مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 2، 1

1 - ترغیب نکردن دیگران به تغذیه بینوایان و گرسنگان ، از علّت های عذاب شدن کافران صاحب زر و زور (اصحاب الشمال)

و لایحضّ علی طعام المسکین

2 - ترغیب نکردن به تغذیه بینوایان و گرسنگان ، از موجبات عذاب الهی در قیامت

و لایحضّ علی طعام المسکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 35 - 2

2 - ایمان نیاوردن و ترغیب نکردن دیگران به تغذیه گرسنگان و بینوایان ، سبب محرومیت از حمایت نزدیکان و دوستان صمیمی در قیامت

إِنَّهٗ كَانَ لَا يُؤْمِنُ . . . فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَهْنَا حَمِيمٌ

ص: 281

37- زمینه اطعام ابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 3

3 - بیمناکی از قیامت ، عامل انگیزش ابرار به اطعام و انفاق خالصانه و بی چشمداشت

لانريد منكم جزاء ولا شكورا . انا نخاف من ربنا يوما عبوسا قمطريرا

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «إنا نخاف..» تعلیل برای «لانريد منكم...» است؛ یعنی، به این دلیل از شما انتظار پاداش و سپاس گزاری نداریم که چون از روز قیامت دل نگرانیم.

38- مردم مقارن بعثت و اطعام مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 1

1 - بی توجهی به مستمندان و ترغیب نکردن یکدیگر به تأمین غذای آنان ، فرهنگی حاکم بر عصر بعثت

ولا تحصّون علی طعام المسکین

«تحاصّ» (مصدر «تحاصّون»)، به معنای ترغیب کردن یکدیگر است (قاموس). گفتنی است که از عبارت «طعام المسکین»، «بذل طعام المسکین» اراده شده است. البته «طعام» می تواند به معنای «اطعام» باشد - مانند «عطاء» به معنای «اعطاء» ولی تقدیر بهتر است. (البحر المحیط)

39- مسؤولیت اطعام فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 7

7 - رسیدگی به امور تغذیه گرسنگان و بینوایان ، برخوردار از اولویت نخستین در مقایسه با دیگر تکالیف حمایتی از آنان

ولا یحصّ علی طعام المسکین

برداشت یاد شده، از اختصاص به ذکر یافتن مسأله تغذیه گرسنگان و بینوایان - از میان مجموعه نیازمندی های این قشر - به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- تأمین غذای نیازمندان و ترویج فرهنگ یاری رسانی به تهی دستان ، تکلیفی الهی است .

ولا تحضون علی طعام المسکین

ص: 282

40- مسؤولیت اطعام مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 7

7- رسیدگی به امور تغذیه گرسنگان و بینوایان ، برخوردار از اولویت نخستین در مقایسه با دیگر تکالیف حمایتی از آنان

و لایحض علی طعام المسکین

برداشت یاد شده، از اختصاص به ذکر یافتن مسأله تغذیه گرسنگان و بینوایان - از میان مجموعه نیازمندی های این قشر - به دست می آید.

41- وجوب اطعام به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 44 - 3

3- وجوب سیر کردن و تأمین نمودن مواد خوراکی بینوایان

و لم نک نطعم المسکین

42- وجوب اطعام به مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 44 - 4

4- سیر کردن بینوایان ، از تکالیف ویژه مالی - افزون بر زکات و . . . - در اسلام

و لم نک نطعم المسکین

خداوند فرمود: به بینوایان دستگیری و کمک مالی کنید؛ بلکه فرمود: آنان را سیر نمایید. از این مطلب می توان استفاده کرد که این کار، فریضه ای جدا از زکات است؛ یعنی، اگر کسی زکات را پرداخت کند؛ ولی در جامعه گرسنه ای وجود داشته باشد، او باید باز هم انفاق کند تا گرسنگان سیر شوند.

43- ویژگیهای اطعام ابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 9 - 2، 1

1 - اطعام و انفاق ابرار به مستمندان ، یتیمان و اسیران ، کاملاً خالصانه و تنها برای جلب رضای خداوند است .

و يطعمون .. و أسیرًا . إنما نطعمکم لوجه اللّٰه

2 - اطعام و انفاق ابرار به نیازمندان جامعه ، بدون کمترین چشمداشت مادی (پاداش) و معنوی (سپاس گذاری) از مردم است .

لانريد منکم جزاءً ولا شکورًا

ص: 283

8- اطلاع رسانی

1- اطلاع رسانی با قلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 4 - 4

4 - تراوشات قلم نویسندگان و تأثیر آن در انتقال اطلاعات به دیگران ، وابسته به خداوند است .

الذی علّم بالقلم

2- اطلاع رسانی غلط منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 48 - 3، 2

2 - تلاش منافقان در جهت وارونه جلوه دادن امور ، برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و قلبوا لک الأمور

3 - ضرورت هشجاری رهبران جامعه اسلامی ، در برابر ترفند ها و فتنه انگیزی های منافقان (وارونه جلوه دادن امور و . . .)

و قلبوا لک الأمور

3- روش اطلاع رسانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 1 - 4

4 - برانگیختن مخاطب به دقت در گفتار و تشویق او به شنیدن گزارش ، روشی مطلوب در شیوه اطلاع رسانی است .

هل أتیك

ص: 284

9- اطلاعات

1- اطلاعات در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 13 - 8

8- نقش تعیین کننده برآورد نیروهای دشمن، در روحیه رزمندگان و سرنوشت جنگ

یرونهم مثلهم رأی العین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- نساء - 4 - 94 - 4

4- ضرورت ایجاد تشکیلات اطلاعاتی، برای تأمین اطلاعات سیاسی و نظامی مسلمانان در جنگ *

یا ایها الذین امنوا اذا ضربتم فی سبیل اللّٰه فتبیتوا .. فتبیتوا

بنابر اینکه متعلق «فتبیتوا»، مطلق امور مربوط به جنگ باشد، برای تحقق چنین امری نیاز به تشکیلات اطلاعاتی خواهد بود.

2- اطلاعات کتاب مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 59 - 14

14- اطلاعات موجود در «کتاب مبین» روشن و به دور از هر گونه ابهام است.

ولا رطب ولا یابس إلا فی کتب مبین

در لسان العرب آمده است: «بان الشی بیاناً: إنضح .. و کذلک أبان الشی و هو مبین». مبین یعنی روشن و خالی از ابهام.

ص: 285

3- اطلاعات موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 20

20 - « کتاب مبین » ، مرکز اطلاعات همه موجودات است .

و لا أصغر من ذلك و لا أكبر إلا في كتب مبین

4- اهمیت اطلاعات سیاسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 4

4- ضرورت ایجاد تشکیلات اطلاعاتی ، برای تأمین اطلاعات سیاسی و نظامی مسلمانان در جنگ *

يا ايّها الذين امنوا اذا ضربتم في سبيل الله فتبينوا .. فتبينوا

بنابر اینکه متعلق «فتبينوا»، مطلق امور مربوط به جنگ باشد، برای تحقق چنین امری نیاز به تشکیلات اطلاعاتی خواهد بود.

5- اهمیت اطلاعات نظامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 4

4- ضرورت ایجاد تشکیلات اطلاعاتی ، برای تأمین اطلاعات سیاسی و نظامی مسلمانان در جنگ *

يا ايّها الذين امنوا اذا ضربتم في سبيل الله فتبينوا .. فتبينوا

بنابر اینکه متعلق «فتبينوا»، مطلق امور مربوط به جنگ باشد، برای تحقق چنین امری نیاز به تشکیلات اطلاعاتی خواهد بود.

6- بانک اطلاعات حوادث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 59 - 13

13 - کتاب مبین، مرکز اطلاعات جامع درباره تمامی موجودات هستی و تحولات آنهاست.

و ما تسقط . . . ولا رطب ولا يابس إلا في كتب مبين

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

9 - حجر - 15 - 4 - 6

ص: 286

6- اطلاعات و خبر های مربوط به حادثه ها و تحولات جوامع بشری ، دارای بانک اطلاعات و کتابی معین

و ما أهلكنا من قريه إلاّ ولها كتاب معلوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 75 - 3

3- همه امور هستی (آشکار و پنهان آن) ، ثبت شده در کتابی روشن و خالی از ابهام در نزد خداوند

و ما من غائبه فی السماء و الأرض إلاّ فی کتب مبین

7- بانک اطلاعات موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 59 - 13

13 - کتاب مبین، مرکز اطلاعات جامع درباره تمامی موجودات هستی و تحولات آنهاست.

و ما تسقط . . . و لا رطب و لا یابس إلاّ فی کتب مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 4 - 50 - 6

6- وجود کتابی بس دقیق و نگهدارنده آمار و جزئیات هستی ، نزد خداوند

و عندنا کتب حفیظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 29 - 2

2 - خداوند ، همه چیز را به صورت نوشته و تحت حفاظت خویش ، باقی نگه می دارد .

و کلّ شیء أحصینة کتباً

«کتاباً»، (مانند «کتابه»)، مصدر «کتب» و حال یا مفعول مطلق است. در صورت اول به معنای «مکتوب» است و در صورت دوم

«احصاء کتاب» (شمارشی به گونه نوشتن) بوده است. «نوشتن هر چیز» - به هر معنایی باشد - حاکی از نوعی بقای آن است.

8- تحلیل اطلاعات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 83 - 10، 8

8- رهبری جامعه، باید توان تحلیل و ریشه یابی اخبار و اطلاعات را داشته باشد.

و لو ردّوه الى الرسول .. لعلمه الذين يستنبطونه منهم

ص: 287

با توجه به اینکه استنباط بر عهده «رسول» و «اولی الامر» گذاشته شده است، معلوم می شود که رهبران جامعه باید دارای این توانایی باشند. لازم به ذکر است «من» در «منهم» بیان برای «الذین» است.

10 - تحلیل و انتشار اخبار جنگ - پیروزی و شکست و ... - تنها در صلاحدید رهبران جامعه

و اذ جاءهم امر من الامن او الخوف .. لعلمه الذین یستنبطونه منهم

با توجه به اینکه آیه مورد بحث در بین آیات مربوط به جنگ واقع شده، می توان گفت از مصادیق مورد نظر برای اخبار امنیتی، اخبار مربوط به جنگ است.

9- سازماندهی اطلاعات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 83 - 9

9 - ایجاد تشکیلات خبری برای جمع آوری و ارزیابی خبرهای سرنوشت ساز و عرضه آن، از شؤون رهبری است .

و لوردوه .. لعلمه الذین یستنبطونه منهم

10- مراتب اطلاعات انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 7 - 8

8 - اظهار شده ها، رازها و مخفی تر از رازها، سه طبقه اطلاعات در ساختار دانسته های انسان است .

فإن تجهر القول فإنه یعلم السرّ و أخفی

ص: 288

10- اطمینان

1- اطمینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 2

2 - ترغیب اهل ایمان به ثبات قدم و استواری و اعتماد به نفس در رویارویی با دشمن

یا ایّها الذّین امنوا .. ولا تهنوا ولا تحزنوا و انتم الاعلون

2- آثار اطمینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 248 - 9،10

9 - فرستادن آرامش خاطر به سوی بنی اسرائیل از جانب خداوند ، به منظور استقامت و کاستن دلهره و اضطراب آنان در پیکار با دشمنان

ابعث لنا ملکاً نقاتل .. ان یتیکم التّابوت فیه سکینه

مراد از «سکینه» به مناسبت آیات قبل که درباره جهاد و نبرد با دشمنان بود، یا خصوص آرامش و رفع نگرانی و دلهره در رویارویی با متجاوزان است و یا مصداق بارز و مورد نظر از آرامش.

10 - آرامش خاطر ، موجب استقامت آدمی در مشکلات و درگیریها

ان یتیکم التّابوت فیه سکینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 8

8 - تنها دل های محکم و مطمئن ، قادر بر انجام کار های سخت و مخاطره آمیز

إن كادت لتبدى به لولا أن ربطنا على قلبها

اقدام مادر موسی به انداختن فرزند خویش در آب نیل، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 18 - 16

16 - آرامش و اطمینان روحی ملت ها زمینه ساز دستیابی آنان به پیروزی

فأنزل السكينة عليهم وأثبهم فتحاً قريباً

تقدم «أنزل السكينة» بر «أثبهم..» اشاره به تقدم معنوی و ملازمه بین آن دو دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 16

16 - آرامش و اطمینان روحی، زمینه پابندی به اصل تقوا و خویشتن داری *

فأنزل الله سكينة على رسوله وعلى المؤمنين وألزمهم كلمة التقوى

نزول سکینه ممکن است مقدمه برخورداری از روح تقوا باشد و تقدم لفظی دلالت بر تقدم معنوی نماید.

3- آثار اطمینان به سعادت اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 94 - 9

9 - آنان که به بهشتی بودن خویش اطمینان دارند، از مرگ استقبال کرده و در تمنای آن هستند.

إن كانت لكم الدار الآخرة... فتمنوا الموت

4- اطمینان به پیروزی جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 39 - 2

2 - اطمینان فرعون و درباریان او به غلبه ساحران کارآزموده بر موسی (ع)

دعوت از مردم، می تواند نشانگر اطمینان فرعونیان به پیروزی ساحران باشد. گفتنی است که تعبیری چون: «لعلنا» و «إن كانوا» - که بیانگر نوعی تردید بوده و در آیه بعدی آمده است - شگردی تبلیغی برای تهییج ساحران بود تا آنان توان خویش را در این راه به کار گیرند.

5- اطمینان اشراف قوم سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 33 - 1

1 - اطمینان بخشی درباریان سبا به فرمانروای خود (بلقیس) نسبت به آمادگی کامل نظامی برای دفاع از کشور

قالوا نحن أولوا قوة و أولوا بأس شديد

6- اطمینان اصحاب الجنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 18 - 2

2 - اطمینان همراه با غرور باغداران یمنی ، به موفقیت خویش در چیدن تمامی محصولات باغ برای خود

إذ أقسموا ليصرمنها مصبحين . و لا يستثنون

سوگند باغداران، همراه با تأکید بر این که تمامی محصولات را بدون استثنا برای خود خواهند چید، گویای مطلب یاد شده است.

7- اطمینان اصحاب كهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 16 - 8، 12

8- اطمینان اصحاب كهف به برخورداری از رحمت الهی در صورت هجرت کردن از حاکمیت شرک و جامعه مشرک

فأووا إلى الكهف ينشر لكم ربكم من رحمته

فعل «ینشر» در جواب امر قرار گرفته و جزا برای شرط مقدر است؛ یعنی «إِنْ تَأْوُوا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ» و مفاد آن، حتمی بودن نشرِ رحمت الهی در صورت هجرت است.

12- اصحاب كهف ، به فراهم آمدن زمینه های لازم برای تداوم بخشی به یکتاپرستی و حرکت توحیدی خویش ، مطمئن بودند .

و یهییء لكم من أمرکم مرفقاً

8- اطمینان اولیاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 62 - 4

4 - اولیای خدا، برخوردار از اطمینان، سکون و آرامش نفس

ألا إن أولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون

ص: 291

9- اطمینان باغدار متکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 36 - 10، 9

9- رفاه مند مغرور ، به برخورداری از عاقبتی نیکوتر و نعمت هایی برتر در صورت برپایی قیامت مطمئن بود .

ولئن رُدَدْتُ إِلَى رَبِّي لِأَجْدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مَنقَلَبًا

10- مرد رفاه مند مغرور ، به محبوبیت خود نزد خدا ، اطمینان داشت .

ولئن رُدَدْتُ إِلَى رَبِّي لِأَجْدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مَنقَلَبًا

اضافه «رَبِّ» به ضمیر متکلم، نشانه آن است که گوینده، خود را به «رَبِّ»، بسیار نزدیک می داند؛ چرا که او را «رَبِّ» خود می داند و فاصله ای بین خود و پروردگار خویش - از نظر معنوی - نمی بیند. این نکته و نیز اطمینان به آخرتی برتر، نشان می دهد که ثروت مند مغرور خود را محبوب خدا می دید.

10- اطمینان بخشی اخبار از آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 2 - 3

3- گزارش حوادث جهان آخرت ، سودمند و اطمینان بخش است .

عن النبأ العظيم

«نبأ»، به خبری گفته می شود که دارای فایده بزرگی باشد و به آن یقین یا گمان قوی پیدا شود. (مفردات راغب)

11- اطمینان بخشی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 24 - 3

3- اطمینان بخشی خداوند به موسی (ع) و بنی اسرائیل ، در به سلامت عبور کردن آنان از دریا و غرق شدن فرعونیان

و اترك البحر رهواً إنيهم جند مغرقون

هر چند عبارت «واترك ..» معنای فرمان را در خود نهفته دارد؛ اما قرین شدن «رهواً» می نمایاند که خداوند با بیان این صفت، در صدد

اطمینان بخشی و ایجاد آرامش در روح موسی(ع) و اطرافیان آن حضرت بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 22 - 1

1 - اطمینان بخشی خداوند به مؤمنان ، در ناتوانی کافران از غلبه بر ایشان ، پس از فتح خیبر و صلح حدیبیه

ص: 292

و لو قتلکم الذین کفروا لو لّوا الأدبر

برداشت بالا بر این اساس است که «لوقاتلکم...» نظر به آینده داشته باشد؛ یعنی، شما در آینده، همواره پیروز خواهید بود و هر که با شما بجنگد، منهزم خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 4 - 2

2 - خداوند، با نوید آخرتی بهتر از دنیا برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، آن حضرت را به تداوم عنایت های خویش و نبود هیچ بغض و نفرتی نسبت به او، مطمئن ساخت.

ما ودّعک... و للآخره خیر لک من الأولى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 8 - 4

4 - خداوند، با بیان زدودن فقر از زندگی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، آن حضرت را به دوری از قهر و خشم خویش، اطمینان بخشید.

و وجدک عائلاً فأغنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 5 - 5

5 - خداوند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به تداوم همراه بودن سختی ها با آسانی ها، مطمئن ساخت.

فإنّ مع العسر يسراً

آیه شریفه با بیان قانون کلی «همراه بودن سختی ها با آسانی ها» - پس از ذکر نمونه هایی از آن در زندگی پیامبر (صلی الله علیه و آله) - آن حضرت را به کلی بودن و استمرار این وضعیت، نوید می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 17 - 5

5 - خداوند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به مصونیت در برابر تهدید های مخالفان و اقدام های گروهی آنان، مطمئن ساخت.

فلیدع نادیه

12- اطمینان بخشی ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 30 - 1

1 - اطمینان بخشی فرشتگان به همسر ابراهیم (ع)، در مورد خدایی بودن پیام و بشارتشان (فرزنددار شدن او)

قالوا کذلک قال ربّک

ص: 293

13- اطمینان برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 17 - 8

8- اطمینان برادران یوسف به ناموفق بودن صحنه سازیهایشان در باوراندن دروغ های خود به یعقوب (ع)

و ما أنت بمؤمن لنا ولو كنا صدقین

«ایمان» به معنای تصدیق کردن شخص و باور کردن مدعای اوست. آوردن جمله اسمیه به همراه «باء» زایده - که برای تأکید است - حکایت از اطمینان برادران یوسف به مضمون جمله دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 65 - 4

4- اطمینان فرزندان یعقوب به بازگردانده شدن سرمایه خویش نه رخ دادن اشتباه و خطا از ناحیه کارگزاران یوسف

وجدوا بضعتهم ردّت إليهم . . . هذه بضعتنا ردّت إلینا

جمله «ردّت إلینا» «دلالت بر آن دارد که فرزندان یعقوب بضاعت خویش را با این وصف که به آنان بازگردانده شده است، یافتند؛ یعنی، این گمان را نداشتند که اشتباهی رخ داده است تا خویشان را به ارجاع آن ملزم ببینند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 81 - 3

3- لاوی از برادرانش خواست، به پدرشان تفهیم کنند که به دزدی بنیامین اطمینان پیدا کردند و گزارش و شهادت آنان عالمانه است.

إن ابنک سرق و ما شهدنا إلا بما علمنا

در اینکه مراد از شهادت در «ما شهدنا» چیست، چند نظر ابراز شده است. از جمله آنهاست همین شهادت برادران یوسف نزد یعقوب به دزدی کردن فرزندش بنیامین (إن ابنک سرق). بر این اساس مفاد جمله «ما شهدنا...» چنین می شود: آنچه هم اکنون در نزد تو می گوئیم (إن ابنک سرق) شهادتی است از روی علم و ما بدان اطمینان و یقین داریم.

14- اطمینان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- اطمینان بخشی خداوند به موسی (ع) و بنی اسرائیل، در به سلامت عبور کردن آنان از دریا و غرق شدن فرعونیان

واترك البحر رهوا إثم جند مغرقون

هر چند عبارت «واترك . . .» معنای فرمان را در خود نهفته دارد؛ اما قرین شدن «رهوا» می نمایاند که خداوند با بیان این صفت، در صدد اطمینان بخشی و ایجاد آرامش در روح موسی (ع) و اطرافیان آن حضرت بود.

ص: 294

15- اطمینان بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 11 - 7

7 - وعده منافقان مدینه به یهود بنی نضیر ، نسبت به همگامی کامل با آنان در صورت نبرد یا تبعید

الذین نافقوا يقولون .. لئن أخرجتم لنخرجنَّ معكم ... وإن قوتلتم لننصرنَّكم

16- اطمینان به ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 32 - 5

5 - ملائکه مأمور عذاب قوم لوط ، به ابراهیم (ع) اطمینان دادند که لوط (ع) و اهل اش را ، حتماً از عذاب نجات خواهند داد .

قالوا نحن أعلم بمن فيها لننجيَّه و أهله

17- اطمینان به امدادهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 87 - 6

6- یعقوب (ع) مطمئن به یاری و رحمت خداوند در یافتن یوسف و بنیامین

فتحسسوا من یوسف و أخیه و لاتأینسوا من روح الله

جلوه و نمود رحمت خداوند در آیه شریفه ، یاری و کمک او در یافتن یوسف و دستیابی به بنیامین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 5 - 6

6 - توجه به وابستگی تمام معلومات انسان به خداوند ، مایه اطمینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به امداد الهی در توانا ساختن او بر دریافت و قرائت قرآن

اقرأ .. علم الإنسن ما لم یعلم

18- اطمینان به بازگشت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 295

4- اطمینان یافتن مادر موسی به بازگردانده شدن فرزندش به آغوش وی ، پس از دریافت وحی الهی

لولا أن ربطنا علی قلبها لتکون من المؤمنین

19- اطمینان به تداوم ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 10

10 - اطمینان اهل ایمان به پایدار ماندن بر ایمان ، ناسازگار با باور به مشیت مطلق خدا

و ما یکون لنا أن نعود فیها إلا أن یشاء الله ربنا

20- اطمینان به حقانیت عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 79 - 6

6 - اطمینان از حقانیت راه ، مقتضی اقدام و توکل بر خدا و نهراسیدن از مشکلات

فتوکل علی الله إناک علی الحقّ المبین

«إناک..» در مقام تعلیل است؛ یعنی، چون تو بر حقی، پس بر خدا توکل کن و از توطئه های دشمنان نهراس.

21- اطمینان به خانواده موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 7 - 7

7- آرامش موسی (ع) در شرایط سخت و بحرانی و تلاش وی جهت ایجاد امید و اطمینان در خانواده خود.

إتی ءانست نازًا سناتیکم.. لعلکم تصطلون

22- اطمینان به رحمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- یعقوب (ع) مطمئن به یاری و رحمت خداوند در یافتن یوسف و بنیامین

فتحسوا من یوسف و أخیه و لاتأیسوا من روح الله

ص: 296

جلوه و نمود رحمت خداوند در آیه شریفه، یاری و کمک او در یافتن یوسف و دستیابی به بنیامین است.

23- اطمینان به زبردستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 11

11 - لزوم گوش فرا دادن به سخنان زبردستان و مأموران، در باره مشکلات و نارسایی هایشان و دلجویی کردن از آنان با اطمینان دادن به رفع آنها

قال ربّ إني أخاف أن يكذبون... و لهم عليّ ذنب... قال كلاً فاذهباً بايتنا إنّ

24- اطمینان به شکست محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 44 - 2

2 - احساس اطمینان مشرکان صدر اسلام نسبت به پیروزی جمع متحد خویش بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

أم يقولون نحن جميع منتصر

25- اطمینان به شکست موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 65 - 6

6 - ساحران فرعون، شکست موسی (ع) را در صورت اقدام او به سحر، حتمی دیده و نیازی به وارد عمل شدن خود احساس نمی کردند *

إمّا أن تلقى و إمّا أن نکون أول من ألقى

ساحران دو شق تخییر را، به گونه ای بیان کردند که گویا اگر موسی(ع) ابزار سحر خود را بیفکند، کار او تمام است و ناتوانی او بر همگان روشن خواهد شد و تنها در صورتی که آنها دست به کار شوند، نوبت «اول» و «دوم» معنا پیدا می کند از این رو وصف «أول من ألقى» را در باره موسی(ع) به کار نبردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - اطمینان فرعون و درباریان او به غلبه ساحران کارآزموده بر موسی (ع)

وقیل للناس هل أنتم مجتمعون

ص: 297

دعوت از مردم، می تواند نشانگر اطمینان فرعونیان به پیروزی ساحران باشد. گفتنی است که تعبیری چون: «لعلنا» و «إن كانوا» - که بیانگر نوعی تردید بوده و در آیه بعدی آمده است - شگردی تبلیغی برای تهییج ساحران بود تا آنان توان خویش را در این راه به کار گیرند.

26- اطمینان به شکست مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 44 - 2

2- احساس اطمینان مشرکان صدراسلام نسبت به پیروزی جمع متحد خویش بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

أم یقولون نحن جمیع منتصر

27- اطمینان به کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 11 - 6

6- اطمینان بخشی منافقان به کافران ، در پیروی نکردن از پیامبر و مسلمانان بر ضد آنان

الذین نافقوا یقولون . . . و لانطیع فیکم أحدًا أبدًا

28- اطمینان به لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 81 - 8

8- فرشتگان مأمور عذاب ، به لوط (ع) اطمینان دادند که مهاجمان ، به او دسترسی پیدا نخواهند کرد و گزندى متوجه وی نخواهد شد .

قالوا یلوط إنا رسل ربک لن یصلوا إلیک

29- اطمینان به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 9 - 6

6- خداوند ، در برابر مخالفت ها و توطئه های کافران علیه قرآن ، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) اطمینان داد که خود حفاظت و پاسداری از آن را عهده دار است .

وقالوا يأيها الذی نزل علیه الذکر .. لو ما تأتینا بالملئکه ... إنا نحن نزلن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 70 - 7

7 - اطمینان بخشی خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به عدم تأثیر و کارایی توطئه های کافران علیه رسالت وی

و لاتکن فی ضیق ممّا یمکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 51 - 12

12 - همسران پیامبر ، به موضع و تصمیم عادلانه آن حضرت درباره تأخیر و تقدیم همخوابگی با هر یک از آنان ، اطمینان خاطر داشتند .

ذلک أدنی أن تقرّ أعینهنّ و لایحزنّ و یرضین بما ءاتیتهنّ کلهنّ

از این که خداوند، در فلسفه واگذاری اختیار تصمیم گیری در همخوابگی با همسران و یارد و قبول زنانی که خود را به آن حضرت هبه می کنند، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) گفته است: «چنین حقی، به خاطر جلب رضایت همسران است» حکایت می کند که آنان، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در تصمیم و موضع گیری اش در قبال آنان، عادل می دانسته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 6 - 6,6

6 - خداوند ، با یادآوری الطاف خود در دوران کودکی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، آن حضرت را به عطا های آینده خویش اطمینان بخشید .

و لسوف یعطیک .. ألم یجدک یتیمًا فاوی

6 - خداوند ، با یادآوری الطاف خود در دوران کودکی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، آن حضرت را به عطا های آینده خویش اطمینان بخشید .

و لسوف یعطیک .. ألم یجدک یتیمًا فاوی

30- اطمینان به ملکه سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اطمینان بخشی درباریان سبا به فرمانروای خود (بلقیس) نسبت به آمادگی کامل نظامی برای دفاع از کشور

قالوا نحن أولوا قوه و أولوا بأس شديد

31- اطمینان به موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 299

3 - خداوند ، موسی (ع) را مطمئن ساخت که عصای مار شده - پس از گرفته شدن - به حالت اول بر خواهد گشت .

و لاتخف سنعیدها سیرتها الأولى

«سیره» در اصل به معنای حالت و هیئت سیر است، ولی به صورت مجاز، بر هر صفت و حالتی اطلاق می شود. در جمله «سنعیدها سیرتها» حرف «إلی» در تقدیر است، که حذف آن، کلمه را منصوب به نزع خافض کرده است؛ یعنی «سنعیدها إلی سیرتها» یا «سنعید إلیها سیرتها».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 2، 1

1 - خداوند از موسی و هارون (ع) خواست نگران موفقیت خود نباشند و از واکنش فرعون ، ترسی به دل راه ندهند .

إننا نخاف . . . قال لاتخافا

2 - خداوند به موسی و هارون (ع) اطمینان داد که فرعون فرصت ابلاغ پیام رسالت را از آنان نگرفته و بر طغیان خود نخواهند افزود .

نخاف أن یفرط . . . قال لاتخافا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 77 - 13

13 - خداوند به موسی (ع) اطمینان داد که در مسیر هجرت از مصر نه با نیروهای دشمن درگیر خواهد شد و نه مشکل جدی دیگری برای آنان بروز خواهد کرد .

أسر بعبادی . . . لاتخف درگًا و لاتخشی

حذف متعلق «لاتخشی» بیانگر منتفی بودن هر چیزی است که مایه دلهره و خشیت باشد؛ از قبیل: احتمال غرق شدن در دریا و یا خطرهای غیر قابل پیش بینی دیگر.

32- اطمینان به ناکامی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 62 - 2

2- موسی (ع)، مطمئن به دست نیافتن سپاه فرعون بر وی و همراهانش

قال کلاً

33- اطمینان به هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 300

1 - خداوند از موسی و هارون (ع) خواست نگران موفقیت خود نباشند و از واکنش فرعون، ترسی به دل راه ندهند.

إِنَّا نَخَافُ .. قَالَ لَاتَخَافَا

2 - خداوند به موسی و هارون (ع) اطمینان داد که فرعون فرصت ابلاغ پیام رسالت را از آنان نگرفته و بر طغیان خود نخواهند افزود.

نَخَافُ أَنْ يَفْرُطَ .. قَالَ لَاتَخَافَا

34- اطمینان پادشاه مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 50 - 2

2- پادشاه مصر به راستی و درستی تعبیر و تفسیر یوسف (ع) ار رؤیای شگفتش، اطمینان یافت.

وقال الملك ائتونی به

از اینکه پادشاه مصر پس از شنیدن تعبیر و تأویل خواب خویش، یوسف (ع) را احضار می کند، معلوم می شود وی دریافته بود که تعبیر یوسف (ع) عالمانه و شایسته اعتنا کردن است.

35- اطمینان پناهندگان به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 1 - 11

11 - توجّه به ربوبیت خداوند و حاکمیت تدبیر او بر نظام هستی، برانگیزاننده انسان به پناه بردن به او و اطمینان بخش و دلگرم سازنده پناهندگان است.

قل أعوذ ربّ الفلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 2 - 6

6 - توجّه به حاکمیت فرمان های الهی بر انسان، برانگیزاننده او به پناه بردن به خداوند و اطمینان بخش و دلگرم کننده پناه آورندگان است.

قل أعوذ .. ملك الناس

36- اطمینان جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 115 - 4

4 - ساحران دربار فرعون مطمئن به غلبه سحرشان بر معجزه موسی (ع)

إِذَا مَا أَنْ تَلْقَىٰ وَإِذَا مَا أَنْ نَكُونُ نَحْنُ الْمَلْقَيْنِ

از اینکه ساحران اختیار شروع کننده مبارزه را به موسی(ع) واگذاشتند و جمله مربوط به خویش را با تأکید بیان داشتند، معلوم می شود آنان به غلبه خویش اطمینان داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 65 - 3,6

3 - ساحران فرعون ، نسبت به غلبه و پیروزی خود بر موسی (ع) در میدان مبارزه ، اطمینان داشتند .

إِذَا مَا أَنْ تَلْقَىٰ وَإِذَا مَا أَنْ نَكُونُ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ

پیشنهاد به موسی(ع) برای تعیین آغازکننده، حکایت از اطمینان ساحران به کار خود و نتیجه آن و یا لاقلاً تظاهر به آن از سوی آنان دارد.

6 - ساحران فرعون ، شکست موسی (ع) را در صورت اقدام او به سحر ، حتمی دیده و نیازی به وارد عمل شدن خود احساس نمی کردند

*

إِذَا مَا أَنْ تَلْقَىٰ وَإِذَا مَا أَنْ نَكُونُ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ

ساحران دو شق تخییر را، به گونه ای بیان کردند که گویا اگر موسی(ع) ابزار سحر خود را بیفکند، کار او تمام است و ناتوانی او بر همگان روشن خواهد شد و تنها در صورتی که آنها دست به کار شوند، نوبت «اول» و «دوم» معنا پیدا می کند از این رو وصف «أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ» را در باره موسی(ع) به کار نبردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 44 - 3

3 - غرور و اطمینان سرشار ساحران به غلبه خویش بر موسی (ع)

وَقَالُوا بَعِزَّةَ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ

37- اطمینان حزب الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 56 - 9

9 - حزب خدا ، رهیده از بیم و نگرانی نسبت به سرنوشت خویش و مطمئن به آینده ای پیروز

فان حزب الله هم الغلبون

ص: 302

38- اطمینان در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 2

2 - ترغیب اهل ایمان به ثبات قدم و استواری و اعتماد به نفس در رویارویی با دشمن

یا ایها الذین امنوا... ولا تهنوا ولا تحزنوا و انتم الاعلون

39- اطمینان روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 27 - 6

6 - روح انسان ، حقیقتی قابل خطاب و موجودی قابل اتصاف به اطمینان و اضطراب

یا ایها النفس المطمئنّه

«نفس»، به معنای روح است. (صحاح)

40- اطمینان رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 62 - 8

8 - اطمینان و تزلزل ناپذیری در بحران ها ، از صفات ضروری رهبر جامعه ایمانی

قال أصحاب موسى إنا لمدركون . قال كلاً إن معى ربى سيهدى

41- اطمینان زکریا (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 6 - 12

12- حضرت زکریا (ع) هنگام دعا برای بر خوداری از فرزند ، به اجابت خواسته خود ، اطمینان داشت .

فهب لی من لدنک ولیّاً . یرثنى ... واجعله ربّ رضیّاً

حضرت زکریا با این که در حال دعا است، ولی به گونه ای سخن گفته که گویا دعای او مستجاب شده است و مفاد جمله «واجعله ربّ رضیاً» این است که خدایا فرزندی را که به من عطا می کنی، از هر جهت مورد رضایت قرار ده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 9 - 1,9

ص: 303

1- خداوند، زکریا (ع) را بر فراهم آوردن زمینه تولد یحیی (ع) - به رغم سال خوردگی وی و نازایی همسرش - مطمئن ساخت.

قال کذلک

جمله «قال کذلک»؛ یعنی، «قال الله الأمر كما وعدتک» یا «قال الله الأمر كما قلت»؛ در صورت اول، - خداوند بر وعده سابقش تأکید می‌ورزد که «ای زکریا همان گونه که گفته ام تو - به هر کیفیت - دارای پسر خواهی شد و در صورت دوم، خداوند موانع تولد یحیی را تصدیق کرده است؛ یعنی، «واقعیت همان است که تو گفتی و اسباب عادی برای تولد یحیی فراهم نیست، - ولی خدای تو گفته است: این کار بر من آسان است».

9- خداوند با توجه دادن زکریا (ع) به نوپدایی و آفرینش وی، او را به امکان پیدایش یحیی (ع) از وی و همسر نازایش مطمئن ساخت.

هو علیّ هین وقد خلقتک من قبل ولم تک شیئاً

42- اطمینان ساره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 30 - 1

1 - اطمینان بخشی فرشتگان به همسر ابراهیم (ع)، در مورد خدایی بودن پیام و بشارتشان (فرزنددار شدن او)

قالوا کذلک قال ربّک

43- اطمینان ساقی پادشاه مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 45 - 5

5- ساقی پادشاه، به توانمندی یوسف (ع) در تعبیر رؤیای شگفت پادشاه، اطمینان داشت.

أنا أنبئکم بتأویله فأرسلون

ترکیب «أنا أنبئکم» دلالت بر تأکید مضمون جمله دارد و این، حاکی از اطمینان ساقی دربار به آگاهی ویژه یوسف (ع) از تعبیر رؤیاهاست.

44- اطمینان شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- شهیدان ، برخوردار از آسودگی خاطر در پرتو عنایت خداوند *

ص: 304

و یصلح بالهم

برداشت بالا بدان احتمال است که «بال»، به معنای قلب و خاطر باشد و «إصلاح» به معنای زدایش نگرانی‌ها و آرامش بخشیدن به آن.

45- اطمینان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 63 - 17

17- افزایش اطمینان صالح (ع) به زیان کاری کافران نمود، تنها دستاورد اصرار آنان بر انصراف او از دعوت به توحید

فما تزیدوننی غیر تخسیر

برداشت فوق، بر اساس این احتمال است که «تخسیر» به معنای نسبت دادن خسارت و تباهی باشد، همانند تکفیر و تفسیق که به معنای نسبت دادن کفر و فسق می‌باشد. بر این مبنا، فاعل «تخسیر» حضرت صالح (ع) است و مفاد جمله «فما تزیدوننی...» چنین خواهد شد: آنچه اصرار شما بر ترک دعوت به توحید، بر من می‌افزاید این است که شما را در خسارت و تباهی ببینم.

46- اطمینان عاقلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 5 - 89 - 1

1 - عاقلان با سوگند های خداوند به فجر ، شب های ده گانه ، شفع ، وتر و گذشت شب ، به صحت گفته او اطمینان یافته و آن را تصدیق می کنند .

هل فی ذلک قسم لذی حجر

47- اطمینان فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 58 - 5,6

5- فرعون ، مطمئن به توانایی خویش در جمع آوری امکانات (سحر و ساحران) برای مقابله با موسی (ع)

موعداً لانخلفه نحن

تأکید فرعون بر عدم تخلف از زمان موعود، حکایت از آمادگی او برای جمع آوری ساحران و ارائه سحری بزرگ دارد.

6- فرعون با تظاهر به اطمینان خویش بر پیروزی بر موسی (ع)، تعیین مکان و زمان رویارویی را به او واگذار کرد.

فاجعل بیننا و بینک موعداً لآنخلفه

در این که «موعداً» مصدر است یا اسم زمان و یا اسم مکان، نظریاتی چند ابراز شده است. گفتنی است که به قرینه وصف

ص: 305

«لَا تَخْلَفْهُ» و کلمه «مکاناً» و کلمه «یوم الزینه» (در آیه بعد) می توان پی برد که مجموعه هر سه معنا، مورد نظر بوده است؛ هر چند برای برخی از آن معانی کلام دارای تقدیراتی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 39 - 2

2 - اطمینان فرعون و درباریان او به غلبه ساحران کارآزموده بر موسی (ع)

وقیل للناس هل أنتم مجتمعون

دعوت از مردم، می تواند نشانگر اطمینان فرعونیان به پیروزی ساحران باشد. گفتنی است که تعبیری چون: «لعلنا» و «إن كانوا» - که بیانگر نوعی تردید بوده و در آیه بعدی آمده است - شگردی تبلیغی برای تهییج ساحران بود تا آنان توان خویش را در این راه به کار گیرند.

48- اطمینان فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 39 - 2

2 - اطمینان فرعون و درباریان او به غلبه ساحران کارآزموده بر موسی (ع)

وقیل للناس هل أنتم مجتمعون

دعوت از مردم، می تواند نشانگر اطمینان فرعونیان به پیروزی ساحران باشد. گفتنی است که تعبیری چون: «لعلنا» و «إن كانوا» - که بیانگر نوعی تردید بوده و در آیه بعدی آمده است - شگردی تبلیغی برای تهییج ساحران بود تا آنان توان خویش را در این راه به کار گیرند.

49- اطمینان قاضی قصه یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 26 - 12

12- داور ماجرای یوسف و زلیخا، به درستی داوری خویش و دلالت نحوه پارگی پیراهن بر کشف ماجرا، اطمینان کامل داشت .

و شهد شاهد من أهلها إن كان قميصه قد من قبل

مراد از شهادت در «شاهد شاهد» اظهار نظر کردن، قضاوت کردن و .. است. تعبیر کردن از اینها به شهادت دادن - که دیدن و مشاهده کردن را می طلبد - برای رساندن این معناست که آن شخص، آن چنان به صحت داوری و نظر خویش اطمینان داشت که گویا شاهد ماجرا بوده است.

50- اطمینان قلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 260 - 11

11 - قلب ، کانون ایمان و آرامش خاطر

لیطمئن قلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 113 - 10

10 - اطمینان قلب مرتبه ای بالاتر از مرحله ایمان

قال اتقوا الله ان کنتم مؤمنین. قالوا نرید ان ... تطمئن قلوبنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 126 - 10، 3، 2

2 - نیاز پیکارگران به بشارت و تقویت روحیه و آرامش دل ، برای پیروزی بر دشمنان

و ما جعله الله الا بشری لکم و لتطمئن قلوبکم به

3 - دل آدمی ، کانون آرامش و اطمینان

و لتطمئن قلوبکم به

10 - تحقق اطمینان قلب ، با امداد های الهی

و لتطمئن قلوبکم به و ما النصر الا من عند الله العزيز الحكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 8

8 - تنها دل های محکم و مطمئن ، قادر بر انجام کار های سخت و مخاطره آمیز

ان کادت لتبدی به لولا ان ربطنا علی قلبها

اقدام مادر موسی به انداختن فرزند خویش در آب نیل، بیانگر مطلب یاد شده است.

51- اطمینان قلب علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 1

1 - زدوده شدن شبهات شیطانی از چهره آیات وحی به اراده خداوند ، به این دلیل بود تا کسانی که از نعمت معرفت و دانش برخوردار بودند ، به حقانیت آن پی ببرند و با آرامش خاطر ، به آن ایمان بیاورند .

فینسخ الله ما یلقى الشیطن . . . و لیعلم الذین اوتوا العلم . . . فتخبت له قلوبهم

ضمیمه در «أنه الحق» به قرآن باز می گردد که در آیه 52 از آن ذکر ضمنی به میان آمده است. «إخبات» (مصدر «تخبت»)

ص: 307

مشتق از «خَبْت» است. «خَبْت» به زمین وسیع و همواری گفته می شود که بی فراز و نشیب است. «قلب مخبت»؛ یعنی، قلبی که مطمئن آرام و بی اضطراب و تردید است. آیه یاد شده تعلیل برای جمله «فینسخ الله ما یلقى الشیطان...» است؛ یعنی، خداوند شبهه های شیطان را از آیات وحی می زداید، تا کسانی که از نعمت دانش برخوردارند، بدانند که قرآن حق بوده و از جانب پروردگار نازل شده است و دل هایشان به آن مطمئن شود و آرام گیرد.

52- اطمینان قلب مادر موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 9

9- راسخ شدن ایمان مادر موسی ، هدف الهی در محکم ساختن دل وی و اطمینان بخشیدن به وی

لولا أن ربطنا علی قلبها لتکون من المؤمنین

53- اطمینان قلب مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 28 - 1

1- آنان که ایمان آورده و دل هایشان به یاد خدا آرامش می یابد ، از کسانی اند که خداوند آنها را به سوی خویش هدایت کرده است .

و یهدی إلیه من أناب. الذین ءامنوا و تطمئن قلوبهم بذكر الله

54- اطمینان کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 47 - 3

3- اطمینان کفار مکه به پیروزی خویش هنگام خروج برای جنگ بدر

و لا تکونوا کالذین خرجوا

55- اطمینان مادر موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 39 - 4,5

4 - خداوند به مادر موسی (ع) اطمینان بخشید که آب خروشان نیل ، صندوق حامل موسی (ع) را به ساحل خواهد افکند .

ص: 308

امر به دریا که باید صندوق را به ساحل بیفکند، مجاز و برای مبالغه در این است که آمدن صندوق به همراه جریان آب تا کناره رودخانه و افکنده شدن آن به خشکی، قطعی است.

5- مادر موسی (ع)، به پیام خداوند ایمان داشت و به حفظ جان موسی (ع) از جانب او مطمئن بود.

إذ أوحینا .. أن اقذفیه ... یاخذہ عدوّ

به قرینه «القیّت علیک محبه» و نیز آیات دیگر قرآن؛ مادر موسی (ع) به محتوای وحی الهی عمل کرد و موسی (ع) را به نیل سپرد. این کار گواه اطمینان مادر موسی (ع) به آن است که پیام دریافت شده وحی الهی بوده و نیز نشان از ایمان کامل او دارد.

56- اطمینان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 40 - 10

10 - اعتماد و اطمینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نصرت الهی نسبت به او و فرد همراهش (ابوبکر) در خلاصی از توطئه کافران مکه

لا تحزن إن الله معنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 31 - 3

3 - اطمینان بخشی خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نسبت به رشد دعوت آن حضرت و به خاموشی گراییدن ندای کفر

قل تربصوا فإتی معکم من المتربصین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 5 - 6

6 - توجه به وابستگی تمام معلومات انسان به خداوند، مایه اطمینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به امداد الهی در توانا ساختن او بر دریافت و قرائت قرآن

اقرأ .. علم الإنسن ما لم یعلم

57- اطمینان مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 5

5 - راستی و درستی رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اعتماد مسلمانان بر آن

إذ يريكم الله في منامك قليلا ولو أريكم كثيرا لفلتتم

ص: 309

58- اطمینان مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 44 - 2

2- احساس اطمینان مشرکان صدر اسلام نسبت به پیروزی جمع متحد خویش بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

أم یقولون نحن جمیع منتصر

59- اطمینان موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 81 - 5

5- موسی (ع)، از پیش بر پیروزی خود و شکست ساحران و ابطال سحرشان، اطمینان داشت.

قال موسی ما جئتم به السحر إن الله سیبطله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 66 - 2

2- موسی (ع)، برخوردار از اعتمادی قوی به وعده های خداوند در پیروزی بر مخالفان

قال بل ألقوا

در آیات پیشین، خداوند به موسی (ع) اطمینان داد که بر رخدادهای، اشراف کامل دارد و جای نگرانی نیست (لاتخافا إتی معکما أسمع و أری). واگذار کردن صحنه کارزار به دشمنان و به تماشا نشستن موسی (ع) حاکی از اعتماد کامل او به آن وعده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 43 - 2

2- اطمینان موسی به غلبه خویش و پوچی افسون ساحران

قال لهم موسی ألقوا ما أنتم ملقون

شتاب نداشتن موسی (ع) در ارائه معجزه خویش، حاکی از اطمینان او و تعبیر «ألقوا ما أنتم ملقون» نشانگر بی اعتنایی وی به همه دست مایه های ساحران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 62 - 1،2

1 - اقدام قاطع موسی (ع) برای زدودن وحشت همراهان خویش و (ترس آنان از گرفتار شدن در کمند سپاه فرعون)

قال أصحاب موسی إنا لمدركون . قال كلاً

2 - موسی (ع) ، مطمئن به دست نیافتن سپاه فرعون بر وی و همراهانش

ص: 310

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 27 - 5

5- اطمینان موسی (ع) به حمایت خداوند از او ، در برابر تهدید به قتل از سوی فرعون

أقتل موسی . . . قال . . . عذت برّی و ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 24 - 3

3- اطمینان بخشی خداوند به موسی (ع) و بنی اسرائیل ، در به سلامت عبور کردن آنان از دریا و غرق شدن فرعونیان

و اترک البحر رهوًا إثم جند مغرقون

هر چند عبارت «واترک . . .» معنای فرمان را در خود نهفته دارد؛ اما قرین شدن «رهوًا» می نمایاند که خداوند با بیان این صفت، در صدد اطمینان بخشی و ایجاد آرامش در روح موسی(ع) و اطرافیان آن حضرت بود.

60- اطمینان مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 106 - 7

7- مؤمنان واقعی ، منزّه از کمترین تردید در مورد حقانیت ایمان و عقیده خویش

و قلبه مطمئنٌ بالإیمان

برداشت فوق، بر این اساس است که منظور از «مطمئن بودن به ایمان» اطمینان داشتن به حقانیت و درستی باورهای خود باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 11 - 10

10 - اطمینان بخشی خداوند به مؤمنان ، در وفا نکردن منافقان به پیمان خویش با کافران (یهود بنی نضیر)

والله یشهد إثم لکذبون

61- اطمینان مؤمنان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 52 - 9

9- اطمینان مؤمنان صدر اسلام به سرنوشت نیک خویش و هلاکت و نابودی منافقان

نحن نتربص بکم . . . بعذاب من عنده أو بأیدینا فتربصوا إنا معکم متربصون

ص: 311

62- اطمینان ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 23 - 2

2- اطمینان بر انجام هرگونه کاری ، هر چند کوچک ، در آینده معین ، به صورت مطلق و قطعی ، اطمینانی نادرست است .

و لا تقولنّ لشيءٍ إني فاعل ذلک غداً

«شیء» نکره ای است که به قرینه نهی، شامل هرگونه کاری - هر چند کوچک و حقیر - می شود. «غداً» می تواند در معنای حقیقی خود به کار رفته باشد که فردای مشخص و معین است - که در برداشت، همین معنا، انعکاس یافته است - و می تواند برای مطلق آینده باشد.

63- اطمینان همبندان یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 36 - 12

12- هم بندان یوسف در زندان مصر ، به شخصیت والای یوسف (ع) پی بردند و به نیکوکار بودنش مطمئن شدند .

إنّ نریک من المحسنین

64- اطمینان همسران محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 51 - 12

12 - همسران پیامبر ، به موضع و تصمیم عادلانه آن حضرت درباره تأخیر و تقدیم همخوابگی با هر یک از آنان ، اطمینان خاطر داشتند .

ذلک أدنی أن تقرّ أعینهنّ و لایحزنّ و یرضین بما آتیتهنّ کلهنّ

از این که خداوند، در فلسفه واگذاری اختیار تصمیم گیری در همخوابگی با همسران و یارد و قبول زنانی که خود را به آن حضرت هبه می کنند، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) گفته است: «چنین حقّی، به خاطر جلب رضایت همسران است» حکایت می کند که آنان، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در تصمیم و موضع گیری اش در قبال آنان، عادل می دانسته اند.

65- اطمینان یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- یعقوب (ع) مطمئن به مکر و کید فرزندان علیہ یوسف (ع) در صورت آگاه شدنشان از رؤیای او

لا تقصص رءیاک علی إخوانک فیکیدوا لک کیداً

چنان چه یعقوب (ع) اطمینان و یقین به کید و مکر فرزندان علیہ یوسف (ع) نداشت ، پس از نقل رؤیا می فرمود: «فإنی أخاف أن یکیدوا . . .» (می ترسم نقشه ای برای تو بکشند) و جمله خویش را با مفعول مطلق (کیداً) تأکید نمی کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 18 - 7,8

7- یعقوب (ع) گزارش فرزندان را نپذیرفت و به دروغ بودن آن اطمینان پیدا کرد .

فأكله الذئب . . . قال بل سؤلت لکم أنفسکم أمراً

«تسویل» (مصدر سؤلت) به معنای آسان کردن و نیز زینت دادن امری ناپسند به صورت امری نیکوست و مراد از «أمراً» مکر و نیرنگ علیہ یوسف است. بنابراین «بل سؤلت ...» چنین معنا می شود: آنچه گفتید صحت ندارد ؛ بلکه نفس شما امر ناپسندی را برای شما زیبا جلوه داد و ارتکاب آن را برای شما آسان ساخت.

8- اطمینان یعقوب (ع) به اجرای توطئه ای از سوی فرزندان علیہ یوسف (ع)

بل سؤلت لکم أنفسکم أمراً

کلمه «بل» می رساند که یعقوب (ع) سخن فرزندان را نپذیرفت و جمله «سؤلت لکم . . .» بیانگر این نکته است که او به توطئه آنان علیہ یوسف (ع) اطمینان پیدا کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 64 - 9

9- یعقوب (ع) در پی تعهد فرزندان بر محافظت از یوسف (ع) به آنان اطمینان کرد و به حفاظت آنان دل بست .

كما أمنتکم علی أخیه من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 11

11- یعقوب (ع) به زنده بودن یوسف (ع)، بنیامین و لاوی، اطمینان داشت.

عسى الله أن يأتيني بهم جميعاً

مراد از ضمیر جمع در «بهم» یوسف (ع)، بنیامین و لاوی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 86 - 10، 9

9- یعقوب (ع) برخلاف فرزندان و اطرافیانش به زنده بودن یوسف (ع) اطمینان داشت.

وأعلم من الله ما لاتعلمون

«من الله» می تواند به معنای «از ناحیه خدا» باشد و نیز می تواند به معنای «درباره خدا» باشد. بر اساس معنای اول مراد از «ما لاتعلمون» به مناسبت مورد، زنده بودن یوسف، دیدار او و... است.

ص: 313

10- یعقوب (ع) به دیدار یوسف (ع) و سرآمدن فراقش مطمئن بود .

و أعلم من الله ما لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 87 - 6

6- یعقوب (ع) مطمئن به یاری و رحمت خداوند در یافتن یوسف و بنیامین

فتحسسوا من یوسف و أخیه و لاتأیسوا من روح الله

جلوه و نمود رحمت خداوند در آیه شریفه ، یاری و کمک او در یافتن یوسف و دستیابی به بنیامین است.

66- اطمینان یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 69 - 8

8- یوسف (ع) به رازداری بنیامین ، اطمینان داشت .

إنی أنا أخوک

67- اهمیت اطمینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 260 - 10

10 - آرامش خاطر و اطمینان قلبی ، مرتبه ای از مراحل عالی رشد ایمان و اعتقاد دینی

اولم تؤمن قال بلی و لکن لیطمئن قلبی

68- درخواست اطمینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 113 - 3

3 - انگیزه های چهارگانه حواریون (تغذیه ، اطمینان و . . .) توجیه آنان برای درخواست نابجای نزول مانده آسمانی *

قال اتقوا الله ان كنتم مؤمنين. قالوا نريد ان نأكل منها ... من الشهداء

ص: 314

69- زمینه اطمینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 7

7 - خداجویی و آخرت طلبی ، زمینه ساز ایجاد قابلیت برای بهره مندی از موهبت آرامش روحی

یغشی طائفه منکم و طائفه قد اهتمتہم انفسہم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 48 - 8

8 - ایمان و عمل شایسته و رسیدن به امنیت خاطر، دستاوردهای رسالت انبیا

و ما نرسل المرسلین إلا . . . فمن آمن وأصلح فلا خوف علیہم ولا هم یحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 12

12 - فراهم شدن زمینه های اطمینان ، از سوی خدا است ؛ ولی حرکت در طریق ایمان ، متکی به اراده خود انسان می شود . *

أنزل السکینہ . . . لیزدادوا ایمناً مع ایمنہم

فعل «أنزل» به خداوند نسبت داده شده؛ اما فعل «یزدادوا» به خود مؤمنان نسبت داده شده است. بنابراین انسان در تکامل ایمان خود نقش دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 1 - 11

11 - توجّه به ربوبیت خداوند و حاکمیت تدبیر او بر نظام هستی ، برانگیزاننده انسان به پناه بردن به او و اطمینان بخش و دلگرم سازنده پناهندگان است .

قل أعوذ بربّ الفلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - توجه به حاکمیت فرمان های الهی بر انسان ، برانگیزاننده او به پناه بردن به خداوند و اطمینان بخش و دلگرم کننده پناه آورندگان است .

قل أعوذ . . . ملك الناس

70- زمينه اطمینان بنی نصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 10

ص: 315

10 - دژهای محکم بیهود بنی نصیر ، مایه اطمینان آنان به شکست ناپذیری خویش

و ظنّوا أنّهم مانعتهم حصونهم من الله

71- زمینه اطمینان قلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 23 - 4

4 - نیکوکاری ، مایه رفع نگرانی و آسودگی خاطر در آخرت است .

على الأرائك ينظرون

72- زمینه اطمینان محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 4

4 - تلاش گسترده منافقان صدراسلام برای اثبات حسن نیت خود و جلب نظر و اطمینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان به سوی خویش

و أقسموا بالله جهد أيمانهم لئن أمرتهم ليخرجنّ

سوگند مؤکد، دلیل بر وجود چنین تلاشی است.

73- زمینه اطمینان مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 4،5

4 - تلاش گسترده منافقان صدراسلام برای اثبات حسن نیت خود و جلب نظر و اطمینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان به سوی خویش

و أقسموا بالله جهد أيمانهم لئن أمرتهم ليخرجنّ

سوگند مؤکد، دلیل بر وجود چنین تلاشی است.

5 - منافقان ، همواره در صدد نشان دادن حسن نیت خود و جلب نظر و اطمینان مؤمنان به خویش اند .

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَمَّا نُنزِلُ الْوَحْيَ لِيُخْرِجَنَّهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 20

20 - توجّه به قدرت ، علم و حکمت گسترده خداوند ، مایه اطمینان قلب مؤمنان در طریق ایمان .

أَنْزَلَ السَّكِينَةَ .. وَ لِلَّهِ جُنُودَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ كَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا

ص: 316

«لله جنود..» دال بر حاکمیت و قدرت خداوند است و این که خداوند در پایان آیه به قدرت مطلقه و علم و حکمت گسترده خود اشاره کرده است؛ می تواند از آن جهت باشد که نفس توجه مؤمنان به این حقیقت، خود وسیله ازدیاد ایمان و آرامش قلب آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 30

30 - توجه مؤمنان به عالمانه و حکیمانه بودن احکام دین ، اطمینان بخش خاطر آنان

ذلکم حکم اللّٰه یحکم بینکم و اللّٰه علیم حکیم

از مطرح شدن علم و حکمت خداوند، پس از بیان احکام و مخاطب قرار گرفتن مؤمنان نسبت به این حقیقت که علم و حکمت الهی باهم آمیخته است، برداشت یاد شده به دست می آید.

74- سرزنش اطمینان به حسن فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 12

12 - غرور و اطمینان به سرنوشت نیک اخروی ، امری نکوهیده است .

و لئن رجعت إلی ربّی إنّ لی عنده للحسنى

75- سرزنش اطمینان به سعادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 54 - 8

8- مؤمنان ، نباید به ایمان خویش مغرور بوده و به سعادت ابدی خود مطمئن باشند .

ربکم أعلم بکم إن یشأ یرحمکم أو إن یشأ یعذبکم

بنابراینکه خطاب («ربکم») مؤمنان باشند ممکن است تعریضی باشد به مؤمنان که مبادا تصور کنند با داشتن ایمان، سعادتشان قطعی است و بر این اساس با سایر بندگان خدا تندی کنند. صدر آیه «ربکم أعلم بکم» (خداوند آگاهترین به وضعیت شماست) می تواند به این معنای از آیه کمک نماید.

76- عمل صالح و اطمینان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

2 - بقرہ - 2 - 262 - 9

ص: 317

9- آرامش درونی ، دستاوردی از انفاق در راه خدا

الَّذِينَ يَنْفِقُونَ .. و لا خوف عليهم و لا هم يحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 265 - 4

4- تأثیر اعمال نیک در ثبات و اطمینان روحی *

مثل الَّذِينَ .. تشبیهاً من انفسهم

77- عوامل اطمینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 212 - 17

17- وعده الهی به مؤمنان نسبت به برتری آنان در قیامت ، عامل تسلی و مقاومت آنان در برابر استهزای کافران

و الَّذِينَ اتَّقُوا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

به نظر می رسد جمله «و الَّذِينَ اتَّقُوا ..»، پس از عنوان کردن تمسخر تقواییشان از سوی کافران، به منظور تسلی آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 248 - 4,8

4- صندوق معهود ، مایه تسکین خاطر بنی اسرائیل از سوی پروردگار

ان ياتيكُم التابوت فيه سكينه من ربكُم

8- پروردگار ، منشأ آرامش دلها

سكينه من ربكُم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 249 - 21,26

21- معتقدان به لقای خداوند (روز رستاخیز) در لشکر طالوت ، امیدوارکنندگان دل های نگران

قال الذين يظنون انهم ملاقوا الله كم من فئة قليلة غلبت فئة كثيرة

26 - توجه و باور به امکان پیروزی جمعیت های کیفی - هر چند کم باشند - بر نیرو های عظیم کمی ، تسکین بخش رزمندگان

کم من فئة قليلة غلبت فئة كثيرة

معتقدان به لقاء الله (الذين يظنون ...) در مقابل عده دیگر چنین گفتند: «کم من ...» تا آنان را برای مقابله با دشمن مهیا سازند و ترس و دلهره آنان را بزدایند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 260 - 28، 3، 2

ص: 318

2 - یادآوری ماجرای ابراهیم (ع) و زنده شدن مرغان ، باعث اطمینان به قدرت الهی ، بر احیای مردگان

و اذ قال ابرهیم ربّ ارنی کیف تحیی الموتی

3 - پرسش ابراهیم (ع) از خداوند ، درباره نشان دادن کیفیت احیای مردگان برای آرامش خاطر خویش

و اذ قال ابرهیم ربّ ارنی کیف تحیی الموتی . . . لطمئن قلبی

28 - پرسش ابراهیم (ع) از خداوند درباره کیفیت زنده شدن مردگان ، به انگیزه اطمینان قلب خود به خلیل الله بودنش

قال ابرهیم ربّ ارنی . . . لیطمئن قلبی

امام رضا (ع) درباره «لیطمئن قلبی» در آیه فوق فرمود: . . . و لکن لیطمئن قلبی علی الخله

عیون اخبار الرضا (ع)، ج 1، ص 198، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 276، ح 1088.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 262 - 9

9 - آرامش درونی ، دستاوردی از انفاق در راه خدا

الَّذین ینفقون . . . و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 265 - 2,4

2 - انفاق ، زمینه جلب رضایت خداوند و ثبات نفس و آرامش روحی

و مثل الَّذین ینفقون . . . مرضات الله و تثبیتاً من انفسهم

4 - تأثیر اعمال نیک در ثبات و اطمینان روحی *

مثل الَّذین . . . تثبیتاً من انفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 274 - 7

7- آرامش درونی ، دستاوردی از انفاق در راه خداوند

الَّذِينَ يَنْفِقُونَ .. . وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 277 - 11، 9

9- آرامش درونی ، دستاورد ایمان و عمل صالح به ویژه نماز و زکات

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ .. . وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

بنابراینکه نداشتن «خوف» و «حزن» (آرامش درونی) علاوه بر آخرت، مربوط به دنیا نیز باشد.

11 - ایمان ، عمل صالح ، نماز و زکات ، موجب آرامش خاطر

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا .. . وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

ص: 319

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 20 - 13

13 - تبیین محدوده وظیفه پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند ، عامل اطمینان خاطر او

فأثما عليك البلاغ

به نظر می رسد جمله «فأثما ..» به منظور اطمینان خاطر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ایراد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 41 - 7

7 - زکریا خواستار نشانه ای شهودی و حسّی ، برای اطمینان قلب خویش نسبت به اعطای فرزند به وی *

قال رب اجعل لی ایه قال ایتک الا تکلم الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 126 - 10، 1

1 - نزول فرشتگان و یاری آنان ، تنها مژده ای است برای مؤمنان پیکارگر و آرامش دهنده دل های آنان ، نه تعیین کننده پیروزیها

و ما جعله الله الا بشری لکم و لتطمئن قلوبکم به

ضمیر در «ما جعله الله»، به امداد، که از «یمددکم» استفاده می شود، بر می گردد.

10 - تحقق اطمینان قلب ، با امداد های الهی

و لتطمئن قلوبکم به و ما للتصیر الا من عند الله العزیز الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 3، 5، 6

3 - خواب از عوامل آرام بخش انسان های اندوهگین و حاضر در کوران مشکلات

ثم انزل علیکم من بعد الغم امنه نعاساً

بنابر اینکه «امنه» مفعول له برای «نعاساً» باشد.

5 - خواب آرام بخش ، تنها پیکارگران خداجوی نبرد احد را فراگرفت .

ثمّ انزل . . . امنه نعاساً یغشی طائفه منکم

به قرینه «طائفه قد اهتمتهم . . .»، طائفه اول حمل بر کسانی می شود که همیشان دین و خدا بود.

6 - آنانکه در نبرد احد تنها به فکر خویش بودند (خودگزینان) ، غرق در اضطراب و دلهره و محروم از خواب آسوده و آرام بخش

ثمّ انزل . . . یغشی طائفه منکم و طائفه قد اهتمتهم انفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 4

4 - یادآوری خاطره پیروزی مسلمانان در پیکار بدر ، التیام بخش رنج و آثار روحی دردناک شکست نبرد احد

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

جمله «قد اصبتم مثلها»، که اشاره به پیروزی بزرگ مسلمانان در بدر است، بدان جهت ایراد شده که با یاد آن خاطره بزرگ،

ص: 320

مسلمانان مصیبت احد را در مقایسه با پیروزی بدر کوچک شمرند و در نتیجه، رنج مصیبت احد را نادیده انگارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 30

30 - سالم سازی روانی ، از اهداف تسهیل در قوانین ازدواج

ذلک لمن خشی العنت منکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 69 - 6،10

6 - لزوم همراهی ایمان با عمل صالح برای نیل به سعادت و آرامش

من ءامن .. و عمل صلحاً فلاخوف علیهم و لا هم یحزنون

10 - آرامش خاطر و ترس نداشتن از آینده ، در گرو ایمان به خدا و قیامت و عمل صالح

من ءامن بالله و الیوم الاخر .. فلاخوف علیهم و لا هم یحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 113 - 9

9 - معجزات پیامبران ، مایه اطمینان و یقین بر حقانیت رسالت آنان

ان ینزل علینا مائده .. و تطمئن قلوبنا و نعلم ان قد صدقتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 7

7 - سوگند، امری اطمینان بخش و زداینده شک و تردید برای آدم و حوا

وقاسمهما .. فدلیمها بغرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 1

1- نقش ملائکه در جنگ بدر ، تنها بشارت به پیروزی و اطمینان دادن به مؤمنان بود ، و نه اقدامی عملی در قتل مشرکان .

و ما جعله الله إلهاً بشري و لتطمئن به قلوبكم

ضمیر در «جعله» و «به» به امداد که از «أني ممدكم» استفاده می شود، بر می گردد و کلمه «بشري» مفعولٌ له برای «جعل» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 56 - 2

2- هود (ع) به خاطر توکلش بر خداوند ، مطمئن به محفوظ ماندن از دسیسه ها و توطئه های قوم عاد بود .

فكيدوني جميعاً ثم لا تنظرون. إني توكلت على الله

ص: 321

جمله «اینی توکلت..» بیان علت برای معنای کنایی «فکیدونی جمیاً...» است و آن معنای کنایی، عجز و ناتوانی قوم عاد بر ضربه زدن به هود(ع) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 28 - 3

3- تنها ذکر خدا و به یاد او بودن، سبب آرامش و اطمینان دلهاست.

ألا بذكر الله تطمئن القلوب

تقدیم «بذكر الله» بر متعلقش (تطمئن) برای رساندن حصر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 10 - 3

3- درخواست علامت از خدا برای اطمینان فزون تر، با مقام پیامبری سازگار است.

قال رب اجعل لی آیه قال آیتک ألا تکلم الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 12

12 - مشورت و هم فکری در راستای اقدام خالصانه برای خدا، امری شایسته و اطمینان بخش تر از کار فردی است.

أن تقوموا لله مثنی وفردی

تقدیم «مثنی» بر «فردی» - بنابراین که «مثنی» کنایه از استعانت باشد - اشاره به این نکته دارد که استعانت برای فهمیدن حقیقت، بهتر از اقدام فردی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 2 - 3

3- گزارش حوادث جهان آخرت، سودمند و اطمینان بخش است.

عن النبأ العظيم

«نبا»، به خبری گفته می شود که دارای فایده بزرگی باشد و به آن یقین یا گمان قوی پیدا شود. (مفردات راغب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 27 - 5

5 - آگاهی از فلسفه فقر و غنا و برخورد صحیح با یتیمان ، مسکینان و اموال مردم و دل نبستن به ثروت ، فرونشاندن اضطراب درونی و مایه اطمینان نفس انسان

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلِيَهُ .. يَأْتِيهَا النَّفْسَ الْمَطْمَئِنَّةَ

توصیف «نفس» به «مطمئن» - در قیامت - ممکن است به اعتبار اطمینانی باشد که در دنیا، برای او حاصل شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 322

6 - توجه به وابستگی تمام معلومات انسان به خداوند ، مایه اطمینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به امداد الهی در توانا ساختن او بر دریافت و قرائت قرآن

اقرأ .. علم الإنسن ما لم يعلم

78- عوامل اطمینان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 27 - 3

3 - کرداری که ذخیره آخرت باشد ، در قیامت اطمینان آور و مایه آرامش خاطر انسان خواهد بود .

یلیتنی قدّمت لحياتي .. يأتيتها النفس المطمئنة

تقابل دو دسته ای که در این مجموعه آیات از آنان یاد شده است، بیانگر برداشت یاد شده است.

79- عوامل اطمینان زکریا (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 9 - 7

7 - توجه زکریا به ربوبیت خداوند ، مایه اطمینان او به امکان و سهولت بارداری همسر نازایش در صورت اراده و خواست خداوند

قال ربّك هو عليّ هين

جمله «هو علیّ هین» بدون «قال ربّک» نیز معنای تامی دارد، ولی اضافه شدن آن مفید این معنا است که این سخن، گفته شخص عادی نیست که در باره نحوه آن به فکر فروروی، بلکه گفته پروردگار تو است و او که تو را از هیچ آفرید، در شیوه اعطای فرزند به شما وانمی ماند.

80- عوامل اطمینان شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 21

21 - تورات ، انجیل و قرآن ، سند وعده های خدا به مجاهدان و شهیدان و مایه اطمینان آنان

وعداً علیه حقاً فی التوریه و الإنجیل و القرآن

81- عوامل اطمینان قلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 13

13 - خداوند به دلیل آگاهی بر عوامل اطمینان بخش قلب ها و علمش به زمینه های سستی آفرین ، مشرکان بدر را در رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) اندک نمایان ساخت .

و لكن الله سلم إنه علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 17

17 - عن أبي جعفر(ع): إن القلب يتقلب من لدن موضعه إلى حنجرته ما لم يصب الحق فاذا اصاب الحق قرّ . . . وقرء هذه الآية «فمن یرد الله أن یهدیه یشرح صدره للاسلام ...» .

از امام باقر(ع) روایت شده است: قلب انسان تا حق را نیافته است، آنچنان مضطرب است که گویی از جای خود کنده شده و به حنجره رسیده، پس آنگاه که حق را یافت آرامش می یابد. سپس آن حضرت آیه «فمن یرد الله ...» را تلاوت کرد ... .

82- عوامل اطمینان مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 21

21 - تورات ، انجیل و قرآن ، سند وعده های خدا به مجاهدان و شهیدان و مایه اطمینان آنان

وعداً علیه حقاً فی التوریه و الإنجیل و القرآن

83- عوامل اطمینان محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 32 - 4

4 - اطمینان قلب و آرامش خاطر یافتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، فلسفه تدریجی نازل شدن قرآن کریم

وقال الذین كفروا لولا نزل علیه القرآن جمله وحده كذلك لنتبت به فؤادک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 3 - 3

3 - توجّه پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به ربوبیت و عنایت ویژه خداوند به او، مایه اطمینان آن حضرت به قطع نشدن ارتباط الهی با او است.

ما ودّعک ربّک

ص: 324

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 1 - 4

4 - توجه به خدادادی بودن شرح صدر ، مایه اطمینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به دوری اش از قهر و خشم خداوند

ما ودّعک ربّک و ما قلی . . . ألم نشرح لک صدرک

هدف از استفهام در «ألم نشرح . . .» - که برای تقریر است - با توجه به ارتباط آن با محتوای سوره قبل، توجه دادن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نعمت هایی است که نشان محبوب بودن او نزد خداوند است تا نگرانی های احتمالی آن حضرت از میان برود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 2 - 8

8 - توجه به عنایت های خداوند در رفع مشکلات رسالت ، مایه اطمینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به دوری اش از قهر و خشم خداوند

ما ودّعک ربّک و ما قلی . . . و وضعنا عنک وزرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 4 - 7

7 - توجه پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به خدادادی بودن نعمت خوش نامی ، مایه اطمینان آن حضرت به دوری اش از قهر و خشم خداوند

ما ودّعک ربّک و ما قلی . . . و رفعنا لک ذکرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 4 - 5

5 - توجه به وابستگی تمام آموخته ها به خداوند ، مایه اطمینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به توانایی بر عمل به وظیفه دریافت و قرائت قرآن

اقرأ . . . الذی علّم بالقلم

با توجه به «امّی» و بی سواد بودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) تا زمان بعثت، خداوند پس از فرمان دادن آن حضرت به قرائت، خود را معلم تمام اهل قلم معرفی کرده است تا آن حضرت را به امدادهای خویش امیدوار سازد.

84- عوامل اطمینان مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 21 - 9

9- توجه مریم (س) به ربوبیت خداوند ، را به آسانی و امکان بارداریش به عیسی (ع) مطمئن می ساخت .

قال ربّک

ص: 325

85- عوامل اطمینان موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 23 - 6

6 - اظهار معجزه در کوه طور، به منظور تسکین قلب موسی (ع) انجام یافته بود.

لنریک

ارائه معجزه به موسی (ع)، علاوه بر آن که موسی (ع) را در برابر فرعون مجهز می ساخت، به دلیل «لنریک» آگاهی و اطمینان شخصی آن حضرت را نیز بالا می برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 6,7

6 - شنوایی و بینایی خداوند، پشتوانه ای اطمینان بخش برای تضمین یاری موسی و هارون (ع) در برابر فرعون بود.

إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأُرِي

7 - وعده یاری خداوند و آگاهی گسترده او بر جزئیات ماجرای ارشاد فرعون، مایه امیدواری و آرامش بخش دل های نگران موسی و هارون (ع) بود.

إِنَّا نَخَافُ... لَاتَخَافَا إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأُرِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 9

9 - اطمینان بخشی خداوند به موسی (ع) با یادآوری حضور خود در همه صحنه های مباحثه او با فرعون.

فَاذْهَبَا بِإِتْمَانٍ إِلَىٰ مَلِكِ الْمَلِكِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 62 - 3

3 - اتکای موسی (ع) به پروردگار و هدایت خاصه او، مایه اطمینان و آرامش وی در سخت ترین شرایط

قال کلاً إنَّ معی ربّی سیهدین

86- عوامل اطمینان هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 6,7

6 - شنوایی و بینایی خداوند ، پشتوانه ای اطمینان بخش برای تضمین یاری موسی و هارون (ع) در برابر فرعون بود .

إنّنی معکما أسمع و أری

7 - وعده یاری خداوند و آگاهی گسترده او بر جزئیات ماجرای ارشاد فرعون ، مایه امیدواری و آرامش بخش دل های نگران موسی و هارون (ع) بود .

ص: 326

إِنَّا نَخَافُ . . . لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى

87- فلسفه اطمینان قلب مادر موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 3

3 - اقدام خداوند به محکم ساختن دل مادر موسی ، به منظور پیش گیری از فاش شدن راز نوزادش توسط خود وی

این کادت لتبدی به لولا آن ربطنا علی قلبها

«ربط» (مصدر «ربطنا») به معنای بستن و محکم کردن است.

88- مراد از اطمینان قلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 106 - 16

16 - «عن أبي عبد الله (ع) قال: . . . ما فرض على القلب من الإيمان فالأقرار والمعرفة . . . وهو قول الله عز وجل «إلا من أكره وقلبه مطمئن بالإيمان . . .» . . . ;

از امام صادق (ع) روایت شده است که فرمود: آنچه که از ایمان بر قلب واجب شده، اقرار و معرفت است . . . و این است قول خدای عزوجل «إلا من أكره وقلبه مطمئن بالإيمان...».

89- منشأ اطمینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 6

6 - پیروزی مسلمانان در جنگ بدر ، گسیل هزاران فرشته برای امداد مجاهدان در آن جنگ ، بشارت دهی و اطمینان بخشی به واسطه آنان ، پرتوی از عزتمندی و کاردانی خداوند

و ما النصر إلا من عند الله إن الله عزيز حكيم

جمله «إن الله عزيز حكيم» تعلیلی است برای تمامی مسائلی که در این آیه و آیه قبل مطرح شده بود. یعنی سرچشمه آنچه بیان شد، عزت و حکمت خداوند است.

90- منشأ اطمینان قلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 327

9 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : إِنَّ الْقَلْبَ لِيُرَجَّجُ . . . حَتَّى يَعْقِدَ عَلَى الْإِيمَانِ فَإِذَا عَقَدَ عَلَى الْإِيمَانِ قَرَّ وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ : « وَمَنْ يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ اللَّهُ قَلْبَهُ » ;

از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: قلب [انسان] در حال اضطراب است . . . تا این که با ایمان و باور پیوند خورد. پس زمانی که بر ایمان پیوند خورد، قرار و ثبات می یابد و این سخن خدای عزوجل است: و من یؤمن باللّٰه یتهد قلبه».

91- منشأ اطمینان قلب اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 14 - 1

1- خداوند، در پی قیام و حرکت اصحاب کهف، قلب های آنان را استوار و سرشار از اطمینان ساخت .

و ربطنا علی قلوبهم إذ قاموا

جمله «ربطنا علی قلوبهم» - (بر قلب هایشان بند زدیم) - تمثیل است و مراد از آن، اطمینان بخشیدن و استوار ساختن قلب ها است.

92- منشأ اطمینان مادر موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 4

4- اطمینان یافتن مادر موسی به بازگردانده شدن فرزندش به آغوش وی، پس از دریافت وحی الهی

لولا أن ربطنا علی قلبها لتكون من المؤمنین

93- منشأ اطمینان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 4 - 2

2- خداوند، با نوید آخرتی بهتر از دنیا برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، آن حضرت را به تداوم عنایت های خویش و نبود هیچ بغض و نفرتی نسبت به او، مطمئن ساخت .

ما ودّعک . . . و للأخره خیر لک من الأولى

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

20 - ضحی - 93 - 8 - 4

ص: 328

4- خداوند ، با بیان زدودن فقر از زندگی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، آن حضرت را به دوری از قهر و خشم خویش ، اطمینان بخشید .

و وجدک عائلاً فأغنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 5 - 5 - 94

5- خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به تداوم همراه بودن سختی ها با آسانی ها ، مطمئن ساخت .

فإنّ مع العسر يسراً

آیه شریفه با بیان قانون کلی «همراه بودن سختی ها با آسانی ها» - پس از ذکر نمونه هایی از آن در زندگی پیامبر (صلی الله علیه و آله) - آن حضرت را به کلی بودن و استمرار این وضعیت، نوید می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 5 - 17 - 96

5- خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به مصونیت در برابر تهدید های مخالفان و اقدام های گروهی آنان ، مطمئن ساخت .

فلیدع نادیه

94- منشأ اطمینان موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 68 - 2

2- خداوند با آگاه ساختن موسی (ع) از موفقیت قطعی در میدان مبارزه با ساحران ، دل او را محکم کرده و به او اطمینان بخشید .

قلنا لاتخف إناك أنت الاعلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 35 - 4

4- اقدام خداوند به اطمینان بخشیدن به موسی (ع) و برطرف ساختن نگرانی وی (ترس او از کشته شدن به تقاص قتل مرد قبطی)

قال ربّ إني قتلت منهم نفساً .. ونجعل لكما سلطاناً فلا يصلون إليكما

95- منشأ اطمینان مؤمنان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

11 - حج - 22 - 38 - 2

ص: 329

2 - تردیدزدایی خدا از مؤمنان و ایجاد اطمینان در آنان نسبت به پیروزی جبهه ایمان

إِنَّ اللَّهَ يَدْفَعُ عَنِ الَّذِينَ ءَامَنُوا

تأکید جمله «يدافع عن الذين ءامنوا» به وسیله «إِنَّ» بیانگر مطلب بالا است.

96- موانع اطمینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 277 - 12

12 - کفر ، اعمال ناشایست ، ترک نماز و نداشتن ارتباط با خدا ، امتناع از پرداخت زکات و حقوق مالی ، موجب اضطراب و سلب آرامش درونی

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

از مفهوم آیه برداشت شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 8

8 - دنیاطلبی و خودگزینی آدمی ، موجب محرومیت وی از موهبت آرامش روحی

ثُمَّ أَنْزَلَ .. يَغْشَىٰ طَائِفَةٌ مِنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ

97- موجبات اطمینان محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 62 - 7

7 - خداوند با بیان پیشینه امدادهايش از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، وی را به حمایت خویش در برابر کافران نیرنگباز مطمئن ساخت .

فَإِنْ حَسِبَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي أُيِّدُكَ بِنَصْرِهِ

98- نعمت اطمینان قلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- قدرت روحی و نیروی قلبی برای مبارزه در راه خدا، موهبتی از جانب او برای قیام کنندگان یکتاپرست

ءامنوا برّهمم . . . وربطنا علی قلوبهم إذ قاموا

ص: 330

99- نیاز به اطمینان قلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 14 - 3

3- قیام برای خدا و دفاع از ارزش ها ، نیازمند قدرت روحی و قلبی نیرومند است .

و ربطنا علی قلوبهم إذ قاموا

ص: 331

11- اعتدال

1- آثار اعتدال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 120 - 5

5- اطاعت و تسلیم هر چه بیشتر در برابر خدا و بر راه مستقیم و معتدل بودن، عامل ارجمندی فزون تر انسان نزد او

إِن يُرْهِيمِ كَانُ أُمَّه قَانَتْ لَلَّه حَنِيفًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 28 - 7

7 - خردمندی و اعتدال، برانگیزاننده آدمی به دستگیری از مستمندان و مانع از بخل و مال دوستی است.

قَالَ أَوْسَطَهُمْ أَلْمَ أَقْلَ لَكُم لَوْلَا تَسْبَحُونَ

از این که برادر عاقل و معتدل، دیگر برادرانش را به انفاق و دستگیری از مستمندان ترغیب کرد، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

2- آثار اعتدال اعضای انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 8 - 3

3 - تعادل قوا در ساختار روح انسان، آماده سازنده آن برای آگاهی فطری به پلیدی ها و شناخت راه گریز از آنها است.

و مَا سَوَّيْهَا. فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوِيَهَا

حرف «فاء» در «فألهمها» آن را بر تسویه (در آیه قبل) تفریع کرده است، تا بیانگر این باشد که خداوند، در ابتدا روح انسان را از

ص: 332

قدرت های هماهنگ برخوردار کرده؛ آن گاه بدی ها و راه محفوظ ماندن از آنها را به او الهام می کند. «تقوی» اسم مصدر است. فعل «انقیث»؛ یعنی، بر حذر ماندم و خود را دور نگه داشتم (قاموس). بنابراین «تقواها»؛ یعنی، دور ماندن روح از فجور.

3- آثار اعتدال طبیعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 8 - 4

4- کتاب موزون طبیعت، راهنمای انسان در صحنه عقیده و عمل *

و وضع المیزان. ألا تطغوا فی المیزان

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند، برای رهنمون ساختن انسان ها به عقیده توحیدی، نظام داری و قانون مندی خورشید، ماه و .. را به آنان یادآور شده است. هم چنین حاکمیت «میزان» بر هستی را، درسی برای پایبندی عملی آنها به موازین قرار داده است.

4- اعتدال آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 28 - 4

2- خداوند، آسمان را پدیده ای به دور از کاستی و ناهماهنگی و به گونه ای موزون و متعادل قرار داده است.

فسویها

«سوی» به چیزی گفته می شود که در مقدار و کیفیت آن، افراط و تفریط نشده باشد (مفردات راغب). بنابراین جمله «سواها»؛ یعنی، خداوند آسمان را به گونه ای قرار داد که در شکل و اجزای آن، تعادل برقرار است.

4- برافراشتن آسمان و تعدیل آن، دلیل قدرت خداوند بر احیای دوباره انسان ها است.

ءانتم أشدّ .. رفع سمکها فسویها

5- اعتدال آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 29 - 8, 6

6 - خداوند در پی آفرینش مواهب زمین ، به معتدل ساختن آسمان پرداخت .

ثم استوی إلی السماء فسویهن

«إستواء» (مصدر استوی) آن گاه که به «الی» متعدی شود، به معنای: روی آوردن و قصد کردن، است. جمله «فسواهن» (آسمانها را معتدل ساخت) هدف روی آوردن را بیان می کند؛ یعنی: «استوی الی السماء لتسویتهن؛ خداوند به آسمانها روی کرد

ص: 333

(اراده کرد) تا آنها را به اعتدال رساند».

8- آسمان های هفتگانه جهان ، دارای اعتدال و بدون کمترین اعوجاج و ناهماهنگی

فسویهن سبع سموت

9- خلقت آسمان ها در دو مرحله : مرحله ای مختلط ، نامتمایز و نامتعادل ؛ و مرحله تفکیک شده ، متمایز و متعادل

ثم استوی إلى السماء فسویهن سبع سموت

مفرد آوردن کلمه «السماء» در جمله «ثم استوی الی السماء» و ارجاع ضمیر جمع به آن در جمله «فسواهن» می تواند اشاره به این معنا باشد که: آسمانها پیش از هفتگانه شدن و تمایز یافتن به گونه ای مختلط بوده که هم اطلاق آسمان (به صورت مفرد) و هم اطلاق آسمانها (به صورت جمع) بر آن صحیح بوده است.

6- اعتدال ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 125 - 5

5 - حضرت ابراهیم (ع) ، انسانی متعادل و به دور از هرگونه انحراف و گرایش به باطل

و اتبع مله ابرهیم حنیفاً

در برداشت فوق کلمه «حنیفاً»، توصیف برای «ابراهیم» گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 120 - 4

4- عبادت های مستمر و خالصانه و دوری از افراط و تفریط و کج روی ، از ویژگی های مهم حضرت ابراهیم (ع)

إن ابرهیم . . . قانتاً لله حنیفاً

برداشت فوق مبتنی بر دو نکته است: 1- «قنوت» به معنای استمرار اطاعت خالصانه است. 2- «الحنف» به معنای میل از گمراهی به سوی هدایت و درستی است (مفردات راغب) و در آن معنای دوری از افراط و تفریط و گرایش به حد وسط و اعتدال نهفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 123 - 5

5- موحد بودن ابراهیم (ع) و مبّرّا بودنش از هرگونه کجی و افراط و تفریط، فلسفه و حکمت پیروی پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) از آن حضرت

اتّبع ملّه ابرهیم

«حنیفاً» که حال برای «ابراهیم» است، به منزله تعلیل برای امر به متابعت است؛ یعنی، از آیین ابراهیم(ع) پیروی کن؛ چون او «حنیف» بوده است.

ص: 334

7- اعتدال اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 143 - 2,4

2 - اسلام، آیینی معتدل در توجه به مادیات و معنویات

جعلنکم أمه وسطاً

چون سخن در این بخش از آیات، نظر به یهود و نصارا دارد، می توان گفت: توصیف امت اسلام به امتی معتدل، در قیاس با یهود و نصارا است و از آنجا که یهودیان مردمی دنیاگرا هستند و نصارا تأیید کننده رهبانیت و ترک دنیا می باشند؛ مراد از معتدل بودن امت اسلام، اعتدال در توجه به دنیا و امور معنوی است.

4 - احکام و آداب اسلام، مبراً از هر گونه افراط و تفریط

جعلنکم أمه وسطاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 87 - 6

6 - رهبانیت و افراط در ترک مواهب دنیا ناسازگار با آیین اسلام

يا ايها الذين ءامنوا لاتحرموا طيبات ما احل الله لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 135 - 11

11- اسلام، راه اعتدال است و مسلمانان، رهرو آن و هدایت یافته اند .

فستعلمون من أصحاب الصراط السويّ و من اهتدى

«سوی» بر وزن فعیل به معنای اسم فاعل است؛ یعنی، مستوی و معتدل (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 73 - 3

3 - اسلام، شریعتی به دور از کجی و انحراف

و اینک لتدعوهم إلى صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینہ - 98 - 5 - 13

13 - اسلام، دینی توحیدی و معتدل و فراخوان مردم به اقامه نماز و پرداخت زکات

و ما أمرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ

مراد از «الذین أُوتُوا الْكِتَابَ» - که مرجع ضمیر «أمرُوا» است - ممکن است آن دسته از اهل کتاب باشد که به اسلام کفر ورزیدند. در این مبنای «الذین کفروا» در آیه اول نیز، به همان گروه نظر دارد.

ص: 335

8- اعتدال انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 38 - 3

3 - خداوند ، وجود انسان را کامل و به دور از هرگونه کاستی و فزونی قرار داده است .

فسوی

«تسویه» و «تعدیل» به یک معنا است (مصباح اللغه) و اعتدال هر چیزی، به دور ماندن آن از افراط و تفریط است. «رجل سوی»؛ یعنی، مردی که اخلاق و خلقش متعادل و از افراط و تفریط به دور است (مفردات راغب).

9- اعتدال بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 67 - 2، 1

1 - بندگان خالص خدا در هزینه کردن اموالشان ، نه اسراف می کنند و نه به خود و خانواده خویش تنگ می گیرند .

و عباد الرحمن .. و الذین إذا أنفقوا لم یسرفوا و لم یقتروا

آنچه از ظاهر آیه شریفه و لغت به دست می آید، این است که واژه «انفاق» به معنای هزینه کردن و کاستن از اموال است؛ چه آن که این اموال برای زندگی شخصی و خانواده به مصرف برسد و چه به دیگران بخشش شود. گفتنی است «اسراف» (مصدر «یسرفوا») به معنای زیاده روی در مصرف اموال و «قتر» (مصدر «یقتروا») به معنای سخت گیری در مصرف است.

2 - رعایت اعتدال و میانه روی در معیشت و زندگی اقتصادی ، از اوصاف بندگان خالص خدا

و الذین إذا أنفقوا لم یسرفوا و لم یقتروا و کان بین ذلک قوامًا

«ذلک» اشاره است به آنچه که در آغاز آیه شریفه ذکر شد (یعنی، اسراف و اقتار) و «قوام» به معنای عدل و راه میانه و وسط است.

10- اعتدال جسمی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 4 - 4

4 - انسان ، آفریده ای راست قامت و دارای اعتدال و به دور از هرگونه افراط و تفریط

لقد خلقنا الإنسان في كبد

برخی از اهل لغت، «کبد» را به معنای استوا و استقامت دانسته و برخی دیگر آن را، راست قامت معنا کرده اند. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 4 - 2

2- ساختار وجودی انسان ، استوارترین و زیباترین ساختار و در اوج اعتدال است .

ص: 336

لقد خلقنا الإنسان في أحسن تقويم

«قوام» (به فتح قاف); یعنی، «عدل» و به کسر قاف; یعنی، نظام و رکن و آنچه مایه قیام چیزی باشد (صحاح). «تقویم»، یا از اولی گرفته شده و به معنای تعدیل است و یا از دوّمی مشتق شده و به معنای «قوام دادن» و «عنصرهای چیزی را سامان بخشیدن» است. در این صورت مفاد آیه این می شود که نظام خلقت انسان، در اوج حُسن و نیکویی است. حُسن هر چیز در عرف مردم، به زیبایی حسی آن است؛ ولی بیشتر موارد آن در قرآن، ناظر به نوعی از زیبایی است که با بصیرت درک می شود.

11- اعتدال در آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 8 - 2

2 - حاکمیت توازن بر کل ساختار جهان ، درس آموز آدمیان در پابندی به موازین و معیار های الهی

و وضع المیزان . ألا تطغوا فی المیزان

از ارتباط این آیه با «وضع المیزان» و نیز با آیات پیشین استفاده می شود که خداوند همه چیز را به حساب و بر اساس موازین آفرید، تا آدمی نیز از آن درس گیرد و پایبند موازین باشد.

12- اعتدال در احسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 236 - 13

13 - ضرورت پرهیز از افراط (اسراف) و تقریط ، در کالای پرداختی به زنان مطلقه *

متّعوهنّ . . . بالمعروف

افراط و تقریط، خارج از حدّ متعارف است؛ لذا کلمه «بالمعروف» آن دورا نفی می کند.

13- اعتدال در ادای حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به ادای حقوق خویشاوندان ، مساکین و در راه ماندگان با رعایت اعتدال و اجتناب از تبذیر

وَأَتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تَبْذُرْ تَبْذِيرًا

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مخاطب در آیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد، هر چند دیگران را نیز شامل می شود.

ص: 337

14- اعتدال در استفاده از نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 81 - 12،13

12 - تجاوز نکردن از مرز تعادل و مقررات الهی در استفاده از نعمت ها ، توصیه خداوند به بنی اسرائیل

كلوا من طيبت ... و لاتطغوا فيه

13 - لزوم حفظ تعادل و حد و مرز در استفاده از نعمت های الهی و پرهیز از ناسپاسی و اسراف و تبذیر در آن

كلوا من طيبت ما رزقنكم و لاتطغوا فيه

از مصادیق مهم و بارز طغیان گری در مورد نعمت ها، کفران، ناسپاسی، اسراف و تبذیر است.

15- اعتدال در امیدواری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 8 - 46

19- لزوم رعایت اعتدال در تهدید و ایجاد موازنه بین خوف و رجا ، در کار تبلیغ و هدایت خلق

قل إن افتريته فلا تملكون لی من اللّٰه شیئاً .. و هو الغفور الرحیم

خداوند، همپای تهدید منکران رسالت، غفران گسترده خویش را نیز به رخ آنان می کشد و این خود گویای حقیقت یاد شده است.

16- اعتدال در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 16

16 - قال رسول اللّٰه (صلی الله علیه و آله) : ... یابن مسعود قول اللّٰه ... « و لنبلونکم بشیء من الخوف ... و بشر الصابرين » قلنا یا

رسول اللّٰه فمن الصابرون ؟ قال : الذین یصبرون علی طاعه اللّٰه واجتنبوا معصیه ، الذین کسبوا طیباً و انفقوا قصداً و قدموا فضلاً فافلحوا . . .

;

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده ... که فرمود: ای پسر مسعود ... سخن خداوند است: «و لنبلونکم بشیء من الخوف ... و

بشر الصابرين»، به آن حضرت عرض کردیم: صابران چه کسانی هستند؟ فرمود: کسانی که بر اطاعت خدا صبر می نمایند و از گناهان

دوری کرده اند، کسانی که روزی پاکیزه کسب کرده و در انفاق میانه رو هستند و زیادی درآمد خود را انفاق نموده اند، پس آنان رستگار گشته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 195 - 16

16 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: « لو ان رجلا أنفق ما في يديه في سبيل الله ما كان أحسن ولا وفاق ، أليس يقول الله تعالى « و لا تلقوا بأيديكم إلى تهلكه و أحسنوا إن الله يحب المحسنين » ؟ یعنی المقتصدین ؛

اگر شخصی تمام اموال خود را در راه خدا انفاق کند کار خوبی نکرده و موفق نبوده است. آیا خداوند نفرموده: « و لا تلقوا بأيديكم

ص: 338

إلى تهلكه وأحسنوا إن الله يحب المحسنين؛ در راه خدا انفاق کنید و خویشتن را با دست خویش به هلاکت نیندازید و کار نیک انجام دهید که خدا محسنین را دوست دارد؟ و مراد از «محسنین» کسانی هستند که در زندگی، مقتصد و میانه رو هستند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 219 - 15

15 - لزوم رعایت اعتدال در انفاق

یسئلونک ماذا ینفقون قل العفو

«العفو» ای الوسط من غیر اسراف و لا اقتار. برخی مفسرین برآند که «عفو»، حد وسط افراط و تفریط است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 12

12- رعایت اعتدال در انفاق و پرهیز از زیاده روی در آن، لازم و واجب است.

و آت . . . و لا تبذّر تبذیرًا

مورد برداشت فوق مبتنی بر این است که مقصود از تبذیر (زیاده روی) - به مناسبت مورد آیه - زیاده روی در انفاق به خویشاوندان و مستمندان باشد؛ چنان که در مورد مصرف اموال شخصی در زندگی و انفاق به دیگران در همین سوره (آیه 29) چنین دستوری صادر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 29 - 4، 1

1- مؤمنان، وظیفه دار رعایت اعتدال و میانه روی در انفاق به دیگران و مصرف اموال و امکانات در زندگی شخصی

و لا تجعل یدک مغلوله إلی عنقک و لا تبسطها کلّ البسط

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به رعایت اعتدال در انفاق و پرهیز از زیاده روی در آن و توجه به زندگی شخصی خود است.

و لا تجعل یدک مغلوله إلی عنقک و لا تبسطها کلّ البسط فتتعد ملومًا محسورًا

برداشت فوق مبتنی بر این است که مخاطب آیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد، هر چند دیگران را نیز شامل می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - لزوم رعایت اعتدال و میانه روی در انفاق

و ممّا رزقنهم ینفقون

«من» در «ممّا رزقناهم» تبعیضیه است؛ یعنی، بخشی از مال خود را انفاق می کنند. به کارگیری آن در این جا - که اوصاف مؤمنان راستین بیان می شود - دربردارنده توصیه ای است از سوی خداوند به آنان که مبادا در انفاق زیاده روی کنند و احیاناً خود و کسانی را که تحت تکفل آنانند به زحمت اندازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 67 - 6

ص: 339

6 - « فی مجمع البیان فی قوله : « والذین إذا أنفقوا لم یسرفوا و لم یقتروا » . . . و روی عن معاذ أنه قال : سألت رسول الله عن ذلك فقال : من أعطی فی غیر حق فقد أسرف و من منع عن حق فقد قتر ;

در مجمع البیان در باره قول خدا «والذین إذا أنفقوا لم یسرفوا و لم یقتروا» آمده است که معاذ گوید: از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) معنای این آیه را پرسیدم؟ فرمود: کسی که چیزی را در غیر مصیر حق بدهد، اسراف کرده و کسی که دیگری را از حق منع کند، تنگ گرفته است.»

17- اعتدال در برخورد با گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 22 - 14

14 - لزوم رعایت اعتدال و میانه روی و پرهیز از هر گونه افراط و تفریط در برخورد با گناه کاران

و لا یأتل أولوا الفضل منکم و السعه أن یؤتوا . . و لیعفوا و الیصفحوا

در آیات پیشین، خداوند فرمان داد که با مرتکبین گناه «افک»، برخورد سختی شود؛ ولی در آیه شریفه یاد شده، همگان را به گذشت از مستمندان، خویشاوندان و .. - هر چند گناه کار باشند - فرا خواند. از ارتباط میان این دو دسته از آیات، می توان استفاده کرد که باید با گناه کاران واقع بینانه و به دور از افراط و تفریط برخورد کرد.

18- اعتدال در ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 8 - 19

19- لزوم رعایت اعتدال در تهدید و ایجاد موازنه بین خوف و رجا، در کار تبلیغ و هدایت خلق

قل إن افتريتہ فلا تملکون لی من اللہ شیئاً . . و هو الغفور الرحیم

خداوند، همپای تهدید منکران رسالت، غفران گسترده خویش را نیز به رخ آنان می کشد و این خود گویای حقیقت یاد شده است.

19- اعتدال در تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 53 - 4

4 - مجموعه قوانین و احکام خداوند، در حد اعتدال و به دور از افراط و تفریط

قل يعبادى الذين أسرفوا على أنفسهم

از تعبیر اسراف درباره گناه - که به معنای عمل نکردن به قوانین و احکام الهی است - برداشت یاد شده به دست می آید.

ص: 340

20- اعتدال در تهدید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 8 - 19

19- لزوم رعایت اعتدال در تهدید و ایجاد موازنه بین خوف و رجا، در کار تبلیغ و هدایت خلق

قل إن افتريته فلا تملكون لي من الله شيئاً .. و هو الغفور الرحيم

خداوند، همپای تهدید منکران رسالت، غفران گسترده خویش را نیز به رخ آنان می کشد و این خود گویای حقیقت یاد شده است.

21- اعتدال در دعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 110 - 14

14- لزوم رعایت اعتدال و پرهیز از افراط و تفریط، در نحوه انجام عبادات و نیایشها

و لاتجهر .. و لاتخافت بها و ابتغ بين ذلك سبيلاً

احتمال دارد که ذکر نماز و یا دعا به عنوان مظهر و مصداق اصلی عبادات و نیایشها آمده باشد و این دو و نیز با آواز خواندن و یا با سکوت خواندن خصوصیتی نداشته باشد. بنابراین، از آیه رعایت اعتدال در نحوه انجام عبادتها قابل استفاده است.

22- اعتدال در راه رفتن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 1

1 - سفارش لقمان به پسر خویش، برای رعایت اعتدال در راه رفتن

بینی .. و اقصد فی مشیک

«قصد» به معنای، حد میانی بین افراط و تفریط است (مفردات راغب) و نیز به معنای «اعتدال» است و «مشی»، انتقال از جایی به جایی است (مفردات راغب) که از آن، به «راه رفتن» تعبیر می شود.

23- اعتدال در روابط جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - روابط و اخلاق جنسی در اسلام معتدل و به دور از افراط و تفریط است . *

و یرید الذین یتبعون الشهوات ان تمیلوا میلاً عظیماً

ص: 341

خداوند، آراء هواپرستان را در روابط جنسی مقابل احکام خویش شمرده و با توصیف آن آراء به انحراف، اشاره به اعتدال احکام الهی و دوری آن از افراط و تفریط کرده است.

24- اعتدال در زندگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 66 - 19

19 - لزوم پیشه ساختن روش متعادل و بدور از افراط و تفریط در زندگی

منهم امه مقتصده

اگر چه مراد از اقتصاد عمل به احکام الهی است ولی انتخاب واژه «مقتصد» برای رساندن این معناست که اعتدال در امور، خود امری پسندیده و مورد ترغیب خداوند است.

25- اعتدال در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 5

5 - توصیه لقمان به فرزندش ، برای رعایت اعتدال در رفتار و پرهیز از گفتار خشن ، نمودی از حکمت وی است .

ولقد آتينا لقمان الحكمة . . . و إذ قال . . . و اقصد فی مشیک و اغضض من صوتک

26- اعتدال در سرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 75 - 2

2 - سرور و شادمانی به حق و به دور از افراط و سر مستی ، امری مقبول و مجاز

ذلکم بما کنتم تفرحون فی الأرض بغير الحقّ

برداشت یاد شده از قید «بغير الحقّ» برای فرح و سرور مذموم، به دست می آید.

27- اعتدال در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14- لزوم رعایت اعتدال و پرهیز از افراط و تفریط ، در نحوه انجام عبادات و نیایشها

ص: 342

و لاتجهر . . . و لاتخافت بها و ابتغ بين ذلك سبيلاً

احتمال دارد که ذکر نماز و یا دعا به عنوان مظهر و مصداق اصلی عبادات و نیایشها آمده باشد و این دو و نیز با آواز خواندن و یا با سکوت خواندن خصوصیتی نداشته باشد. بنابراین، از آیه رعایت اعتدال در نحوه انجام عبادتها قابل استفاده است.

28- اعتدال در غرایز جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 39 - 15

15 - کنترل تمایلات جنسی ، مورد ستایش خداوند

سیداً و حصوراً

امام باقر (ع): «وسیداً و حصوراً» الحصور الذی یأبی النساء.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 172، ح 45؛ مجمع البیان، ج 2، ص 742.

29- اعتدال در قیام نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 22

22 - « عن حریر عن رجل عن أبی جعفر (ع) قال : قلت له « فصل لربک و انحر » قال : النحر الإعتدال فی القیام أن یقیم صلبه و نحره ؛

حریر از مردی نقل کرده که گفت: به امام باقر (ع) گفتم: [معنای] «فصل لربک و انحر» [چیست؟] فرمود: «نحر» اعتدال در حال قیام است؛ [به این که] ستون فقرات و سینه خود را راست نگه دارد».

30- اعتدال در مصرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 87 - 17، 11

11 - لزوم رعایت اعتدال و میانه روی و پرهیز از افراط و تفریط در بهره جویی از مواهب و طیبات

لاتحرموا . . . و لاتعتدوا

بدان احتمال که جمله «لاتعتدوا» توضیحی درباره «لاتحرموا طیبات ما احل الله» باشد نه تأکید و تفسیر آن، یعنی از حلالها استفاده کنید ولی نه به گونه ای که از حد بگذرانید و تجاوز کنید.

17 - ناسازگاری ایمان با افراط و تفریط در بهره گیری از مواهب الهی در دنیا

یا ایها الذین ءامنوا لاتحرموا . . . و لاتعتدوا

ص: 343

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 29 - 1

1- مؤمنان، وظیفه دار رعایت اعتدال و میانه روی در انفاق به دیگران و مصرف اموال و امکانات در زندگی شخصی

و لاتجعل یدک مغلوله إلی عنقک و لاتبسطها کلّ البسط

31- اعتدال روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 7 - 5

5 - خداوند، جان انسان ها را متعادل و به دور از افراط و تفریط آفریده است.

سوِّها

«سوِّاه»؛ یعنی، آن را «سوئی» قرار داد (قاموس). «سوئی» درباره چیزی گفته می شود که از افراط و تفریط، در مقدار و کیفیت مصون باشد.
(مفردات)

32- اعتدال سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 28 - 7

7- راه خدا، راه راست و معتدل و به دور از افراط و تفریط و اعوجاج است.

لمن شاء منکم أن یتقیم

«استقامه» به معنای اعتدال و استواء است. (لسان العرب)

33- اعتدال صدا در دعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 110 - 9, 11, 20

9- نهی خداوند از خواندن دعا و نیایش با خدا، با صدایی بسیار بلند یا بسیار آهسته

و لاتجهر بصلاتک و لاتخافت بها

بنابر اینکه مراد از «صلاه» مطلق دعا باشد، برداشت فوق به دست می آید.

11- لزوم رعایت اعتدال صوت در دعا و نیایش به درگاه خداوند

لاتجهر بصلاتک و لاتخافت بها

ص: 344

20- « إن رسول الله (صلى الله عليه وآله) قال : « ولا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها » إنما نزلت في الدعاء . . . » ;

همانا رسول خدا(صلى الله عليه وآله) فرمود: «ولا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها» [این آیه] فقط در مورد دعا نازل شده است . . .».

34- اعتدال صدا در نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 110 - 10،12

10- خواندن نماز با آواز بلند یا با صدای بسیار آهسته ، جایز نیست .

و لا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «صلاه» هر نمازی باشد که نمازگزار آن را آدا می کند.

12- پیامبر (صلى الله عليه وآله) ، موظف به رعایت اعتدال در قراءت نماز و پرهیز از آواز بلند یا با صدای بسیار آهسته

و لا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها

35- اعتدال قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 115 - 1

1 - قرآن کلمه تام و صدق و عدل پروردگار است.

و هو الذى أنزل إليكم الكتاب . . . و تمت كلمت ربك صدقا وعدلا

مراد از «کلمت»، به قرینه آیه قبل که سخن از نزول کتاب است، قرآن می تواند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 2 - 2

2- قرآن ، کتابی است عاری از هرگونه عدم اعتدال و انحراف از حق .

الحمد لله الذى أنزل على عبده الكتاب . . . قِيمًا

«قِيم» ، چنان چه در لسان العرب آمده است، می تواند به معنای «مستقیم»، یعنی «راست و پیراسته از انحراف» باشد.

36- اعتدال قلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 7 - 17

17 - اعتدال و سلامت قلب و اندیشه ، زمینه فهم صحیح قرآن

ص: 345

فَمَا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ . . . وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ

انحراف قلب، منتهی به تأویل نادرست قرآن می شود؛ بنابراین سلامت قلب، فهم صحیح آیات قرآن را در پی دارد.

37- اعتدال کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 66 - 20

20 - فرامین و رهنمود های کتب آسمانی ، متعادل و بدور از هرگونه افراط و تفریط

و لو انهم اقاموا التوریه . . . منهم امه مقتصده

38- اعتدال محسنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 195 - 16

16 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: « لو ان رجلاً أنفق ما في يديه في سبيل الله ما كان أحسن ولا وفاقاً ، أليس يقول الله تعالى « و لا تلقوا بأيديكم إلى تهلكتهم و أحسنوا إن الله يحب المحسنين » ؟ یعنی المقتصدین ؛

اگر شخصی تمام اموال خود را در راه خدا انفاق کند کار خوبی نکرده و موفق نبوده است. آیا خداوند نفرموده: « و لا تلقوا بأيديكم إلى تهلكتهم و أحسنوا إن الله يحب المحسنين »؛ در راه خدا انفاق کنید و خویشان را با دست خویش به هلاکت نیندازید و کار نیک انجام دهید که خدا محسنین را دوست دارد؟ و مراد از «محسنین» کسانی هستند که در زندگی، مقتصد و میانه رو هستند».

39- اعتدال مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 143 - 1,7

1 - خداوند ، امت اسلام را امتی معتدل و برتر قرار داد .

جعلنكم أمه وسطاً

کلمه «وسطاً» چنانچه برخی از مفسران گفته اند کنایه از «معتدل» و یا «برتر» است.

7 - اعتدال امت اسلام و برتری آنان بر سایر امت ها ، دلیل حجت بودن آنان بر سایر ملتهاست .

جعلنكم أمه وسطاً لتكونوا شهداء على الناس

ص: 346

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 195 - 16

16 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: «لو ان رجلا أنفق ما في يديه في سبيل الله ما كان أحسن ولا وفاق، أليس يقول الله تعالى «ولا تلقوا بأيديكم إلى تهلكه وأحسنوا إن الله يحب المحسنين»؟ یعنی المقتصدین؛

اگر شخصی تمام اموال خود را در راه خدا انفاق کند کار خوبی نکرده و موفق نبوده است. آیا خداوند نفرموده: «ولا تلقوا بأيديكم إلى تهلكه وأحسنوا إن الله يحب المحسنين»؛ در راه خدا انفاق کنید و خویشان را با دست خویش به هلاکت نیندازید و کار نیک انجام دهید که خدا محسنین را دوست دارد؟ و مراد از «محسنین» کسانی هستند که در زندگی، مقتصد و میانه رو هستند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 34

34 - لزوم حفظ اعتدال در امور و پرهیز از افراط و تفریط

سواء السبيل

تعبیر به «سواء السبيل» که به معنی راه میانه و معتدل است، بیانگر این است که اعتدال و میانه روی، مطلوب خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 66 - 19، 20

16 - جمعی از اهل کتاب، مردمی متعادل و متعهد به کتب آسمانی خویش

و لو انهم اقاموا التوریه . . . منهم امه مقتصده

«مقتصده» از مصدر اقتصاد به معنای اعتدال در اعمال و رفتار است و مراد از آن به دلیل «لو انهم اقاموا التوریه . . .» تعهد به تورات و انجیل و عمل به احکام آنهاست.

19 - لزوم پیشه ساختن روش متعادل و بدور از افراط و تفریط در زندگی

منهم امه مقتصده

اگر چه مراد از اقتصاد عمل به احکام الهی است ولی انتخاب واژه «مقتصد» برای رساندن این معناست که اعتدال در امور، خود امری پسندیده و مورد ترغیب خداوند است.

20 - فرامین و رهنمود های کتب آسمانی ، متعادل و بدور از هرگونه افراط و تفریط

و لو انهم اقاموا التوریه . . . منهم امه مقتصده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 87 - 11

11 - لزوم رعایت اعتدال و میانه روی و پرهیز از افراط و تفریط در بهره جویی از مواهب و طیبات

لاتحرموا . . . و لاتعتدوا

بدان احتمال که جمله «لاتعتدوا» توضیحی درباره «لاتحرموا طیبات ما احل الله» باشد نه تأکید و تفسیر آن، یعنی از حلالها استفاده کنید ولی نه به گونه ای که از حد بگذرانید و تجاوز کنید.

ص: 347

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 29 - 1

1- مؤمنان ، وظیفه دار رعایت اعتدال و میانه روی در انفاق به دیگران و مصرف اموال و امکانات در زندگی شخصی

و لاتجعل یدک مغلوله إلی عنقک و لاتبسطها کلّ البسط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 38

38- اعتدال ورزیدن و پرهیز از هرگونه افراط و تفریط در امور خود و دیگران لازم است .

و کان أمره فرطاً

برخی مفسران گفته اند که کلمه «فرط» به موارد افراط اختصاص ندارد، بلکه در موارد تفریط نیز استعمال می شود (ر. ک: البحرالمحیط).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 2

2 - لازم است که در تمامی شؤون زندگی ، اعتدال ، رعایت و از افراط و تفریط پرهیز شود .

و اقصد فی مشیک

احتمال دارد مراد از «اعتدال در مشی» اتخاذِ روشِ معتدل و میانه و به دور از هرگونه افراط و تفریط در همه چیز باشد و نه فقط در راه رفتن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 32 - 6

6 - لزوم پیشه ساختن روش متعادل و بدور از افراط و تفریط در زندگی

و منهم مقتصد

هرچند مقصود از اقتصاد، تمسک به قرآن و پیروی از رهنمودهای آن است؛ ولی انتخاب واژه «مقتصد» می تواند برای رساندن این معنا باشد که اعتدال و میانه روی در امور، خود امری پسندیده و مورد ترغیب خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19- لزوم رعایت اعتدال در تهدید و ایجاد موازنه بین خوف و رجا، در کار تبلیغ و هدایت خلق

قل إن افتريته فلا تملكون لي من الله شيئاً .. وهو الغفور الرحيم

خداوند، همپای تهدید منکران رسالت، غفران گسترده خویش را نیز به رخ آنان می کشد و این خود گویای حقیقت یاد شده است.

ص: 348

41- اهمیت اعتدال در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 67 - 4

4 - تشویق خداوند به رعایت اعتدال و میانه روی و پرهیز از اسراف و سخت گیری در مصرف اموال برای زندگی شخصی و یا بخشش به دیگران

و الذین إذا أنفقوا لم یسرفوا و لم یقتروا و کان بین ذلک قوامًا

42- اهمیت اعتدال در تأمین معاش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 29 - 7

7- رعایت اعتدال در معیشت و تأمین زندگی و پرهیز از افراط و تفریط در آن ، امری شایسته و لازم

لاتجعل یدک مغلوله . . . و لاتبسطها کلّ البسط

43- اهمیت اعتدال در زندگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 67 - 4

4 - تشویق خداوند به رعایت اعتدال و میانه روی و پرهیز از اسراف و سخت گیری در مصرف اموال برای زندگی شخصی و یا بخشش به دیگران

و الذین إذا أنفقوا لم یسرفوا و لم یقتروا و کان بین ذلک قوامًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 27 - 2

2 - روابط اجتماعی سالم ، در گرو زندگی معتدل و در حد نیاز است .

و لو بسط الله الرزق لعباده لبغوا فی الأرض

از این که بغی و طغیان، متفرع بر بسط و گسترش رزق شده و نه اصل رزق، مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 8 - 5

5 - توصیه به دور نشدن از قوانین و موازین عادلانه در زندگی ، برخوردار از جایگاهی ویژه در بین توصیه ها و آموزه های الهی و قرآنی

الآتطغوا فی المیزان

ص: 349

مطلب یاد شده با توجه به این نکته است که سفارش به دور نشدن از قوانین و موازین عادلانه، نخستین توصیه الهی در این سوره قرار گرفته است.

44- خروج از اعتدال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 16,17

16 - پیروی از تمایلات در عقاید دینی، موجب خارج شدن از حد اعتدال و راه میانه

و لاتتبعوا اهواء قوم... و ضلوا عن سواء السبیل

17 - غلو در دین، ضلالت و انحراف از حد اعتدال و راه میانه است.

لاتغلوا فی دینکم غیر الحق و لاتتبعوا اهواء قوم... و ضلوا عن سواء السبیل

45- دعوت به اعتدال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 2

2 - ادیان آسمانی، از تعالیم انحرافی مبرّا بوده و مردم را تنها به عبادت خداوند، اخلاص، اعتدال در دین، اقامه نماز و پرداخت زکات، فرمان داده اند.

و ما تفرّق الذین اوتوا الکتب... و ما امروا الا ليعبدوا الله مخلصين له الد

حصر در «إلا ليعبدوا الله»، حصر اضافی و در مقایسه با تفرقه ای است که آیه قبل آن را گریبان گیر پیروان ادیان آسمانی دانسته بود. بنابراین مفاد آیه این است که خداوند، به تفرقه فرمان نداده است؛ بلکه خواسته او توحید، اعتدال، نماز و زکات است.

46- سوگند به اعتدال روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 7 - 3

3 - سوگند خداوند، به آفرینش متعادل و به دور از افراط و تفریط نفس انسان

و ما سوّیها

حرف «ما» در «ماسواها» مصدری بوده و مفاد آیه شریفه، سوگند به تسویه نفس است. برخی آن را موصول و تعبیر «و ما سواها» را سوگند به خداوند دانسته اند. سیاق آیات - که نمودار سوگند به مخلوقات است - با احتمال اول مناسب تر است.

ص: 350

47- شگفتی اعتدال روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 7 - 4

4 - تعادل توانمندی های روح انسان و دور بودن آنها از هر گونه افراط و تفریط ، وصفی شگفت و نشانه عظمت خداوند است .

و ما سوّیها

48- شگفتی محرومیت از اعتدال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 14

14 - سرپیچی کافران اهل کتاب و مشرکان ، از پذیرش اسلام و محروم ساختن خویش از توحید ، اعتدال ، نماز و زکات ، شگفت آور است .

لم یکن الذین کفروا .. منفکین ... و ما أمرُوا إِلَّا ليعبدوا الله ... حنفاء وی

چنانچه جمله «و ما أمرُوا ..»، ناظر به اوامر اسلامی باشد، مفاد آیه - با توجه به ارتباط آن با آغاز سوره - این می شود که مگر اسلام، چه اوامری دارد که کافران، همچنان از مرام خود منفک نشده و به این دین روی نمی آورند؟! این دین که سراسر توحید و نماز و زکات است، چه فرمان نادرستی در آن است که آنان از پذیرش این دین، امتناع میورزند?!.

49- عوامل اعتدال مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 143 - 3

3 - نقش تغییر قبله از بیت المقدس به کعبه ، در نیل امت اسلامی به امتی معتدل و برتر

ما ولیهم عن قبلتهم التي كانوا علیها .. و کذلک جعلنکم أمه وسطاً

50- مراد از اعتدال در زندگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 67 - 5

5 - « محمدبن سنان عن أبي الحسن (ع) في قول الله عزّوجلّ « و كان بين ذلك قواماً » قال القوام هو المعروف « على الموسع قدره و على المقتدر قدره متاعاً بالمعروف حقاً على المحسنين » على قدر عياله و مؤونتهم التي هي صلاح له ولهم... »؛

محمدبن سنان از امام رضا(ع) در باره قول خدای - عزّوجل - «و كان بين ذلك قواماً» روایت نموده است که فرمود: «قوام» همان «معروف» است که در این آیه آمده است: «على الموسع قدره و على المقتدر قدره متاعاً بالمعروف..» [یعنی، خرج کردن] باید به میزان عائله و مخارج آنها باشد، که در جهت صلاح خرج کننده و عائله او است.

ص: 351

1- آثار اعتصام به حبل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 22 - 6

6 - چنگ زدن به ریسمان محکم الهی ، فرجامی خوش دارد .

فقد استمسک بالعروه الوثقی و إلى الله عقبه الأمور

«و إلى الله عقبه الأمور» در مقام تعلیل برای «فقد استمسک..» است و کنایه از فلاح و رستگاری است.

2- آثار اعتصام به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 27

27 - دعوت به تقوای شایسته و تسلیم کامل در برابر خدا و اعتصام به او و هشدار به پرهیز از تفرقه ، شیوه قرآن در زمینه سازی برای وحدت و نیل به هدایت

یا ایها الذین امنوا .. کذلک یبین الله لکم آیاته لعلکم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 29

29 - اقامه نماز ، پرداخت زکات و اعتصام به خداوند ، زمینه ساز برخورداری از ولایت و جلب یاری و نصرت او

فاقیموا الصلوه .. فنعم المولی و نعم النصیر

ص: 352

برداشت فوق، بدان احتمال است که «فنعلم المولى..» مترتب بر تکالیف پیشین باشد که انجام آن، موجب بهره مندی از ولایت ویژه و نصرت خداوند است.

3- آثار اعتصام به رحمانیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 33 - 50 - 3

3 - تمسک به رحمانیت خدا و کنار نهادن خشیت، زمینه ساز انحراف و فروهستنن وظایف *

من خشى الرحمن بالغیب

از ارتباط «أواب حفیظ» و «خشى» و وصف «الرحمان» مطلب بالا احتمال می رود.

4- آثار اعتصام به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 26 - 6

6 - تمسک به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موجب سعادت انسان می شود.

و هم ینھون عنه و ینثون عنه و إن یھلکون إلا أنفھم و ما یشعرون

چون در آیه شریفه هلاکت آدمی را حاصل دوری از وحی و قرآن دانسته، در نتیجه سعادت آدمی در اتصال به وحی و قرآن خواهد بود.

5- آثار اعتصام به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 26 - 6

6 - تمسک به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موجب سعادت انسان می شود.

و هم ینھون عنه و ینثون عنه و إن یھلکون إلا أنفھم و ما یشعرون

چون در آیه شریفه هلاکت آدمی را حاصل دوری از وحی و قرآن دانسته، در نتیجه سعادت آدمی در اتصال به وحی و قرآن خواهد بود.

6- اجتناب از اعتصام به غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 353

24 - اعتقاد به مولویت و سرپرستی خداوند، مقتضی اعتصام به او و پرهیز از چنگ زدن به دامن غیر او

و اعتصموا باللّٰه هو مولیکم

جمله «هو مولیکم» به منزله تعلیل برای «اعتصموا باللّٰه» است؛ یعنی، به خدا اعتصام کنید؛ زیرا او مولا و قیّم شما است.

7- اعتصام به جبل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 6 - 12

12 - از امام رضا (ع) روایت شده: «إهدنا الصراط المستقیم» إسترشاد لدینه و إعتصام بحبله و إستزاده فی المعرفه لربه عز و جل . . . ;

. . . «إهدنا الصراط المستقیم» درخواست هدایت از خداوند به سوی دین او و چنگ زدن به ریسمان او و طلب مزید معرفت پروردگار عز و جل است . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 1,3,4,7,15,19,21

1 - لزوم تمسک همگانی به ریسمان الهی و پرهیز از تفرقه

و اعتصموا بحبل اللّٰه جميعاً و لا تفرّقوا

3 - تمسک به ریسمان الهی (کتاب و سنّت) ، وسیله و عامل وحدت صفوف اهل ایمان

و من يعتصم باللّٰه . . . و اعتصموا بحبل اللّٰه جميعاً و لا تفرّقوا

«حبل اللّٰه» به قرینه آیه صد و یکم، کتاب و سنّت است.

4 - لزوم تمسک به دین واحد الهی و پرهیز از گرایش به ادیان و مذاهب گوناگون

و اعتصموا بحبل اللّٰه جميعاً و لا تفرّقوا

به قرینه آیه صد و یکم که سخن از گرایش به کفر بود، تفرقه در این آیه می تواند اشاره به تفرقه های دینی باشد.

7 - ایمان، تقوا و تسلیم، زمینه های دستیابی جمعی به ریسمان الهی و پرهیز از پراکندگی

يا ايها الذين امنوا اتقوا الله حق تقاته .. و اعتصموا بحبل الله جميعاً ولا

امر به اعتصام جمعی و پرهیز از تفرقه پس از موارد یاد شده در آیات قبل، بیانگر برداشت فوق است.

15 - اخوت و برادری مسلمانان در سایه اسلام، پس از تاریخی آکنده از دشمنی و کینه، برهان خداوند برای فرمان به اعتصام به ریسمان الهی

و اعتصموا بحبل الله .. واذکروا نعمت الله علیکم اذ کنتم اعداء فالف بین قلوب

19 - برادری مسلمانان در پرتو پیوند دل های آنان است و این پیوند، نتیجه اعتصام به ریسمان الهی است .

و اعتصموا بحبل الله جميعاً .. فالف بین قلوبکم فاصبحتم بنعمته اخواناً

به مقتضای «فاء»، برادری، فرع بر تألیف و تألیف نیز فرع بر اعتصام است.

21 - تمسک به ریسمان الهی، مسؤولیت انسان در قبال نعمت های الهی *

و اعتصموا .. و اذکروا ... لعلکم تهتدون

گویا اعتصام، مسؤولیتی است که در برابر نعمتهای الهی (همانند الفت و اخوت) به انسان تکلیف شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 104 - 2

2 - اتحاد، اعتصام به ریسمان الهی و اُفت بین دل‌ها و برادری میان اهل ایمان، از مصادیق خیر و نیکی

و اعتصموا بحبل اللّٰه جمیعاً .. و لتکن منکم امه یدعون الی الخیر

لام در «الخیر» می‌تواند عهد ذکری و اشاره به مطالب آیه قبل باشد و یا به مقتضای ارتباط دو آیه، ویژگیهای ذکر شده در آیه قبل از مصادیق مورد نظر کلمه «خیر» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 106 - 3

3 - اعتصام به ریسمان الهی، دعوت به نیکی‌ها، امر به معروف و نهی از منکر، موجب روسفیدی در قیامت

و اعتصموا بحبل اللّٰه .. و لتکن منکم امه یدعون الی الخیر و یأمرون بالمعروف و ی

به مقتضای ارتباط با آیات قبل، سفیدرویی می‌تواند پاداش نیکیهای مذکور در آیات قبل باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 107 - 2,4

2 - اعتصام به حبل اللّٰه، دعوت به نیکی‌ها و امر به معروف و نهی از منکر، موجب استغراق در رحمت جاودانه الهی

و اعتصموا بحبل اللّٰه .. و لتکن منکم امه یدعون الی الخیر و یأمرون بالمعروف ...

به مقتضای ارتباط این آیه و آیات پیشین، روسفیدی می‌تواند نتیجه اعمال نیک یاد شده در آیات قبل باشد.

4 - تمسک کنندگان به ریسمان الهی و دعوت گران به خیر، امرکنندگان به معروف و نهی کنندگان از منکر، روسفیدان در قیامت و

مستغرق در رحمت جاودانه الهی

و اعتصموا بحبل اللّٰه .. یدعون الی الخیر و یأمرون بالمعروف ... اما الذین ابیضت

مستفاد از ارتباط میان این آیه و آیات قبل.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 108 - 3

3 - فرمان به اعتصام به حبل الهی ، پرهیز از تفرقه ، دستور به دعوت خیر ، امر به معروف و نهی از منکر ، از آیات بحق الهی

و اعتصموا بحبل الله جميعاً ولا تفرقوا .. و لتكن منكم ائمه ... تلك ايات اللّ

بنابراینکه مشارالیه «تلك»، تمامی مطالب گذشته در آیات قبل باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 22 - 1

1 - تسلیم شدن کامل در برابر خدا ، همراه با عمل نیک ، چنگ زدن به ریسمان محکم الهی است

ص: 355

و من یسلم وجهه إلى الله و هو محسن فقد استمسک بالعره الوثقی

«وجه» به معنای «صورت»، کنایه از توجه کامل است؛ چون صورت مهم ترین عضو بدن است که در گرایش ها و تلاش های انسان، نقش ایفا می کند.

8- اعتصام به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 101 - 5,6,7,9

5- تمسک به خدا و پیروی کامل از او، عامل حتمی هدایت آدمی به صراط مستقیم

و من یعتصم بالله فقد هدی الی صراط مستقیم

فعل ماضی «هدی» با صیغه مجهول، دلالت بر تحقق حتمی هدایت در صورت اعتصام به خدا دارد.

6- تمسک به خدا و پیروی کامل از او، موجب نجات اهل ایمان از اغواهای دشمنان در به کفر کشاندن آنان است.

ان تطیعوا فریقاً .. و من یعتصم بالله فقد هدی الی صراط مستقیم

7- پذیرش آیات الهی و تبعیت از پیامبران، از مصادیق بارز اعتصام و پیروی کامل از خداوند

و انتم تتلی علیکم آیات الله و فیکم رسوله و من یعتصم بالله

ظاهراً «و من یعتصم بالله»، توضیح جمله «و انتم تتلی علیکم» است.

9- معصوم، پرهیزکننده از تمامی گناهان با استعانت از خداوند

و من یعتصم بالله فقد هدی الی صراط مستقیم

امام صادق (ع): .. المعصوم هو الممتنع بالله من جمیع محارم الله و قال الله تبارک و تعالی: «و من یعتصم بالله فقد هدی الی صراط مستقیم».

معانی الاخبار، ص 132، ح 2؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 304، ح 1.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- رعایت تقوای کامل و شایسته و تسلیم همه جانبه در برابر خداوند، اعتصام و تمسک به اوست .

و من يعتصم بالله .. اتقوا الله حق تقاته و لا تموتن الا و انتم مسلمون

گویا آیه مورد بحث بیانی است برای شیوه تحقق و عینیت یافتن اعتصام به خداوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 146 - 5، 8، 2، 1

1 - منافقان در صورت توبه، اصلاح گذشته، تمسک به خدا و اطاعت خالصانه، به آتش دوزخ گرفتار نخواهند شد .

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ .. الا الذين تابوا و أصلحوا و اعتصموا بالله و أخلصوا دينهم

2 - منافقان در صورت توبه، اصلاح گذشته، تمسک به خدا و اطاعت خالصانه از او، در زمره مؤمنان واقعی قرار می گیرند .

ص: 356

الا الذين تابوا .. فأولئك مع المؤمنين

5- اصلاح گذشته ، مشروط به توبه و پشیمانی از اعمال نارواست و اطاعت خالصانه از خداوند در گرو اعتصام به اوست .

الا الذين تابوا و أصلحوا و اعتصموا بالله و أخلصوا دينهم

ظاهراً جمله «اصلحوا» و «اعتصموا» و «اخلصوا»، هر یک مترتب بر دیگری است. یعنی بدون بازگشت از نفاق، اصلاح ممکن نیست، و بدون اصلاح، اعتصام به خدا امکان ندارد، و بدون اعتصام به خدا، رهایی از ریا غیر ممکن است.

8- دوری از نفاق، جبران گذشته ، اعتصام به خدا و پرهیز از ریا ، شرط تحقق ایمان واقعی است .

الا الذين تابوا و أصلحوا و اعتصموا بالله .. فأولئك مع المؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 12، 10، 6، 1

1 - خداوند ، مؤمنان متمسک به وی را از رحمت ویژه و فضل و هدایت خاص خویش ، بهره مند خواهد کرد .

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا به .. و يهديهم إليه صراطاً مستقيماً

هدایت، فضل و رحمت خداوند، شامل همه بندگان می شود. بنابراین ذکر آنها به عنوان پاداش بیانگر رحمت، فضل و هدایت خاص است ; گفتنی است در برداشت فوق ضمیر «به» به «الله» برگردانده شده است.

6 - خداوند ، مؤمنان متمسک به او را ، به راه مستقیم هدایت می کند .

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا به .. و يهديهم إليه صراطاً مستقيماً

10 - هدایت به راه راست و رسیدن به خدا در گرو ایمان به خداوند و تمسک به وی

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا به .. و يهديهم إليه صراطاً مستقيماً

12 - تمسک به خدا در تمامی شؤون زندگی ، شرط باروری ایمان

فاما الذين ءامنوا بالله .. و يهديهم إليه صراطاً مستقيماً

حذف متعلق اعتصام ظاهراً بیانگر اطلاق آن متعلق می باشد ; یعنی تمسک به خداوند در هر زمان و در همه چیز.

9- اعتصام به ربوبیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 151 - 6

6 - توجه و تمسک به ربوبیت خداوند ، از آداب دعا به درگاه اوست .

قال رب

10- اعتصام به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 11، 5، 2

ص: 357

2 - ایمان به خداوند و تمسک به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) موجب برخوردارى از رحمت و فضل الهی

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا به فسيدخلهم فى رحمه منه و فضل

بدان احتمال که ضمير در «به» به «برهن» (پیامبر (صلی الله علیه و آله)) و «نور» (قرآن) در آیه قبل برگردد.

5 - تمسک به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) شرط بارورى ایمان به خدا

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا به فسيدخلهم فى رحمه منه و فضل

11 - هدایت به راه راست و رسیدن به خداوند ، در گرو ایمان به وی و تمسک به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا به ... يهديهم إليه صراطاً مستقيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 43 - 8

8 - تمسک جویندگان به قرآن و وحی ، در صراط مستقیم الهی اند .

فاستمسك بالذی ... إتك على صراط مستقیم

11- اعتصام به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 11، 5، 2

2 - ایمان به خداوند و تمسک به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) موجب برخوردارى از رحمت و فضل الهی

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا به فسيدخلهم فى رحمه منه و فضل

بدان احتمال که ضمير در «به» به «برهن» (پیامبر (صلی الله علیه و آله)) و «نور» (قرآن) در آیه قبل برگردد.

5 - تمسک به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) شرط بارورى ایمان به خدا

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا به فسيدخلهم فى رحمه منه و فضل

11 - هدایت به راه راست و رسیدن به خداوند ، در گرو ایمان به وی و تمسک به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا به ... يهديهم إليه صراطاً مستقيماً

12- اعتصام به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 43 - 8، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از جانب خداوند مأمور تمسک به پیام وحی و پایداری در راه دعوت به آن

فاستمسک بالذی أوحی إلیک

8 - تمسک جویندگان به قرآن و وحی، در صراط مستقیم الهی اند.

فاستمسک بالذی... إناک علی صراط مستقیم

ص: 358

13- اعراض از اعتصام به غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 21

21 - ضرورت اعتصام به خداوند و پرهیز از تمسک به غیر او

و اعتصموا باللّٰه

14- اهمیت اعتصام به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 21, 22

21 - ضرورت اعتصام به خداوند و پرهیز از تمسک به غیر او

و اعتصموا باللّٰه

22 - برپاداشتن نماز ، پرداخت زکات و اعتصام به محور الهی ، اساسی ترین وظایف امت اسلامی

هو سمّیکم المسلمین . . . فأقیموا الصلوه و ءاتوا الزکوه و اعتصموا باللّٰه

15- پاداش اعتصام به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 3

3 - نیل به مقام قرب الهی ، بهره مندی کامل از بهشت و نعمت های آن و برخورداری از فضل الهی ، پاداش مؤمنان متمسک به خداوند

فاما الذین ءامنوا . . . فسیدخلهم فی رحمه منه و فضل و یهدیهم الیه

16- زمینه اعتصام به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 24

24 - اعتقاد به مولویت و سرپرستی خداوند ، مقتضی اعتصام به او و پرهیز از چنگ زدن به دامن غیر او

و اعتصموا باللّٰه هو مولیکم

جمله «هو مولیکم» به منزله تعلیل برای «اعتصموا باللّٰه» است؛ یعنی، به خدا اعتصام کنید؛ زیرا او مولا و قیّم شما است.

ص: 359

1- آمیزش در اعتكاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 25

25 - اعتكاف کنندگان در مساجد حتی در شب های اعتكاف نیز از آمیزش جنسی باید پرهیز کنند .

فالن بشروهن . . . و لاتبشروهن و أنتم عكفون فی المسجد

جمله «و لاتبشروهن» به منزله تبصره ای است برای «فالآن باشروهن»؛ یعنی، توهم نشود که حلیت آمیزش در شبهای روزه، شامل حال اعتكاف نیز می شود.

2- احکام اعتكاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 25,26,27

25 - اعتكاف کنندگان در مساجد حتی در شب های اعتكاف نیز از آمیزش جنسی باید پرهیز کنند .

فالن بشروهن . . . و لاتبشروهن و أنتم عكفون فی المسجد

جمله «و لاتبشروهن» به منزله تبصره ای است برای «فالآن باشروهن»؛ یعنی، توهم نشود که حلیت آمیزش در شبهای روزه، شامل حال اعتكاف نیز می شود.

26 - محل اعتكاف مساجد است .

و أنتم عكفون فی المسجد

قید «فی المساجد» توضیحی و برای بیان محل اعتكاف است. بنابراین معنای جمله «و لاتبشروهن و أنتم . . .» این نیست که اگر در مسجد اعتكاف کردید آمیزش حرام است و در غیر آن حرام نیست؛ زیرا در این صورت ظاهر آن بود که عبارت به این گونه بیان

می شد: و أنتم فی المساجد عاکفین.

27 - اعتکاف عبادتی است مشروط به روزه گرفتن

و لاتبشروهن و أنتم عکفون فی المسجد

مطرح کردن مسأله اعتکاف پس از بیان احکام روزه، گویای این است که اعتکاف، عبادتی است مشروط به روزه گرفتن.

3- اعتکاف در دین ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 21

21 - طواف خانه خدا و اعتکاف در آن جایگاه، از احکام شریعت ابراهیم

أن طهرا بیتی للطائفین و العکفین

4- اعتکاف در کعبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 18،21

18 - خانه خدا جایگاه طواف، اعتکاف، عبادت، رکوع و سجود (نماز) است.

أن طهرا بیتی للطائفین و العکفین و الرکع السجود

عکوف مصدر (عاکفین) به معنای ماندن و اقامت کردن در مکانی است و مراد از آن در آیه شریفه - به قرینه طواف، رکوع و سجود - یا مطلق عبادت و پرستش خداست و یا مقصود از آن، اعتکاف - که عبادتی خاص با شرایطی ویژه از قبیل روزه گرفتن و .. است - می باشد.

21 - طواف خانه خدا و اعتکاف در آن جایگاه، از احکام شریعت ابراهیم

أن طهرا بیتی للطائفین و العکفین

5- اعتکاف در مسجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 25،26

25 - اعتکاف کنندگان در مساجد حتی در شب‌های اعتکاف نیز از آمیزش جنسی باید پرهیز کنند .

فالن بشروهن . . . و لاتبشروهن و أنتم عکفون فی المسجد

جمله «و لاتبشروهن» به منزله تبصره ای است برای «فالآن باشروهن»؛ یعنی، توهم نشود که حلّیت آمیزش در شبهای روزه، شامل حال اعتکاف نیز می شود.

ص: 361

26 - محل اعتكاف مساجد است .

و أنتم عكفون فی المسجد

قيد «فی المساجد» توضیحی و برای بیان محل اعتكاف است. بنابراین معنای جمله «ولاتباشروهن و أنتم...» این نیست که اگر در مسجد اعتكاف کردید آمیزش حرام است و در غیر آن حرام نیست؛ زیرا در این صورت ظاهر آن بود که عبارت به این گونه بیان می شد: و أنتم فی المساجد عاكفین.

6- اهمیت اعتكاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 30,34

30 - روزه و اعتكاف و احكام آن دو ، حدود الهی است که هرگز نباید نقض شود .

تلک حدود الله فلا تقربوها

34 - روزه و اعتكاف و احكام آن دو و نیز احكام قصاص و وصیت ، از آیات الهی است .

كذلك یبین الله ءایته للناس

7- روزه در اعتكاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 27

27 - اعتكاف عبادتی است مشروط به روزه گرفتن

ولاتباشروهن و أنتم عكفون فی المسجد

مطرح کردن مسأله اعتكاف پس از بیان احكام روزه، گویای این است که اعتكاف، عبادتی است مشروط به روزه گرفتن.

8- شرایط اعتكاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 27

27 - اعتكاف عبادتی است مشروط به روزه گرفتن

و لاتبشروهن و أنتم عكفون فی المسجد

مطرح کردن مسأله اعتكاف پس از بیان احكام روزه، گویای این است كه اعتكاف، عبادتی است مشروط به روزه گرفتن.

ص: 362

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 25,26

25 - اعتکاف کنندگان در مساجد حتی در شب های اعتکاف نیز از آمیزش جنسی باید پرهیز کنند .

فالن بشروهن . . . ولاتبشروهن و أنتم عکفون فی المسجد

جمله «و لاتبشروهن» به منزله تبصره ای است برای «فالآن باشروهن»؛ یعنی، توهم نشود که حلیت آمیزش در شبهای روزه، شامل حال اعتکاف نیز می شود.

26 - محل اعتکاف مساجد است .

و أنتم عکفون فی المسجد

قید «فی المساجد» توضیحی و برای بیان محل اعتکاف است. بنابراین معنای جمله «و لاتبشروهن و أنتم ...» این نیست که اگر در مسجد اعتکاف کردید آمیزش حرام است و در غیر آن حرام نیست؛ زیرا در این صورت ظاهر آن بود که عبارت به این گونه بیان می شد: و أنتم فی المساجد عاکفین.

ص: 363

1- آثار اعتماد به ثروت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 111 - 2 - 5

5- اعتماد به ثروت در برابر تهدید های الهی ، خطری در کمین ثروتمندان

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَ تَبَّ . مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ

2- آثار اعتماد به خبر فاسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 6 - 6,7

6- اعتماد به خبر فاسق ، بدون تحقیق و بررسی ، دربردارنده خطر برای جامعه

أَنْ تَصِيبُوا قَوْمًا بَٰجِهَلَةٍ

7- ترتیب اثر دادن به خبر فاسق ، بدون تحقیق و بررسی ، عملی جاهلانه و ندامت بار است .

أَنْ تَصِيبُوا قَوْمًا بَٰجِهَلَةٍ فَتَصِيبُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَدْمِينَ

3- آثار اعتماد به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 2

2- تمایل به ستمگران و اتکای بر آنان ، موجب گرفتار شدن به آتش دوزخ است .

ص: 364

و لا تتركوا إلى الذين ظلموا فتمسكم النار

4- اعتماد به برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 64 - 9

9- یعقوب (ع) در پی تعهد فرزندانش بر محافظت از یوسف (ع) به آنان اطمینان کرد و به حفاظت آنان دل بست .

كما أمنتكم على أخيه من قبل

5- اعتماد به خواهر موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 11 - 6

6 - خواهر موسی ، مورد اعتماد مادر و شریک او در مسائل با اهمیت

وقالت لأخته قصیه

6- اعتماد به خود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 39 - 9

9 - توکل و اتکال پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) بر خداوند ، سبب اعتماد به نفس و پشت گرمی آن حضرت در مبارزه با دشمنان و

نیل به اهداف رسالت

قل حسبی الله علیه یتوکل المتوکلون . قل یقوم اعملوا علی مکاتکم ائی عمل فسو

یادآوری توکل و اتکال بر خداوند (در آیه قبل) پیش از اعلام موضع قاطع خود به دشمنان، می تواند گویای برداشت بالا باشد.

7- اعتماد به شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 178 - 2

2- دعوت شعیب (ع) از مردم ایکه ، مبنی بر پذیرفتن رسالت وی ، اعتماد کردن به او و جدّی گرفتن هشدارهایش

أَلَا تَتَّقُونَ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ

واژه «آمین» می تواند از ریشه «آمن» و به معنای «مأمون» (فرد مورد وثوق و اعتماد) باشد. در این صورت آوردن قید «آمین»

ص: 365

دعوتی از جانب شعیب(ع) است که مردم به او اعتماد کنند (به سخنانش گوش فرا دهند و هشدارهایش را جدی بگیرند).

8- اعتماد به صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 143 - 2

2- فراخوانی صالح (ع) قومش را، به پذیرفتن رسالت وی، اعتماد کردن به او و جدی گرفتن هشدارهایش

أَلَا تَتَّقُونَ . إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ

واژه «آمین» می تواند از ریشه «أمن» و به معنای «مأمون»؛ (یعنی، فرد مورد اعتماد) باشد. بنابراین آوردن این قید دعوتی است از جانب صالح(ع) که به او اعتماد کنند و به سخنانش گوش فرا دهند و هشدارهایش را جدی بگیرند.

9- اعتماد به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 6

6- تکیه بر ستمگران برای گسترش توحید و دین، طغیان و خروج از حد و مرز تعیین شده است.

فاستقم كما أمرت... لا تطغوا... ولا تتركوا إلى الذين ظلموا

عبارت «ولا تتركوا...» می تواند بیانگر مصداقی از «لا تطغوا» باشد و تفسیری برای «كما أمرت» تلقی گردد.

10- اعتماد به غیر قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 26 - 2

2- بی اعتمادی به قرآن، با وجود مصونیت آن در مراحل نزول، دریافت و ابلاغ و اعتماد به غیر آن، انتخاب بیراهه است.

فأین تذهبون

مفاد استفهام (کجا می روید؟) در آیه شریفه این است که جز این راه، راه دیگری وجود ندارد. گفتنی است که در این گونه پرسش ها نوعی «تعجیز» نهفته است. حرف «فاء» این مفاد را بر اوصاف قرآن - که آیات پیشین بیانگر آن بود - تفریع کرده است.

11- اعتماد به گواهی خدا

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

17 - فتح - 48 - 28 - 13

ص: 366

13- ایمان به خداوند ، مقتضی اعتماد کامل بر وعده ها و گواهی او *

و كفى بالله شهيداً

خداوند، پس از وعده به پیروزی اسلام بر سایر ادیان، فرمود: «و كفى...». این جمله ممکن است بیانگر این باشد که اگر شما به مقام الوهیت ایمان دارید، لازمه آن، اعتماد به گواهی او است.

12- اعتماد به لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 162 - 2

2- دعوت لوط (ع) از قوم خود به پذیرفتن رسالت وی ، اعتماد کردن به او و جدی گرفتن هشدارهایش

أَلَا تَتَّقُونَ . إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ

واژه «آمین» می تواند از ریشه «آمن» و به معنای «مأمون» (فرد مورد اعتماد) باشد. این تعبیر، بیان دعوتی است از سوی لوط(ع) که باید قومش به او اعتماد کنند، به سخنانش گوش فرادهند و هشدارهایش را جدی بگیرند.

13- اعتماد به مردم و توکل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 64 - 10

10- مؤثر دانستن افراد در محافظت از چیزی و یا شخصی ، موجب شرک نمی شود و با توکل و مقام نبوت تنافی ندارد .

كما أمنتكم على أخيه من قبل

به دلیل آیه 38 از همین سوره (ما كان لنا أن نشرك بالله من شيء) يعقوب(ع) هرگز به اندکی از شرک نیز گرایش نداشت و عبارت (كما أمنتكم على أخيه) می رساند که يعقوب(ع) فرزندان را امین پنداشت و حفاظت از یوسف(ع) را برعهده آنان سپرد. بنابراین مؤثر دانستن افراد در حفاظت از چیزی شرک آور نیست و با مقام نبوت نیز ناسازگار نخواهد بود.

14- اعتماد به مردم و شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 64 - 10

10- مؤثر دانستن افراد در محافظت از چیزی و یا شخصی ، موجب شرک نمی شود و با توکل و مقام نبوت تنافی ندارد .

كما أمنتكم على أخيه من قبل

به دلیل آیه 38 از همین سوره (ما كان لنا أن نشرك بالله من شيء) يعقوب(ع) هرگز به اندکی از شرک نیز گرایش نداشت و عبارت (كما أمنتكم على أخيه) می رساند که يعقوب(ع) فرزندان را امین پنداشت و حفاظت از يوسف(ع) را برعهده آنان سپرد. بنابراین

ص: 367

مؤثر دانستن افراد در حفاظت از چیزی شرک آور نیست و با مقام نبوت نیز ناسازگار نخواهد بود.

15- اعتماد به معاون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 29 - 3

3 - معاون مدیران و رهبران ، باید مورد اعتماد آنان باشد .

واجعل لی وزیراً من أهلی

تکیه موسی(ع) بر این که وزیر از خاندان او باشد - به قرینه «إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا» در آیات بعد - به خاطر شناخت او از شایستگی خاندانش برای احراز این مقام بود.

16- اعتماد به نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 107 - 2

2 - دعوت نوح (ع) از قومش ، برای پذیرفتن رسالت وی ، اعتماد کردن به او و جدی گرفتن هشدارهایش

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ

«أَمِينٌ» می تواند از ریشه «أَمِنَ» و به معنای «مأمون» (فرد مورد اعتماد) باشد. در این صورت آوردن قید «أَمِينٌ» دعوتی است از جانب نوح(ع) به قومش که به او اعتماد کنند، به سخنانش گوش فرا دهند و هشدارهایش را جدی بگیرند.

17- اعتماد به وزیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 29 - 3

3 - معاون مدیران و رهبران ، باید مورد اعتماد آنان باشد .

واجعل لی وزیراً من أهلی

تکیه موسی(ع) بر این که وزیر از خاندان او باشد - به قرینه «إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا» در آیات بعد - به خاطر شناخت او از شایستگی خاندانش برای احراز این مقام بود.

18- اعتماد به وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 368

13- ایمان به خداوند ، مقتضی اعتماد کامل بر وعده ها و گواهی او *

و كفى بالله شهيداً

خداوند، پس از وعده به پیروزی اسلام بر سایر ادیان، فرمود: «و كفى...». این جمله ممکن است بیانگر این باشد که اگر شما به مقام الوهیت ایمان دارید، لازمه آن، اعتماد به گواهی او است.

19- اعتماد به هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 30 - 1

1 - هارون برادر موسی (ع) و مورد اعتماد کامل آن حضرت بود .

واجعل لی وزیراً من أهلی . هرون أخی

20- اعتماد به هود (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 125 - 2

2- دعوت هود (ع) از قومش مبنی بر پذیرفتن رسالت وی ، اعتماد کردن به او و جدی گرفتن هشدارهایش

ألا تتقون . إني لكم رسول أمين

واژه «آمین» می تواند از ریشه «أمن» و به معنای «مأمون»؛ (فرد مورد اعتماد) باشد. در این صورت آوردن قید «آمین» دعوتی است از جانب هود(ع) به قومش که به او اعتماد کنند (به سخنانش گوش فرا دهند و هشدارهایش را جدی بگیرند).

21- اعتماد پادشاه مصر به یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 54 - 5

5- گفت و گوی یوسف (ع) با پادشاه در نخستین ملاقات ، موجب توجه بیشتر و اعتماد افزون تر پادشاه به او شد .

فلما كلمه قال إنك اليوم لدينا مكين أمين

ظاهر این است که ضمیر فاعلی در «کلمه» به یوسف(ع) و ضمیر مفعولی آن به پادشاه برگردد. ترتب جمله «قال إنک...» مؤید این نظر است و چون پادشاه پس از گفت وگویی یوسف(ع) با وی اظهار داشت: «إنک الیوم...»، معلوم می شود سخنان یوسف(ع) باعث توجه افزون تر پادشاه به او شد.

ص: 369

22- انبیا و اعتماد به ناهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 15 - 3

3- پیامبران الهی، از فریب خوردن مصون نبوده و از اعتماد کردن بر ناهلان معصوم نیستند.

إنالہ لحفظون . . . فلما ذهبوا به و أجمعوا أن يجعلوه فی غیبت الجب

23- اهمیت اعتماد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 283 - 7

7 - نقش اعتماد و امانت، در تسهیل روابط اقتصادی و مبادلاتی

فان امن بعضکم بعضاً فلیؤدّ الذی اوّتمن امانته

بنابر یک احتمال که گذشت، امانتداری موجب شده که رهن گرفتن از طرف طلبکار، لزومی نداشته باشد و این، تسهیل در امور اقتصادی است.

24- بی منطقی اعتماد به غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 27 - 15

15- توجیه ناپذیری و نادرستی اعتماد بر غیر خدا برای شناخت حقایق، مقتضی روی آوردن به تلاوت وحی الهی و پیروی از آن است.

واتل ما أوحی إلیک . . . ولن تجد من دونه ملتحداً

25- حرمت اعتماد بر ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 1

1- تمایل به ستمگران و اتکای بر آنان، حرام و گناهی بزرگ است.

و لا تركنوا إلى الذين ظلموا

«الركون إلى شيء»؛ یعنی ، گرایش پیدا کردن به چیزی و اعتماد کردن بر آن.

ص: 370

26- زمینه اعتماد جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 12 - 6

6- ایمان ، زمینه ساز اعتماد افراد جامعه اسلامی نسبت به یکدیگر

لولا إذ سمعتموه ظنّ المؤمنون والمؤمنات بأنفسهم خيراً وقالوا هذا إفك مبين

توصیف مردان و زنان صدر اسلام به «ایمان»، حکایت از این حقیقت دارد که ایمان و دین داری با بی اعتمادی و بدگمانی سازگاری ندارد و هر جا ایمان حقیقی وجود داشته باشد، اعتماد و حسن ظن هم وجود خواهد داشت. آیه «یعضکم الله أن تعودوا لمثله أبداً إن کنتم مؤمنین» نیز، تأیید کننده همین برداشت است.

27- شایسته اعتماد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 8 - 6

6- بنیاد های علمی و عقلی توحید ربوبی ، شایسته اعتماد و اتکا است ؛ نه باور های موهوم فرهنگ شرک .

ربکم وربّ اباکم الاولین

در آیات پیشین، دلایل علمی و عقلی توحید ربوبی مورد اشاره قرار گرفته است و از آن جا که یکی از بهانه های مشرکان در نفی توحید، استناد به شیوه و باور پیشینیان بوده است؛ تعبیر «ربکم وربّ اباکم» - در پی آن استدلال های عقلی و علمی - می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

28- عوامل بی اعتمادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 64 - 6

6- سوء سابقه افراد ، کافی در لزوم احتیاط و باور نکردن به قول و قرار ایشان

هل ءامنکم علیه إلاّ کما أمنتکم علی أخیه من قبل

29- عوامل سلب اعتماد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 12 - 5

5 - شایعات و پخش خبر های دروغ ، از میان برنده اعتماد متقابل و حسن ظن افراد جامعه نسبت به یکدیگر

ص: 371

لولا إذ سمعتموه ظنّ المؤمنون و المؤمنات بأنفسهم خيراً و قالوا هذا إفك مبين

30- نهی از اعتماد به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 5

5- مسلمانان نباید در پایداری بر دین و پیشبرد اهداف آن بر ستمگران ، اتکا کنند و از آنان یاری طلبند .

فاستقم كما أمرت و من تاب معك . . . و لا تركنوا إلى الذين ظلموا

نهی از تمایل به ستمگران و اتکای بر آنان ، پس از امر به استقامت در راه دین ، توجه دادن مؤمنان است به این که مبادا برای رسیدن به این مقصود (استقامت در راه دین و پیشبرد اهداف آن) بر ستمگران تکیه کنند و از آنان یاری بخواهند.

31- نهی از اعتماد به غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 98 - 14

14- ذوالقرنین ، آسیب دیدگان از یاجوج و ماجوج را به رحمت و اراده خداوند توجّه داد و آنان را از اعتماد مطلق به سد ، بازداشت .

هذا رحمه من ربّي فإذا جاء وعد ربّي جعله دكّاء

ص: 372

1- عدد بیست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 65 - 3, 5, 7

3 - یک گروه بیست نفری اهل ایمان باید بر یک گروه دویست نفری اهل کفر و لشکر صد نفری مؤمنان باید بر لشکر هزار نفری اهل کفر پیروز شود .

إن یکن منکم عشرون صبرون یغلبوا مائتین و إن یکن منکم مائه یغلبوا ألفا

جمله های «یغلبوا مائتین» و «یغلبوا ألفا» خبری هستند. ولی مراد از آن به دلیل «الئن خفف الله عنکم» در آیه بعد معنایی دستوری است. زیرا تخفیف در محدوده تکالیف و دستورات مطرح است. بنابراین «یغلبوا ...» یعنی باید مقاومت کنید و پیروز شوید.

5 - پیروزی بیست مؤمن مقاوم بر دویست دشمن و صد مؤمن مقاوم بر هزار دشمن نویدی تضمین شده از جانب خداوند

إن یکن منکم عشرون صبرون یغلبوا مائتین و إن یکن منکم مائه یغلبوا ألفا

بیان دستور به پایداری و پیروزی بر دشمن در قالب جمله خبری می تواند نویدی به تحقق آن دستور در خارج باشد. بنابراین جمله «یغلبوا»، یعنی باید پیروز شوید که خواهید شد.

7 - ضرورت پایداری در مقابل دشمنی با نیروی ده برابر ، مشروط به این است که رزمجویان اهل ایمان کمتر از بیست نفر نباشند .

إن یکن منکم عشرون صبرون یغلبوا مائتین

رساندن معنای مقصود، یعنی لزوم مقاومت یک بر ده، با جمله ای کوتاهتر از آنچه آمده ممکن بود. بنابراین تطویل آن با ذکر دو مثال حاوی نکاتی است؛ از جمله این احتمال که نسبت یاد شده و حکم مترتب بر آن در صورتی است که نفرات اهل ایمان بیست نفر و یا بیشتر باشند و اگر کمتر باشند این حکم جاری نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 10 - 4

4 - « دخل عثمان على رسول الله (صلى الله عليه وآله) فقال: أخبرني عن العبد كم معه من ملك قال: . . . عشرة أملاك على كل آدمي و ملائكة الليل سوى ملائكة النهار فهؤلاء عشرون ملكاً على كل آدمي . . . قال الله تعالى: « و إنَّ عليكم لحافظين » ;

عثمان به حضور رسول خدا (صلى الله عليه وآله) رسید و گفت: مرا خبر ده با هر بنده ای چند فرشته هست؟ فرمود: . . . بر هر آدمی همیشه ده فرشته [نگهبان] است، فرشته های شب، غیر از فرشتگان روز می باشند، بنابراین مجموعاً بر هر آدمی بیست فرشته [نگهبان] می باشد . . . خدای تعالی فرمود: « و إنَّ عليكم لحافظين ».

2- عدد پنج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 22 - 3,6

3- مردم عصر بعثت ، با اظهار سه نظریه متفاوت ، اصحاب كهف را سه ، یا پنج و یا هفت نفر می پنداشتند .

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ . . . وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ

6- اظهار نظریه سه یا پنج نفر بودن اصحاب كهف ، اظهاری بی اساس و تیری در تاریکی است .

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ

«باء» در «بالغیب» برای تعدیه است و مراد از «غیب» پندار یکم و دوم است. این پندارها، به سنگی تشبیه شده اند که آن را بدون نشانگیری پرتاب کنند، به این امید که به هدف اصابت کند. اختصاص این قید به نظریه نخست و دوم نشان می دهد که نظریه سوم، دور از واقع نبوده و با آن دو، در یک ردیف نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 7 - 4,2,1

1 - وجوب درخواست لعنت خدا به عنوان پنجمین سوگند ، پس از ادای چهار سوگند ، از سوی شوهری که زنش را به زنا متهم کرده است .

و الخمسة أن لعنت الله عليه إن كان من الكذابين

2 - « لعنت خدا بر من باد اگر دروغ می گویم » ، متن سوگند نامه پنجم شوهر است که مدعی مشاهده زناى همسرش باشد و از آوردن شاهدان نیز ناتوان باشد .

والخمسه أن لعنت الله عليه إن كان من الكذابين

4- با سوگند پنجم شوهر ، زنای همسر ثابت گشته و حد زنا بر او جاری می شود .

والخمسه أنّ لعنت الله عليه إن كان من الكذابين

با سوگند پنجم شوهر - که در آن پذیرای لعنت خدا می شود - دو چیز به اثبات می رسد: 1- زناى همسر و در نتیجه محکومیت او به حد زنا. 2- صدق و راستگویی شوهر و در نتیجه سقوط حد قذف از وی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 6,7

6- نجاکنندگان اگر پنج نفر باشند ، خداوند ششمین آنان است .

ص: 374

و لا خمسہ إلا هو سادسہم

7- نجواکنندگان ، چه کمتر از سه و پنج نفر باشند (دو یا چهار نفر) و چه بیشتر از پنج نفر باشند (شش نفر یا بیشتر) ، خدا نیز با آنان خواهد بود .

و لا أدنی من ذلک و لا أكثر إلا هو معهم

3- عدد پنجاه هزار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 4 - 4.9

4- عرصه محشر و حساب رسی خلائق ، پنجاه هزار سال به طول می انجامد .

فی یوم کان مقدارہ خمسین ألف سنہ

9- « عن حفص بن غیاث القاضی قال : سمعت أبا عبد اللہ جعفر بن محمد (ع) يقول : . . . فإنّ للقیامہ خمسین موقفاً کلّ موقف مقام ألف سنہ ثمّ تلا هذه الآیہ : « فی یوم کان مقدارہ خمسین ألف سنہ » ;

از حفص بن غیاث روایت شده که گفت: شنیدم که امام صادق(ع) می فرمود: برای قیامت پنجاه موقف (ایستگاه) است که هر کدام از آنها هزار سال طول می کشد. سپس امام(ع) این آیه را تلاوت فرمود: (فی یوم کان مقدارہ خمسین ألف سنہ).

4- عدد چهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 26 - 17

17- سرگردانی قوم موسی در سرزمینی به مساحت چهار فرسخ در مدت چهل سال ، تاوان نافرمانی آنان در برابر موسی (ع)

ادخلوا الارض المقدسه . . . قال فانها محرمة علیهم اربعین سنہ یتیهون فی الارض

از امام باقر(ع) در توضیح آیه فوق روایت شده: فلما ابوا ان یدخلوها حرّمها اللّٰه علیهم فناها فی اربع فراسخ اربعین سنہ . . .

اختصاص منصوب به شیخ مفید، ص 265؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 456، ح 1.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اعطای چهار ماه مهلت به مشرکان پیمان شکن صدر اسلام، در پی ابطال پیمان عدم تعرض مسلمانان با آنان

براءه من الله ورسوله . . . فسیحوا فی الارض اربعه أشهر

3 - دستور خداوند مبنی بر منع تعرض مسلمانان به مشرکان پیمان شکن صدر اسلام، در مدت مهلت چهار ماهه

فسیحوا فی الارض اربعه أشهر

مهلت دادن به مشرکان و مجاز دانستن رفت و آمدشان در هر جای زمین در حقیقت دستوری است به مسلمانان که نباید در مدت مقرر متعرض آنان شوند.

ص: 375

4 - اعطای آزادی رفت و آمد و سیر و سیاحت به مشرکان صدر اسلام، در ظرف مهلت چهار ماهه

فسيحوا في الارض اربعة أشهر

«سَيِّحٌ» و «سیاحت» (مصدر سیحوا) به معنای سیر کردن است و امر در «سیحوا» به معنای اباحه و اعطای آزادی سیر و سیاحت می باشد.

10 - خداوند در پی اعطای مهلت چهار ماهه به مشرکان، آنان را به رها کردن شرک و گرویدن به آیین توحید، سفارش کرد.

فسيحوا في الأرض اربعة أشهر و اعلموا أنكم غير معجزى الله و أن الله مخزى الكافرين

اعلام حاکمیت گسترده خداوند به مشرکان پیمان شکن و عدم امکان مقاومت در برابر او و فرار از حاکمیت او (اعلموا أنكم غير معجزى الله) و نیز هشدار به فرجام شوم و ذلت بار مستکبران کفرپیشه (و أن الله مخزى الكافرين) در حقیقت توصیه و اندرزی است از جانب خداوند به اینکه از فرصت داده شده استفاده کنند و به دامن توحید و اسلام بازگردند و خود را گرفتار عاقبت شوم خواری و ذلت شکست نسازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 36 - 5,6

5 - وجود چهار ماه حرام در میان ماه های دوازده گانه (سال قمری)

إن عده الشهور عند الله اثنا عشر شهراً .. منها أربعة حرم

6 - وجود چهار ماه حرام در میان ماه های سال، حکمی الهی و دارای سابقه در ادیان پیشین

منها أربعة حرم ذلك الدين القيم

«قیّم» که به معنای ثابت و استوار است، می تواند به ریشه دار بودن این حکم در ادیان پیشین اشاره داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 22 - 4

4- سگ اصحاب کهف، چهارم یا ششم و یا هشتمین عضوگروه اصحاب کهف در نظر مردم بود.

سيقولون لئن لم نجد لهم كبهم و يقولون خمسة سادسهم كبهم ... و يقولون سبعة و ثامنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - کیفر نسبت دهندگان زنا (قذف) به زنان پاکدامن، بدون ارائه چهارگواه ناظر، هشتاد ضربه شلاق با تازیانه چرمی است.

والذین یرمون المحصنت ثم لم یأتوا بأربعة شهداء فاجلدوهم ثمنین جلده

«جلد» (مصدر «اجلدوا») گاهی به معنای «زدن با تازیانه چرمی» و گاهی به معنای «بر پوست بدن کسی با تازیانه زدن» می آید. برداشت فوق، بر مبنای کار برد اول است. گفتنی است که «رمی» (مصدر «یرمون») به معنای تیر انداختن است و در این جا استعاره از نسبت دادن امری ناخوشایند به مردم است که در اصطلاح فقه از آن تعبیر به «قذف» می شود.

2 - هشتاد ضربه تازیانه بر پوست بدن، کیفر نسبت دهندگان زنا (قذف) به زنان پاکدامن، بدون ارائه چهارگواه ناظر

والذین یرمون المحصنت ثم لم یأتوا بأربعة شهداء فاجلدوهم ثمنین جلده

4 - پذیرش نسبت زنا به زنان پاکدامن در گرو ارائه چهار شاهد مرد از سوی شخص نسبت دهنده است.

والذین یرمون المحصنت ثم لم یأتوا بأربعة شهداء فاجلدوهم

«شهداء» جمع «شاهد» است و «شاهد» مفرد مذکر می باشد. بنابراین «أربعة شهداء» به معنای چهار مرد ناظر می باشد. گفتنی است ذکر «أربعة» با تائید نیز شاهد بر مطلب فوق است؛ زیرا اعداد از سه تا ده در زبان عرب، در مذکر با تائید و در مؤنث بدون «تاء» به کار می رود.

5- اثبات زنا، در گروه شهادت چهار مرد ناظر بر آن کردار ناپسند است.

والذین یرمون المحصنت ثم لم یأتوا بأربعة شهداء فاجلدوهم

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که محکومیت به کیفر «قذف»، در صورتی است که چهار شاهد مرد ارائه نشود. بنابراین اگر چهار مرد شهادت بدهد، زنا ثابت خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 6 - 1,2,6

1 - مردی که همسرش را قذف کند (نسبت زنا بدهد)، برای اثبات ادعای خود، نخست باید چهار شاهد مرد ارائه کند.

والذین یرمون أزوجهم و لم یکن لهم شهداء

«شهداء» جمع «شاهد» است و شاهد مفرد مذکر است. بنابراین «شهداء» به معنای «چند مرد ناظر» می باشد. گفتنی است که عدد چهار، با توجه به آیه قبل - که مربوط به قذف است - و نیز به قرینه ذیل آیه - که در صورت عجز از ارائه شهود باید چهار سوگند یاد شود - استفاده می گردد.

2- شوهر اگر برای اثبات قذف علیه همسرش، از ارائه شاهدان ناتوان باشد، باید چهار بار سوگند یاد کند.

والذین یرمون أزوجهم و لم یکن لهم شهداء إلا أنفسم فشهده أحدهم أربع شهدت باللّ

6- شوهر اگر در ادعای زنا همسرش، مدعی مشاهده نباشد؛ ولی چهار شاهد مرد ارائه کند، زنا همسرش ثابت می شود.

والذین یرمون أزوجهم و لم یکن لهم شهداء إلا أنفسم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 13 - 1,2

1- اثبات ادعای زنا، در گروه اقامه چهار شاهد مرد است.

لولا جاءو علیه بأربعة شهداء

«شهداء» جمع شاهد است و «شاهد» مفرد مذکر و به معنای یک مرد گواه است.

2- پذیرش اتهام رابطه جنسی ، در گرو اقامه چهار شاهد از سوی اتهام زننده است .

لولا جاء و عليه بأربعة شهداء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 1 - 9

9- فرشتگان الهی سه دسته اند : دسته ای دارای دویال ، دسته ای دارای سه بال و دسته ای دارای چهاربال اند .

أولى أجنحة مثنى و ثلث و ربع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 10 - 4,5

ص: 377

4- آفرینش کوه های استوار ، ایجاد نعمت ها و تقدیر معیشت موجودات زمین در چهار روز (مرحله)

و جعل فیها روسی من فوقها . . . فی أربعه ایام

برداشت یاد شده براین اساس است که «فی أربعه ایام» ظرف برای مجموع عبارت های آیه باشد.

5- تنظیم و تقدیر روزی موجودات زمین ، به اراده خداوند در فصل های چهارگانه

و قدر فیها أقاتها فی أربعه ایام

برداشت بالا بنابر این احتمال است که «فی أربعه ایام» فقط ظرف برای «قدر فیها أقاتها» باشد و «ایام» نظر به فصول چهارگانه داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 5,7

5- نجواکنندگان اگر سه نفر باشند ، خداوند چهارمی آنان است .

ما یکون من نجوی ثلثه إلا هورابعهم

7- نجواکنندگان ، چه کمتر از سه و پنج نفر باشند (دو یا چهار نفر) و چه بیشتر از پنج نفر باشند (شش نفر یا بیشتر) ، خدا نیز با آنان خواهد بود .

ولا أدنی من ذلک ولا أكثر إلا هومعهم

5- عدد چهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 51 - 3,6

3- مدت زمان عبادت و مناجات ویژه موسی (ع) ، چهل شب تعیین شد .

و إذ وعدنا موسی أربعین لیله

6- عبادت و مناجات چهل شبه و به دور از مردم ، دارای اثری خاص

و إذ وعدنا موسی أربعین لیله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - کسی که چهل شب در آخر قنوت نماز وتر صد بار « استغفر الله و اتوب اليه » بگوید، از مستغفرین در سحر است .

والمستغفرين بالاسحار

امام صادق (ع): من قال اخر قنوته في الوتر «استغفر الله و اتوب اليه» مائة مرة اربعين ليلة كتبه الله من المستغفرين بالاسحار.

بحار الانوار، ج 87، ص 224، ح 35؛ از جنّه الامان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 378

14 - ورود بنی اسرائیل به شام ، پس از توبه و رضایت خداوند از ایشان ، در پایان چهل سال سرگردانی

يقوم ادخلوا الارض المقدسه

از امام باقر(ع) روایت شده که بعد از تلاوت آیه فوق فرمود: .. ثم دخلوها بعد اربعين سنه ... و ما كان خروجهم من مصر و دخولهم الشام الا من بعد توبتهم و رضاء الله عنهم ....

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 306، ح 75؛ نورالثقلین، ج 1، ص 607، ح 114.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 26 - 19، 17، 5، 3، 1

1 - قوم موسی (ع) ، محروم از تصرف سرزمین مقدس به مدت چهل سال

قال فانها محرمة عليهم اربعين سنه

مراد از «محرمة»، حرمت تکوینی است نه حرمت تشریحی.

3 - قوم موسی (ع) ، سرگردان در بیابان به مدت چهل سال

اربعين سنه يتيهون في الارض

با توجه به اینکه جمله «یتیهون» حال برای ضمیر در «علیهم» است، معلوم می شود که زمان سرگردانی آنان نیز چهل سال بوده است.

5 - زمان سرپیچی قوم موسی (ع) از فرمان وی ، سرآغاز سرگردانی چهل ساله آنان و محرومیت از تسلط بر قدس

إِنَّا لَن ندخلها .. اربعين سنه يتيهون في الارض

17 - سرگردانی قوم موسی در سرزمینی به مساحت چهار فرسخ در مدت چهل سال ، تاوان نافرمانی آنان در برابر موسی (ع)

ادخلوا الارض المقدسه .. قال فانها محرمة عليهم اربعين سنه يتيهون في الارض

از امام باقر(ع) در توضیح آیه فوق روایت شده: فلما ابوا ان يدخلوها حرمة الله عليهم فناهوا في اربع فراسخ اربعين سنه ..

اختصاص منصوب به شیخ مفید، ص 265؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 456، ح 1.

19 - سرزمین مصر، جایگاه سرگردانی قوم موسی بمدت چهل سال

قال فانها محرمة عليهم اربعين سنه يتيهون في الارض

از امام باقر(ع) در مورد سرگردانی قوم موسی روایت شده: ... فتاهوا في الارض اربعين سنه في مصر و فيا فيها ...

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 306، ح 75؛ نورالتقلین، ج 1، ص 607، ح 114.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 5، 4

4 - مناجات خاص موسی با خداوند با گذشتن چهل شب، در دو مرحله سی شبه و ده شبه، کامل شد و به حد مطلوب رسید.

فتم میقت ربه اربعین ليله

فعل «تَمَّ» متضمن معنای «بلغ» می باشد و بدین لحاظ «اربعین» مفعولٌ به برای آن است؛ یعنی: «فتم میقات ربه بالغاً اربعین ليله».

ص: 379

5- عبادت و مناجات چهل شبهه ، عبادت و مناجاتی کامل و دارای اثری خاص است .

و اتممنها بعشر فتم میقت ربه اربعین ليله

به کارگیری واژه «اتمام» در جمله «اتمناها» و نیز استفاده از «تمّ» (به جای - مثلاً - «صار») در جمله «فتم میقات ربه»، بیانگر این است که عبادت سی شبهه عبادتی کامل و تمام نبوده و با سپری شدن چهل شب، کامل و تمام شده است. تصریح به اینکه پس از اضافه شدن ده به سی مجموع آن چهل شد (فتم ... اربعین) می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 144 - 11

11 - تصفیه موسی (ع) با مناجات چهل شبهه ، مقدمه ای برای دریافت تورات بود .

یموسی اِنی اصطفیتک .. فخذ ما اتیتک

چون خداوند در پایان داستان مواعده خویش با موسی(ع) و مناجات چهل شبهه وی، اعطای پیامهای خویش را، که همان تورات باشد، مطرح ساخته، معلوم می شود آن مواعده و مناجات به سبب اعطای تورات بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 150 - 5

5- قوم موسی مدت زمان میعاد خدا با وی را کمتر از آنچه واقع شد (چهل شب) ، می پنداشتند .

أعجلتم أمر ربکم

عجله کردن به معنای طلب کردن امری است پیش از فرارسیدن زمان آن. مقصود از «أمر ربکم» مواعده خدا با موسی(ع) است و استفهام در جمله «أعجلتم» استفهام توبیخی است. بنابراین جمله مذکور به این معنی است: آیا پیش از سپری شدن زمان مواعده خواهان انجام آن بودید؟

6- عدد دو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- انفال - 8 - 66 - 3

3- لزوم پایداری هر مؤمن در میدان نبرد با دو کافر ، نسخ کننده حکم پیشین (لزوم پایداری هر مؤمن در برابر ده کافر)

ان یکن منکم عشرون .. الثن خفف الله عنکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 1 - 9

9- فرشتگان الهی سه دسته اند : دسته ای دارای دویال ، دسته ای دارای سه بال و دسته ای دارای چهاربال اند .

أولى أجنحه مثنى و ثلث و ربع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 380

16 - فصلت - 41 - 9 - 4,5

4 - خداوند ، آفریننده زمین در دو روز

خلق الأرض فی یومین

5 - خدا ، زمین را در دو مرحله و دوره آفرید . *

بالذی خلق الأرض فی یومین

لفظ «یوم» می تواند کنایه از دوره و مرحله باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 12 - 2

2 - شکل گیری آسمان های هفتگانه در دو روز (دو مرحله) ، به اراده خداوند بود .

فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 7

7 - نجواکنندگان ، چه کمتر از سه و پنج نفر باشند (دو یا چهار نفر) و چه بیشتر از پنج نفر باشند (شش نفر یا بیشتر) ، خدا نیز با آنان خواهد بود .

و لا أدنی من ذلک ولا اکثر إلا هو معهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 5

5 - لزوم گواهی گرفتن دو شاهد عادل ، بر جدایی کامل مرد از زن مطلقه خویش

و اشهدوا ذوی عدل

برداشت یاد شده، براساس نظریه بسیاری از مفسران است که گفته اند: برای رجوع مرد به زن مطلقه خود، شاهد لازم نیست و گرفتن گواهی، اختصاص به طلاق و جدایی کامل دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 8 - 1

1 - دو چشم انسان ، عطای خداوند و نعمتی بزرگ است .

ألم نجعل له عينین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 9 - 1

1 - زبان و دلب انسان ، عطای الهی و نعمت هایی بزرگ است .

ولساناً و شفقتین

ص: 381

7- عدد دو هزار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 66 - 9

9- لزوم پایداری صد مؤمن در برابر دویست کافر و هزار مؤمن در برابر دو هزار کافر تا تحقق پیروزی بر آنان

فإن یکن منکم مائه صابره یغلبوا مائتین وإن یکن منکم ألف یغلبوا الفین

8- عدد دوازده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 60 - 6,7,10

6- در پی فرود آمدن عصای موسی بر سنگ ، دوازده چشمه آب از آن جوشش کرد .

فانفجرت منه اثنتا عشره عیناً

7- بنی اسرائیل عصر موسی متشکل از دوازده طایفه بودند .

فانفجرت منه اثنتا عشره عیناً قد علم کل أناس مشربهم

«أناس» جمع انس و مراد از آن طوایف بنی اسرائیل است که به قرینه «اثنتا عشره عیناً» معلوم می شود، آنها دوازده طایفه بودند.

10- هر یک از دوازده چشمه جوشیده از سنگ ، خود دارای علامتی مشخص کننده اختصاص آن به طایفه ای از بنی اسرائیل

قد علم کل أناس مشربهم

چنانچه خود چشمه ها علامت نداشت و پس از جوشیدن علامت گذاری می شد تا اختصاص هر چشمه به طایفه ها معلوم شود، شایسته آن بود که به جای «قد علم کل أناس مشربهم» (هر طایفه ای چشمه خود را می شناخت) گفته شود: «علم . . .» (تعلیم داده شد . . .).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 2

2- خداوند از میان بنی اسرائیل دوازده سرپرست بر آنان گماشت .

و بعثنا منهم اثنی عشر نقیباً

«تقیب» به کسی گفته می شود که از سوی والی و حاکم، بر گروه و طائفه ای ریاست و سرپرستی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 111 - 13

13 - حواریون حضرت عیسی (ع) دوازده مرد بوده اند

و اذ او حیت إلى الحواریون

ص: 382

از امام رضا(ع) در پاسخ سؤال از تعداد حواریون حضرت عیسی(ع) روایت شده: «... اما الحواریون فكانوا اثنتی عشر رجلا ...»

توحید صدوق، ص 421، ح 1، ب 65؛ نورالثقلین، ج 1، ص 690، ح 434.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 160 - 14، 13، 12، 4، 2، 1

1 - خداوند بنی اسرائیل را دوازده تیره و قبیله قرار داد .

وَقَطَّعْنَهُمْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمًّا

تمیز «اثنتی عشره» کلمه ای مونث و مفرد همانند «فرقه» است که به خاطر وضوح در کلام آورده نشده است. اسباط، جمع سبط (تیره و قبیله) بدل برای «اثنتی عشره» است.

2 - هر یک از دوازده تیره بنی اسرائیل خود امت و مجموعه ای مجزا از دیگر تیره ها

وَقَطَّعْنَهُمْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمًّا

«أمما» (جمع أمه) حال برای «أسباطا» است؛ یعنی قبایلی که هر کدام امتی بودند.

4 - تقسیم بنی اسرائیل به دوازده گروه، نعمتی الهی برای آنان و در راستای تنظیم امور اجتماعی ایشان

قَطَّعْنَهُمْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمًّا .. قد علم کل أناس مشربهم

با توجه به اینکه در قسمت‌های بعد، نعمتهای ارزانی شده به بنی اسرائیل مطرح شده است، معلوم می شود تقسیم آنان به دوازده گروه نیز از نعمتهای الهی است. جمله «قد علم ...» - که بیان ثمره نیکو برای این گروه بندی است - می تواند مؤید نعمت بودن این تقسیم بندی باشد.

12 - جوشش دوازده چشمه آب از سنگ در پی فرود آمدن عصای موسی بر آن

أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا

«انبجاست» مصدر «انبجست» به معنای جوشیدن و فوران زدن است.

13 - هر یک از دوازده چشمه جوشیده از سنگ، مخصوص طایفه ای از دوازده طایفه بنی اسرائیل بود .

قد علم کل أناس مشربهم

«أناس» جمع إنس (مردم) است و مراد از آن طوایف دوازده گانه بنی اسرائیل می باشد. «مشرّب» به آب آشامیدنی و یا جایگاهی که از آن آب برمی دارند گفته می شود و مقصود از آن چشمه هایی است که از سنگ جوشید.

14 - هر یک از دوازده چشمه جوشیده از سنگ ، دارای علامتی مشخص کننده اختصاص آن به طایفه ای از بنی اسرائیل بود .

قد علم کل أناس مشربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 36 - 4، 1

1 - از آغاز خلقت آسمان ها و زمین ، شمار ماه ها دوازده ماه است .

إن عدّه الشهور عند الله اثنا عشر شهراً .. يوم خلق السموت و الأرض

4 - وجود ماه های دوازده گانه در یک سال ، امری ثابت از آغاز پیدایش آسمان ها و زمین و نه نظمی که تدریجاً شکل گرفته باشد .

إن عدّه الشهور .. يوم خلق السموت و الأرض

ص: 383

9- عدد دوسوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 7، 4، 3

3 - شب زنده داری پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نزدیک به دوسوم از شب یا نصف آن و یا یک سوم آن بود.

آنک تقوم أدنی من ثلثی الیل و نصفه و ثلثه

4 - شب زنده داری گروهی از مؤمنان به تأسی از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نزدیک به دوسوم از شب یا نصف آن و یا یک سوم آن

تقوم أدنی من ثلثی الیل . . . و طائفه من الذین معک

7 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در آغاز بعثت مدتی چند به شب زنده داری به میزان دوسوم یا نصف و یا یک سوم از شب موظف شده بودند .

و طائفه من الذین معک . . . علم أن لن تحصوه

10- عدد دویست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 65 - 3، 5

3 - یک گروه بیست نفری اهل ایمان باید بر یک گروه دویست نفری اهل کفر و لشکر صد نفری مؤمنان باید بر لشکر هزار نفری اهل کفر پیروز شود .

إن یکن منکم عشرون صبرون یغلبوا مائتین و إن یکن منکم مائه یغلبوا ألفا

جمله های «یغلبوا مائتین» و «یغلبوا ألفا» خبری هستند. ولی مراد از آن به دلیل «الئن خفف الله عنکم» در آیه بعد معنایی دستوری است. زیرا تخفیف در محدوده تکالیف و دستورات مطرح است. بنابراین «یغلبوا ...» یعنی باید مقاومت کنید و پیروز شوید.

5 - پیروزی بیست مؤمن مقاوم بر دویست دشمن و صد مؤمن مقاوم بر هزار دشمن نویدی تضمین شده از جانب خداوند

إن یکن منکم عشرون صبرون یغلبوا مائتین و إن یکن منکم مائه یغلبوا ألفا

بیان دستور به پایداری و پیروزی بر دشمن در قالب جمله خبری می تواند نو میدی به تحقق آن دستور در خارج باشد. بنابراین جمله «یغلبوا»، یعنی باید پیروز شوید که خواهید شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 66 - 9

9- لزوم پایداری صد مؤمن در برابر دویست کافر و هزار مؤمن در برابر دو هزار کافر تا تحقق پیروزی بر آنان

فإن یکن منکم مائه صابره یغلبوا مائتین وإن یکن منکم ألف یغلبوا الفین

ص: 384

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 160 - 7، 1

1 - هر کار نیک دارای پاداش ده چندان است.

من جاء بالحسنة فله عشر أمثالها

«فلا یجزی . . .» دلیل بر این است که مراد از «عشر أمثالها» پاداش کار نیک است.

7 - انجام عمل نیک به شرط حبط نشدن تا حضور در صحنه قیامت دارای پاداشی ده چندان است.

من جاء بالحسنة فله عشر أمثالها

حرف «باء» در «بالحسنة» هم می تواند برای تعدیه باشد، که در این صورت «مجیء» به معنای انجام دادن است، و هم می تواند برای مصاحبت باشد، که در این صورت «مجیء» به معنای حاضر شدن است. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است. بر این مبنا جمله «من جاء بالحسنة» (کسی که با عمل نیکی در قیامت حاضر شود)، اشاره به این معنا دارد که پاداش از آن کسی است که عمل نیکش تا قیامت باقی باشد و با گناه حبط نشده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 3، 4

3 - موسی (ع) علاوه بر گذراندن سی شب برای عبادت و مناجات، موظف به ادامه آن تا ده شب دیگر شد.

و أتممنها بعشر فتم میقت ربه أربعین ليله

«میقات» به معنای زمانی است که برای انجام کاری تعیین گردد. «میقات ربه» یعنی زمانی را که خدا برای انجام عبادت و مناجات موسی تعیین کرد.

4 - مناجات خاص موسی با خداوند با گذشتن چهل شب، در دو مرحله سی شبه و ده شبه، کامل شد و به حد مطلوب رسید.

فتم میقت ربه أربعین ليله

فعل «تَمَّ» متضمن معنای «بلغ» می باشد و بدین لحاظ «اربعین» مفعولٌ به برای آن است؛ یعنی: «فتم میقات ربه بالغاً أربعین ليله».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - اهل ایمان موظف به پایداری در برابر لشکریان کفر تا پیروزی بر آنان ; حتی در صورت ده برابر بودن نیروی انسانی کافران

حرض المؤمنین علی القتال إن یکن منکم عشرون صبرون یغلبوا مائتین

تغییر نکردن نسبت در دو فراز یاد شده، یعنی بیست در مقابل دویست و صد در مقابل هزار، بیانگر این است که ضرورت مقاومت مخصوص بیست و دویست نفر نیست، بلکه تحقق نسبت (یک بر ده) ملاک حکم است.

6 - مؤمنان صدر اسلام در برهه ای از عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) دارای استعداد و توان پیروز شدن بر لشکری تا ده برابر نفرات ایشان

إن یکن . . . یغلبوا ألفا

چون در آیه بعد تخفیف در حکم جهاد و مقاومت را به تحقق ضعف تعلیل کرده است، معلوم می شود خداوند با توجه به توان و

ص: 385

استعداد اهل ایمان بر آنان واجب کرده بود که در مقابل لشکری تاده برابر خود مقاومت کنند.

7- ضرورت پایداری در مقابل دشمنی با نیروی ده برابر، مشروط به این است که رزمجویان اهل ایمان کمتر از بیست نفر نباشند.

ان یکن منکم عشرون صبرون یغلبوا مائتین

رساندن معنای مقصود، یعنی لزوم مقاومت یک بر ده، با جمله ای کوتاهتر از آنچه آمده ممکن بود. بنابراین تطویل آن با ذکر دو مثال حاوی نکاتی است؛ از جمله این احتمال که نسبت یاد شده و حکم مترتب بر آن در صورتی است که نفرات اهل ایمان بیست نفر و یا بیشتر باشند و اگر کمتر باشند این حکم جاری نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 66 - 3، 1

1- لزوم پایداری اهل ایمان در برابر لشکری با نیروی ده برابر، حکمی که پس از گذشت مدتی تخفیف داده شد.

الئن خفف الله عنکم

3- لزوم پایداری هر مؤمن در میدان نبرد با دو کافر، نسخ کننده حکم پیشین (لزوم پایداری هر مؤمن در برابر ده کافر)

ان یکن منکم عشرون... الئن خفف الله عنکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 13 - 2

2- قرآن در تحدی با مشرکان، آنان را به آوردن ده سوره همانند سوره های قرآن فراخواند و آنان را به مبارزه طلبید.

أم یقولون افتریه قل فأتوا بعشر سور مثله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 14 - 1

1- انسان ها و معبود های دروغینشان، ناتوان از آوردن ده سوره هم طراز قرآن

قل فأتوا بعشر سور مثله... فإلّم یستجیبوا لکم

ظاهر این است که خطاب در «لکم» و «اعملوا» - به قرینه «فهل أنتم مسلمون» - متوجه مشرکان باشد. براین اساس، ضمیر فاعلی در «یستجیبوا» به «من استطعتم» باز می گردد؛ یعنی، [ای پیامبر! به مشرکان بگو:] اگر کسی و از جمله معبودهایتان، برای آوردن همانند قرآن

- به خاطر عجزشان - دعوت شما را اجابت نکردند ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 103 - 3

3 - گروهی از مجرمان و روی گردانان از قرآن در قیامت، مدت زمان درنگ خود را در برزخ، ده روز تخمین می زنند.

إن لبثتم إلا عشرًا

«لبث» به معنای توقف و درنگ است و مراد از «عشرًا» - به قرینه «یوماً» در آیه بعد - ده روز می باشد. این کلمه گرچه فقط برای مؤنث (مثل لیالی) به کار می رود؛ ولی هنگام حذف تمیز برای مذکر (مانند أيام) نیز استعمال دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 386

4 - شعيب (ع)، خواستار حداقل هشت سال و حداکثر ده سال کار (شبانای گوسفندان)، از موسی در قبال ازدواج با یکی از دخترانش بود.

قال إني أريد أن أنكحك .. علي أن تأجرني ثمنی حجج فإن أتممت عشرًا فمن عندك

«حجج» جمع «حجه» است و مراد از آن «سنین» می باشد؛ یعنی، «علی أن تأجرنی ثمانی سنین».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 2 - 3، 1

1 - سوگند خداوند، به شب های ده گانه

و لیال عشر

3 - وجود ده شب با فضیلت، به صورت پیاپی در بین شب های هر سال

و لیال عشر

درباره مراد از شب های ده گانه، اقوال و روایات گوناگونی وجود دارد. مشهورترین آنها این است که مراد، شب های دهه اول ذی الحجه است. برخی آن را بر دهه آخر ماه رمضان و یا دهه اول ماه محرم تطبیق داده اند.

12- عدد سه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 2، 1

1 - تخلف سه نفر از مسلمانان، از حضور یافتن در جنگ تبوک

و علی الثلثة الذین خَلَّفُوا

2 - شمول رحمت و غفران الهی، نسبت به سه نفر از مسلمانان متخلف از جنگ تبوک

لقد تاب الله علی النبی .. و علی الثلثة الذین خَلَّفُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- قوم ثمود، پس از کشتن ناقه صالح، بیش از سه روز مهلت ماندن در دنیا و بهره بردن از متاع آن را نداشتند.

فقال تمتعوا فی دارکم ثلثه أيام

7- «عن أبي عبد الله (ع) (فی حدیث قوم صالح) . . . قالوا: اعقروا هذه الناقه . . . ثم قالوا: من الذی یلی قتلها و نجعل له جعلاً ما أحب، فجاءهم رجل . . . شقی من الأشقیاء . . . فجعلوا له جعلاً . . . فقعد لها فی طریقها فضرِبها بالسیف ضربه فلم تعمل شیئاً فضرِبها ضربه أخرى فقتلها . . . و أقبل قوم صالح فلم یبق أحد منهم إلا شرکه فی ضربته . . . فأوحى الله تبارک و تعالی إلى صالح (ع) . . . قل لهم: إنی مرسل علیکم عذابی إلى ثلاثه أيام فإنهم تابوا و رجعوا قبلت توبتهم و صددت عنهم . . . فأتاهم صالح (ع) فقال لهم: . . . یا قوم إنکم تصبحون غداً و جوهکم مصفرّه و الیوم الثانی و جوهکم محمرّه و الیوم الثالث و جوهکم مسودّه . . .»

از امام صادق (ع) [در داستان قوم صالح] روایت شده که [قوم او] گفتند: این شتر را از پای در آورید . . . سپس گفتند: چه کسی

ص: 387

داوطلب کشتن آن می شود ما برای او دستمزدی که دلخواهش باشد قرار می دهیم. پس مردی که از اشقیا بود، نزد آنان آمد ... و دستمزدی برای او قرار دادند. پس آن مرد در راه شتر کمین کرد و ضربتی بر آن وارد کرد که کارساز نبود و با ضربتی دیگر او را کشت ... و قوم صالح آمدند و تمامی آنها [با پرداخت اجرت] در ضربه ای که آن مرد زده بود، خود را سهیم کردند ... پس خدا به صالح وحی کرد که به آنان بگو من تا سه روز عذاب خود را بر شما خواهم فرستاد. پس اگر [در این سه روز] آنان توبه کردند و برگشتند، توبه آنها را می پذیرم و از [عذاب] آنان منصرف می شوم ... پس صالح نزد قومش آمد و گفت... ای قوم! فردا صبح صورتهای شما زرد می شود و روز دوم سرخ و روز سوم سیاه می گردد...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 66 - 1

1- قوم ثمود، بدون بهره گرفتن از مهلت سه روزه، از کشتن ناقه اظهار ندامت نکردند و بر شرکورزی و انکار رسالت صالح (ع) اصرار ورزیدند.

فلما جاء امرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 22 - 3,6

3- مردم عصر بعثت، با اظهار سه نظریه متفاوت، اصحاب كهف را سه، یا پنج و یا هفت نفر می پنداشتند.

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةً رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةً . . . وَيَقُولُونَ سَبْعَةً

6- اظهار نظریه سه یا پنج نفر بودن اصحاب كهف، اظهاری بی اساس و تیری در تاریکی است.

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةً رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةً سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ

«باء» در «بالغیب» برای تعدیه است و مراد از «غیب» پندار یکم و دوم است. این پندارها، به سنگی تشبیه شده اند که آن را بدون نشانگیری پرتاب کنند، به این امید که به هدف اصابت کند. اختصاص این قید به نظریه نخست و دوم نشان می دهد که نظریه سوم، دور از واقع نبوده و با آن دو، در یک ردیف نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 10 - 5

5- ناتوانی زکریا (ع) از سخن گفتن با مردم به مدت سه شبانه روز کامل، نشانه ای الهی بر زمان تحقق یافتن بشارت فرزند بود.

قال ءایتك الّا تکلم الناس ثلث لیل سوياً

«سویّاً» یا صفت برای «ثلاث لیل» است و یا حال برای فاعل «ألاً تکلم» و در هر دو صورت مراد از «سه شب» سه شبانه روز است. آیه چهل و یکم سوره آل عمران شاهد این معنا است. فعل «ألاً تکلم» فعل نفی است و مراد از آن، تکلیف زکریا به سکوت نیست، بلکه از صادر نشدن سخنی از زکریا خبر می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 1 - 9

9 - فرشتگان الهی سه دسته اند : دسته ای دارای دویال ، دسته ای دارای سه بال و دسته ای دارای چهاربال اند .

أولی أجنحه مثنی و ثلث و ربیع

ص: 388

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 5

5 - نجواکنندگان اگر سه نفر باشند ، خداوند چهارمی آنان است .

ما یكون من نجوى ثلثه إلا هو ربهم

7 - نجواکنندگان ، چه کمتر از سه و پنج نفر باشند (دو یا چهار نفر) و چه بیشتر از پنج نفر باشند (شش نفر یا بیشتر) ، خدا نیز با آنان خواهد بود .

و لا أدنى من ذلك و لا أكثر إلا هو معهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 4 - 12, 3, 2, 1

1 - عدّه طلاق زنان یائسه - چنانچه درباره علت قطع شدن عادتشان تردیدی باشد - سه ماه است .

والّئى یسن من المحیض من نسائکم إن ارتبتم فعدّتهنّ ثلثه أشهر

قید «إن ارتبتم» به این معنا است که اگر درباره یأس آنها از حیض شک دارید؛ یعنی، این یأس به خاطر این است که سن آنان به حد یأس رسیده است یا به خاطر عارض شدن (مثلاً بیماری) یائسه شده اند.

2 - عدّه طلاق زنانی که حیض نمی بینند [با آن که در سن حیض دیدن هستند] ، سه ماه است .

فعدّتهنّ ثلثه أشهر و الّئى لم یحضن

«الّئى»، مبتدا و خبر آن به قرینه «فعدّتهنّ ثلاثه أشهر» محذوف است و تقدیر آن چنین می شود: «الّئى لم یحضن فعدّتهنّ ثلاثه أشهر».

3 - زنان یائسه ، اگر درباره علت قطع عادتشان تردیدی باشد ، تنها پس از گذشت سه ماه از آغاز اجرای طلاق درباره آنها ، می توانند اقدام به ازدواج مجدد کنند و ازدواج آنان در ایام عدّه باطل است .

والّئى یسن من المحیض . . . فعدّتهنّ ثلثه أشهر و الّئى لم یحضن

4 - آن دسته از زنانی که حیض نمی بینند - ولی در سن حیض دیدن هستند - تنها پس از گذشت سه ماه از آغاز اجرای طلاق درباره آنها ، می توانند اقدام به ازدواج مجدد کنند .

والّئى یسن من المحیض . . . فعدّتهنّ ثلثه أشهر و الّئى لم یحضن

12 - « المروری عن ائمتنا (ع) : فلا تدرون لكبر ارتفع حیضهنّ أم لعارض ؛

از امامان ما(ع) [در توضیح معنای «ارتبتم» در آیه «و اللّائی یسن من المحیض من نسائکم إن ارتبتم»] روایت شده که مقصود این است: [اگر شک دارید و] نمی دانید که [قطع حیض زنانی که از حیض شدن مأیوس شده اند] به علت بالا بودن سنّ است یا عارضه جسمی، [عدّه آنان سه ماه است]».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 30 - 2

2 - دود برخاسته از آتش دوزخ ، دارای سه شعبه و قرار گرفته در سه جهت

ظللّ ذی ثلث شعب

ص: 389

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 3,4,2

2 - مدت مناجات و عبادت ویژه موسی (ع) در مرحله نخست سی شب تعیین گردید .

و وعدنا موسی ثلاثین ليله

3 - موسی (ع) علاوه بر گذراندن سی شب برای عبادت و مناجات ، موظف به ادامه آن تا ده شب دیگر شد .

و أتممنها بعشر فتم میقت ربه أربعین ليله

«میقات» به معنای زمانی است که برای انجام کاری تعیین گردد. «میقات ربه» یعنی زمانی را که خدا برای انجام عبادت و مناجات موسی تعیین کرد.

4 - مناجات خاص موسی با خداوند با گذشتن چهل شب ، در دو مرحله سی شبه و ده شبه ، کامل شد و به حد مطلوب رسید .

فتم میقت ربه أربعین ليله

فعل «تَمَّ» متضمن معنای «بلغ» می باشد و بدین لحاظ «اربعین» مفعولٌ به برای آن است ؛ یعنی: «فتم میقات ربه بالغاً أربعین ليله».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 11,12

11- دوران لازم برای حمل و شیرخوارگی نوزاد ، سی ماه است .

و حملة و فصله ثلاثون شهراً

12- احسان به مادر ، پاسخی بایسته به سی ماه رنج و تلاش وی در رشد و تربیت فرزند

و وصینا الإنسن بولدیه إحسنًا .. و حملة و فصله ثلاثون شهراً

تذکر خداوند، به سی ماه رنج مادر به پای فرزند، از مراحل نخستین تکوّن و شکل گیری و رشد او - در پی سفارش به احسان نسبت به والدین - مطلب بالا را می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- اصحاب كهف ، براساس سال های شمسی ، سیصد سال و براساس سال های قمری ، سیصد و نه سال در غار ماندند .

و لبثوا فی كهفهم ثلث مائه سنین وازدادوا تسعاً

ضمیر در «ازدادوا» به اصحاب كهف مربوط است و تفکیک نه سال از سیصد سال، شاید ناظر به این باشد که آن ها، به حساب سال های شمسی، سیصد سال آرمیده بودند و شمار این سال ها، موافق سال های قمری، از سیصد و نه سال اندکی (کمتر از سه ماه) بیشتر می شود که معمولاً، این مقدار را در زمان بندی حوادث نادیده می گیرند.

ص: 390

4- « روی آن یهودیاً سأل علی بن ابی طالب عن مدّه لبثهم (أی لبث أصحاب الکهف) فأخبر بما فی القرآن فقال : « إنا نجد فی کتابنا ثلاثمئه ! ». فقال : ذک بسنی الشمس و هذا بسنی القمر . » ;

روایت شده که یهودی ای از علی(ع) از مدّت درنگ اصحاب کهف در غار سؤال کرد. امام، او را به آنچه در قرآن است، خبر داد. یهودی گفت: « ما در کتاب مان، درنگ آنان را سیصد سال می یابیم. ». امام(ع) فرمود: « آن نقل، براساس سال شمسی است و این نقل، به سال قمری است. ».

15- عدد سیصدونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 25 - 4، 3، 2، 1

1- درنگ اصحاب کهف در غار ، سیصد و نه سال بوده است .

و لبثوا فی کهفهم ثلث مائه سنین وازدادوا تسعاً

«سنین» بدل است برای «ثلاثمئه». این کلمه علاوه بر مشخص ساختن مراد از «سیصد» نشانه این است که گذشت سالیانی چند بر خواب اصحاب کهف، امری شگفت است.

2- اصحاب کهف ، در تمام مدّت سیصد و نه سال ، در همان غاری بودند که به آن پناهنده شده بودند .

و لبثوا فی کهفهم

3- اصحاب کهف ، براساس سال های شمسی ، سیصد سال و براساس سال های قمری ، سیصد و نه سال در غار ماندند .

و لبثوا فی کهفهم ثلث مائه سنین وازدادوا تسعاً

ضمیر در «ازدادوا» به اصحاب کهف مربوط است و تفکیک نه سال از سیصد سال، شاید ناظر به این باشد که آن ها، به حساب سال های شمسی، سیصد سال آرمیده بودند و شمار این سال ها، موافق سال های قمری، از سیصد و نه سال اندکی (کمتر از سه ماه) بیشتر می شود که معمولاً، این مقدار را در زمان بندی حوادث نادیده می گیرند.

4- « روی آن یهودیاً سأل علی بن ابی طالب عن مدّه لبثهم (أی لبث أصحاب الکهف) فأخبر بما فی القرآن فقال : « إنا نجد فی کتابنا ثلاثمئه ! ». فقال : ذک بسنی الشمس و هذا بسنی القمر . » ;

روایت شده که یهودی ای از علی(ع) از مدّت درنگ اصحاب کهف در غار سؤال کرد. امام، او را به آنچه در قرآن است، خبر داد. یهودی گفت: « ما در کتاب مان، درنگ آنان را سیصد سال می یابیم. ». امام(ع) فرمود: « آن نقل، براساس سال شمسی است و این نقل، به سال قمری است. ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 54 - 3

3 - آفرینش آسمان ها و زمین ، آفرینشی تدریجی ، در شش دوره و مرحله ، بوده است .

خلق السموت والأرض فی ستة أيام

ص: 391

مراد از «یوم» در آیه شریفه معنای متعارف آن (روز و یا شبانه روز) نیست، بلکه مقصود شش دوره و مرحله است. زیرا روز به معنای متعارف آن، پس از آفرینش آسمانها و زمین تحقق یافته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 3 - 6,7

6 - آفرینش آسمان ها و زمین در مدتی برابر شش روز

الذی خلق السموت و الأرض فی سته أيام

7 - آفرینش آسمان ها و زمین ، در شش مرحله

الذی خلق السموت و الأرض فی سته أيام

کلمه «یوم» به معنای مقداری از زمان به کار می رود - کوتاه باشد یا بلند - بنابراین می توان گفت: «سته أيام» به معنای شش دوره و مرحله است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 7 - 2

2- آفرینش آسمان ها و زمین ، تدریجی بوده و در شش روز (شش دوره) به انجام رسیده است .

خلق السموت و الأرض فی سته أيام

مراد از «ایام» در آیه شریفه ، معنای متعارف آن (روزها یا شبانه روزها) نیست؛ بلکه مقصود ، دوره ها و مرحله هاست؛ زیرا روز به معنای متعارف آن ، پس از خلقت زمین قابل فرض است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 22 - 4

4- سگ اصحاب کهف ، چهارم یا ششم و یا هشتمین عضوگروه اصحاب کهف در نظر مردم بود .

سيقولون ثلثة رابعهم کلبهم و يقولون خمسة سادسهم کلبهم . . . و يقولون سبعة و ثامنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 59 - 3,4

3 - آفرینش آسمان ها و زمین در مدتی برابر شش روز

الذی خلق السموت و الأرض و ما بینهما فی ستّہ ایّام

4 - آفرینش آسمان ها و زمین در شش دوره و مرحله بوده است .

الذی خلق السموت و الأرض و ما بینهما فی ستّہ ایّام

کلمه «یوم»، در معنای مقداری از زمان به کار می رود (کوتاه باشد یا بلند). بنابراین می توان گفت: «ستّہ ایّام» به معنای شش دوره و مرحله است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 4 - 2

ص: 392

2- آفرینش آسمان ها و زمین و موجودات میان آن دو، در شش روز (شش مرحله و دوره) انجام گرفته است.

خلق... فی سته آیام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 38 - 1

1- آفرینش آسمان و زمین و موجودات هستی، بهوسیله خداوند در شش مرحله

و لقد خلقنا السموت والأرض و ما بینهما فی سته آیام

مراد از «یوم» در آیه شریفه، معنای متعارف آن (روز یا شبانه روز) نیست؛ بلکه مقصود شش دوره و مرحله است؛ زیرا روز به معنای متعارف آن پس از آفرینش آسمان ها و زمین تحقق یافته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 4 - 3، 4

3- خداوند، آسمان ها و زمین را در شش روز آفرید

خلق السموت والأرض فی سته آیام

4- آفرینش آسمان ها و زمین، آفرینشی تدریجی بود و در شش مرحله انجام پذیرفت.

خلق السموت والأرض فی سته آیام

واژه «یوم» (مفرد «آیام») در معنای برهه ای از زمان (کوتاه یا بلند) نیز به کار می رود. بر این اساس «سته آیام» (شش روز)، به معنای شش برهه بوده و بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 6، 7

6- نجواکنندگان اگر پنج نفر باشند، خداوند ششمین آنان است.

و لا خمسہ إلا هو سادسهم

7- نجواکنندگان، چه کمتر از سه و پنج نفر باشند (دو یا چهار نفر) و چه بیشتر از پنج نفر باشند (شش نفر یا بیشتر)، خدا نیز با آنان خواهد بود.

ولا أدنى من ذلك ولا أكثر إلا هو معهم

17- عدد صد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 65 - 3،5

3 - یک گروه بیست نفری اهل ایمان باید بر یک گروه دویست نفری اهل کفر و لشکر صد نفری مؤمنان باید بر لشکر هزار نفری اهل کفر پیروز شود .

إن یکن منکم عشرون صبرون یغلبوا مائتین و إن یکن منکم مائه یغلبوا ألفا

ص: 393

جمله های «یغلبوا مائتین» و «یغلبوا ألفا» خبری هستند. ولی مراد از آن به دلیل «الئن خفف الله عنکم» در آیه بعد معنایی دستوری است. زیرا تخفیف در محدوده تکالیف و دستورات مطرح است. بنابراین «یغلبوا ...» یعنی باید مقاومت کنید و پیروز شوید.

5- پیروزی بیست مؤمن مقاوم بر دویست دشمن و صد مؤمن مقاوم بر هزار دشمن نویدی تضمین شده از جانب خداوند

إن یکن منکم عشرون صبرون یغلبوا مائتین و إن یکن منکم مائه یغلبوا ألفا

بیان دستور به پایداری و پیروزی بر دشمن در قالب جمله خبری می تواند نویدی به تحقق آن دستور در خارج باشد. بنابراین جمله «یغلبوا»، یعنی باید پیروز شوید که خواهید شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 66 - 9

9- لزوم پایداری صد مؤمن در برابر دویست کافر و هزار مؤمن در برابر دو هزار کافر تا تحقق پیروزی بر آنان

فإن یکن منکم مائه صابره یغلبوا مائتین و إن یکن منکم ألف یغلبوا الفین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 2 - 1, 2

1- صد ضربه شلاق با تازیانه چرمی ، کیفر هر یک از زن و مرد زناکار

الزانیه والزانی فاجلدوا کلّ واحد منهما مائه جلده

«جلد» (مصدر «اجلدوا») گاهی به معنای «زدن با تازیانه چرمی» و گاهی به معنای «بر پوست بدن کسی با تازیانه زدن» می آید. برداشت یاد شده براساس کاربرد اول است.

2- صد ضربه تازیانه بر پوست بدن هر کدام از زن و مرد زناکار ، کیفر کردار ناپسند آنان

الزانیه والزانی فاجلدوا کلّ واحد منهما مائه جلده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 8 - 3

3- صد تازیانه ، حد زنانی که با لعان (سوگند) همسران شان ، زناى آنان ثابت شده است .

و یدروا عنها العذاب أن تشهد أربع شهادات باللّٰه

مفهوم جمله «و یدروا عنها العذاب؛ عذاب و کیفر از زنان برداشته می شود» این است که با سوگند مردان علیه همسران شان، گناه آنان ثابت می شود؛ ولی اگر زنان هم متقابلاً بر بی گناهی خود سوگند یاد کنند، کیفر داده نمی شوند.

18- عدد صد و بیست و چهار هزار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 164 - 10

10 - گفتگوی خداوند با موسی (ع) به مقدار صد و بیست و چهار هزار کلمه در مدت سه شبانه روز

ص: 394

و کلم الله موسى تكليماً

رسول خدا(صلی الله علیه و آله): ان الله ناجی موسى بن عمران(ع) بمائه الف كلمه و اربعه و عشرين الف كلمه فی ثلثه ایام و لیالیهن ..

خصال صدوق، ص 641، ح 20، باب ما بعد الالف؛ نورالثقلین، ج 1، ص 574، ح 675.

19- عدد صد هزار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 147 - 2

2 - جمعیت قوم یونس ، بیش از یک صد هزار نفر بود .

و أرسلته إلى مائه ألف أو يزيدون

20- عدد نودونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 23 - 3

3 - طمع کردن برادر دارای 99 میش به تنها میش برادر خود ، ادعای نامه برادر شاکلی به حضور داوود (ع)

و لی نعجه وحده فقال أكفلیها

تعبیر «أكفلیها» (کفالت آن را به من واگذار) کنایه از بخشش و هدیه کردن است؛ یعنی، این یک میش را به من هدیه کن.

21- عدد نوزده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 30 - 1,2

1 - دوزخ ، دارای نوزده نگهبان

علیها تسعه عشر

تمیز «تسعه عشر» حذف شده است. برخی آن را به تقدیر «تسعه عشر ملکاً» و برخی «تسعه عشر صنفاً» گرفته اند. برداشت یاد شده بر پایه تقدیر اول است.

2- نگهبانان دوزخ، متشکل از نوزده گروه

علیها تسعه عشر

ص: 395

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 101 - 9، 1

1- اعطای نُه معجزه روشن و گویا به موسی (ع) از جانب خداوند

و لقد آتینا موسی تسع آیت بیّت

9- فرعون پس از مشاهده معجزه های نُه گانه موسی (ع) ، او را متهم به سحر و سحرزدگی کرد .

آتینا موسی تسع آیت .. فقال له فرعون إني لأظنك يموسی مسحورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 102 - 2

2- معجزات نُه گانه موسی (ع) ، زداینده هرگونه ابهام و شک نسبت به خدایی بودن آنها

و لقد آتینا موسی تسع آیت .. قال لقد علمت ما أنزل هؤلاء إلا رب السموت و ا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 25 - 3، 4

3- اصحاب كهف ، براساس سال های شمسی ، سیصد سال و براساس سال های قمری ، سیصد و نُه سال در غار ماندند .

و لبثوا فی كهفهم ثلاث مائه سنین وازدادوا تسعًا

ضمیر در «ازدادوا» به اصحاب كهف مربوط است و تفکیک نُه سال از سیصد سال، شاید ناظر به این باشد که آن ها، به حساب سال های شمسی، سیصد سال آرمیده بودند و شمار این سال ها، موافق سال های قمری، از سیصد و نُه سال اندکی (کمتر از سه ماه) بیشتر می شود که معمولاً، این مقدار را در زمان بندی حوادث نادیده می گیرند.

4- « روی آن یهودیاً سأل علی بن ابی طالب عن مدّه لبثهم (أی لبث أصحاب الكهف) فأخبر بما فی القرآن فقال : « إنا نجد فی کتابنا ثلاثمئه ! » . فقال : ذك بسنی الشمس و هذا بسنی القمر . » ؛

روایت شده که یهودی ای از علی (ع) از مدّت درنگ اصحاب كهف در غار سؤال کرد. امام، او را به آنچه در قرآن است، خبر داد. یهودی گفت: « ما در کتاب مان، درنگ آنان را سیصد سال می یابیم. ». امام (ع) فرمود: « آن نقل، براساس سال شمسی است و این نقل، به سال قمری است. ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 12 - 4

4 - اعطای نه معجزه و نشانه از سوی خدا به موسی (ع) برای هدایت فرعون و فرعونیان

فی تسع آیت إلی فرعون و قومه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 48 - 1

1 - وجود نه فرد و یا گروه فسادانگیز، در جامعه ثمود، هم زمان با رسالت صالح (ع)

و کان فی المدینه تسعه رهط یفسدون

ص: 396

«تسعه رهط»؛ یعنی، نُه گروه، اما احتمال دارد که به معنای نُه فرد نیز باشد. در «المنجد» آمده است: هرگاه عددی به «رهط» نسبت داده شود، «رهط» به معنای شخص می باشد.

23- عدد نهصد و پنجاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 14 - 3

3 - نوح (ع) به مدت نهصد و پنجاه سال، در میان قوم خود، عهده دار پیامبری بود.

و لقد أرسلنا نوحًا .. فلبث فيهم ألف سنة إلا خمسين عامًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 15 - 5

5 - مدت رسالت نهصد و پنجاه ساله نوح (ع) در میان قوم اش، تنها، مربوط به زمان قبل از طوفان است.

و لقد أرسلنا نوحًا إلى قومه فلبث فيهم .. فأخذهم الطوفان ... فأنجینه

24- عدد هزار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 96 - 8، 11

8 - فرد فرد یهود، خواهان عمر طولانی هزار ساله هستند.

یود أحدهم لو يعمر الف سنة

«یعمّر» از تعمیر و به معنای عمر داده شود، است. آوردن «أحدهم» به عنوان فاعل «یود» و استفاده نکردن از ضمیر جمع (یودون) تصریح به این معنا دارد که: عمر طولانی هزار ساله، خواسته فرد فرد آنان است.

11 - گروهی از مشرکان، خواهان عمری طولانی هزار ساله هستند.

و من الذین أشركوا یود أحدهم لو يعمر الف سنة

برداشت فوق مبتنی بر این است که «و من الذین أشركوا» خبر برای مبتدایی محذوف باشد نه عطف بر «الناس»؛ یعنی: «و من الذین أشركوا طائفه یود أحدهم». بر این مبنای جمله «و من الذین...» جمله حالیه است و «یود أحدهم» توصیف همین دسته از مشرکان خواهد بود. بر

این اساس مفاد آیه چنین است: یهودیان از همه مردم به دنیا دلبسته ترند و این در حالی است که گروهی از مشرکان خواهان عمری هزار ساله هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 8

8 - حضور هزار فرشته در جنگ بدر ، که هر یک فرشته و یا فرشتگانی به دنبال خویش داشتند .

ص: 397

بألف من الملائكة مردفين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 65 - 3,5

3 - يك گروه بيست نفری اهل ايمان بايد بر يك گروه دويست نفری اهل كفر و لشكر صد نفری مؤمنان بايد بر لشكر هزار نفری اهل كفر پيروز شود .

إن يكن منكم عشرون صبرون يغلبوا مائتين وإن يكن منكم مائه يغلبوا ألفا

جمله های «يغلبوا مائتين» و «يغلبوا ألفا» خبری هستند. ولی مراد از آن به دليل «الئن خفف الله عنكم» در آيه بعد معنایی دستوری است. زیرا تخفيف در محدوده تكاليف و دستورات مطرح است. بنابراین «يغلبوا ...» يعنى بايد مقاومت كنيد و پيروز شويد.

5 - پيروزی بيست مؤمن مقاوم بر دويست دشمن و صد مؤمن مقاوم بر هزار دشمن نویدی تضمين شده از جانب خداوند

إن يكن منكم عشرون صبرون يغلبوا مائتين وإن يكن منكم مائه يغلبوا ألفا

بيان دستور به پايداری و پيروزی بر دشمن در قالب جمله خبری می تواند نويمیدی به تحقق آن دستور در خارج باشد. بنابراین جمله «يغلبوا»، يعنى بايد پيروز شويد که خواهيد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 66 - 9

9 - لزوم پايداری صد مؤمن در برابر دويست كافر و هزار مؤمن در برابر دو هزار كافر تا تحقق پيروزی بر آنان

فإن يكن منكم مائه صابره يغلبوا مائتين وإن يكن منكم ألف يغلبوا الفين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - حج - 22 - 47 - 9

9 - يك روز خدا، برابر است با هزار سال انسان ها .

وإنّ يوماً عند ربك كألف سنة مما تعدّون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - سجده - 32 - 5 - 11,9

9 - نخستین روز پس از پایانِ عمرِ جهان هستی ، برابر با هزار سال دنیوی است .

ثمَّ يعرج إليه في يوم كان مقداره ألف سنة مما تعدّون

احتمال دارد مراد از «یوم» روز قیامت باشد که در این صورت، معنا و مفهوم آیه چنین می شود: «خداوند، امور عالم را تدبیر می کند و آن گاه در روزی که پایان عمر عالم است و هزار سال دنیوی زمان آن است، امر، به خداوند بازمی گردد و عالم بر چیده می شود».

11 - مدت سفر فرشته حامل فرمان تدبیر خداوند برای آوردن پیام ، مدتی در حدود هزار سال به حساب دنیوی است .

يدبّر الأمر . . . ثمَّ يعرج إليه في يوم كان مقداره ألف سنة مما تعدّون

ص: 398

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 3 - 1

1 - فضیلت شب قدر ، از هزار ماه خالی از آن ، افزون تر است .

لیله القدر خیر من ألف شهر

25- عدد هشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 1

1 - خداوند، آفریننده هشت نر و ماده از گوسفند و بز و شتر و گاو برای بهره برداری آدمیان

ثمنیه ازواج من الضأن اثنین

«ثمانیه أزواج» می تواند بدل برای «حموله و فرشا» باشد که خود مفعول «أنشأ» می باشند. در این صورت معنای آیه چنین می شود: «أنشأ من الأنعام ثمانیه أزواج».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 40 - 22

22- «عن أبي عبدالله (ع) قال: حمل نوح (ع) في السفينه الأزواج الثمانيه التي قال الله عزوجل: «ثمانیه أزواج من الضأن اثنين و من المعز اثنين و من الإبل اثنين و من البقر اثنين» فكان من الضأن اثنين زوج داجنه يربّيها الناس و الزوج الآخر الضأن التي تكون في الجبال الوحشيّه . . . و من المعز اثنين زوج داجنه . . . و الزوج الآخر الظبي التي تكون في المفاوز و من الإبل اثنين البخاتي و العراب و من البقر اثنين زوج داجنه للناس و الزوج الآخر البقر الوحشيه ;

از امام صادق (ع) روایت شده است که فرمود: نوح هشت زوجی را که خدا فرموده «ثمانیه أزواج من الضأن اثنين . . .» در کشتی قرار داد: از میش دو جفت یک جفت اهلی که مردم تربیت می کنند و جفت دیگر وحشی که در کوههاست . . . و از بز دو جفت: یکی اهلی . . . و دیگری آهو که در بیابانهاست و از شتر دو جفت: یکی بخاتی (شتر خراسانی که از شتر عربی و شتر فالج به وجود آید) و دیگری عربی و از گاو دو جفت: یکی اهلی و دیگری وحشی».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 22 - 4

4- سگ اصحاب كهف ، چهارم يا ششم و يا هشتمين عضوگروه اصحاب كهف در نظر مردم بود .

سيقولون ثلثه رابعهم كلبهم و يقولون خمسه سادسهم كلبهم . . . و يقولون سبعه و ثامنه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 27 - 4

4 - شعيب (ع) ، خواستار حداقل هشت سال و حداكثر ده سال كار (شباني گوسفندان) ، از موسى در قبال ازدواج با يكي از دخترانش بود .

ص: 399

قال إني أريد أن أنكحك . . . على أن تأجرني ثمنى حجج فإن أتممت عشرًا فمن عندك

«حجج» جمع «حجه» است و مراد از آن «سنین» می باشد؛ یعنی، «علی أن تأجرني ثمانی سنین».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 7 - 1,5

1 - خداوند ، بادی سرد و توفنده را هفت شب و هشت روز پی در پی ، بر قوم عاد مسلط کرد .

بریح صرصر عاتیه . سخرها عليهم سبع لیل و ثمانیه آیام حسوماً

«حسوم» به معنای شوم و یا تداوم در عمل است (قاموس المحيط). در این آیه هر دو معنا، می تواند مراد باشد؛ زیرا در سوره های دیگر (فصلت و قمر) به این دو معنا اشاره شده است.

5 - «عن أبي عبد الله (ع) قال : الأربعاء يوم نحس مستمر لأنه أول يوم و آخر يوم من الأيام التي قال الله تعالى : «سخرها عليهم سبع لیل و ثمانیه آیام حسوماً» ;

از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: چهارشنبه روز شوم (تاریک) مستمری است؛ چون اولین روز و آخرین روز از روزهایی است که خداوند تعالی [در مورد قوم عاد] فرمود: «سخرها عليهم سبع لیل و ثمانیه آیام حسوماً». گفتنی است که شروع عذاب بر قوم عاد از صبح چهارشنبه و پایان آن نیز غروب چهارشنبه هفته بعد به مدت هفت شب و هشت روز بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 17 - 2,4

2 - هشت فرشته در روز قیامت ، عرش الهی را حمل خواهند کرد .

و يحمل عرش ربك فوقهم يومئذ ثمانية

در این که مقصود از «ثمانیه» هشت تن از فرشتگان است یا هشت گروه از آنان، میان مفسران اختلاف هست. برای انتخاب و تعیین هر یک از آنها، دلیل روشن و قاطعی وجود ندارد.

4 - فرشتگان هشتگانه ، حاملان تخت داوری خداوند در قیامت

و الملك علی أرجائها و يحمل عرش ربك فوقهم

در صورتی که مقصود از «عرش» در این آیه، تخت قضاوت و داوری باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

15- « عن المفضل بن عمر قال : قلت (لأبي عبدالله (ع)) : جعلت فداك في كم عمل نوح سفينة حتى فرغ منها ؟ قال : في دورين ؟ قلت : و كم الدورين ؟ قال : ثمانين سنة . . . » ;

مفضل بن عمر گوید: به امام صادق(ع) عرض کردم: فدایت شوم! نوح در چه مدتی کشتی خود را ساخت تا از آن فارغ شد؟ فرمود: در دو دور، گفتم: دو دور چقدر است؟ فرمود: هشتادسال . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 40 - 23

23- « عن أبي عبدالله (ع) : لما أراد الله عزوجل هلاك قوم نوح . . . كان الذين آمنوا به من جميع الدنيا ثمانين رجلاً فقال الله عزوجل : « . . . و ما آمن معه إلا قليل » . . . » ;

از امام صادق(ع) روایت شده است: هنگامی که خدای عزوجل اراده کرد قوم نوح را هلاک کند . . . کسانی که به او ایمان آورده بودند در همه دنیا هشتاد مرد بودند. پس خداوند عزوجل فرمود: . . . و ما آمن معه إلا قليل . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 4 - 6، 2، 1

1 - کیفر نسبت دهندگان زنا (قذف) به زنان پاکدامن ، بدون ارائه چهارگواه ناظر ، هشتاد ضربه شلاق با تازیانه چرمی است .

والذین یرمون المحصنت ثم لم یأتوا بأربعة شهداء فاجلدوهم ثمانین جلده

«جلد» (مصدر «اجلدوا») گاهی به معنای «زدن با تازیانه چرمی» و گاهی به معنای «بر پوست بدن کسی با تازیانه زدن» می آید. برداشت فوق، بر مبنای کار برد اول است. گفتنی است که «رمی» (مصدر «یرمون») به معنای تیر انداختن است و در این جا استعاره از نسبت دادن امری ناخوشایند به مردم است که در اصطلاح فقه از آن تعبیر به «قذف» می شود.

2 - هشتاد ضربه تازیانه بر پوست بدن ، کیفر نسبت دهندگان زنا (قذف) به زنان پاکدامن ، بدون ارائه چهار گواه ناظر

والذین یرمون المحصنت ثم لم یأتوا بأربعة شهداء فاجلدوهم ثمانین جلده

6 - کیفر « قذف » (هشتاد تازیانه) ، غیر قابل عفو و لازم الاجرا است .

والذین یرمون المحصنت . . . فاجلدوهم ثمانین جلده

27- عدد هفت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 44 - 10

10- « عن المفضل قال : قلت لأبي عبدالله (ع) . . . کم لبث نوح و من معه فی السفینة حتی نضب الماء و خرجوا منها ؟ فقال : لبثوا فیها سبعة أيام و لیالیها و طافت بالبيت ثم استوت علی الجودی . . . » ;

مفضل گوید: به امام صادق(ع) گفتم: . . . چه مدتی نوح و همراهان در کشتی ماندند تا آب فرونشست و از کشتی خارج شدند؟ فرمود:

هفت شبانه روز در کشتی ماندند و کشتی بر خانه خدا طواف کرد، سپس بر کوه جودی استقرار یافت ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 43 - 2

2- هفت گاو چاق که هفت گاو لاغر به خوردن آنها پرداخته بودند و هفت خوشه سبز و خوشه هایی خشک ، رؤیای شگفت پادشاه مصر بود .

إني أرى سبع بقرت سمان .. وأخر يابست

«سمین» و «سمینه» (مفرد سمان) به معنای چاق است. «اعجف» و «عجفاء» (مفرد عجاف) به معنای بسیار نحیف و لاغر

ص: 401

است. تمییز «سبع» به قرینه جمله قبل، «بقرات» است؛ یعنی: یا کلهن سبع بقرات عجاف.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 1, 4, 5, 7, 8

1- هفت گاو چاق در رؤیای پادشاه، نمودی از هفت سال آبادانی مصر و فراوانی محصول بود.

قال تزرعون سبع سنین دأباً

«هفت سال با جدیت زراعت کنید» گویای هفت سال آبادانی است و ظاهر این است که یوسف(ع) این معنا را از «سبع بقرات سمان» استفاده کرده بود.

4- خوشه های سبز و خشک در رؤیای ملک، پیامدار لزوم زراعت محصولات خوشه دار در طی هفت سال آبادانی

فما حصدم فذروه فی سنبله

جمله «تزرعون...» هر چند جمله ای خبری است، ولی به قرینه «فذروه...» در مقام انشا بوده و مراد از آن معنای دستوری است. بنابراین «تزرعون...»؛ یعنی، هفت سال با جدیت تمام به زراعت پردازید. مراد یوسف(ع) از زراعت - به قرینه «فذروه فی سنبله» - کشت حبوبات خوشه دار است و یوسف(ع) کشت آن را از «سبع سنبلات خضر...» استفاده کرده بود.

5- لزوم جدیت و تلاش بسیار برای زراعت در هفت سال نخست، پیامی نهفته در رؤیای پادشاه مصر

سبع بقرت سمان... قال تزرعون سبع سنین دأباً

«دأب» مصدر و به معنای تلاش کردن است و «دأباً» در آیه شریفه در موضع اسم فاعل (دائبن) قرار گرفته و حال برای فاعل «تزرعون» می باشد؛ از این رو دلالت بر تلاش فراوان دارد. به نظر می رسد یوسف(ع) از چاق بودن گاوها چنین استنباط کرد که: باید با تلاش فراوان و به دست آوردن محصولات، انبارها را از مواد غذایی و غلات پر کنند.

7- لزوم صرفه جویی در مصرف محصولات هفت ساله، پیامی نهفته در رؤیای ملک

فما حصدم فذروه فی سنبله إلا قليلاً مما تأکلون

«حصاد» (مصدر حصدم) به معنای درو کردن است و «ذروا» فعل امر و به معنای «رها سازید» می باشد. «من» در «مما» بیانیه و «إلا قليلاً» استثنا از «ما» در «ما حصدم...» است، بنابراین مفاد جمله «فما حصدم...» چنین می شود: آنچه را درو می کنید در خوشه ها رها کنید (آنها را نکوبید و دانه ها را از خوشه ها جدا نسازید) مگر مقدار اندکی که به مصرف خوراکی می رسانید. تنها این مقدار از برداشت را بکوبید و از خوشه ها جدا سازید.

8- هفت سال تلاش برای تولید غله، ذخیره سازی غله ها با خوشه های آن، صرفه جویی در مصرف، توصیه های یوسف(ع) به مردم

مصر برای مصون ماندن از مشکلات دوران هفت ساله قحطی و خشکسالی

قال تزرعون سبع سنين دأباً

برخی برآند که رؤیای پادشاه اشاره ای به دستورالعملها و چاره اندیشیها ندارد و تدبیرهایی که یوسف (ع) بیان داشته و دستوراتی که صادر کرده از دانشی خدادادی او بوده و ارتباطی به رؤیای پادشاه ندارد. برداشت فوق بر اساس این نظر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 48 - 1,2,3,4

1- وقوع هفت سال قحطی و سختی پس از هفت سال آبادانی ، تعبیر یوسف (ع) از هفت گاو لاغر در رؤیای پادشاه مصر

ثم یأتی من بعد ذلک سبع شداد

«شداد» (جمع شدید) از مصدر «شده» (سختی و دشواری) گرفته شده است و مراد از «سبع شداد» هفت سال قحطی و

ص: 402

خشکسالی است و مشارالیه «ذلک» هفت سال آبادانی می باشد.

2- رؤیای پادشاه، گویای تأخر سال های قحطی از هفت سال آبادانی بود.

ثم یأتی من بعد ذلک سبع شداد

به نظر می رسد یوسف(ع) از اینکه در رؤیای پادشاه گاوهای لاغر به خوردن گاوهای چاق پرداخته اند، دریافت که سالهای قحطی پس از سالهای آبادانی رخ خواهد داد. تقدم ذکری گاوهای چاق بر گاوهای لاغر در بیان رؤیا نیز می تواند دلیل دیگری برای یوسف(ع) در این تعبیر باشد.

3- استفاده از ارزاق ذخیره شده در سال های آبادانی طی هفت سال خشکسالی، از پیام های نهفته در رؤیای پادشاه مصر

ثم یأتی من بعد ذلک سبع شداد یا کلن ما قدمم لهنّ

ضمیر در «یا کلن» و «لهنّ» به «سبع شداد» باز می گردد و مراد از «ما قدمم لهنّ» (آنچه برای آن سالها پیش فرستاده اید) ارزاق ذخیره شده در سالهای آبادانی است. بنابراین «یا کلن...»؛ یعنی، سالهای قحطی ذخایری را که در سالهای آبادانی تهیه دیده اید، می خورند.

4- باقی گذاشتن مقداری از ذخیره های هفت ساله و مصرف نکردن همه آنها در دوران قحطی، توصیه یوسف (ع) به عهده داران حکومت مصر

یا کلن ما قدمم لهنّ إلاّ قليلاً مما تحصنون

«احصان» (مصدر تحصنون) به معنای قرار دادن چیزی در محلی امن است. بنابراین حاصل معنای «إلاّ قليلاً مما تحصنون» چنین است: مقداری از آنچه را در انبارها ذخیره می کنید در دوران قحطی نخورید. حکمت این امر احتمالاً دارا بودن بذر است برای کشت در سال پانزدهم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 44 - 3، 4

1- جهنّم، دارای هفت در است.

لها سبعة أبواب لكلّ باب منهم جزء مقسوم

3- جهنّم، دارای هفت درکه (طبقات زیرین) است و هر گروهی از گمراهان در درکه مخصوص و طبقه مشخصی جای دارند.

لها سبعة أبواب لكلّ باب منهم جزء مقسوم

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مقصود از «أبواب» معنای کنایی آن باشد؛ زیرا هر دری، نوعاً به سوی مکانی خاص گشوده می شود و

به جایی مستقل منتهی خواهد شد و مؤید این معنا، عبارت بعدی است که هر بایی، برای گروهی از گمراهان تعیین شده است.

4- هفت جرم و راه خطا در دنیا وجود دارد که به جهنم منتهی می شود .

إن جهنم .. لها سبعة أبواب لكل باب منهم جزء مقسوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 22 - 3،7

3- مردم عصر بعثت، با اظهار سه نظریه متفاوت، اصحاب كهف را سه، یا پنج و یا هفت نفر می پنداشتند .

سيقولون ثلثة رابعهم كلبهم ويقولون خمسة .. و يقولون سبعة

7- هفت نفر بودن اصحاب كهف، نظریه ای قابل پذیرش و تصدیق است .

ص: 403

رجماً بالغیب و یقولون سبعة و ثامنهم کلبهم

تأیید نظریه سوم را از دوراه می توان استفاده کرد 1- قید «رجماً بالغیب» تنها به دو نظریه قبل اختصاص یافته است. 2- جمله «ثامنهم کلبهم» صفت برای «سبعة» است و او زائده - آن گونه که زمخشری بیان کرده است - این وصف را تثبیت می کند؛ یعنی، به یقین، سگ آنان، هشتمین فردشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 12 - 2,5

2 - جهان ، دارای هفت آسمان

سبع سموت

5 - جهان طبیعت ، دارای هفت زمین

خلق سبع سموت و من الأرض مثلهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 3 - 3

3 - آسمان ، متعدد و دارای هفت طبقه است .

سبع سموت طباقاً

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که «طباقاً» جمع «طَبَقَ» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 7 - 1,5

1 - خداوند ، بادی سرد و توفنده را هفت شب و هشت روز پی در پی ، بر قوم عاد مسلط کرد .

بریح صرصر عاتیه . سخرها علیهم سبع لیل و ثمنیه آیام حسوماً

«حسوم» به معنای شوم و یا تداوم در عمل است (قاموس المحيط). در این آیه هر دو معنا، می تواند مراد باشد؛ زیرا در سوره های دیگر (فصلت و قمر) به این دو معنا اشاره شده است.

5 - «عن أبی عبد اللّٰه (ع) قال : الأربعاء یوم نحس مستمرّ لآئه أوّل یوم و آخر یوم من الأيام التي قال اللّٰه تعالی : «سخرها علیهم سبع

لیال و ثمانیه ایام حسوماً» ;

از امام صادق(ع) روایت شده که فرمود: چهارشنبه روز شوم (تاریک) مستمری است؛ چون اولین روز و آخرین روز از روزهایی است که خداوند تعالی [در مورد قوم عاد] فرمود: «سخرها علیهم سبع لیال و ثمانیه ایام حسوماً». گفتنی است که شروع عذاب بر قوم عاد از صبح چهارشنبه و پایان آن نیز غروب چهارشنبه هفته بعد به مدت هفت شب و هشت روز بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 15 - 1

1 - جهان طبیعت ، دارای هفت آسمان

الم تراو کیف خلق الله سبع سموت

ص: 404

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 17 - 8،10

8 - هفتاد مرتبه استغفار در سحرگاهان، شیوه تقوایندگان .

للَّذِينَ اتَّقَوْا... و المستغفرين بالاسحار

امام صادق (ع): من قال في وتره اذا اوتر «استغفر الله ربّي و اتوب اليه» سبعين مرّه .. كتبه الله عنده من المستغفرين بالاسحار ...

من لا يحضره الفقيه، ج 1، ص 309، ح 4؛ خصال صدوق، ص 581، ح 3، باب السبعين؛ نورالثقلين، ج 1، ص 321، ح 62.

10 - کسی که یک سال در نماز وتر، هفتاد بار «استغفر الله ربّي و اتوب اليه» بگوید، از مستغفرین در سحرگاهان است .

و المستغفرين بالاسحار

امام صادق (ع): ... من قال في وتره اذا اوتر «استغفر الله ربّي و اتوب اليه» سبعين مره و واطب على ذلك حتى تمضى له سنه، كتبه الله عنده من المستغفرين بالاسحار.

من لا يحضره الفقيه، ج 1، ص 309، ح 4؛ نورالثقلين، ج 1، ص 321، ح 62؛ خصال صدوق، ج 2، ص 581، ح 3، باب السبعين.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 155 - 3،2

2 - موسی (ع) از میان بنی اسرائیل هفتاد نفر را برای بردن به میعادگاه مناجات انتخاب کرد .

و اختار موسى قومه سبعين رجلا لميقتنا

کلمه «سبعين» مفعول برای «اختار» می باشد و «قومه» به سبب حذف حرف جر، منصوب شده است؛ یعنی «من قومه». البته برخی «قومه» را مفعول و «سبعين» را بدل از آن گرفته اند.

3 - هفتاد مرد گزینش شده برای حضور در میعادگاه مناجات، بهترین و لایقترین مردم بنی اسرائیل در دیدگاه موسی (ع)

«اختیار» به معنای انتخاب و گزینش خیر است. بنابراین «اختار موسی» یعنی موسی بهترینها را انتخاب کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 80 - 1

1 - اعلام قطعیت عذاب الهی برای منافقان استهزاگر و عدم تأثیر استغفار مکرر (هفتاد بار) پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای آنان

و لهم عذاب أليم. استغفر لهم أو لا تستغفر لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 32 - 1

1 - کافران صاحب زر و زور در دوزخ ، در زنجیری بلند به طول هفتاد ذراع به بند کشیده خواهند شد .

ص: 405

ثمّ فی سلسله ذرعها سبعون ذراعاً

29- عدد هفتاد و دو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 66 - 26

26 - تنها یک فرقه از هفتاد و یک فرقه یهود و یک گروه از هفتاد و دو گروه نصارا، معتدل و متعهد به کتاب آسمانی خویشند .

و لو انهم اقاموا التوریه و الانجیل . . . و کثیر منهم ساء ما يعملون

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده: تفرقت امه موسی علی احدی و سبعین مله (فرقه) سبعون منها فی النار و واحده فی الجنه و تفرقت امه عیسی علی اثین و سبعین فرقه احدی و سبعون فرقه فی النار و واحده فی الجنه . . . حضرت علی(ع) هرگاه این حدیث را از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل می کرد، این آیه را قرائت می فرمود: و لو ان اهل الكتاب امنوا . . . و لو انهم اقاموا التوریه و الانجیل . . . منهم ساء ما يعملون

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 331، ح 151؛ نورالثقلین، ج 1، ص 651، ح 288.

30- عدد هفتاد هزار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 13

13 - « [عن رسول الله فی قوله تعالی « و جیء یومئذ بجهنم » انه] قال : یجیء بها سبعون ألف ملک یقودونها بسبعین ألف زمام ;

[از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) درباره قول خدای تعالی « و جیء یومئذ بجهنم » روایت شده که [فرمود: هفتاد هزار فرشته، جهنم را با هفتاد هزار بند می کشند و می آورند.]

31- عدد یازده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 4 - 1

1- یوسف (ع) در رؤیایی دید که یازده ستاره به همراه ماه و خورشید بر او سجده می کنند .

إني رأيت أحد عشر كوكبًا والشمس والقمر رأيتهم لي سجدين

ص: 406

32- عدد یک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 13 - 1

1 - دمیده شدن یک بار در صور ، در آستانه برپایی قیامت

فإذا نفخ في الصور نفخة وحده

مقصود از نفخ صور در این آیه - به گفته مفسران - نفخ صور نخست است که نظم موجود جهان را به هم می ریزد. سپس قیامت با نفخ صور دوم برپا می شود.

33- عدد یک دوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 4،7،3

3 - شب زنده داری پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نزدیک به دوسوم از شب یا نصف آن و یا یک سوم آن بود .

أنك تقوم أدنى من ثلثي الليل ونصفه وثلثه

4 - شب زنده داری گروهی از مؤمنان به تأسی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نزدیک به دوسوم از شب یا نصف آن و یا یک سوم آن

تقوم أدنى من ثلثي الليل . . . و طائفه من الذين معك

7 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در آغاز بعثت مدتی چند به شب زنده داری به میزان دوسوم یا نصف و یا یک سوم از شب موظف شده بودند .

و طائفه من الذين معك . . . علم أن لن تحصوه

34- عدد یک دهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 45 - 5

5 - مشرکان مکه (قریش) ، اندازه یک دهم برخورداری ملت های پیشین را نداشته اند .

و ما بلغوا معشار ما آتينهم

«معشار» یک دهم چیزی را می گویند (مفردات راغب).

35- عدد یک سوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 3,4,7

ص: 407

3 - شب زنده داری پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نزدیک به دوسوم از شب یا نصف آن و یا یک سوم آن بود.

أنگ تقوم أدنی من ثلثی الیل و نصفه و ثلثه

4 - شب زنده داری گروهی از مؤمنان به تأسی از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نزدیک به دوسوم از شب یا نصف آن و یا یک سوم آن

تقوم أدنی من ثلثی الیل . . . و طائفه من الذین معک

7 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در آغاز بعثت مدتی چند به شب زنده داری به میزان دوسوم یا نصف و یا یک سوم از شب موظف شده بودند.

و طائفه من الذین معک . . . علم أن لن تحصوه

عدد چهار

36- عدد چهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 26 - 17

17 - سرگردانی قوم موسی در سرزمینی به مساحت چهار فرسخ در مدت چهل سال، تاوان نافرمانی آنان در برابر موسی (ع)

ادخلوا الارض المقدسه . . . قال فانها محرمة علیهم اربعین سنه یتیهون فی الارض

از امام باقر(ع) در توضیح آیه فوق روایت شده: فلما ابوا ان یدخلوها حرمة الله علیهم فناهوا فی اربع فراسخ اربعین سنه . . .

اختصاص منصوب به شیخ مفید، ص 265؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 456، ح 1.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 2 - 10، 4، 3، 1

1 - اعطای چهار ماه مهلت به مشرکان پیمان شکن صدر اسلام، در پی ابطال پیمان عدم تعرض مسلمانان با آنان

براءه من الله و رسوله . . . فسیحوا فی الارض اربعه أشهر

3 - دستور خداوند مبنی بر منع تعرض مسلمانان به مشرکان پیمان شکن صدر اسلام، در مدت مهلت چهار ماهه

مهلت دادن به مشرکان و مجاز دانستن رفت و آمدشان در هر جای زمین در حقیقت دستوری است به مسلمانان که نباید در مدت مقرر متعرض آنان شوند.

4 - اعطای آزادی رفت و آمد و سیر و سیاحت به مشرکان صدر اسلام ، در ظرف مهلت چهار ماهه

«سَيِّحٌ» و «سیاحت» (مصدر سیحوا) به معنای سیر کردن است و امر در «سیحوا» به معنای اباحه و اعطای آزادی سیر و سیاحت می باشد.

10 - خداوند در پی اعطای مهلت چهار ماهه به مشرکان ، آنان را به رها کردن شرک و گرویدن به آیین توحید ، سفارش کرد .

فسيحوا في الأرض اربعة أشهر و اعلموا أنكم غير معجزى الله و أن الله مخزى الكافرين

اعلام حاکمیت گسترده خداوند به مشرکان پیمان شکن و عدم امکان مقاومت در برابر او و فرار از حاکمیت او (اعلموا أنكم غير

معجزی الله) و نیز هشدار به فرجام شوم و ذلت بار مستکبران کفرپیشه (و أن الله مخزی الکافرین) در حقیقت توصیه و اندرزی است از جانب خداوند به اینکه از فرصت داده شده استفاده کنند و به دامن توحید و اسلام بازگردند و خود را گرفتار عاقبت شوم خواری و ذلت شکست نسازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 36 - 6، 5

5 - وجود چهار ماه حرام در میان ماه های دوازده گانه (سال قمری)

إن عدہ الشهور عند الله اثنا عشر شهراً .. منها أربعه حرم

6 - وجود چهار ماه حرام در میان ماه های سال ، حکمی الهی و دارای سابقه در ادیان پیشین

منها أربعه حرم ذلک الدین القيم

«قیم» که به معنای ثابت و استوار است، می تواند به ریشه دار بودن این حکم در ادیان پیشین اشاره داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 22 - 4

4- سگ اصحاب کهف ، چهارم یا ششم و یا هشتمین عضوگروه اصحاب کهف در نظر مردم بود .

سیقولون ثلثه رابعهم کلبهم و یقولون خمسہ سادسهم کلبهم .. و یقولون سبعه و ثامنہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 4 - 5، 4، 2، 1

1 - کیفر نسبت دهندگان زنا (قذف) به زنان پاکدامن ، بدون ارائه چهارگواه ناظر ، هشتاد ضربه شلاق با تازیانه چرمی است .

والذین یرمون المحصنت ثم لم یأتوا بأربعه شهداء فاجلدوهم ثمنین جلدہ

«جلد» (مصدر «اجلدوا») گاهی به معنای «زدن با تازیانه چرمی» و گاهی به معنای «بر پوست بدن کسی با تازیانه زدن» می آید. برداشت فوق، بر مبنای کار برد اول است. گفتنی است که «رمی» (مصدر «یرمون») به معنای تیر انداختن است و در این جا استعاره از نسبت دادن امری ناخوشایند به مردم است که در اصطلاح فقه از آن تعبیر به «قذف» می شود.

2 - هشتاد ضربه تازیانه بر پوست بدن ، کیفر نسبت دهندگان زنا (قذف) به زنان پاکدامن ، بدون ارائه چهار گواه ناظر

والذین یرمون المحصنت ثم لم یأتوا بأربعة شهداء فاجلدوهم ثمنین جلدہ

4- پذیرش نسبت زنا به زنان پاکدامن در گرو ارائه چهار شاهد مرد از سوی شخص نسبت دهنده است .

والذین یرمون المحصنت ثم لم یأتوا بأربعة شهداء فاجلدوهم

«شهداء» جمع «شاهد» است و «شاهد» مفرد مذکر می باشد. بنابراین «أربعة شهداء» به معنای چهار مرد ناظر می باشد. گفتنی است ذکر «أربعة» با تالی تأنیث نیز شاهد بر مطلب فوق است؛ زیرا اعداد از سه تا ده در زبان عرب، در مذکر با تالی تأنیث و در مؤنث بدون «تاء» به کار می رود.

5- اثبات زنا، در گرو شهادت چهار مرد ناظر بر آن کردار ناپسند است .

والذین یرمون المحصنت ثم لم یأتوا بأربعة شهداء فاجلدوهم

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که محکومیت به کیفر «قذف»، در صورتی است که چهار شاهد مرد ارائه نشود. بنابراین اگر چهار مرد شهادت بدهد، زنا ثابت خواهد شد.

ص: 409

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 6 - 2، 6، 1

1 - مردی که همسرش را قذف کند (نسبت زنا بدهد) ، برای اثبات ادعای خود ، نخست باید چهار شاهد مرد ارائه کند .

والذین یرمون أزوجهم ولم یکن لهم شهداء

«شهداء» جمع «شاهد» است و شاهد مفرد مذکر است. بنابراین «شهداء» به معنای «چند مرد ناظر» می باشد. گفتنی است که عدد چهار، با توجه به آیه قبل - که مربوط به قذف است - و نیز به قرینه ذیل آیه - که در صورت عجز از ارائه شهود باید چهار سوگند یاد شود - استفاده می گردد.

2 - شوهر اگر برای اثبات قذف علیه همسرش ، از ارائه شاهدان ناتوان باشد ، باید چهار بار سوگند یاد کند .

والذین یرمون أزوجهم ولم یکن لهم شهداء إلا أنفسم فشهده أحدهم أربع شهدت باللّ

6 - شوهر اگر در ادعای زناى همسرش ، مدعی مشاهده نباشد ؛ ولی چهار شاهد مرد ارائه کند ، زناى همسرش ثابت می شود .

والذین یرمون أزوجهم ولم یکن لهم شهداء إلا أنفسم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 13 - 2، 1

1 - اثبات ادعای زنا ، در گرو اقامه چهار شاهد مرد است .

لولا جاءو علیه بأربعة شهداء

«شهداء» جمع شاهد است و «شاهد» مفرد مذکر و به معنای یک مرد گواه است.

2 - پذیرش اتهام رابطه جنسی ، در گرو اقامه چهار شاهد از سوی اتهام زننده است .

لولا جاءو علیه بأربعة شهداء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 1 - 9

9 - فرشتگان الهی سه دسته اند : دسته ای دارای دو بال ، دسته ای دارای سه بال و دسته ای دارای چهار بال اند .

أولى أجنحة مثنى وثلث وربع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 10 - 4,5

4 - آفرینش کوه های استوار ، ایجاد نعمت ها و تقدیر معیشت موجودات زمین در چهار روز (مرحله)

و جعل فیها روسی من فوقها . . فی أربعه ایام

برداشت یاد شده براین اساس است که «فی أربعه ایام» ظرف برای مجموع عبارت های آیه باشد.

5 - تنظیم و تقدیر روزی موجودات زمین ، به اراده خداوند در فصل های چهارگانه

وقدر فیها أقوتها فی أربعه ایام

برداشت بالا بنابر این احتمال است که «فی أربعه ایام» فقط ظرف برای «قدر فیها أقوتها» باشد و «ایام» نظر به فصول چهارگانه داشته باشد.

ص: 410

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 5

5 - نجواکنندگان اگر سه نفر باشند ، خداوند چهارمی آنان است .

ما یكون من نجوى ثلثه إلا هو رابعهم

7 - نجواکنندگان ، چه کمتر از سه و پنج نفر باشند (دو یا چهار نفر) و چه بیشتر از پنج نفر باشند (شش نفر یا بیشتر) ، خدا نیز با آنان خواهد بود .

و لا أدنى من ذلك ولا أكثر إلا هو معهم

عدد چهل

37- عدد چهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 51 - 3.6

3 - مدت زمان عبادت و مناجات ویژه موسی (ع) ، چهل شب تعیین شد .

و إذ وعدنا موسى أربعين ليلة

6 - عبادت و مناجات چهل شبه و به دور از مردم ، دارای اثری خاص

و إذ وعدنا موسى أربعين ليلة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 17 - 11

11 - کسی که چهل شب در آخر قنوت نماز وتر صد بار « استغفر الله و اتوب اليه » بگوید ، از مستغفرین در سحر است .

و المستغفرين بالاسحار

امام صادق (ع): من قال اخر قنوته في الوتر «استغفر الله و اتوب اليه» مائة مرة اربعين ليلة كتبه الله من المستغفرين بالاسحار.

بحار الانوار، ج 87، ص 224، ح 35؛ از جنّه الامان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 21 - 14

14 - ورود بنی اسرائیل به شام، پس از توبه و رضایت خداوند از ایشان، در پایان چهل سال سرگردانی

يقوم ادخلوا الارض المقدسه

از امام باقر(ع) روایت شده که بعد از تلاوت آیه فوق فرمود: .. ثم دخلوها بعد اربعين سنه ... و ما كان خروجهم من مصر و دخولهم الشام الا من بعد توبتهم و رضاء الله عنهم ....

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 306، ح 75؛ نورالثقلین، ج 1، ص 607، ح 114.

ص: 411

1 - قوم موسی (ع)، محروم از تصرف سرزمین مقدس به مدت چهل سال

قال فانها محرمة عليهم اربعين سنة

مراد از «محرمة»، حرمت تکوینی است نه حرمت تشریحی.

3 - قوم موسی (ع)، سرگردان در بیابان به مدت چهل سال

اربعين سنة يتيهون في الارض

با توجه به اینکه جمله «یتیهون» حال برای ضمیر در «علیهم» است، معلوم می شود که زمان سرگردانی آنان نیز چهل سال بوده است.

5 - زمان سرپیچی قوم موسی (ع) از فرمان وی، سرآغاز سرگردانی چهل ساله آنان و محرومیت از تسلط بر قدس

إِثْلًا نَدْخَلُهَا .. اربعين سنة يتيهون في الارض

17 - سرگردانی قوم موسی در سرزمینی به مساحت چهار فرسخ در مدت چهل سال، تاوان نافرمانی آنان در برابر موسی (ع)

ادخلوا الارض المقدسه .. قال فانها محرمة عليهم اربعين سنة يتيهون في الارض

از امام باقر(ع) در توضیح آیه فوق روایت شده: فلما ابوا ان يدخلوها حرمة الله عليهم فناهوا في اربع فراسخ اربعين سنة ...

اختصاص منصوب به شیخ مفید، ص 265؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 456، ح 1.

19 - سرزمین مصر، جایگاه سرگردانی قوم موسی ب مدت چهل سال

قال فانها محرمة عليهم اربعين سنة يتيهون في الارض

از امام باقر(ع) در مورد سرگردانی قوم موسی روایت شده: ... فناهوا في الارض اربعين سنة في مصر و فیا فیها ...

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 306، ح 75؛ نورالثقلین، ج 1، ص 607، ح 114.

4 - مناجات خاص موسی با خداوند با گذشتن چهل شب، در دو مرحله سی شبه و ده شبه، کامل شد و به حد مطلوب رسید.

فتم میقت ربه أربعین لیلہ

فعل «تَمَّ» متضمن معنای «بلغ» می باشد و بدین لحاظ «اربعین» مفعولٌ به برای آن است؛ یعنی: «فتم میقات ربه بالغاً أربعین لیلہ».

5 - عبادت و مناجات چهل شبه، عبادت و مناجاتی کامل و دارای اثری خاص است.

و أتممنها بعشر فتم میقت ربه أربعین لیلہ

به کارگیری واژه «اتمام» در جمله «اتمناها» و نیز استفاده از «تَمَّ» (به جای - مثلاً - «صار») در جمله «فتم میقات ربه»، بیانگر این است که عبادت سی شبه عبادتی کامل و تمام نبوده و با سپری شدن چهل شب، کامل و تمام شده است. تصریح به اینکه پس از اضافه شدن ده به سی مجموع آن چهل شد (فتم ... اربعین) می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 412

11 - تصفیه موسی (ع) با مناجات چهل شبهه ، مقدمه ای برای دریافت تورات بود .

یموسی اینی اصطفیتک . . . فخذ ماء اتیتک

چون خداوند در پایان داستان مواعده خویش با موسی(ع) و مناجات چهل شبهه وی، اعطای پیامهای خویش را، که همان تورات باشد، مطرح ساخته، معلوم می شود آن مواعده و مناجات به سبب اعطای تورات بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - قوم موسی مدت زمان میعاد خدا با وی را کمتر از آنچه واقع شد (چهل شب) ، می پنداشتند .

أعجلتم أمر ربکم

عجله کردن به معنای طلب کردن امری است پیش از فرارسیدن زمان آن. مقصود از «أمر ربکم» مواعده خدا با موسی(ع) است و استفهام در جمله «أعجلتم» استفهام توییخی است. بنابراین جمله مذکور به این معنی است: آیا پیش از سپری شدن زمان مواعده خواهان انجام آن بودید؟

عدد دوازده

38- عدد دوازده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - در پی فرود آمدن عصای موسی بر سنگ ، دوازده چشمه آب از آن جوشش کرد .

فانفجرت منه اثنتا عشرة عیناً

7 - بنی اسرائیل عصر موسی متشکل از دوازده طایفه بودند .

فانفجرت منه اثنتا عشرة عیناً قد علم کل أناس مشربهم

«أناس» جمع انس و مراد از آن طوایف بنی اسرائیل است که به قرینه «إثنتا عشرة عیناً» معلوم می شود، آنها دوازده طایفه بودند.

10 - هر یک از دوازده چشمه جوشیده از سنگ ، خود دارای علامتی مشخص کننده اختصاص آن به طایفه ای از بنی اسرائیل

چنانچه خود چشمه ها علامت نداشت و پس از جوشیدن علامت گذاری می شد تا اختصاص هر چشمه به طایفه ها معلوم شود، شایسته آن بود که به جای «قد علم کل أناس مشربهم» (هر طایفه ای چشمه خود را می شناخت) گفته شود: «عَلَّم . . .» (تعلیم داده شد ...).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 2

2 - خداوند از میان بنی اسرائیل دوازده سرپرست بر آنان گماشت .

ص: 413

و بعثنا منهم اثني عشر نقيباً

«نقیب» به کسی گفته می شود که از سوی والی و حاکم، بر گروه و طائفه ای ریاست و سرپرستی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 111 - 13

13 - حواریون حضرت عیسی (ع) دوازده مرد بوده اند

و اذ اوحیت إلی الحواریون

از امام رضا(ع) در پاسخ سؤال از تعداد حواریون حضرت عیسی(ع) روایت شده: ... اما الحواریون فكانوا اثني عشر رجلاً ...»

توحید صدوق، ص 421، ح 1، ب 65؛ نورالثقلین، ج 1، ص 690، ح 434.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 160 - 14، 13، 12، 4، 2، 1

1 - خداوند بنی اسرائیل را دوازده تیره و قبیله قرار داد .

و قَطَّعْنَهُمْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمًّا

تمیز «اثنتی عشره» کلمه ای مونث و مفرد همانند «فرقه» است که به خاطر وضوحش در کلام آورده نشده است. اسباط، جمع سبط (تیره و قبیله) بدل برای «اثنتی عشره» است.

2 - هر یک از دوازده تیره بنی اسرائیل خود امت و مجموعه ای مجزا از دیگر تیره ها

و قَطَّعْنَهُمْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمًّا

«أمما» (جمع أمه) حال برای «أسباطا» است؛ یعنی قبایلی که هر کدام امتی بودند.

4 - تقسیم بنی اسرائیل به دوازده گروه، نعمتی الهی برای آنان و در راستای تنظیم امور اجتماعی ایشان

قَطَّعْنَهُمْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمًّا .. قد علم کل أناس مشربهم

با توجه به اینکه در قسمتهای بعد، نعمتهای ارزانی شده به بنی اسرائیل مطرح شده است، معلوم می شود تقسیم آنان به دوازده گروه نیز از

نعمتهای الهی است. جمله «قد علم ...» - که بیان ثمره نیکو برای این گروه بندی است - می تواند مؤید نعمت بودن این تقسیم بندی باشد.

12 - جوشش دوازده چشمه آب از سنگ در پی فرود آمدن عصای موسی بر آن

أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَا عَشَرَ عَيْنًا

«انبجاست» مصدر «انبجست» به معنای جوشیدن و فوران زدن است.

13 - هر یک از دوازده چشمه جوشیده از سنگ ، مخصوص طایفه ای از دوازده طایفه بنی اسرائیل بود .

قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرِبِهِمْ

«أناس» جمع انس (مردم) است و مراد از آن طوایف دوازده گانه بنی اسرائیل می باشد. «مشرّب» به آب آشامیدنی و یا جایگاهی که از آن آب برمی دارند گفته می شود و مقصود از آن چشمه هایی است که از سنگ جوشید.

14 - هر یک از دوازده چشمه جوشیده از سنگ ، دارای علامتی مشخص کننده اختصاص آن به طایفه ای از بنی اسرائیل بود .

قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرِبِهِمْ

ص: 414

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 36 - 4، 1

1 - از آغاز خلقت آسمان ها و زمین ، شمار ماه ها دوازده ماه است .

إن عدہ الشهور عند اللہ اثنا عشر شهراً .. یوم خلق السموت و الأرض

4 - وجود ماه های دوازده گانه در یک سال ، امری ثابت از آغاز پیدایش آسمان ها و زمین و نه نظمی که تدریجاً شکل گرفته باشد .

إن عدہ الشهور .. یوم خلق السموت و الأرض

عدد ده

39- عدد ده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 160 - 7، 1

1 - هر کار نیک دارای پاداش ده چندان است.

من جاء بالحسنه فله عشر أمثالها

«فلا یجزی ..» دلیل بر این است که مراد از «عشر أمثالها» پاداش کار نیک است.

7 - انجام عمل نیک به شرط حبط نشدن تا حضور در صحنه قیامت دارای پاداشی ده چندان است.

من جاء بالحسنه فله عشر أمثالها

حرف «باء» در «بالحسنه» هم می تواند برای تعدیه باشد، که در این صورت «مجیء» به معنای انجام دادن است، و هم می تواند برای مصاحبت باشد، که در این صورت «مجیء» به معنای حاضر شدن است. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است. بر این مبنا جمله «من جاء بالحسنه» (کسی که با عمل نیکی در قیامت حاضر شود)، اشاره به این معنا دارد که پاداش از آن کسی است که عمل نیکش تا قیامت باقی باشد و با گناه حبط نشده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 3، 4

3 - موسی (ع) علاوه بر گذراندن سی شب برای عبادت و مناجات ، موظف به ادامه آن تا ده شب دیگر شد .

و أتممنها بعشر فتم ميقت ربه أربعين ليلة

«میقات» به معنای زمانی است که برای انجام کاری تعیین گردد. «میقات ربه» یعنی زمانی را که خدا برای انجام عبادت و مناجات موسی تعیین کرد.

4 - مناجات خاص موسی با خداوند با گذشتن چهل شب، در دو مرحله سی شبه و ده شبه، کامل شد و به حد مطلوب رسید.

فتم میقت ربه أربعين ليلة

فعل «تَمَّ» متضمن معنای «بلغ» می باشد و بدین لحاظ «اربعین» مفعولٌ به برای آن است؛ یعنی: «فتم میقات ربه بالغاً أربعين ليلة».

ص: 415

4 - اهل ایمان موظف به پایداری در برابر لشکریان کفر تا پیروزی بر آنان ؛ حتی در صورت ده برابر بودن نیروی انسانی کافران

حرض المؤمنین علی القتال إن یکن منکم عشرون صبرون یغلبوا مائتین

تغییر نکردن نسبت در دو فراز یاد شده، یعنی بیست در مقابل دویست و صد در مقابل هزار، بیانگر این است که ضرورت مقاومت مخصوص بیست و دویست نفر نیست، بلکه تحقق نسبت (یک بر ده) ملاک حکم است.

6 - مؤمنان صدر اسلام در برهه ای از عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) دارای استعداد و توان پیروز شدن بر لشکری تا ده برابر نفرات ایشان

إن یکن ... یغلبوا ألفا

چون در آیه بعد تخفیف در حکم جهاد و مقاومت را به تحقق ضعف تعلیل کرده است، معلوم می شود خداوند با توجه به توان و استعداد اهل ایمان بر آنان واجب کرده بود که در مقابل لشکری تا ده برابر خود مقاومت کنند.

7 - ضرورت پایداری در مقابل دشمنی با نیرویی ده برابر ، مشروط به این است که رزمجویان اهل ایمان کمتر از بیست نفر نباشند .

إن یکن منکم عشرون صبرون یغلبوا مائتین

رساندن معنای مقصود، یعنی لزوم مقاومت یک بر ده، با جمله ای کوتاهتر از آنچه آمده ممکن بود. بنابراین تطویل آن با ذکر دو مثال حاوی نکاتی است ؛ از جمله این احتمال که نسبت یاد شده و حکم مترتب بر آن در صورتی است که نفرات اهل ایمان بیست نفر و یا بیشتر باشند و اگر کمتر باشند این حکم جاری نیست.

1 - لزوم پایداری اهل ایمان در برابر لشکری با نیرویی ده برابر ، حکمی که پس از گذشت مدتی تخفیف داده شد .

الئن خفف الله عنکم

3 - لزوم پایداری هر مؤمن در میدان نبرد با دو کافر ، نسخ کننده حکم پیشین (لزوم پایداری هر مؤمن در برابر ده کافر)

ان یکن منکم عشرون ... الئن خفف الله عنکم

2- قرآن در تحدی با مشرکان ، آنان را به آوردن ده سوره همانند سوره های قرآن فراخواند و آنان را به مبارزه طلبید .

أم یقولون افتریه قل فأتوا بعشر سور مثله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- انسان ها و معبود های دروغینشان ، ناتوان از آوردن ده سوره هم طراز قرآن

قل فأتوا بعشر سور مثله .. فإلّم یستجیبوا لکم

ظاهر این است که خطاب در «لکم» و «اعملوا» - به قرینه «فهل أنتم مسلمون» - متوجه مشرکان باشد. براین اساس، ضمیر فاعلی در «یستجیبوا» به «من استطعتم» باز می گردد؛ یعنی، [ای پیامبر! به مشرکان بگو:] اگر کسی و از جمله معبودهایتان، برای آوردن همانند قرآن - به خاطر عجزشان - دعوت شما را اجابت نکردند ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 103 - 3

3 - گروهی از مجرمان و روی گردانان از قرآن در قیامت ، مدت زمان درنگ خود را در برزخ ، ده روز تخمین می زنند .

إن لبثتم إلا عشرًا

«لبث» به معنای توقف و درنگ است و مراد از «عشرًا» - به قرینه «یومًا» در آیه بعد - ده روز می باشد. این کلمه گرچه فقط برای مؤنث (مثل لیالی) به کار می رود؛ ولی هنگام حذف تمیز برای مذکر (مانند آیام) نیز استعمال دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 27 - 4

4 - شعیب (ع) ، خواستار حداقل هشت سال و حداکثر ده سال کار (شبانای گوسفندان) ، از موسی در قبال ازدواج با یکی از دخترانش بود .

قال إني أريد أن أنكحك .. علي أن تأجرني ثمنی حجج فإن أتممت عشرًا فمن عندك

«حجج» جمع «حجه» است و مراد از آن «سنین» می باشد؛ یعنی ، «علی أن تأجرني ثمانی سنین».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 2 - 3، 1

1 - سوگند خداوند ، به شب های ده گانه

و لیال عشر

3 - وجود ده شب با فضیلت ، به صورت پیاپی در بین شب های هر سال

و لیال عشر

درباره مراد از شب های ده گانه، اقوال و روایات گوناگونی وجود دارد. مشهورترین آنها این است که مراد، شب های دهه اول ذی الحجه است. برخی آن را بر دهه آخر ماه رمضان و یا دهه اول ماه محرم تطبیق داده اند.

عدد صد و بیست و چهار

40- عدد صد و بیست و چهار هزار

10 - گفتگوی خداوند با موسی (ع) به مقدار صد و بیست و چهار هزار کلمه در مدت سه شبانه روز

و کلم الله موسی تکلیماً

رسول خدا (صلی الله علیه و آله): ان الله ناجی موسی بن عمران (ع) بمائه الف کلمه و اربعه و عشرين الف کلمه فی ثلثه ایام و لیالیهن .. .

خصال صدوق، ص 641، ح 20، باب ما بعد الالف؛ نورالثقلین، ج 1، ص 574، ح 675.

ص: 417

41- عدد صد هزار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 147 - 2

2 - جمعیت قوم یونس ، بیش از یک صد هزار نفر بود .

و أرسلنه إلى مائه ألف أو يزيدون

عدد هفتاد

42- عدد هفتاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 17 - 10، 8

8 - هفتاد مرتبه استغفار در سحرگاهان ، شیوه تقوایبشگان .

للَّذِينَ اتَّقَوْا... و المستغفرين بالاسحار

امام صادق (ع): من قال في وتره اذا اوتر «استغفر الله ربّي واتوب اليه» سبعين مرّه... كتبه الله عنده من المستغفرين بالاسحار... .

من لا يحضره الفقيه، ج 1، ص 309، ح 4؛ خصال صدوق، ص 581، ح 3، باب السبعين؛ نور الثقلين، ج 1، ص 321، ح 62.

10 - کسی که یک سال در نماز وتر، هفتاد بار «استغفر الله ربّي واتوب اليه» بگوید، از مستغفرین در سحرگاهان است .

و المستغفرين بالاسحار

امام صادق (ع):... من قال في وتره اذا اوتر «استغفر الله ربّي واتوب اليه» سبعين مره و واطب على ذلك حتى تمضى له سنه، كتبه الله عنده من المستغفرين بالاسحار.

من لا يحضره الفقيه، ج 1، ص 309، ح 4؛ نور الثقلين، ج 1، ص 321، ح 62؛ خصال صدوق، ج 2، ص 581، ح 3، باب السبعين.

2 - موسی (ع) از میان بنی اسرائیل هفتاد نفر را برای بردن به میعادگاه مناجات انتخاب کرد .

و اختار موسی قومه سبعین رجلا لمیقتنا

کلمه «سبعین» مفعول برای «اختار» می باشد و «قومه» به سبب حذف حرف جر، منصوب شده است ; یعنی «من قومه». البته برخی «قومه» را مفعول و «سبعین» را بدل از آن گرفته اند.

3 - هفتاد مرد گزینش شده برای حضور در میعادگاه مناجات ، بهترین و لایقترین مردم بنی اسرائیل در دیدگاه موسی (ع)

«اختیار» به معنای انتخاب و گزینش خیر است. بنابراین «اختار موسی» یعنی موسی بهترینها را انتخاب کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 80 - 1

1 - اعلام قطعیت عذاب الهی برای منافقان استهزاگر و عدم تأثیر استغفار مکرر (هفتاد بار) پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای آنان

و لهم عذاب أليم. استغفر لهم أو لا تستغفر لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 32 - 1

1 - کافران صاحب زر و زور در دوزخ، در زنجیری بلند به طول هفتاد ذراع به بند کشیده خواهند شد .

ثم فی سلسله ذرعا سبعون ذراعاً

43- عدد هفتاد و دو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 66 - 26

26 - تنها یک فرقه از هفتاد و یک فرقه یهود و یک گروه از هفتاد و دو گروه نصارا، معتدل و متعهد به کتاب آسمانی خویشند .

و لو انهم اقاموا التوریه و الانجیل . . . و کثیر منهم ساء ما يعملون

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده: تفرقت امه موسی علی احدى و سبعین مله (فرقه) سبعون منها فی النار و واحده فی الجنه و تفرقت امه عیسی علی اثنین و سبعین فرقه احدى و سبعون فرقه فی النار و واحده فی الجنه . . . حضرت علی(ع) هرگاه این حدیث را از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل می کرد، این آیه را قرائت می فرمود: و لو ان اهل الكتاب امنوا . . . و لو انهم اقاموا التوریه و الانجیل . . . منهم ساء ما يعملون

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 331، ح 151؛ نورالثقلین، ج 1، ص 651، ح 288.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 66 - 26

26 - تنها یک فرقه از هفتاد و یک فرقه یهود و یک گروه از هفتاد و دو گروه نصارا ، معتدل و متعهد به کتاب آسمانی خویشند .

و لو انهم اقاموا التوریه و الانجیل . . . و کثیر منهم ساء ما یعملون

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده: تفرقت امه موسی علی احدى و سبعین مله (فرقه) سبعون منها فی النار و واحده فی الجنه و تفرقت

ص: 419

امه عيسى على اثنين و سبعين فرقه احدى و سبعون فرقه فى النار و واحده فى الجنة .. حضرت على (ع) هرگاه اين حديث را از رسول خدا (صلى الله عليه و آله) نقل مى کرد، اين آيه را قرائت مى فرمود: و لو ان اهل الكتاب امنوا ... و لو انهم اقاموا التوريه و الانجيل ... منهم ساء ما يعملون

تفسير عياشى، ج 1، ص 331، ح 151؛ نورالثقلين، ج 1، ص 651، ح 288.

ص: 420

1- اعدام محارب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 33 - 27، 23، 22، 20، 3، 2، 1

1 - محاربین و ستیزه جویان با خدا و رسول یا باید کشته شوند و یا به دار آویخته گردند و یا دست و پایشان از جهت مخالف بریده شود و یا تبعید گردند .

انما جزؤا الذین یحاربون اللّٰه ورسوله .. او ینفوا فی الارض

2 - محاربین در صورت فسادانگیزی در جامعه ایمانی ، محکوم به یکی از حدود چهارگانه (قتل ، به دار آویختن ، قطع دست و پا و تبعید)

انما جزؤا الذین یحاربون اللّٰه ورسوله .. او ینفوا فی الارض

برداشت فوق بر این مبناست که واو عاطفه در «و یسعون» واو جمع باشد. یعنی حد ذکر شده از آن محاربی است که فسادگر باشد. تکرار نشدن «الذین» در «یسعون» مؤید این معناست.

3 - حدود چهارگانه (قتل ، به دار آویختن ، قطع دست و پا و تبعید) ، کیفری مناسب برای محاربان فسادگر

انما جزؤا الذین یحاربون اللّٰه ورسوله و یسعون فی الارض فساداً

«جزاء» در لغت به معنای کیفر و پاداشی است که کافی باشد.

20 - سلاح بر گرفتن و ایجاد ناامنی در راه ها - همراه با قتل ، - محاربه با خدا و رسول و کیفر آن اعدام است .

انما جزؤا الذین یحاربون اللّٰه .. ان یقتلوا

از امام جواد(ع) روایت شده که در پاسخ از سؤال حکم فسادگرانی که راه بر مردم بسته اند فرمود: .. و ان کانوا اخافوا السبیل و قتلوا النفس امر بقتلهم ...

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 315، ح 91؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 467، ح 16.

22 - اعدام ، مجازات محارب فسادگر در زمین در صورت ارتکاب قتل

انما جزؤا الذين يحاربون الله .. ان يقتلوا

از امام رضا(ع) درباره آیه فوق روایت شده: اذا حارب الله ورسوله و سعى فى الارض فساداً فقتل قتل به ... .

کافی، ج 7، ص 247، ح 8؛ نورالثقلین، ج 1، ص 623، ح 165.

23 - اعدام و بدار آویختن ، مجازات محارب فسادگر در زمین در صورت ارتکاب قتل و غارت

انما جزؤا الذين يحاربون الله .. او يصلبوا

از امام رضا(ع) درباره آیه فوق روایت شده: اذا حارب الله ورسوله و سعى فى الارض فساداً .. و ان قتل و اخذ المال قتل و صلب ... .

کافی، ج 7، ص 247، ح 8؛ نورالثقلین، ج 1، ص 623، ح 165.

27 - بریدن یک دست و یک پا از جهت مخالف و سپس به دار آویختن ، کیفر ایجاد ناامنی در راه ها به همراه قتل و غارت اموال

انما جزؤا الذين يحاربون الله ورسوله .. و ارجلهم من خلف

از امام جواد(ع) روایت شده که در پاسخ سؤال از حکم فسادگرانی که راه بر مردم بسته اند فرمود: .. و ان كانوا اخافوا السبيل و قتلوا النفس و اخذوا المال امر بقطع ايديهم و ارجلهم من خلاف و صلبهم بعد ذلك ... .

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 315، ح 91؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 467، ح 16.

2- اعدام مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 32 - 12، 11

11 - حکم قصاص نفس و قانون اعدام مفسدان ، از احکام الهی در آیین بنی اسرائیل

انه من قتل نفساً بغير نفس او فساد فى الارض

12 - فسادانگیزی در زمین ، موجب مجازات اعدام

من قتل نفساً بغير نفس او فساد فی الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 33 - 22, 23, 5

5 - تبهاران و فسادانگیزان جامعه ایمانی ، محکوم به یکی از حدود چهارگانه (قتل ، به دار آویختن ، قطع دست و پا و تبعید) *

انما جزؤا الذین یحاربون الله ورسوله و یسعون فی . . . او ینفوا من الارض

کلمه «فی الارض» بیانگر این است که مراد از «فساد»، فساد در جامعه است، نه فسادهای فردی. گفتنی است که در برداشت فوق «فسادگری» عنوانی مستقل از محارب گرفته شده است.

22 - اعدام ، مجازات محارب فسادگر در زمین در صورت ارتکاب قتل

انما جزؤا الذین یحاربون الله . . . ان یقتلوا

از امام رضا(ع) درباره آیه فوق روایت شده: اذا حارب الله ورسوله و سعی فی الارض فساداً فقتل قتل به . . .

کافی، ج 7، ص 247، ح 8؛ نورالثقلین، ج 1، ص 623، ح 165.

23 - اعدام و بدار آویختن، مجازات محارب فسادگر در زمین در صورت ارتکاب قتل و غارت

انما جزؤا الذین یحاربون الله .. او یصلبوا

از امام رضا(ع) درباره آیه فوق روایت شده: اذا حارب الله و رسوله و سعی فی الارض فساداً .. و ان قتل و اخذ المال قتل و صلب ...

کافی، ج 7، ص 247، ح 8؛ نورالثقلین، ج 1، ص 623، ح 165.

3- اعدام موهنان به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 12 - 7

7 - اعدام، کیفر طعن و توهین به اسلام

و طعنوا فی دینکم فقتلوا

4- اعدام همبند یوسف(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 45 - 1

1- یکی از دو هم بند زندانی یوسف (ع)، از مرگ و زندان نجات پیدا کرد و به دربار راه یافت و دیگری به اعدام محکوم شد.

و قال الذی نجا منهما

5- تهدید به اعدام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 124 - 3

3- فرعون، ساحران مؤمن به موسی (ع) را تهدید کرد که پس از بریدن دست و پایشان تمامی آنان را به چوبه دار خواهد بست.

ثم لأصلبکم أجمعین

6- موارد اعدام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 9 - 6

ص: 423

6 - اعدام ، کیفری پذیرفته شده برای بعضی از گناهان

بأی ذنب قتل

استفهام در این آیه (به کدامین گناه؟) حاکی از پذیرش این نکته است که هر چند برخی گناهان ممکن است مجوز اعدام باشد؛ ولی زنده به گور شدگان، از آن گناهان پاک بودند.

ص: 424

17- اعراب

1- اعراب

اتمام حجت بر اعراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 198 - 2

2- اتمام حجت کامل خدا بر مردم عرب ، با فراهم آوردن هموارترین زمینه های هدایت برای آنان

و لو نزلناه علی بعض الأعجمین

2- اعراب قبل از اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 63 - 6

6- قبایل عرب تا پیش از گرایش به اسلام گرفتار دشمنی عمیق و دیرپای نسبت به یکدیگر بودند .

و ألف بین قلوبهم . . . ما ألفت بین قلوبهم

3- بینش اعراب جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 9 - 2

2- دختر بودن فرزند - در دیدگاه برخی از اعراب جاهلی - موجب استحقاق قتل بود .

بأی ذنب قتلت

ص: 425

4- بینش اعراب دوران بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 28 - 18

18 - بردگان ، در دید اعراب عصر بعثت ، فاقد هرگونه هویت و ارزش بودند .

هل لكم .. تخافونهم كخيفتكم انفسكم

از این که مشرکان، از ناحیه بردگان خویش، یا احساس نگرانی نداشتند و یا چندان قابل توجه نبود، استفاده می شود که آنان را دارای قدر و منزلت نمی دانستند.

5- تألیف قلوب اعراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 63 - 7

7 - ایجاد الفت و محبت بین قبایل عرب با صرف تمامی ثروت دنیا ، امری ناممکن و غیر قابل دستیابی ، حتی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لو أنفقت ما فی الأرض جمیعا ما ألفت بین قلوبهم

6- تعصب اعراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 199 - 1,2

1 - ایمان نیاوردن عرب به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صورت نزول آن بر فردی غیر عرب و با زبان غیر عربی

و لو نزلناه .. ما كانوا به مؤمنین

2 - قوم عرب ، دارای گرایش و تعصب نژادی و فرهنگی شدید

و لو نزلناه علی بعض الأعجمین .. ما كانوا به مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 200 - 1

1 - مجرمان متعصب عرب ، منکر آسمانی بودن قرآن ، علی رغم جریان آن در قلب هایشان به زبان عربی روشن

کذلک سلکنه فی قلوب المجرمین

«کذلک» به فرض نزول قرآن به زبان غیر عربی (و لو نزلناه علی بعض الأعجمین ..) اشاره دارد. «سلوک» (مصدر «سلکنا») به معنای وارد کردن و راه دادن است. ضمیر مفعول در «سلکنا» به قرآن بازمی‌گردد؛ یعنی، «مثل ذلک السلوک سلکنا القرآن فی قلوب المجرمین». مقصود این است که همان طور که اگر قرآن به زبان عجمی نازل می‌گردید و بر این مجرمان تلاوت می‌شد، از

ص: 426

آن چیزی نمی فهمیدند، اکنون هم که به زبان عربی شیوا و روشن نازل شده است، از آن چیزی نمی فهمند و به آن ایمان نمی آورند.

7- خدانشناسی اعراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 1 - 12

12 - محبوبیت و عظمت خداوند نزد همگان ، حتی اعراب در زمان جاهلیت

و اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ

درخواست مردم از یکدیگر با نام خدا (تورا به خدا چنین کن)، که مفهوم جمله «تساءلون به» می باشد، نشانه محبوبیت و عظمت نام خدا نزد مخاطبان است؛ که از جمله مخاطبان، اعراب دوران جاهلیت هستند.

8- دشمنی اعراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 63 - 6،7

6 - قبایل عرب تا پیش از گرایش به اسلام گرفتار دشمنی عمیق و دیرپای نسبت به یکدیگر بودند .

و ألف بين قلوبهم . . . ما ألفت بين قلوبهم

7 - ایجاد الفت و محبت بین قبایل عرب با صرف تمامی ثروت دنیا ، امری ناممکن و غیر قابل دستیابی ، حتی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لو أنفقت ما فی الأرض جميعا ما ألفت بين قلوبهم

9- زمینه هدایت اعراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 198 - 2

2 - اتمام حجت کامل خدا بر مردم عرب ، با فراهم آوردن هموارترین زمینه های هدایت برای آنان

ولو نزلناه علی بعض الأعجمین

10- شرک اعراب

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

8 - یوسف - 12 - 106 - 5

ص: 427

5- « عن أبي عبدالله (ع) [في قوله تعالى]: « وما يؤمن أكثرهم بالله إلا وهم مشركون » إنها نزلت في مشركي العرب إذ سئلوا من خلق السماوات والأرض و ينزل المطر؟ قالوا: الله ثم هم يشركون و كانوا يقولون في تلبيتهم: لبيك لا شريك لك إلا شريكاً هو لك تملكه و ما ملك;

از امام صادق(ع) درباره سخن خدای تعالی «وما يؤمن أكثرهم بالله إلا وهم مشركون» روایت شده است که: این آیه درباره مشرکان عرب نازل شده است، هنگامی که از آنان سؤال شد: چه کسی آسمانها و زمین را خلق کرده و باران را نازل می کند؟ گفتند: خدا، سپس شرک میورزیدند و در تلبیه خود می گفتند: لبيك شريكي براي تو نيست مگر شريكي که او از آن توست. تو مالک اویی و مالک آنچه که او مالک است».

11- معاهده با اعراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 91 - 3

3 - ترک تعرض به مسلمانان از سوی طوایفی از اعراب در مقابل عدم تعرض مسلمانان به آن طایفه ، موضوع قرارداد پیشنهادی نمایندگان آن طایفه .

ستجدون اخرين يريدون ان يامنوكم و يامنوا قومهم

ص: 428

1- اعلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 205 - 17

17 - اخنس بن شریق ، دشمن و منافق و مفسد و متکبر و نصیحت ناپذیر

و من الناس .. و اذا تولى

برخی مفسرین برآند که آیه مزبور درباره فردی به نام اخنس بن شریق نازل شده است که برخوردارى منافقانه داشت. (مجمع البيان).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 218 - 12

12 - عبدالله بن جحش و همراهان او ، از زُمره مؤمنان و مهاجران مجاهد در راه خدا

ان الذين امنوا و الذين هاجروا و جاهدوا فى سبيل الله

مفسرین، عبدالله بن جحش و همراهان او را - که از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور شدند تا به محلی به نام نخله هجرت کنند و اخبار و اطلاعاتی از دشمن برای آن حضرت بفرستند - مورد نزول آیه می دانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 149 - 10

10 - واپسگرایی ، پیامد پیروی مؤمنان از منافقان دعوت کننده به ارتداد ، چون عبدالله بن ابی

یا ایها الذین امنوا ان تطيعوا الذین کفروا یردوکم على اعقابکم

امیرالمؤمنین علی (ع) درباره آیه فوق فرمود: نزلت فی المنافقین اذ قالوا للمؤمنین یوم احد عند الهزیمه ارجعوا الی اخوانکم و ارجعوا الی دینهم.

مجمع البيان، ج 2، ص 856؛ نورالثقلین، ج 1، ص 402، ح 393.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 18

18- « عن أبي جعفر (ع) قال : التي نقضت غزلها امرأة . . . يقال لها : رابطة (ریطه) . . . كانت حمقاء تغزل الشعر فإذا غزلت نقضته ثم عادت فغزلته فقال الله : « كالتی نقضت غزلها . . . » . . . »

از امام صادق (ع) روایت شده است که فرمود: آن زن که رشته هی تافته خود را باز می کرد زنی بود . . . به نام رابطه (یا ریطه) . . . و او زن احمقی بود که مو [ی بز و غیره] را می تافت و پس از تافتن، آنها را باز می کرد و سپس دوباره می تافت. پس خداوند فرمود: کالتی نقضت غزلها . . .».

2- آثار اعلام پیروزی حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 81 - 7

7- اعلام پیروزی قطعی حق بر باطل ، مایه امید مؤمنان و یأس مشرکان و باطل گرایان

و قل جاء الحقّ و زهق البطل إن البطل كان زهوقاً

اعلام صریح بر شکست قطعی باطل، در پی بیان تلاشهای کافران جهت اخراج پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مکه، می تواند برای تقویت بنیه روانی مؤمنان و ایجاد یأس در دل مشرکان باشد.

3- آثار اعلام شکست باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 81 - 7

7- اعلام پیروزی قطعی حق بر باطل ، مایه امید مؤمنان و یأس مشرکان و باطل گرایان

و قل جاء الحقّ و زهق البطل إن البطل كان زهوقاً

اعلام صریح بر شکست قطعی باطل، در پی بیان تلاشهای کافران جهت اخراج پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مکه، می تواند برای تقویت بنیه روانی مؤمنان و ایجاد یأس در دل مشرکان باشد.

4- آداب اعلام تصمیم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

10 - کہف - 18 - 24 - 1

ص: 430

1- توجه به مشیت خداوند و گفتن « إن شاء الله » به هنگام اعلان هرگونه وعده و تصمیم، لازم است .

و لا تقولنَّ . . . إلا أن يشاء الله

«إلا أن يشاء الله» نیاز به تقدیر دارد؛ زیرا، بدون تقدیر، نهی «لا تقولنَّ. . .» توجیه پذیر نیست. مناسب ترین تقدیری که مفسران بیان کرده اند، عبارت «إلا أن تقرنه بأن يشاء الله» است. در این صورت، مفاد آیه، با توجه به آیه قبل، چنین می شود: «در گفته خود، انجام هیچ کاری را برای زمان آینده، قطعی مساز، مگر آن را به مشیت و خواست خداوند همراه سازی».

5- آداب اعلام وعده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 1

1- توجه به مشیت خداوند و گفتن « إن شاء الله » به هنگام اعلان هرگونه وعده و تصمیم، لازم است .

و لا تقولنَّ . . . إلا أن يشاء الله

«إلا أن يشاء الله» نیاز به تقدیر دارد؛ زیرا، بدون تقدیر، نهی «لا تقولنَّ. . .» توجیه پذیر نیست. مناسب ترین تقدیری که مفسران بیان کرده اند، عبارت «إلا أن تقرنه بأن يشاء الله» است. در این صورت، مفاد آیه، با توجه به آیه قبل، چنین می شود: «در گفته خود، انجام هیچ کاری را برای زمان آینده، قطعی مساز، مگر آن را به مشیت و خواست خداوند همراه سازی».

6- اعلام آمادگی آصف بن برخیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 1

1 - اعلام آمادگی فردی از درباریان سلیمان برای آوردن تخت بلقیس در کمتر از یک طرفه العین

قال الذی . . . أنا اتيك به قبل أن یرتد إليك طرفک

7- اعلام آمادگی اشراف قوم سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 33 - 3،4

3 - اعلام آمادگی امیران و درباریان سبا برای درگیری نظامی با سلیمان (ع)

أفتونى فى أمرى . . قالوا نحن أولوا قوه و أولوا بأس شديد

تذکر قدرت و نیرومندی، اشاره به این دارد که آنان برای هر نبردی - ولو با سلیمان - آمادگی دارند.

4 - اظهار آمادگی درباریان سبا برای پذیرش هرگونه تصمیم ملکه ، در عین آمادگی برای نبرد

قالوا نحن أولوا قوه . . و الأمر إليك

ص: 431

درباریان سبا با این که آمادگی خود را برای نبرد یادآور شدند، در عین حال کار تصمیم گیری را به خود ملکه واگذار کردند.

8- اعلام آمادگی عفریت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 39 - 1

1 - اعلام آمادگی عفریتی از جنیان ، برای حاضر ساختن تخت بلقیس ، پیش از برخاستن سلیمان از مسند خویش

قال عفریت من الجنّ انا اتيك به قبل ان تقوم من مقامك

«مقام» اسم مکان از «قام بالأمر» است؛ یعنی، «قبل ان تقوم من مجلسك الذی تجلس فيه لأمر الحکومه». گفته شده که سلیمان هر روز صبح تا ظهر برای انجام کارها و اداره امور مملکت بر مسند می نشست.

9- اعلام آمادگی فرماندهان قوم سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 33 - 3

3 - اعلام آمادگی امیران و درباریان سبا برای درگیری نظامی با سلیمان (ع)

أفتونی فی امری . . . قالوا نحن أولوا قوه و أولوا بأس شديد

تذکر قدرت و نیرومندی، اشاره به این دارد که آنان برای هر نبردی - ولو با سلیمان - آمادگی دارند.

10- اعلام آمزشهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 49 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار باخبر ساختن بندگان از غفران ، آمرزش ، رحمت و مهربانی خداوند

تبیء عبادی انی انا الغفور الرحیم

11- اعلام آیه تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - انجام وظیفه رسالت الهی از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در گرو ابلاغ پیام ویژه خداوند (اعلام ولایت علی (ع)) به مردم

بلغ ما أنزل... و إن لم تفعل فما بلغت رسالته

ص: 432

9- ابلاغ پیام ویژه الهی در آیه تبلیغ، در گرو انتخاب شیوه ای عملی از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای انجام آن

بلغ... و إن لم تفعل فما بلغت رسالته

تعبیر قرآن در جمله «و ان لم تفعل» به جای «و ان لم تبلیغ» و یا «و الا...» می رساند که آن پیام، پیامی بوده که پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه داشت آن را عملاً به مردم ابلاغ کند و مجرد گفتن کفایت نمی کرده است، چنانچه آن حضرت در غدیر خم با معرفی علی (ع) وی را برای امامت نصب کرد.

12- خداوند، تضمین کننده حفاظت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از خطر احتمالی ابلاغ پیام ویژه الهی (ولایت علی (ع))

بلغ ما أنزل... و الله يعصمك من الناس

12- اعلام اتحاد با اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 16

16 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور به اعلان و ابراز باور ها و عقاید مشترک خود با اهل کتاب

قل ءامنتم بما أنزل الله من كتب

برداشت یاد شده بر این اساس است که مخاطب پیامبر (صلی الله علیه و آله) اهل کتاب باشند.

13- اعلام اجابت دعای موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 89 - 3

3 - خداوند، استجابت دعای موسی و هارون (ع) علیه فرعون و اطرافیانش را، به آنان اعلام فرمود.

قال قد أجيبت دعوتكما

14- اعلام اجابت دعای هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 89 - 3

3 - خداوند، استجابت دعای موسی و هارون (ع) علیه فرعون و اطرافیانش را، به آنان اعلام فرمود.

قال قد أجيب دعوتكما

ص: 433

15- اعلام بخل مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 100 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، وظیفه دار متذکر شدن و به رخ کشیدن خصلت بخل مشرکان به آنان

قل لو أنتم تملكون خزائن رحمة ربّي إذا لأمسكنم خشية الإنفاق

این برداشت، مبتنی بر این است که مخاطبان آیه، با توجه به آیات قبل، کافران باشند.

16- اعلام بشارت ولادت یحیی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 8

8- زکریا (ع) پس از خروج از عبادتگاه، فرارسیدن زمان تحقق بشارت فرزند را به قوم خویش فهماند.

أَنْ سَبَّحُوا

ظاهر این است که آنچه زکریا(ع) از قوم خود خواسته است، با حادثه پیش آمده در ارتباط باشد؛ یعنی، زکریا(ع)، قضیه را به آنان تفهیم کرده و ضرورت تسبیح و تنزیه خداوند را در چنین مواردی یادآور شده است.

17- اعلام بشارتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 24 - 4

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور ابلاغ بشارت ها و تهدید های خداوند به مردم

فبشرهم

18- اعلام بشر بودن محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 110 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور یادآوری و تأکید بر جنبه بشری خود در قبال تصوّرات بی جا و نامعقول از وی است .

قل إنّما أنا بشر مثلكم

«اِنّما» دال بر حصر است. قصر اضافی در «قل إنّما أنا بشر» قصر موصوف بر صفت است؛ یعنی، پیامبر (صلی الله علیه و آله) بشر است، نه موجودی ماورای آن. این نوع قصر، در موقعیتی ابراز می گردد که مخاطب، تصوّرات دیگری درباره متکلم دارد و متکلم، درصدد منقلب کردن آن ها است.

ص: 434

19- اعلام بطلان شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 66 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اعلام در دست داشتن دلایل و برهان های روشن بر بطلان عقیده شرک آلود و درستی آیین توحیدی

إِنِّي نَهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ

20- اعلام بغض خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 10 - 1

1 - اعلام بغض و دشمنی شدید خداوند نسبت به کافران لجوج و حق ناپذیر در قیامت

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا ينادون لمقت الله أكبر من مقتكم أنفسكم إذ تدعون إلى الإيمن فتكف

«مقت» به معنای بغض شدید است.

21- اعلام پیروزی حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 81 - 1

1- فرمان خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای اعلام غلبه حتمی حق و اضمحلال قطعی باطل ، به مشرکان مکه

و قل جاء الحقّ و زهق البطل

22- اعلام تبری از مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 216 - 1

1 - فرمان خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر اظهار بیزاری از رفتار شرک آمیز خویشاوندان خود در صورت امتناع از ایمان آوردن

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ.. فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ

ضمیر فاعل در «عصوک» به «عشیره» بازمی گردد.

ص: 435

23- اعلام تبری امام علی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 2 - 15

15 - از امام باقر (ع) روایت شده است که فرمود: «خطب علی (ع) الناس... فقال: ... من كانت له مده فهو إلى مدته و من لم يكن له مده فمدته أربعة أشهر و كان خطب يوم النحر...»؛

علی (ع) [هنگام اعلام براءت] برای مردم سخنرانی کرد... و فرمود: ... هر کس برای او مدت تعیین شده تا همان مدت، و کسی که برای او مدت تعیین نشده تا چهار ماه مهلت دارد و این سخنرانی روز عید قربان بود...».

24- اعلام تبری در حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 3 - 3

3 - دهم ذیحجه سال نهم هجرت، روز ابلاغ پیام براءت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عموم مردم حاضر در مراسم حج

و أذن من الله و رسوله إلى الناس يوم الحج الأكبر

بر اساس نظر مفسران، سال نهم هجرت، سال اعلام براءت است و بر پایه روایاتی که از ائمه معصومین (ع) رسیده است، روز حج اکبر، دهم ذیحجه است.

25- اعلام تبری محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 35 - 7

7- اعلام بیزاری پیامبر (صلی الله علیه و آله) از شرک‌ورزی مشرکان مکه و گناهان آنان

و أنا بریء مما تجرمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 36 - 7

7- پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ناحیه خداوند فرمان داشت، یکتاپرستی خویش و گریزش از شرک را اعلام کند.

قل إنما أمرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کافرون - 109 - 2 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور ابلاغ تباین معبود خود با معبود های مشرکان و تصریح به ناهماهنگی کامل ، بین شرک و توحید

قل . . لا أعبد ما تعبدون

ص: 436

26- اعلام تبلیغ مجانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 57 - 2

2 - تأثیر مثبت اعلام کردن نداشتن هیچ چشمداشت و درخواست مزدی، در هدایت و تربیت مردم

قل ما أسئلكم عليه من أجر

از فرمان خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برای اعلام کردن نداشتن چشم داشتی در انجام رسالت خود - پس از بیان هدف اصلی و روش تبلیغی آن در آیه قبل - می توان برداشت فوق را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 109 - 6

6 - نداشتن چشمداشت مادی از مردم و اعلام آن به همگان، دارای تأثیر مثبت و سازنده در تبلیغ و رسالت الهی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا . و ما أسئلكم عليه من أجر إن أجرى إلا على رب العلمين

برداشت یاد شده از تصریح حضرت نوح(ع) به مطلب فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 127 - 6

6 - نداشتن چشمداشت مادی از مردم و اعلام آن به همگان، دارای تأثیر مثبت و سازنده در تبلیغ و رسالت الهی

و ما أسئلكم عليه من أجر إن أجرى إلا على رب العلمين

برداشت یاد شده از تصریح حضرت هود(ع) به مطلب فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 145 - 6

6 - نداشتن چشمداشت مادی از مردم و اعلام آن به همگان، دارای تأثیر مثبت و سازنده در تبلیغ دین و رسالت الهی

و ما أسئلكم عليه من أجر إن أجرى إلا على رب العلمين

برداشت یاد شده از تصریح حضرت صالح(ع) به مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 164 - 6

6 - نداشتن چشمداشت مادی از مردم و اعلام آن به همگان ، دارای تأثیر مثبت و سازنده در تبلیغ دین و رسالت الهی

و ما أسئلكم عليه من أجر إن أجرى إلا على رب العلمين

برداشت یاد شده از تصریح حضرت لوط(ع) به مطلب مزبور استفاده می شود.

ص: 437

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 180 - 6

6 - نداشتن چشمداشت مادی از مردم و اعلام آن به همگان ، دارای تأثیر مثبت و سازنده در تبلیغ دین و رسالت الهی

و ما أسئلكم عليه من أجر إن أجرى إلا على رب العلمين

برداشت یاد شده از تصریح حضرت شعیب(ع) به مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 47 - 6، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور ابلاغ نداشتن هیچ چشمداشت مادی از مردم ، در قبال رسالتش

قل ما سئلتکم من أجر فهو لکم

این تعبیر که پیامبر(صلی الله علیه و آله) فرمود: هر پاداشی از شما طلب کردم مال خودتان باشد، تعبیری است کنایی و اشاره دارد به این که از شما انتظار هیچ مزدی ندارم و نمی خواهم.

6 - مبلغان دین ، در قبال انجام رسالت دینی ، نباید چشمداشتی مادی از مخاطبان داشته باشند .

ما سئلتکم من أجر فهو لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 86 - 3، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به اعلام این که هیچ چشم داشت مادی و درخواست مزدی از مردم ندارد .

قل ما أسئلكم عليه من أجر

3 - نداشتن چشمداشت مادی از مردم و اعلام آن به همگان ، دارای تأثیر مثبت و سازنده در هدایت و تربیت مردم

قل ما أسئلكم عليه من أجر

از فرمان خداوند به پیامبر(صلی الله علیه و آله)، برای اعلام نداشتن هیچ چشمداشتی از مردم در انجام رسالت خود، می توان برداشت فوق را استفاده کرد.

27- اعلام توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 51 - 3

3- اعلام یگانگی خداوند از جانب خود او

وقال الله . . . إنما هو إله وحد

ص: 438

28- اعلام توحید محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 36 - 7

7- پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ناحیه خداوند فرمان داشت ، یکتاپرستی خویش و گریزش از شرک را اعلام کند .

قل إنما أمرت

29- اعلام تهدیدهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 24 - 4

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور ابلاغ بشارت ها و تهدید های خداوند به مردم

فبشّرهم

30- اعلام حقانیت توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 66 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اعلام در دست داشتن دلایل و برهان های روشن بر بطلان عقیده شرک آلود و درستی آیین توحیدی

إِنِّي نَهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِي الْبَيِّنَاتُ

31- اعلام دشمنی با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 10 - 1

1 - اعلام بغض و دشمنی شدید خداوند نسبت به کافران لجوج و حق ناپذیر در قیامت

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَنَادُونَ لِلَّهِ أَكْبَرَ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ إِلَى الْإِيمَنِ فَتَكْفُرُونَ

«مقت» به معنای بغض شدید است.

32- اعلام رحمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 439

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار باخبر ساختن بندگان از غفران، آمرزش، رحمت و مهربانی خداوند

نبیء عبادی انی أنا الغفور الرحیم

33- اعلام رسالت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 1

1 - خداوند، موسی و هارون (ع) را به حضور بی باکانه و بی درنگ نزد فرعون و آگاه ساختن او از رسالت خویش فرمان داد.

لاتخافا .. فأتیاه فقولاً إنا رسول ربك

«فأتیاه» عطف بر «لاتخافا» و تقریر بر آن است. یعنی حال که امنیت و حفاظت شما تأمین گردید بدون ترس و نگرانی نزد فرعون بروید. «فاء» عاطفه برای تعقیب است و دلالت دارد که نباید بین دو کار فاصله غیر متعارفی وجود داشته باشد.

34- اعلام رسالت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 1

1 - خداوند، موسی و هارون (ع) را به حضور بی باکانه و بی درنگ نزد فرعون و آگاه ساختن او از رسالت خویش فرمان داد.

لاتخافا .. فأتیاه فقولاً إنا رسول ربك

«فأتیاه» عطف بر «لاتخافا» و تقریر بر آن است. یعنی حال که امنیت و حفاظت شما تأمین گردید بدون ترس و نگرانی نزد فرعون بروید. «فاء» عاطفه برای تعقیب است و دلالت دارد که نباید بین دو کار فاصله غیر متعارفی وجود داشته باشد.

35- اعلام شخصی بودن کفیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 25 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور ابلاغ پیام خداوند به مشرکان، درباره بازخواست نشدن هرکسی از عمل دیگری

قل لاتسئلون عَمَّا أجرنا و لانسئل عَمَّا تعملون

36- اعلام شکرگزاری سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 440

8- قدرشناسی عمیق سلیمان (ع) از الطاف الهی در حق خود و پدرش داوود و اعلام آن به مردم

عَلَّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ

37- اعلام شکست باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 81 - 8، 1

1- فرمان خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای اعلام غلبه حتمی حق و اضمحلال قطعی باطل، به مشرکان مکه

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَطْلُ

8- تبلیغ و اعلان ناپایداری و شکست پذیری جریان باطل، روشی برای بازداشتن مردم از روی کرد به باطل و تلاشی جهت مبارزه با آن

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَطْلُ إِنَّ الْبَطْلَ كَانَ زَهُوقًا

تعلیل شکست قطعی باطل، به اینکه ماهیت باطل شکست پذیر است، می تواند به منظور نکته یاد شده باشد.

38- اعلام عذاب کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 81 - 4

4- خداوند، پیش از عذاب کردن اقوام کفرپیشه، جریان امر را به اطلاع پیامبر آن قوم می رساند.

إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَى قَوْمِ لُوطٍ . . . وَ لَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا . . . قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ

39- اعلام عذابهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 50 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار باخبر ساختن بندگان از عذاب دردناک خداوند

وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ

40- اعلام عقیده محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 441

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اعلان موضع عقیدتی و توحیدی خود به مردم

قل الله أعبد مخلصاً له دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 66 - 7

7 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اعلان صریح مواضع عقیدتی خویش و تسلیم ناپذیر بودنش ، در برابر دشمنان و عقاید باطل و شرک آلود

وَأْمُرْت أَنْ أُسَلِّمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

تصریح پیامبر (صلی الله علیه و آله) به تسلیم محض بودن خود در برابر خداوند، می تواند پاسخی به فشارها و تهدیدهای دشمنان و مشرکان علیه ایشان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 16

16 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور به اعلان و ابراز باور ها و عقاید مشترک خود با اهل کتاب

قل ءامنتم بما أنزل الله من كتب

برداشت یاد شده بر این اساس است که مخاطب پیامبر (صلی الله علیه و آله) اهل کتاب باشند.

41- اعلام فسخ معاهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 1 - 4

4 - اعلام الغای اعتبار پیمان صلح به طرف معاهده لازم است .

براهه... إلى الذين عهدتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- دستور خداوند مبنی بر ابلاغ لغو پیمان عدم تعرض مسلمانان با مشرکان پیمان شکن به عموم مردم حاضر در مراسم حج

وَأَذِّنْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ

برداشت فوق بر این اساس است که «برائت» در «أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ» کنایه از الغای پیمان صلح و عدم تعرض باشد. گفتنی است که جمله «أَذِّنْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ...» جمله خبری است در مقام انشا و دستور؛ یعنی باید الغای پیمان عدم تعرض در روز «حج اکبر» به عموم مردم حاضر در مراسم حج، ابلاغ گردد.

ص: 442

42- اعلام فسخ معاهده با مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 1 - 3

3 - دستور خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر ابلاغ الغای پیمان عدم تعرض ، به مشرکان معاهد

براهه من الله ورسوله إلى الذين عهدتم

43- اعلام فلسفه وجودی مسجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 18 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اعلام فلسفه وجودی مساجد و معابد

وَأَنَّ الْمَسْجِدَ لِلَّهِ

جمله «أَنَّ الْمَسْجِدَ لِلَّهِ»، عطف بر «أَنَّهُ اسْتَمَعَ...» است؛ یعنی، «قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّ الْمَسْجِدَ لِلَّهِ...».

44- اعلام فلسفه وجودی معبد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 18 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اعلام فلسفه وجودی مساجد و معابد

وَأَنَّ الْمَسْجِدَ لِلَّهِ

جمله «أَنَّ الْمَسْجِدَ لِلَّهِ»، عطف بر «أَنَّهُ اسْتَمَعَ...» است؛ یعنی، «قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّ الْمَسْجِدَ لِلَّهِ...».

45- اعلام مقصد به همسفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 60 - 7

7- آگاه ساختن فرمانبران و همراهان از مقصد نهایی سفر و مشکلات احتمالی راه ، از آداب مسافرت است .

و إذ قال موسى لفتية لأبرح حتى أبلغ

موسی(ع) برای همراه خویش، مقصد مورد نظر و نیز مقدار همت و عزمی را که برای رسیدن به آن دارد، بیان کرده است و از آن جهت که نقل کار پیامبران در قرآن جملگی، برای توصیه و تذکر است، برداشت بالا به دست می آید.

ص: 443

46- اعلام مواضع اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 3 - 4

4- ایام حج ، فرصتی مناسب برای اعلان مواضع اسلام در برابر کفر

و أذن من الله ورسوله إلى الناس يوم الحج الأكبر

47- اعلام مهربانی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 49 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار باخبر ساختن بندگان از غفران ، آمرزش ، رحمت و مهربانی خداوند

نبيء عبادى أنى أنا الغفور الرحيم

48- اعلام نقش ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 16 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اعلام فایده و نقش ایمان و دین داری در زندگی انس و جن

وَأَلْوَاسْتَقِمُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لِأَسْقِينَهُمْ مَاءً غَدَقًا

جمله «وَأَلْوَاسْتَقِمُوا...» عطف بر «أَنَّهُ اسْتَمَعَ...» است؛ یعنی، «قُلْ أَوْحَى إِلَيَّ الْوَالِاسْتَقَامُوا...». گفتمی است که مقصود از «طريقه»، راه ایمان و اسلام و پیروی از قرآن کریم است.

49- اعلام نقش دینداری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 16 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اعلام فایده و نقش ایمان و دین داری در زندگی انس و جن

وَأَلْوَاسْتَقْمُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لِأَسْقِينَهُمْ مَاءً غَدَقًا

جمله «وَأَلْوَاسْتَقْمُوا...» عطف بر «أَنَّهُ اسْتَمَعَ...» است؛ یعنی، «قُلْ أَوْحَى إِلَيَّ الْوَالِاسْتَقَامُوا...». گفتمی است که مقصود از «طَرِيقَهُ»، راه ایمان و اسلام و پیروی از قرآن کریم است.

ص: 444

50- اعلام ولایت امام علی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 67 - 19، 12، 11، 7

7 - انجام وظیفه رسالت الهی از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در گرو ابلاغ پیام ویژه خداوند (اعلام ولایت علی (ع)) به مردم

بلغ ما أنزل... و إن لم تفعل فما بلغت رسالته

11 - احساس خطر پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ناحیه برخی مردم جهت انجام رسالت ویژه خویش (ابلاغ ولایت علی (ع))

بلغ ما أنزل... و الله يعصمك من الناس

12 - خداوند، تضمین کننده حفاظت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از خطر احتمالی ابلاغ پیام ویژه الهی (ولایت علی (ع))

بلغ ما أنزل... و الله يعصمك من الناس

19 - اعلام ولایت علی (ع) در روز غدیر خم توسط پیامبر (صلی الله علیه و آله) به امر خداوند

يايها الرسول بلغ ما أنزل إليك من ربك

امام باقر(ع):... فإوحى الله عزوجل اليه «يايها الرسول بلغ ما أنزل إليك من ربك...»... فقام بولايه علي(ع) يوم غدیر خم... .

کافی، ج 1، ص 289، ح 4؛ نورالثقلین، ج 1، ص 652، ح 291.

51- اعلام هجرت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 26 - 7

7 - حضرت ابراهیم (ع) تصمیم اش را برای هجرت، به قوم خود اعلان کرد.

وقال إني مهاجر إلى ربي

اگر چه برای «قال» مفعول به ذکر نشده است، اما به قرینه سیاق - گفتوگوی حضرت ابراهیم(ع) با قوم اش - استفاده می شود که او، جریان هجرت اش، را با قوم اش در میان گذاشته است.

52- اهمیت اعلام آمرزشهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 49 - 5، 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار باخبر ساختن بندگان از غفران، آمرزش، رحمت و مهربانی خداوند

تَبِّءُ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

5- آگاه ساختن بندگان از آمرزندگی و رحمت خداوند و آگاهی از آن، امری دارای اهمیت

تَبِّءُ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

طبق آنچه در کتابهای لغت آمده است «نبا» اسم مصدر فعل «نبی» و به معنای خبر است و در خبرهایی استعمال می شود که

ص: 445

دارای اهمیت و فایده عظیمی باشد.

53- اهمیت اعلام رحمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 49 - 1,5

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار باخبر ساختن بندگان از غفران، آمرزش، رحمت و مهربانی خداوند

تَبِّءُ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

5- آگاه ساختن بندگان از آمرزندگی و رحمت خداوند و آگاهی از آن، امری دارای اهمیت

تَبِّءُ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

طبق آنچه در کتابهای لغت آمده است «نبأ» اسم مصدر فعل «نَبَّأ» و به معنای خبر است و در خبرهایی استعمال می شود که دارای اهمیت و فایده عظیمی باشد.

54- اهمیت اعلام عذابهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 50 - 6

6- آگاه ساختن از عذاب دردناک الهی و آگاهی از آن، امری بس مهم و سودمند

تَبِّءُ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ . وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ

«نبأ» به خبر مهم و بسیار سودمند گفته می شود (مفردات راغب).

55- وقت اعلام تبری از مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 3 - 3

3 - دهم ذیحجه سال نهم هجرت، روز ابلاغ پیام برائت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عموم مردم حاضر در مراسم حج

وَأَذِّنْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ

بر اساس نظر مفسران، سال نهم هجرت، سال اعلام براءت است و بر پایه روایاتی که از ائمه معصومین (ع) رسیده است، روز حج اکبر، دهم ذیحجه است.

ص: 446

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

